ANMED

ANADOLU AKDENİZİ
Arkeoloji Haberleri

2012-10

News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS

Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

İÇİNDEKİLER

- Thomas Marksteiner'ın Ardından — Martin Zimmermann — 1

KAZI RAPORLARI

- Alara Kazısı 2011 — Osman Eravşar — 4
- Antiochia ad Cragum Arkeolojik Araştırma Projesi: Kuzeydoğu Tapınak 2011 Sezonu — Michael Hoff – Rhys Townsend Ece Erdoğmuş – Birol Can — 9
- 2011 Yılı Arykanda Kazısı — Cevdet Bayburtluoğlu – V. Macit Tekinalp — 15
- Hacılar Büyük Höyük 2011 Yılı Kazıları — Gülsün Umurtak – Refik Duru — 21
- Karain Mağarası 2011 Kazıları — Metin Kartal – Işın Yalçınkaya — 27
- Kastabala-Hierapolis Kazısı 2011 — Turgut H. Zeyrek — 30
- Kaunos 2011: Sempozyum-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon-Onarım ve "Arkeolojik Park" Projeleri — Cengiz Işık — 34
- Kelenderis 2011 Yılı Kazıları — K. Levent Zoroğlu — 40
- Kibyra 2011 — Şükrü Özüdoğru – F. Eray Dökü — 46
- Ksanthos Antik Kenti 2011 Yılı Çalışmaları — Burhan Varkıvanç — 53
- Limyra 2011 — Martin Seyer — 59
- Myra-Andriake Kazıları ve Araştırmaları 2011 — Nevzat Çevik – Süleyman Bulut Engin Akyürek — 65
- Olba (Mersin, Silifke) 2011 Kazıları — Emel Erten — 73
- Olympos Kazısı 2011 — B. Yelda Olcay Uçkan — 78
- Perge 2011 — Halûk Abbasoğlu — 82
- Pisidia Antiokheiası Kazısı 2011 — Mehmet Özhanlı — 88
- Rhodiapolis Kazıları ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2011 — İsa Kızgut — 93
- 2011 Yılı Silifke Kalesi Kazı Çalışmaları — Ali Boran — 99
- Soli/Pompeiopolis 2011 Kazıları — Remzi Yağcı – Fatih Hakan Kaya — 103
- Suluin Mağarası Kazısı 2011 — Harun Taşkıran — 106
- Tatarlı Höyük Kazısı 2011 — K. Serdar Girginer — 110
- Yumuktepe: 2011 Kazıları — Isabella Caneva — 115

YÜZEY ARAŞTIRMA RAPORLARI

- Akdeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları 2011 — Harun Özdaş – Nilhan Kızıldağ – Emre Okan — 119
- Aspendos Yüzey Araştırmaları 2011 — Veli Köse — 125

CONTENTS

• *Obituary for Thomas Marksteiner*	Martin Zimmermann	*1*

EXCAVATION REPORTS

• *Excavations at Alara 2011*	*Osman Eravşar*	*4*
• *Antiochia ad Cragum Archaeological Research Project: Northeast Temple 2011 Season*	*Michael Hoff – Rhys Townsend Ece Erdoğmuş – Birol Can*	*9*
• *Excavations in Arykanda in 2011*	*Cevdet Bayburtluoğlu – V. Macit Tekinalp*	*15*
• *Excavations at Hacılar Büyük Höyük 2011*	*Gülsün Umurtak – Refik Duru*	*21*
• *Excavations at Karain Cave in 2011*	*Metin Kartal – Işın Yalçınkaya*	*27*
• *Excavations at Kastabala-Hierapolis in 2011*	*Turgut H. Zeyrek*	*30*
• *Kaunos 2011: Symposium, Excavation, Surveys, Restoration, Conservation, Repair and "Archaeopark" Projects*	*Cengiz Işık*	*34*
• *Excavations at Kelenderis in 2011*	*K. Levent Zoroğlu*	*40*
• *Kibyra 2011*	*Şükrü Özüdoğru – F. Eray Dökü*	*46*
• *Work in the Ancient City of Xanthos in 2011*	*Burhan Varkıvanç*	*53*
• *Limyra 2011*	*Martin Seyer*	*59*
• *Excavations and Surveys at Myra-Andriake in 2011*	*Nevzat Çevik – Süleyman Bulut Engin Akyürek*	*65*
• *Excavations at Olba (Silifke, Mersin) in 2011*	*Emel Erten*	*73*
• *Excavations at Olympos in 2011*	*B. Yelda Olcay Uçkan*	*78*
• *Perge 2011*	*Halûk Abbasoğlu*	*82*
• *Excavations at Pisidian Antioch in 2011*	*Mehmet Özhanlı*	*88*
• *Excavations at Rhodiapolis and Surveys in the Environs in 2011*	*İsa Kızgut*	*93*
• *Excavations at Silifke Citadel*	*Ali Boran*	*99*
• *Excavations at Soli/Pompeiopolis in 2011*	*Remzi Yağcı – Fatih Hakan Kaya*	*103*
• *Excavations at Suluin Cave in 2011*	*Harun Taşkıran*	*106*
• *Excavations at Tatarlı Höyük in 2011*	*K. Serdar Girginer*	*110*
• *Yumuktepe: The 2011 Season*	*Isabella Caneva*	*115*

SURVEY REPORTS

• *Underwater Archaeological Surveys along the Mediterranean Coastline 2011*	*Harun Özdaş – Nilhan Kızıldağ – Emre Okan*	*119*
• *Surveys in Aspendos in 2011*	*Veli Köse*	*125*

İÇİNDEKİLER

• Beydağları Yüzey Araştırmaları 2011	İsa Kızgut – Emrah Akalın	131
• Boğsak Adası Yüzey Araştırması 2011	Günder Varinlioğlu	137
• Burdur Ovasında İskan: 2010 ve 2011 Sagalassos Projesi Yüzey Araştırmaları	Eva Kaptijn – Ralf Vandam Jeroen Poblome – Marc Waelkens	142
• Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011	Tarkan Kahya	148
• Isparta ve Burdur 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları	Mehmet Özsait	154
• Isparta İl Bütünü Arkeolojik Yerleşmeleri Risk Analizi ve Koruma Modeli Önerisi: Atabey ve Gönen İlçeleri Etabı Araştırması	Pervin Şenol	164
• Isparta Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2011: Konane (Conana) Antik Kenti ve Çevresi	Bilge Hürmüzlü – Kay Kohlmeyer Paul A. Iversen – Arzu İnan Pervin Şenol – Uygar Hecebil	169
• Kibyratis Araştırmaları 2011	Thomas Corsten – Oliver Hülden	174
• Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon Araştırmaları 2011	Ümit Aydınoğlu	178
• Dağlık Kilikya Yaylaları Arkeolojik Yüzey Araştırması: Ormansızlaşma Araştırması 2011	Ünal Akkemik – Hülya Caner Grace Conyers – Nurgül Karlıoğlu Matthew J. Dillon – Nicholas Rauh Lawrence Theller	183
• Dağlık Kilikia 2011: Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları	Hamdi Şahin	188
• Doğu ve Kuzeydoğu Likya – Güneybatı Pisidya Epigrafik–Tarihî Coğrafî Yüzey Araştırmaları Projesi 2011	Bülent İplikçioğlu	192
• Oinoanda Araştırmaları 2011	Martin Bachmann	195
• Sillyon ve Çevresi Yüzey Araştırması 2011	Elif Özer – Murat Taşkıran	204
• Termessos'taki Su Yapıları Araştırması 2011	Mehmet Kürkçü	209
• Tlos Epigrafya Araştırmaları 2011	Martin Zimmermann – Denise Reitzenstein	215

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI

• Antalya, Kaleiçi 148 Ada 3-4-31 Parsellere Ait Sondaj Kazısı	Mustafa Demirel – Çaylan Ulutaş Ferhan Büyükyörük	218
• Eudokias Antik Kenti Doğu Nekropolü: 267 Ada 18 Parseldeki Tonozlu Khamosorion Tipi Mezarları Kurtarma Kazısı	Hülya Yalçınsoy – Süleyman Atalay	223

CONTENTS

• *Surveys in the Beydağları 2011*	*İsa Kızgut – Emrah Akalın*	*131*
• *Survey on the Boğsak Island 2011*	*Günder Varinlioğlu*	*137*
• *Inhabiting the Plain of Burdur: 2010 and 2011 Sagalassos Project Survey*	*Eva Kaptijn – Ralf Vandam Jeroen Poblome – Marc Waelkens*	*142*
• *Surveys in the Settlement History of Düver in 2011*	*Tarkan Kahya*	*148*
• *Surveys in Burdur and Isparta in 2011*	*Mehmet Özsait*	*154*
• *Risk Analysis and Protection Model Proposal for Archaeological Settlements in Isparta Province: Atabey and Gönen Districts*	*Pervin Şenol*	*164*
• *Archaeological Surveys in the Isparta Region in 2011: The Ancient City of Konane (Conana) and its Environs*	*Bilge Hürmüzlü – Kay Kohlmeyer Paul A. Iversen – Arzu İnan Pervin Şenol – Uygar Hecebil*	*169*
• *Research in the Kibyratis in 2011*	*Thomas Corsten – Oliver Hülden*	*174*
• *Surveys of Urbanization and Agricultural Organization in Rough Cilicia in 2011*	*Ümit Aydınoğlu*	*178*
• *Rough Cilicia Highland Archaeological Survey: Deforestation Research in 2011*	*Ünal Akkemik – Hülya Caner Grace Conyers – Nurgül Karlıoğlu Matthew J. Dillon – Nicholas Rauh Lawrence Theller*	*183*
• *Rough Cilicia 2011: Settlement History and Epigraphy Surveys*	*Hamdi Şahin*	*188*
• *Epigraphic – Historical Geography Survey Project in Eastern and Northeastern Lycia – Southwest Pisidia in 2011*	*Bülent İplikçioğlu*	*192*
• *Report on Campaign at Oinoanda in 2011*	*Martin Bachmann*	*195*
• *Surveys in and around Sillyon in 2011*	*Elif Özer – Murat Taşkıran*	*204*
• *Surveys on the Water Structures at Termessos in 2011*	*Mehmet Kürkçü*	*209*
• *Epigraphic Research in Tlos 2011*	*Martin Zimmermann – Denise Reitzenstein*	*215*

OTHER REPORTS

• *Sounding Excavations at Lots 3, 4, and 31 of Insula 148 in Kaleiçi, Antalya*	*Mustafa Demirel – Çaylan Ulutaş Ferhan Büyükyörük*	*218*
• *East Necropolis of Ancient Eudokias: Rescue Excavations for Vaulted Chamosoria in Insula 267, Lot 18*	*Hülya Yalçınsoy – Süleyman Atalay*	*223*

İÇİNDEKİLER

• Side Arkeoloji Müzesi Madeni Eser Araştırmaları 2010-2011	Alptekin Oransay	228
• Side Arkeoloji Müzesinde 2011'de Yürütülen Nümizmatik Araştırmaları	Ahmet Tolga Tek – Hüseyin Köker	230
• Yumuktepe Höyüğü Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan Ortaçağ Camlarıyla İlgili Değerlendirmeler	Gülgün Köroğlu	233

CONTENTS

• *Studies on the Metalwork at the Side Archaeological Museum in 2010 and 2011*	*Alptekin Oransay*	*228*
• *Numismatic Studies at Side Archaeological Museum in 2011*	*Ahmet Tolga Tek – Hüseyin Köker*	*230*
• *Assessment of Medieval Glass Finds Uncovered in Yumuktepe Höyüğü Excavations*	*Gülgün Köroğlu*	*233*

Thomas Marksteiner'ın Ardından

Obituary for Thomas Marksteiner

Martin ZIMMERMANN

(1958-2011)

Yıl 1988, Lykia'yı ilk kez geziyorum. Limyra'yı ziyaretim sırasında Jürgen Borchhardt'ın çevresindeki arkeologlar arasında benim yaşta uzun boylu genç bir adam gözüme çarptı. Birbirimize çabucak ısınıp dost olduk. Geceleyin kamp ateşinin başında oturup ilgi alanlarımızı konuştuk. Thomas Marksteiner Limyra'nın Arkaik-Klasik Dönem akropolisi üzerine doktora tezini yazıyordu; ben ise merkezi Lykia'daki kentler üzerine tarihsel bir çalışma yapıyordum. Thomas, Lykia'daki tüm kaleleri, en küçükleri de dahil olmak üzere tek tek biliyordu. Wolfgang Würster'den beri hiç bir ziyaretçinin yolunun uğramadığı en sarp kalelere bile tırmanmış, 19. yüzyıl araştırmacılardan sonra, ilk kez Lykia'yı en küçük kalıntılarına kadar sistematik şekilde incelemişti. Günümüzde Lykia araştırmalarının bu kadar gelişmesine öncülük ve liderlik eden O'dur. Lykia tahkimatları ve çeşitli duvar örgüleri arasında benzerlikler keşfetme yeteneği olağanüstü idi. Duvarların tarihlendirilmesi çok zordur ve yalnızca bölgesel uygulanabilir. Bu nedenle Marksteiner Lykia yarımadasında kronolojik sınıflandırmaya izin veren karmaşık bir kıstas sistemi geliştirdi.

Bölge ve mimarisi hakkındaki mükemmel bilgisi akademik çevrelerde büyük takdir topladı. Frank Kolb onu 1990 yılında ve sonrasında Kyaneai yüzey araştırmaları ekibine katılmaya çağırdı. Korba, Tyberissos, Hoyran, Tüse ve Büyük Avşar hakkındaki makalelerinin yanı sıra Trysa üzerine monografik çalışması bu işbirliğinden doğdu. Hemen hemen aynı zamanlarda Christian Le Roy

When I was travelling through Lycia for the first time in 1988, I visited the excavation site at Limyra. A tall young man my age among the archeologists around Jürgen Borchhardt caught my attention. We became friends very quickly. Sitting by the nightly campfire we talked about our research interests. Thomas Marksteiner was working on a dissertation on the archaic-classical acropolis of Limyra, I was doing a historical study on the cities in central Lycia. He knew all the citadels in Lycia, even the smallest ones, and had climbed the steepest, most heavily vegetated Lycian hills that had not seen a visitor since Wolfgang Würster. Since the scholars of the 19th century had travelled Lycia, Thomas Marksteiner was the first to do systematic research on the ruins and remains of many of the smaller citadels. He was a trailblazer and pioneer for today's booming research interest in Lycia. His knack for discovering similarities in the structures of Lycian fortifications and unique features in various types of masonry was impressive. Since the dating of walls is very difficult and can be applied only regionally, Marksteiner developed a complex system of criteria that allows for the chronological classification the Lycian peninsula.

His excellent knowledge of the region and its architecture was highly appreciated in the scholarly community. Frank Kolb invited him to participate in the survey of Kyaneai in 1990 and in many years that followed. Besides Marksteiner's many articles on Korba, Tyberissos, Hoyran, Tüse and Büyük Avşar, his great study of Trysa

ve Jacques des Courtils onu Ksanthos kazı ekibine dahil etti. Marksteiner geliştirdiği tarihlendirmeyi Ksanthos kent surunda yaptığı sondajlarla inşa ayrıntılarına göre doğruladı.

Ksanthos çevresindeki Klasik Dönem kaleleri üzerine araştırmasıyla yeni bir çığır açtı. Amacı bölgedeki tüm yerleşim türlerini anlamak ve kırsal alan incelemelerini geliştirmekti. Bu yaklaşım, sanat tarihi ve büyük kentsel merkezlere yoğunlaşan geleneksel arkeolojik yaklaşımdan çok farklı idi. Mali bağımsızlığı ve alçak gönüllü yaşam tarzı sayesinde, kurumsal kısıtlamaların ötesinde amaçları doğrultusunda ilerledi ama bu amaçlar onun akademik kariyerine pek fayda getirmedi. 1994 yılından itibaren birkaç yüzey araştırması projesine katıldı. Istlada ve çevresinin yanı sıra Bonda Tepesi ve yerleşmeleri ile yakından ilgilendi. Limyra ve Myra arasındaki, günümüzde orman yolundan rahatlıkla ulaşılabilen bu sırta, o günlerde yalnızca yaya veya at sırtında erişilebiliyordu. Zorlu çalışma koşulları altında Marksteiner bu ırak dağlık bölge ve karmaşık yerleşme dokusunu muhteşem bir şekilde gözlemledi.

Marksteiner nihayet 2002 yılında Limyra'nın alan yöneticisi oldu. Bu dönemde ciddi bir sağlık sorunuyla boğuşmaya başlamıştı. Sıkı bir çalışma ve disiplin sayesinde Arkaik ve Klasik dönem yerleşmesinin stratigrafisini saptadı. Uzun yıllardır birlikte çalıştığı arkadaşı Andreas Konecny'nin yardımıyla çanak çömlek tarihlendirmesi ve kent surlarının kronolojik sınıflandırması konusunda büyük aşama kaydetti. Fakat yine de arkeolojik yüzey araştırmalarından kaçınmadı. 2005 yılından bu yana Andriake Limanı çevresinde araştırmalar yürütüyordu. 2010 yılında, Phoibos tarafından yayımlanan – mutlaka Türkçeye de çevrilmesi gereken – günümüzde Lykia hakkındaki en iyi rehber kitabı kaleme aldı. Araştırma gezileri ve kampanyalarının yanı sıra önceki araştırmalarının sonuçlarını da bir an önce yayımlamak için yoğun şekilde çalıştı. Son yıllarında kaleme aldığı taslaklar Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nün desteğiyle *posthumous* olarak yayımlanmaktadır.

Thomas Marksteiner umut ve umutsuzluk arasında gelgitler yapmasına neden olan sıkıntısıyla büyük bir savaş verdi. Onu tanıyanlar, hiçbir enerjiyi sakınmaksızın araştırmalarını sürdürdüğünü gördükçe ona hayranlıkları artıyordu – ne de olsa ona hayat veren araştırmaları idi. Akademik açıdan Thomas Marksteiner hiç de kolay bir lokma değildi. Onunla bilimsel bir tartışmaya girişmek isteyen her kim ise kimi zaman keskin sözlerle fakat her zaman tam hedefte ve ilham kaynağı olan eleştiriye hazır olmak zorundaydı. Orient, Asya veya Afrika'ya yaptığı tutkulu seyahatleri ufkunu genişletmişti. Türkiye ve özellikle Lykia'da huzur yuvasını bulmuştu. Yalnızca

resulted from this cooperation. Almost at the same time Christian Le Roy and Jacques des Courtils hired him to be part of the excavation team at Xanthos. There Marksteiner did sondages of the city wall in order to secure his dating based on construction details.

He also broke new ground with his research on citadels from the classical period in the surroundings of Xanthos. It was his goal to understand all types of settlement in that region and to promote extensive studies of the rural area. This approach differed from the usual archeological approach that focussed on art history and the larger urban centers. Financial independence and his modest way of life allowed him to pursue these interests beyond institutional restraints, interests not suited to help his academic career. From 1994 on Marksteiner participated in several survey projects. Besides Istlada and the surrounding area, he had developed a special interest in the Bonda Tepesi and its settlements. Today this ridge between Limyra and Myra can easily be reached by logging roads; back then it could only be reached by foot or on horseback. Under difficult working conditions Marksteiner managed to catch a fascinating glimpse of a remote mountain region and its complex settlements structure.

In 2002 Marksteiner finally became the site director of Limyra. At that time he was already affected by a serious medical condition. With extreme effort and discipline he resolved the stratification of the settlement strata of primarily the Archaic and Classical period. With the help of his friend Andreas Konecny, who had worked with him for many years, he gained important insight into the dating of pottery and chronological classification of the city walls. But he still did not refrain from undertaking archeological surveys. Since 2005 he was doing research on the settlement around the harbor of Andriake. Additionally he wrote a useful archeological guide to Lycia that was published in 2010 by Phoibos (Vienna). It should absolutely be translated into Turkish, since it is the best guidebook available for this region. Beside his research trips and campaigns he was working intensely on publishing the outcomes of his former research. The manuscripts that were written in his last years are being posthumously published thanks to the support of the ÖAI.

Thomas Marksteiner fought with immense energy against his affliction, which drove him from new hope again and again to despair. All who watched him could not help but admire him, especially since he kept on pursuing his research with almost no less energy – after all, his research was his lifeblood. He was no easy-going colleague. Whoever wanted to engage in a scholarly

sevgili eşi bu ülkeden değildi. Türkiye'yi ve insanlarını çok seviyordu ve bu yüzden de, hastalığı ilerledikten sonra bile tekrar tekrar oraya gitti. 2011 yazında oğluyla birlikte sevgili Lykiasını son kez ziyaret etti. 12 Kasım 2011 günü ebediyete göçtü. Kaybımız büyük.

discussion with Thomas Marksteiner had to be prepared to meet with criticism that was sometimes passed on in strong words but was always to the point and inspiring. His passion for travelling distant places in the Orient, Asia or Africa had broadened his horizon. In Turkey and in Lycia especially he had found his haven of peace. Even his beloved wife is from this country. He loved Turkey and its people, which is why he traveled there again and again, even when he already was marked by illness. In the summer of 2011 he visited his beloved Lycia for the last time with his son. He died on the 12th of November 2011. We have lost a great colleague.

Alara Kazısı 2011

Excavations at Alara 2011

Osman ERAVŞAR

Antalya ili, Alanya ilçesi Okurcalar kasabası sınırları içinde bulunan Alara Kalesi ve Ortaçağ yerleşmesindeki kazı çalışmaları 5-30 Eylül 2011 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle gerçekleştirilmiştir*.

Geçen yılki kazı sezonunda çalışmalarına başladığımız alanların bir kısmında karşılaşılan mülkiyet sorunları sebebiyle Aşağı Hamam ve çevresindeki kazılara bu yıl ara verilmek zorunda kalınmış; daha çok orta kale ve iç kale de çalışılmıştır.

Özellikle İç Kale Köşk ve müştemilatı kazısını tamamlamak öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Böylelikle önümüzdeki kazı sezonunda bu alanın restorasyon ve konservasyon çalışmalarına başlanılabilecektir. Orta Kale Kapısı ve çevresindeki alanların kazılarına, orta kalenin kuzey ve doğu bölümlerinde yeni açmalarla devam edilmiştir. Kazı dışında, fotogrametrik belgeleme ve ölçümleme çalışmaları yapılmış, alanın sayısal olarak 1/1000 ölçekli haritalaması tamamlanmıştır.

Alara çevresinde kültür varlıklarının belgelenmesi, özellikle de Alara özelinde Akdeniz'i iç Anadolu'ya bağlayan yolların tespiti amacıyla küçük çaplı keşif gezisi yapılmış, bu bağlamda Alara'nın kuzeydoğu yönünde iç bölgelere kadar giden Roma Dönemi'nde kullanıldığını düşündüğümüz bir yol tespit edilmiştir.

Son beş yılda ele geçirilen çinilerin kataloğu bitirilmiştir.

* 2011 yılı kazı çalışmalarına Selçuk Üniversitesinden 4 bilim adamı, 16 öğrenci ve 6 işçi katılmıştır. Arkeolog Nurullah Keskin kazıda bakanlık temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Kazı giderleri Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü DÖSİMM Saymanlığı ve Kazı Başkanı'nın sağladığı katkılarla karşılanmıştır. Ayrıca Suna-İnan Kıraç, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) çalışmalara ivme katmıştır.

Excavations in the Alara Fortress and medieval settlement located within the town of Okurcalar in the Alanya district of Antalya province were conducted from 5-30 September 2011 with permission granted by the Ministry of Culture and Tourism.*

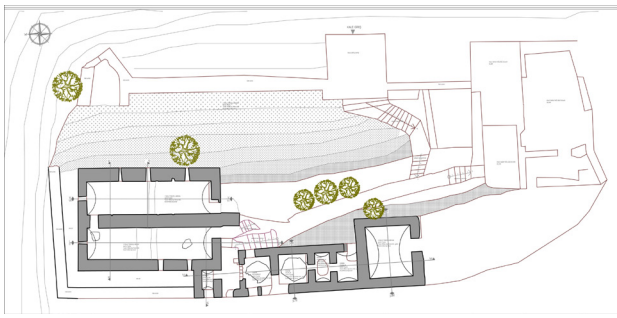
The excavations in the Lower Baths and its vicinity, begun in the preceding year, had to come to a halt due to problems with the landowners. Thus, in 2011 we mainly concentrated our excavations at the Middle Fortress and Citadel.

Our main objective was to complete excavations, especially at the Citadel and Kiosk and its auxiliary rooms, so that restoration and conservation work could be initiated in the following year. Not only did excavations at the gate of the Middle Fortress and its environs continue, but new trenches were also started in the northern and eastern sections of the Middle Fortress. Furthermore, photogrammetric documentation and measurements as well as a 1:1000 scale map were made.

An exploratory tour was made to document the cultural heritage in the environs of Alara and, above all, in Alara proper for localising the roads connecting the Mediterranean to inner Anatolia. A road running northeast from Alara into the hinterland was discovered to have been in use during the Roman period.

The cataloguing of the tiles unearthed during the last five years has been completed.

* *The excavation team of 2011 included four scholars and sixteen undergraduates from Selçuk University, and six workers. Archaeologist Nurullah Keskin was present to represent the Ministry. Financing was provided by the General Directorate of Revolving Funds of the Cultural Heritage and Museums within the Ministry of Culture and Tourism as well as the contributions of the excavation team leader. Furthermore, contributions of the Suna-İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) accelerated and facilitated our campaign.*

Çiz. 1 İç Kale rölöve planı
Dwg. 1 Citadel, relevé plan

Kazı Çalışmaları

İç Kale ve Köşk Kazısı (Çiz. 1)

İç Kale kazılarını bütünüyle tamamlamak amacıyla, geçen yıllarda ortaya çıkarılan basamaklar ile kalenin batısındaki yapılardan kuzey batı taraftaki mekân; iç kalenin güneydoğusundaki sarnıç ve çevresindeki yapılar kazılmıştır (Res. 1). 2010 yılında İç Kale'nin güneyindeki kale kapısı ile saray arasındaki kot farkına uygun bir biçimde ve belirli bir eğimi takip ederek, iç kale giriş kapısından başlayan ve köşk (saray) yapısı dediğimiz bölüme ulaşımı sağlayan bir merdiven ortaya çıkarılmıştı. Bu bağlamda iç kalenin üç farklı fiziki bölümlenmeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, batıdaki 2-3 katlı olan bölüm; kuzeydeki hamam ve müştemilatı ve doğudaki müştemilat ve sarnıçlardan oluşuyordu. Buradaki kazıların amacı iç kalede sarayın yerini belirleyecek verileri ortaya koymak, sarayın müştemilat olarak kullanılan mekânları ile fiziki ilişkisini belirlemek; Roma, Bizans, Kilikya Ermeni Krallığı ve Selçuklu dönemlerindeki dönemsel değişimlerin ve kullanım farklılıklarının sorgulamasını yapmaktır. Önceki yıllarda elden edilen veriler ile bu soruların büyük bir kısmının cevapları bulunmuş, ancak hâlâ yanıtlanması gereken birçok soru da ortada durmaktadır. Bu sezonda yapılan çalışmalar ile iç kale genelinde kazısı yapılmamış tek alan olan iç kalenin güney ve doğusunda bulunan sarnıçların iç kaledeki diğer yapılar ve kale girişindeki bölüm ile olan mimari bağı ve yapım elemanı ilişkilerinin anlaşılması da hedeflenmiştir. L2 açması olarak kodlanan alanın batısında yer alan sarnıçların rölövelerinin alınabilmesi için moloz yığınının kaldırılması ve dış duvarların ortaya çıkartılması bu alandaki kazının özel amaçları arasındadır.

2010'da, İç Kale'nin güneydoğu köşesinde yıkıntı halinde bulunan tonozlu mekânların bir bölümünde başlanılan kazılar, 2011'de bu bölümün batıdaki sarnıçlarla olan ilişkisinin anlaşılması amacıyla sürdürülmüştür. Öncelikli küçük bir açmada birbirine bitişik iki sarnıcın ağzı ve doğu duvarları ortaya çıkartılmıştır. Damacana

Res. 1 İç Kale Sarayı sarnıçlar ve çevresi
Fig. 1 Citadel kiosk, cisterns and its environs

Excavations

Excavations at the Citadel and Kiosk (Dwg. 1)

In order to complete entirely the excavations at the Citadel, the stairs and the room northwest of the Citadel structures exposed in the previous campaigns as well as the cistern and its surrounding area southeast of the Middle Fortress were excavated in 2011 (Fig. 1). In 2010 a stairway, sloping in line with the difference in levels, was uncovered that connected the city gate south of the Citadel to the palace and provided access to the area we called "kiosk" (palace), which begins from the entrance of the citadel. This reveals that the citadel had three different physical sections: 1) the western area with two or three floors, 2) the baths in the north and its annex and 3) the eastern annex and cisterns. The purpose of the excavations here was to establish the data which would determine the location of the palace at the Citadel and to identify its physical connection with its annexes. It was also to examine the differences of periodical transformations and of usage during the periods of the Roman and Byzantine Empires, the Armenian Kingdom of Cilicia and the Seljuks. Thanks to the data collected in the previous years, most of these questions have been answered. However, there are many others waiting for an answer. Work carried out during the 2011 season concentrated on the only unexcavated area at the citadel – the cisterns at the south and east section – to clarify their architectural connections and their relation with the construction units. To prepare the relevés of the cisterns west of trench L2, it was necessary to remove the heaps of rubble so that the outer walls were exposed.

The excavations, begun at the vaulted space by the southeast end of the Citadel during the 2010 campaign, continued so that its relation with the cisterns to the west

Res. 2 İç Kale'de hamam ile köşk arasında kalan kazısı yapılan mekân

Fig. 2 Excavated area between the baths and kiosk at the citadel

Res. 3 Orta Kale'de kale girişi ve çevresi ile doğudaki büyük yapı

Fig. 3 Middle Fortress, entrance area and the large structure to the east

şeklinde bir kesitle kaya içine oyulmuş olan bu sarnıçların, herhangi bir su sistemi ile olan bağlantısı bulunamamıştır. Sarnıçların güneyinde, surlara bitişik olan bölümde, sarnıçların iç kale sur duvarından ayrı olarak inşa edildiği gözlemlenen güney duvarı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, L1 açmasındaki mekânların L2 mekânı ile fiziki bir bağının olmadığını; Sarnıçlardan sonraki bölümün bir set duvarı şeklinde iç kaleye çıkan merdivenleri korumak üzere yapıldığını göstermektedir.

İç Kale sarayının batı bölümü ile Kasırlı Hamam arasında kalan mekânın, mimari anlamda saray yada hamam ile olan ilişkisini öğrenmek amacıyla yapılan kazıda, açığa çıkan dikdörtgen planlı odanın, önceki yıllarda açtığımız batıdaki köşkle bağlantılı olduğu anlaşılmıştır (Res. 2). Ana kaya üzerine inşa edilmiş odanın kuzeydoğu köşesinde vadiye bakan bir pencereye ait söve izleri görülmektedir. 2007 yılından itibaren sürdürülen çalışmalarla böylelikle İç Kale kazısı da tamamlan olmaktadır. Elde edilen veriler ışığında İç Kale, içindeki Saray ve müştemilatının planı tam olarak anlaşılabilir bir hale gelmiştir. Sarayda yerel bir atölyede üretilmiş çinilerle diğer Selçuklu sarayları ile benzer bir zengin süsleme programının varlığı; İç Kale ve Sarayın en son 13. yy. sonlarından itibaren kullanım dışı kaldığı anlaşılmaktadır.

Orta Kale Açmaları

Alara Kalesi'nin Orta Kale bölümünde sürdürülen çalışmalar, kale giriş kapısı çevresinde başlatılmış ve alanın doğusuna doğru devam ettirilmiştir. Ortaçağ'da "Kale yerleşme" olarak tanımladığımız bu tür yerleşimlerde askeri anlamda güvenliğin sağlandığı yer olarak iç kale öncesindeki mekânlar gelmektedir. Alara'da bu tarz

could be clarified. As the first trench was opened, the mouths and eastern walls of two adjacent cisterns were exposed. No water supply line has been established that connected to these pear-like cisterns hewn into the bedrock. In the area next to the fortifications by the south side of the cisterns, a south wall built apart from the fortification wall of the citadel was identified. All the collected data indicate that no physical relation exists between the rooms in trench L1 and the L2 room, and that the area beyond the cisterns was built as a retaining wall to support the stairs to the citadel.

Excavation of one other room between the western extension of the palace at the citadel and the Kasırlı Hamam exposed a rectangular room, which is presumably related to the kiosk on the west (Fig. 2). At the northeast corner of the room built on bedrock, traces of a window jamb were found. Thus, the excavations at the Citadel, ongoing since 2007, have now been completed. In view of the collected data, the plan of the Citadel together with its palace and annexes has been clarified. The tiles manufactured at a local workshop in the palace and the rich style of decoration parallel to those at other Seljuk palaces indicate that both the Citadel and palace have been out of use since the late 13th century.

Middle Fortress Trenches

Excavations in the middle part of Alara Fortress began around the gate and continued towards the west. The military defence of the medieval citadel settlement had been initiated in the areas to the front of the inner castle. But here such buildings were found in the Middle Fortress. The data collected during the previous

Res. 4 Orta Kale'de B2 kodlu açma alanı
Fig. 4 B2 at the Middle Fortress

Res. 5 Orta Kale'de A5 kodlu açma alanı
Fig. 5 A5 at the Middle Fortress

mekânları Orta Kale'de görüyoruz. Orta Kale'de girişten hemen sonra bir grup yapının sıralandığı ve bunların kendi içinde belirli bir plan organizasyonu çerçevesinde gruplar ve sokak dokusu oluşturduğu, geçmiş yıllarda elde edilen bilgilerden anlaşılmaktaydı. Orta Kale'nin doğusunda kalenin ortasına yakın bir konumda büyük kütleli bir yapı dikkati çeker (Res. 3). Bazı araştırmalarda Büyük Cami, bazılarında ise kilise olarak tanımlanan bu yapı çevresinde kısmen kaya oyma kısmen de kargir olarak inşa edilmiş bazı yapılara ait izler görülür. Bu yapıların mimari olarak yapım elemanlarının ve planlarının ortaya çıkarılarak "Büyük Cami" olarak adlandırılan yapı ile olan ilişkisinin ortaya çıkarılması amacıyla bu alanda önceki yıllarda başlanılan çalışmalar 2011 yılı içinde açılan yeni açmalarla doğuya doğru devam edilmiştir.

B2 Açması (Res. 4)

2010 kazı sezonunda Orta Kale kapısının hemen önünde kalenin içine doğru devam eden basamaklı bir sokak ortaya çıkarılmıştı. 2011'de bu alanda ortaya çıkarılan küçük bir yolun orta kale kapısından başlayarak doğu yönünde sıralanan burçlara kadar ulaşımı sağlayan bir yürüyüş yolu (seyirdim) olduğu anlaşılmıştır . Kazıda bir adet sütun parçası, bir adet üzeri freskli taş parçası ve birçok metal çivi ile Prof. Dr. Ş. Yetkin'in 1971 yılında yayınladığı Ortaçağ dönemine ait mukarnaslı fıskiyeli havuzun kırılmış bir bölümü ele geçmiştir.

A5 Açması (Res. 5)

A1 açmasının batısında yer alan bu açmadaki çalışmalar sonucunda 4.30x4.80 m. ölçülerine sahip kare planlı bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânın duvar örgüsü

campaigns revealed that a group of structures was lined up right after the entrance to the Middle Fortress, forming groups of structures and streets in a certain layout. East of the Middle Fortress there is a remarkable and massive structure towards the centre (Fig. 3). Around this structure, identified as a "grand mosque" in some surveys and as a church in others, there are traces of some other structures partly built of stone masonry and partly hewn into bedrock. In order to clarify their relation with the "grand mosque", it is necessary to recover the architectural elements and plans of those structures. Thus excavations that had previously begun continued with new trenches.

Trench B2 *(Fig. 4)*

Work carried out during the 2010 season exposed a stepped path running into the citadel from the front of the middle fortress. In this campaign we discovered that this was a rampart walk that ran from the gate of the middle fortress to the bastions in the east. The excavation also exposed a fragment of a capital, one piece of frescoed stone and numerous metal nails as well as the broken part of the medieval pool with muqarnas decoration, which was published in 1971 by Ş. Yetkin.

Trench A5 *(Fig. 5)*

Work in this trench located to the west of trench A1 brought to light a square room measuring 4.30 x 4.80 m. The masonry here resembles that of rooms A1, A2 and A3 excavated in the previous campaigns. The floor of the room was hewn from bedrock. Numerous nails were found here at different levels. As in the adjacent rooms, traces of a fire were found.

Res. 6 Aşağı Hamam grafiti örneği
Fig. 6 Graffiti in the Lower Baths

önceki senelerde kazısı yapılan A1, A2 ve A3 mekânlarıyla benzerlikler göstermektedir. Yapının zemini ana kaya tıraşlanarak oluşturulmuştur. Değişik kot seviyelerinde birçok metal çivi ele geçmiştir. Yapı içinde daha önceki yıllarda bitişiğindeki mekânlarda da rastlanılan küçük bir yangın tabakası izine rastlanılmıştır.

Küçük Buluntular

Aşağı Hamam'daki kazı çalışmaları sonrasında bazı mekanların duvarlarında görülen grafitiler belgelenmeye çalışılmıştır (Res. 6). Bunlardan birinde bir gemi ve bu gemiden bir kayıkla ayrılan insanlar tasvir edilmiştir (Çiz. 2). Benzerleri Alanya Kalesi kulelerinde ve çevresindeki yapılarda görülen bu grafiti, konu olarak diğerlerinden farklılıklar göstermektedir.

Rölöve ve Fotogrametrik Çalışmaları

Önceki sezonlarda kazısı tamamlanan, İç Kale güney bölümünde, Orta Kale'nin yeni ortaya çıkarılan mekânlarında rölöve çalışması yapılmıştır.

Bütün kazı alanını kapsayacak şekilde haritalarının çıkarılması ve bunların ülke koordinat sistemine bağlanması amacıyla çalışmalara başlanılmıştır. Alanın çok dik olması bir çok noktanın görülmemesi sebebiyle Total Station ile ölçümleme başarısız olmuştur. Bunun sonucunda alanın GPS ile sabit koordinat noktasından alınan üçüncü bir ölçme sistemine dayanan bir yöntem ile ölçüleri alınarak kalenin ilk ölçekli sayısal haritaları elde edilmiştir.

Çiz. 2 Aşağı Hamam'da ortaya çıkarılan grafito (R. Wimmel)
Dwg. 2 Graffiti exposed in the Lower Baths (R. Wimmel)

Small Finds

During our work at the Lower Baths we tried to document the graffiti on the walls of some rooms (Fig. 6). One depicts a ship with a boat leaving with people on board (Dwg. 2). Although similar graffiti are found in the towers of the Alanya Citadel and in the vicinity, this one has a different theme.

Relevé and Photogrammetric Work

Relevé and measurements were taken in the south part of the citadel, where excavation work had been completed in the preceding years, as well as in the newly exposed rooms in the middle fortress.

We have also started mapping the entire excavation area and integrating it into the national coordinate system. Since the steep terrain does not allow covering all spots with Total Station, we used GPS and a third surveying technique based on a fixed coordinate axis to draw to scale the first digital maps of the fortress.

Antiochia ad Cragum Arkeolojik Araştırma Projesi: Kuzeydoğu Tapınak 2011 Sezonu

Antiochia ad Cragum Archaeological Research Project: Northeast Temple 2011 Season

Michael HOFF – Rhys TOWNSEND – Ece ERDOĞMUŞ – Birol CAN

Antik Roma Dönemi kenti Antiochia ad Cragum (Güney köyü, Gazipaşa)'da beşinci sezon çalışmaları 15 Haziran-15 Ağustos 2012 tarihleri arasında gerçekleştirildi*. Önceki sezonlarda olduğu gibi Kuzeydoğu Tapınak'taki çalışmalara kazı ve taşların taşınmasıyla devam edildi. Kazı ekibine başkan yardımcısı olarak B. Can'ın katılımıyla kente anıtsal bir kapıdan giriş yapan sütunlu caddede kazılara başladık.

Kuzeydoğu Tapınak

Kuzeydoğu Tapınak'taki kazılar, iç mekânı kaplayan toprak tabakasının kaldırılması; tapınak ve çevresinin mimarisini anlaşılır kılmak üzere dışta açılan açmalarla sürmüştür. Tapınağın içerisindeki çalışmalarda toprağın kaldırılmasıyla mermer zemin döşemesi ortaya çıkartılmış ve podyumun yapısı anlaşılmaya başlamıştır (Res. 1). Son birkaç sezondur bölgedeki diğer tapınaklarda olduğu gibi burada da zeminin altında tonozlu bir mekân bulunduğu düşünülmekteydi. Zemin ortaya çıktığı zaman, zemin döşemesinin eksik olduğu bazı noktalarda, harç katmanından aşağı matkapla indik fakat bir başka mekânın varlığına işaret eden bulgulara rastlayamadık.

* Arazi çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün verdiği izin ile yapılmış olup teşekkürü borç biliriz. Projemize yardımda bulunan yerel kurumlara teşekkür ederiz. Özellikle Gazipaşa Belediye Başkanı Cemburak Özgenç ve Ü. Özdemir'e müteşekkiriz. Projenin finansmanı United States National Science Foundation, Nebraska Üniversitesi Araştırma Konseyi, Hixson-Lied Güzel Sanatlar ve Sahne Sanatları Okulu ve Harvard Üniversitesi Loeb Classical Library Vakfı tarafından karşılanmış olup tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz. Ayrıca Bakanlık temsilcimiz N. Mercimek'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

The fifth season of archaeological investigation at the ancient Roman city of Antiochia ad Cragum (Güney köyü, Gazipaşa) was conducted from 15 June-15 August 2011. As in past seasons, investigation was carried out on the Northeast Temple, with the continuing process of excavation and block removal. With the addition of B. Can to the excavation team as its assistant director, we opened new trenches along a colonnaded street that entered the city through a monumental gateway.*

Northeast Temple

Excavation at the Northeast Temple continued with the clearing of the earth mantle that covered the Temple's interior floor and the digging of new trenches outside the structure that helped to elucidate the architecture of the Temple and its environs. Within the Temple, systematic excavation cleared the remaining soil that covered the marble floor slabs, which finally allowed for an understanding of the podium's nature (Fig. 1). Over the past several seasons a theory was developed that a sub-floor vaulted chamber existed similar to that in other temples

* *The field season was conducted under the auspices of the Archaeological Directorate of the Ministry of Culture and Tourism to which we are extremely grateful for granting us the excavation permit. We further appreciate the efforts of local officials who helped to facilitate our project. Particular thanks are given to Mr. Cemburak Özgenç, mayor of Gazipaşa, and Ü. Özdemir, for all their efforts on our behalf. Funding for the project was generously provided by the United States National Science Foundation, the University of Nebraska Research Council, the Hixson-Lied College of Fine and Performing Arts and the Harvard University Loeb Classical Library Foundation for which we are grateful. We are especially grateful to our government representative, N. Mercimek.*

Res. 1 İmparatorluk Tapınağı, zemin döşemesinin güneybatıdan havadan görünüşü

Fig. 1 Aerial View of the floor paving of the Imperial Temple, from the southwest

Zemin döşemesindeki bazı plakalar, Geç Roma Dönemi'nde gömütlere yer açmak için kaldırılmıştı. Ne yazık ki, izleyen dönemlerde, muhtemelen Bizans Dönemi'nde söz konusu mezarlar açılmış ve günümüze tek bir mezardaki alt mandibula ve birkaç omur haricinde hiçbir kemik bulgusuna ulaşılamamıştır. Ancak ele geçen mezar hediyeleri arasında bir yüzük, bir küpe ve çok sayıda sikke sayılabilir.

Tapınağın içinde yapılan kazılarda, doğu kanatta ilk kez 2009 yılında saptanan, tapınak zemininin doğrudan üzerine oturan Bizans döşeminin devamı ortaya çıkartıldı. Bu döşem, dip ve yan kenarları oldukça sığ şekilde moloz ile inşa edilmiş bir mezara benzemektedir. Ancak ne kemik ne de ölü hediyelerine rastlanmıştır. Bu mezar olduğu düşünülen döşemin batı kenarını oluşturan duvarda tapınak yapısından devşirilen ve yine tapınakla ilintili olduğu düşünülen küçük bir friz parçası ile mermer bir sunak da ele geçen buluntulardandır. Dolayısıyla yapının tapınak sonrası dönemiyle ilgili olarak, Geç Antik mezarlar ve bunların üzerine inşa edilen Bizans mezarlarından oluşan iki evre tespit edilmiştir.

Tapınağın batı kanadındaki kazılarda üzüm veya zeytin sıkma tesisi ortaya çıkartılmıştır. Üzerinde halihazırda birkaç blok daha bulunduğundan bu döşemin tamamı ancak 2012 yılında ortaya çıkartılabilecektir.

Dış podyumun kuzey (arka) kısmı 2009 yılında açılan T003 açmasında devam eden çalışmalar sonucunda açığa çıkmıştır. Bu açmada dış yapının son basamak sırasına da ulaşılmış olup bir noktada temel sondajı yapılmıştır (Res. 2). Artık moloz temelden tapınak zemin seviyesi arasındaki kot farkının 3,36 m. olduğunu söyleyebiliriz. Temelin üzerinde üç mermer basamak Vardır. Alt ikisi 0,34 m. ve üstteki 0,146 m. genişlikte olup

within the region. Once the floor was cleared of earth, revealing in some areas of the floor lacunae where the floor slabs had been removed, we drilled deeply through the mortar foundations using a power drill but found no indications of a chamber.

The floor slabs had been removed during the late Roman period to provide space for burials. Unfortunately, the burials had all been disturbed in subsequent periods, presumably during the Byzantine period as very little bone evidence survives, with the exception of the lower mandible and several vertebrae from one skeleton. There were, however, funerary goods that were discovered including a ring, an earring and many coins.

Excavations inside the temple also revealed the continuation of the Byzantine installation, first revealed in 2009 along the east flank of the structure's interior, which was placed directly atop the temple floor. This construction was likely a grave as the rubble material of the bottom and sides form a relatively flat depression. Neither bone material nor finds associated with burials, however, were discovered in context with this installation. The wall that defined the western side of this presumed grave contained spolia from the temple, including a small fragment of the frieze and a marble altar, also presumably associated with the temple. Thus there appears to have been two phases of post-temple funerary use within the structure: Late Antique burials that were later disturbed and constructed burials in the Byzantine period that covered them.

Excavation along the western flank of the temple revealed a press installation for grapes or olives built against the temple's flank. Several architectural blocks remained atop the installation so the complete clearing of the installation will occur in 2012.

The majority of the north (rear) exterior podium was revealed by the continuation of Trench 003 that had been begun in 2009. This trench reached the final step course of the exterior structure, and ultimately probed its foundations in one location (Fig. 2). We can now establish that the height of the podium from the rubble foundations to the level of the temple floor is 3.365 m. Above the foundations were three step courses in marble: the lowest two courses were 0.34 m. wide, the upper 0.146 m. wide, followed by a base moulding (0.20 m.) that supported the podium orthostates.

Expansion of the 2009 trench to allow for deeper excavation exposed a monumental terrace wall that ran parallel to the rear flank of the temple. The thickness of the wall cannot yet be precisely determined as its northerly side has not yet been excavated, but its minimum

Res. 2 İmparatorluk Tapınağı, solda: Teras duvarı; sağda: Tapınağın kuzeybatı köşesi

Fig. 2 Imperial Temple, left: terrace wall; right: northwest corner of the temple

podyum orthostatlarını taşıyan bir altlık silmesi (0,20 m.) yer alır.

Daha derin seviyelere ulaşacak kazılar için 2009 yılı açmasının genişletilmesiyle, tapınağın arka kanadına paralel uzanan anıtsal bir teras duvarı ortaya çıkmıştır. Kuzey tarafı henüz tam olarak kazılmadığından bu duvarın tam kalınlığını henüz bilemesek de en azından 2,15 m. olduğunu söyleyebiliyoruz. Duvar, tapınağın en alt sırası ile aynı hizada inşa edilmiştir; teras duvarı ile tapınağın en alt sırası arasındaki mesafe 1,375 m.'dir. Duvarların birbirine yakınlığı, paralelliği ve bir hizada olmalarına dayanarak her iki yapının aynı zamanda inşa edildiği söylenebilir. Duvarın yüksekliği yaklaşık olarak 3,10 m.'dir. Yüksekliği nedeniyle ustaları duvarı inşa ederken her biri yaklaşık 0,30 m. genişliğinde iki basamakla onu desteklemiştir. En azından batı yakasında duvar aşağı doğru eğimli olduğundan söz konusu basamaklar duvar örgüsü içinde kaybolmuştur. Doğu yakası henüz kazılmamıştır. Görünüşe göre bu duvar tapınağı kuzeydeki yukarı yamaçtan aşağı akan toprak ve diğer malzemeden korumak amacıyla inşa edilmiştir.

2012 yılında tapınağın kuzey ve batı yakalarındaki çalışmaların tamamlanması ve ayrıca daha iyi korunmuş görünün doğu yakasında çalışılması planlanmaktadır. Bu kanattaki orthostatların çoğu ortaya çıkmaya başladığından altlarındaki sıraların büyük orada sağlam olduğu düşünülmektedir.

Kazıların haricinde tapınağa ait 71 parça daha belgelenmiş ve kataloglanmıştır. Böylece 2005 yılından bu yana belgelenmesi tamamlanan mimari parça sayısı 618'e ulaşmıştır. Bunlardan yüzden fazlası kamyon üzerine monte edilen vinç yardımıyla incelenmek üzere yan

thickness measures 2.15 m. The wall was constructed at the same level as the lowest course of the temple; the distance between the terrace wall and lowest temple step course is 1.375 m. The close proximity of the two walls, their parallel coursing, and their construction at the same level suggests that the two constructions were contemporary. The height of the wall is approximately 3.10 m. Because of its height the builders stepped the wall back in two steps, each approximately 0.30 m. wide. At least on the west side, the wall angled downslope so that the steps disappeared into the fabric of the wall; the east side has yet to be excavated. It seems likely that the wall was designed to protect the temple as a barrier from soil and debris washing down the hill from the north.

In 2012, in addition to completing work along the north and west flanks of the temple, work on the temple will focus on the east flank which appears to be better preserved than that on the west. Many of the orthostates along this flank have begun to appear suggesting that the lower courses remain mostly intact.

In addition to excavation, we documented and catalogued an additional 71 fragments of temple architecture. The number of architectural material thus documented since 2005 is 618. Of these 618 blocks, over 100 were transported off the mound by means of the truck-mounted crane to the adjacent block field for study. There remain on the mound only a small number of blocks that require the crane for lifting, and the architectural team looks forward therefore to completing the block removal process in 2012. Until now, priority necessarily has been given to drawing the side of each block that will become its resting surface in the block field. This is done while the block is still on the mound and must be done before the block can be securely wrapped and lifted. With this stage drawing to a close, it is now possible to focus work on the remaining sides of the blocks and to allow the process of architectural autopsy to begin in earnest. This systematic study is of course crucial to determining the original position of the blocks on the temple. The next phase of block study in fact has already begun. In 2011 anta blocks and geison blocks were given special attention. Detailed study of the cella doorway was begun, both the surviving fragments of the lintel and the well-preserved threshold block. Studies of these block types and others will continue in 2012.

Excavations in the Colonnaded Street

The widest of the terraces, on which Antioch ad Cragum is founded, is the public area encompassing social

taraftaki tarlaya taşınmıştır. Alanda vinçle taşınması gereken az sayıda blok kalmış olup bu çalışmanın 2012 yılında tamamlanması öngörülmüştür. Bugüne kadar blokların tarlada altta kalacak yüzlerinin çizimlerine öncelik verilmiştir. Bu işlem blok henüz tapınak alanındayken yapılmakta olup iyice sarılıp kaldırılmadan önce yapılmak zorundadır. Bu aşamanın sona yaklaşması nedeniyle artık mimari otopside gereken diğer yüzlerin üzerinde çalışmalara da başlamak mümkündür. Söz konusu sistematik çalışma blokların tapınaktaki asıl yerlerinin saptanması için önemlidir. Aslında bir sonraki aşamaya başlanmış olup 2011 yılında geison ve anta bloklarına dikkat edilmiştir. Cella kapısının, hem atkı taşının mevcut parçalarının hem de iyi korunmuş haldeki eşik taşının ayrıntılı incelemesine başlanmış Bu blok tipleri ve diğerleri üzerindeki çalışmalar 2012 yılında devam edecektir.

Sütunlu Cadde Kazıları

Antiochia ad Cragum kentinin kurulduğu terasların en genişi; agora (?), gymnasium, sütunlu cadde ve hamam gibi yapıların yer aldığı kentin sosyal merkezi konumundaki kamusal alandır. Bu alandaki yapılar, birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili biçimde, yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanırlar. Kamu terasında yer alan sütunlu cadde, doğuda anıtsal bir giriş kapısı, batıda ise gymnasium kompleksiyle sınırlanır. Doğudan batıya doğru yükselerek ilerleyen yaklaşık 150 m. uzunluktaki caddenin deniz seviyesinden yüksekliği 333-337 m. arasındadır. Doğu girişinin iki yan kulesi, yer yer stylobat blokları ve özellikle de granit sütunlara ait parçalar yüzeyde görülebilmektedir. 19. yy. başlarında bölgeye gelen F. Beaufort, kırmızı granitten tek parça olarak yontulmuş sütunlar gördüğünü bildirir. Beaufort'un, sütunlu cadde çevresinden bahsettiğini söyleyebiliriz. Doğu-batı yönünde uzanan caddenin güney kenarında herhangi bir sütun dizimi ya da duvara yer verilmediği düşünülmektedir. Kuzey kenar ise, basamaklı bir stylobat üzerine oturan sütunlarla cephelendirilmiş bir galeri ve bunun hemen arkasındaki odalardan oluşmaktadır.

Sütunlu caddede 2011 dönemi kazıları iki sektörde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri, sütunlu caddenin doğu sınırını oluşturan ve bu yönde caddeye girişi sağlayan giriş bölümüdür (Res. 3). Günümüzde, yan yana iki dikdörtgen kule şeklindeki bu anıtsal girişin zemini açılarak buradaki kapı sistemine ait izler ve uygulamalar açığa çıkarılmıştır. Çalışılan ikinci sektör caddenin yaklaşık ortalarında yer alır. Bu kısımda, toplam dokuz açmada, caddenin galerisine ait sütunları taşıyan stylobatın bir bölümü, galerinin gerisindeki odaların bir kısmı ve yer yer takip edilebilen su dolaşım sistemine ait künkler

Res. 3 Anıtsal kapı, iç yüzey

Res. 3 Monumental Gate, interior surface

structures such as the agora (?), gymnasium, colonnaded street and the baths. The structures in this area are interconnected and extend roughly in the east-west direction. The colonnaded street in the public terrace is bounded with a monumental gate on the east and the gymnasium complex on the west. The street is about 150 m. long and extends rising westward between the altitudes of 333 and 337 m. above the sea level. Two towers flanking the east gate, stylobate blocks at places and fragments belonging to granite columns are visible on the surface. F. Beaufort, who came to the region in the early 19th century, reported seeing single-piece columns of red granite in the area of the colonnaded street. It is thought that this east-west street did not originally have any colonnade or wall on its south side. On the other hand, the north side comprises a colonnaded gallery resting on a stepped stylobate and shops in the back.

Excavations at the colonnaded street were carried out at two sectors. One sector was the entrance area on the east providing access to the street here (Fig. 3). After the ground of this gate, comprising two towers side by side, was excavated, traces of the gateway and implementations were exposed. The second sector excavated this year was near the middle of the street. A total of nine trenches here brought to light part of the stylobate that supported the columns of the gallery, part of the shops in the back and water pipes traceable at places. Drawings of these were made (Fig. 4). Architectural remains traceable at places before the excavations were cleaned and exposed, and marked in the plan. Small finds that were uncovered such as coins and pottery were documented, placed in boxes and then in the storehouse.

The east access into the street is designed as a monumental gateway, whose upper parts have not survived at

açığa çıkarılarak ayrıntılı çizimleri yapılmıştır (Res. 4). Kazı öncesi yer yer takip edilebilen mimari kalıntıların çevresi temizlenmiş ve plana eklenmiştir. Ele geçen sikke, seramik gibi buluntular kaydedilerek kasalanmış ve kazı deposuna kaldırılmıştır.

Cadde'nin doğu girişi anıtsal bir kapı şeklinde tasarlanmıştır. Üst yapısına ait herhangi bir buluntu ele geçmemekle birlikte girişin iki yanındaki dikdörtgen kuleler yaklaşık 4 m.'ye kadar ayakta kalabilmiştir. Zeminini oluşturan büyük yassı taşlar üzerindeki oyuklar ve ek duvarlar buradaki hareketli kapı sistemine aittir. Doğu yönde alçalarak uzayan caddede biriken yağmur sularının dışa tahliyesi için girişin iki yan duvarında kanal benzeri açıklıklar bırakılmıştır.

Caddenin kuzeyindeki galerinin iki basamaklı stylobatına oturan sütunlar 4,10 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 57 cm. çapındadır. Kazılar sırasında, stylobat basamakları üzerinde Attika tipi kaide parçalarına rastlanmıştır. Stylobat üzerindeki izlerden, sütunların-merkezden merkeze-yaklaşık 2,45 m. aralıklarla dizildiği anlaşılabilmektedir.

Stylobatın güneyi caddenin açık alanını oluştururken, kuzey kısmı üstü kapalı galeriyi oluşturur. Cadde zemininden yaklaşık 80 cm. yüksekte yer alan galerinin zemininde de, tıpkı caddede olduğu gibi taş döşemeye rastlanmamıştır. Sadece sütunların oturduğu stylobat ve basamakları taştan yapılmıştır. Sütunlu galerinin hemen kuzeyinde dükkanlar dizilmiştir. Moloz taş örgülü ve harçlı duvarlara sahip dükkanlardan biri tamamen açılabilmiştir. Bu dükkan, kenarları yaklaşık 4,37-4,67 m. arasında değişen uzunluklarda kareye yakın bir plana sahiptir. Dükkanın zemini tamamen sıkıştırılmış topraktır ve kalın bir yanık katman gözlenir. Bu dükkan içinde ele geçen buluntuların büyük bölümünü zemin seviyesine yakın kotlarda rastlanan seramik ve sikkeler oluşturur. Bu dükkanın batı bitişiğinde, düzgün bir plan göstermeyen taş basamaklara rastlanmıştır. Bu basamaklar, sütunlu caddenin kuzeyinde bulunan daha üst teraslara geçiş için bırakılmış olmalıdır.

Sütunlu caddede, atık ve temiz su dolaşım sistemine ait kalıntılar da dikkat çekicidir. Bunlardan biri, dükkanların arka duvarı üzerinde ve zeminden yaklaşık 1 m. yüksekte devam etmektedir. İçi sıvalı bu kanal dükkanlara temiz su temini için kullanılmış olmalıdır. Diğer bir kanal, olasılıkla bu geniş kanaldan çıkarak dağılan künk sistemine aittir. 11 cm. çapındaki künkler alçalarak galeri zemininde devam etmektedir. Su dolaşım sistemine ait diğer bir kalıntı, galeri içinde batı-doğu yönünde devam eden kanaldır. Kiremit parçalarıyla örülen bu kanal, künklü kanaldan farklı olarak doğuya doğru alçalmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi, cadde zemini de aynı

Res. 4 Sütunlu cadde, dış kolonat ve dükkanların ortaya çıktığı kazılar

Res. 4 Colonnaded Street, excavations revealing exterior colonnade and shops

all. The entranceway is flanked with rectangular towers on either side, still standing to a height of about 4 m. Grooves on the large flagstones, forming the flooring and additional walls, belonged to the moving door system. There is channel-like drainage in the sidewalls to allow rainwater to flow out of the street, which descends eastward.

The columns standing on the two-stepped stylobate of the gallery on the north side of the street are 4.10 m. tall and have a diameter of about 57 cm. Excavations brought to light fragments of Attic-type bases on the stylobate steps. Marks on the stylobate indicate that the columns were placed at 2.45 m. distance between their centres. The floor of the gallery is 80 cm. higher than that of the street's surface. No stone paving was found in the gallery. Only the stylobate and its steps were built with stone blocks. North of the gallery is the row of shops. One of the shops built with rubble and mortar was entirely exposed. It forms almost a square with each side measuring 4.37-4.67 m. Its floor was pressed earth and a thick burnt layer is observed. Most of the small finds uncovered in this shop are pottery and coins found at levels close to the ground level. Adjoining this shop on its west side are stone steps that do not display a regular layout. These steps must have led to the upper terraces to the north.

The remains of wastewater and freshwater systems are noteworthy in the colonnaded street. One of them extends at about 1 m. above the ground level in the back wall of the shops. This channel, whose interior is plastered, must have supplied fresh water to the shops. Another channel probably belongs to a branch of the wide one. Pipes of 11 cm. diameter descend down to the gallery floor level. Another remain of the water system is

yönde, doğuya doğru hafif eğimli biçimde alçalmaktadır. Dolayısıyla, bu kanalın galerinin ve dükkanların atık suyunun tahliyesi için kullanıldığını söylemek mümkündür. Nitekim, sütunlu caddenin doğusundaki anıtsal girişin iki yanında ve zemin seviyesinde rastlanan kanallar atık suyun caddenin ve dolayısıyla kentin dışına doğru yönlendirildiğini gösterir.

Sütunlu caddenin 2011 kazılarında ele geçen buluntular arasında sayıca önemli bir bölümünü seramik parçaları oluşturur. Özellikle amphora formuna ait çok sayıda profilli parçanın Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Sütunlu cadde kazılarında, özellikle anıtsal doğu girişi yakınında çok sayıda çatı kiremiti parçası ele geçmiştir. Bunların profilleri, Geç Roma örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Seramik bulguların yanı sıra, çeşitli dönemlere ait çok sayıda sikke, formları anlaşılamayacak derecede tahrip olmuş cam parçaları, bir adet yüzük, bir adet kemik pandantif (kolye ucu?), bir kemik saç iğnesi ve bir adet işlevi tam anlaşılmayan metal obje ele geçmiştir. Bunlar, caddenin çeşitli yerlerinde ve zemine yakın yerlerde ele geçmesi sebebiyle tarihlendirmede oldukça aydınlatıcı olmuştur. Tamamı bronz olan sikkelerin tanımlanabilecek durumda olanları İ.S. 3.-4. yy.'lara tarihlenmektedir.

a channel extending in the east-west direction in the gallery. Built with tile fragments, this channel descends eastward, as different from the pipe system. As mentioned above, the street also descends eastward. Therefore, it is possible to say that this channel served for discharging the wastewaters of the shops and the gallery. Indeed, channels found on both sides of the monumental east gate of the street and the ground levels indicate that the wastewater was directed outward from the street and the city.

The biggest assemblage from the 2011 excavations at the colonnaded street comprises the potsherds. Especially many fragments with profile belong to amphorae of the Late Roman period. Numerous fragments belonging to roof tiles were uncovered near the east gate and their profiles conform to those of Late Roman examples. In addition to pottery, many coins and amorphous glass sherds, one ring, one bone pendant (for necklace?), one bone hairpin and a metal object of unclear function have been uncovered. As they were all uncovered at various spots in the street and close to the floor level, they were very helpful for dating. The coins are all bronze, and legible ones are dated to the 3rd-4th centuries A.D.

2011 Yılı Arykanda Kazısı

Excavations in Arykanda in 2011

Cevdet BAYBURTLUOĞLU – V. Macit TEKİNALP

2011 yılı Arykanda antik kenti kazılarının kırk birinci sezonunda kazılarına 2007 yılında başlanmış olan bazilikanın kuzeyindeki alanlarda devam edilmiştir. Bu kapsamda tiyatroya çıkan yolun başlangıcındaki konut alanında (TD) ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen podyumlu, prostylos-tetrastylos planlı tapınağının temenosu içerisinde bulunan mekânlarda (TK) kazı çalışmaları yürütülmüştür* (Res. 1).

1. TD Yapısındaki Çalışmalar (Res. 2)

TD Yapısı dıştan yaklaşık 11,00x14,00 m. ölçülerinde olup kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapının güney duvarı eşik taşı hizasında korunmuş olup doğu ve batısındaki yan duvarlar kuzeye doğru yükselmektedir. 2011 yılında konutun dört mekânında kazılara devam edilmiştir. Kazılar sonucunda TD yapısında dört dönemli bir yapılaşma belirlenmiştir.

İçten 2,17x4,30 m. ölçülerindeki doğu batı yönünde dikdörtgen planlı TD1 mekânına batısında, yaklaşık birer metre genişliğindeki iki kapı ile güneyinde (TD3) ve kuzeyindeki (2010/ BKTD-5) mekânlar ile bağlantı sağlanmaktadır. Mekânda devşirme taşlar kullanılarak oluşturulmuş bir zemin saptanmıştır. Mekânın doğusunda duvara birleşik bir ocak bulunmuştur. Bu kalıntılar mekânın bir mutfak olduğunu düşündürmektedir. TD1 mekânında ele geçen en erken tarihli sikke Lykia Birliği Dönemi'ne, en geç tarihli olan iki sikke ise 383 yılında İmparator I. Theodosios döneminde darp edilmiştir.

* Arykanda 2011 yılı çalışmaları T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİMM ile Garanti Bankası'nın mali destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kurum ve kuruluşlara katkı ve desteklerinden dolayı müteşekkiriz. Finike Kaymakamı Sayın Gökhan Görgülüarslan'a Arykanda kazılarına verdiği destek ve gösterdiği ilgi için çok teşekkür ederiz. Ayrıca Sayın E. Tuncel'e (Öger Turizm) aynî yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

The 2011 campaign – the 41st year of excavations at Arykanda – included excavations in the area north of the basilica, a project initiated in 2007. Within this context, excavations were conducted in a building (TD) located in a residential area at the beginning of the road leading up to the theatre and in the rooms within the temenos of the prostyle-tetrastyle temple with a podium that dates to the Roman Imperial period (TK) (Fig. 1).*

***1. Work at Building TD** (Fig. 2)*

Building TD measures about 11x14 m. on the exterior and extends in a north-south direction. The south wall is preserved up to the level of the threshold block while the east and west lateral walls rise higher northward. In 2011 excavations continued in four rooms of this residence. As a result four phases of construction have been identified at Building TD.

Two doorways about 1 m. wide on the west wall of the first room TD1 – an east-west oriented rectangular room measuring 2.17x4.30 m. – provide access to TD3 in the south and 2010/BKTD-5 in the north. The floor was built with reused stones. A hearth adjoining the east wall was uncovered, thus suggesting the room had served as a kitchen. The earliest coin uncovered dates to the Lycian League while the latest coin uncovered was minted in A.D. 383 in the reign of Theodosius I.

* *The 2011 campaign at Arykanda was undertaken with the financial support of the Ministry of Culture and Tourism, the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, DÖSİMM and Garanti Bank. We are greatly indebted for the contribution and support of these institutions. No words are enough to express our gratitude to Mr. Gökhan Görgülüarslan, the kaymakam of Finike, for his support to the Arykanda excavations. In addition, we would like to express our thanks to Mr. E. Tuncel of Öger Tourism for his in-kind support.*

Res. 1
2011 yılı kazı çalışmalarının yürütüldüğü alanlar (orthografik fotoğraf)
Fig. 1
Areas of excavation in 2011 (orthographic photograph)

İçten 4,47x6,00 m. ölçülerindeki kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı TD2 mekânına (Res. 3), kuzeybatısı köşesindeki bir kapıdan kazısı 2010 yılında tamamlanan mekânına (2010/BKTD-4D) giriş sağlanmıştır. Mekânın batı duvarına paralel, düzgün olmayan kesme taşlardan yapılmış zemine ait bir grup taş kaplama korunmuştur. Söz konusu zemin yapının üçüncü kullanım evresine ait olmadır. Mekânın güneydoğu köşesinde TD yapısının ilk evresine ait düzgün olmayan taşlardan yapılmış bir zemin saptanmıştır. Bu kalıntıların batısında, güney duvardan 1,50 m. uzaklıkta, doğu-batı yönünde yaklaşık 1,10 m. uzunluğunda bir duvar parçası saptanmıştır.

TD2 mekânında ele geçen en erken tarihli sikke, İ.Ö. 221-189 yıllarına tarihlenen bir Phaselis kent sikkesidir. Roma Dönemi'ne ait en erken tarihli sikke, 295-299 yılları arasında darp edilen İmparator Diocletianus dönemine, en geç tarihli sikke ise 395-401 tarihleri arasına İmparator Honorius Dönemi'ne tarihlenmektedir.

İçten 2,17x6,49 m. ölçülerindeki TD3 mekânı kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı olup, kuzeyindeki yaklaşık 1,00 m. genişliğindeki bir kapıdan TD1 mekânına giriş sağlanmaktadır. Mekânın doğu duvarına paralel, üzeri ince taşlarla kapatılmış, iki yandan kaba yonu taşlarla sınırlandırılmış 0,10 m. derinliğinde bir su kanalı saptanmıştır. Bu kanal mutfak olarak kullanıldığı anlaşılan TD1 mekânın güney duvarından başlayıp, TD3 mekânının güney duvarından mekânın dışarısına ulaşmaktadır. TD3 mekânında ele geçen sikkelerin en erken tarihli olanı Hellenistik Dönem'e aittir. Geç Roma Dönemi'ne ait en erken tarihli sikke ise İmparator II. Constantius döneminde (351-361 yılları arasında) Aleksandria'da darp edilmiştir.

Res. 2 TD yapısı (orthografik fotoğraf)
Fig. 2 Building TD (orthographic photograph)

The rectangular Room TD2 measures 4.47x6.00 m. on the inside and extends in a north-south direction (Fig. 3). A doorway in its northwest corner leads into Room 2010/BKTD-4D whose excavation was completed in 2010. The floor, partly preserved and comprised of irregular cut stones, extends parallel to the west wall of the room. This floor should belong to the third phase of the building. In the southeast corner of the room is a floor of irregular stones belonging to the first phase of Building TD. West of these remains is a wall ca. 1.10 m. long, which is oriented east to west and located 1.50 m. away from the south wall.

Res. 3 TD2 mekânı
Fig. 3 Room TD2

Res. 4 TD4 mekânı
Fig. 4 Room TD4

İçten 4,70x5,50 m. ölçülerindeki TD4 mekânı (Res. 4), kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Mekânın güneyinde, yaklaşık eksende *in situ* olarak eşik taşı bulunmuştur. Mekânın kuzeyinde doğu-batı yönünde 2,20 m. uzunluğunda 1,10 m. genişliğinde bir duvar parçası, mekânın doğu duvarına birleşmektedir. Doğu duvarına birleşik, kaba yonu taşlardan yapılmış basit bir ocak bulunmuştur. Bu kalıntılar yapının üçüncü evresine ait olmalıdır. TD4 mekânında ele geçen sikkelerin en erken tarihli olanı İmparator Marcus Aurelius Numerianus dönemine (283-284), en geç tarihlisi ise İmparator Maurikios Tiberius dönemine (582-602) aittir.

TD2 ve TD4 açmalarında, doğu-batı yönünde inşa edilmiş duvar kalıntıları bu alandaki ilk yapılaşmaya aittir. Korunmuş olan bu duvar kalıntılarından, ikinci evrede bu alana yeni bir yapı inşa edilirken, bazı yapıların söküldüğü anlaşılmaktadır. İkinci evrede bu alandaki yapıların söküldüğü ve ana kaya tıraşlanarak açılan alana 11,00x14,00 m. ölçülerinde yeni bir yapı inşa edilmiştir. Söz konusu yapının içten ahşap taşıyıcılar ve bölüntüler kullanılarak oluşturulmuş iki katlı bir yapı olduğu ve kuzey duvarında korunan izlerden, çift pahlı bir çatı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Yapının ikinci katına doğusundan, tiyatroya çıkan merdivenlerin bulunduğu alandan bir kapı ile bağlantılı olabileceğini düşündüren izler bulunmaktadır. Üçüncü yapı evresinde TD yapısı toprak harçlı kaba yonu taşlar kullanılarak örülmüş duvarlar ile sekiz birime ayrılmıştır. Bu birimlerden güneydeki üçü (TD2, 3 ve 4) açık mekânlar olarak düzenlenirken diğer beş birimin ise kapalı mekânlar olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

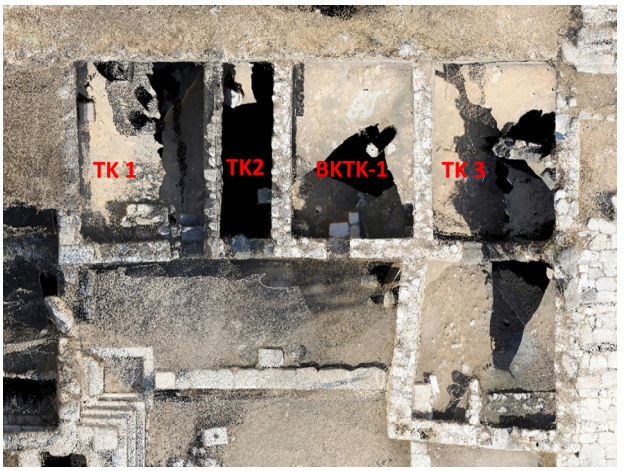
Yüzeye en yakın durumdaki dördüncü ve son evrede ise Geç Roma Dönemi'ne ait sıkıştırılmış topraktan *in situ* tabanlar saptanmıştır. Bu evrede yapının planında küçük değişiklikler yapılarak taban kotu artırılarak kullanımın sürdüğü anlaşılmıştır.

The earliest coin uncovered in TD2 is a Phaselitan city coin of 221-189 B.C. The earliest Roman coin uncovered dates to A.D. 295-299 in the reign of Diocletian and the latest one dates to A.D. 395-401 in the reign of Honorius.

The rectangular Room TD3 extends north to south and measures 2.17x6.49 m. on the inside. A doorway about 1 m. wide on its northern wall leads into Room TD1. There is a water channel 0.10 m. deep extending parallel to the east wall of the room and bounded with roughly cut stones on both sides. This channel originates from the south wall of Room TD1, which is believed to have served as a kitchen, and reaches outside through the south wall of TD3. The earliest coin from TD3 dates to the Hellenistic period. The earliest coin dated to the late Roman period is from the reign of Constantius II (A.D. 351-361) of Alexandrian mint.

The rectangular room of TD4 extends in a north-south direction and measures 4.70x5.50 m. on the inside (Fig. 4). In the south side of the room, about on the axis, is a threshold block in situ. In the north side of the room there is a wall piece 2.20 m. long and 1.10 m. wide that extends east-west and joins the east wall of the room. There is a hearth built with roughly cut stones adjoining the east wall. These remains should belong to the third phase of the structure. The earliest coin from this room dates to the reign of Marcus Aurelius Numerianus (A.D. 283-284) while the latest one dates to the reign of Mauricius Tiberius (A.D. 582-602).

The east-west oriented walls in trenches TD2 and TD4 belong to the initial construction in this area. It is inferred from what remains of the walls that some structures were removed when a new building was built here in the second phase. A new building measuring 11x14 m. was built here after some structures were removed and

Res. 5 Podyumlu, prostylos-tetrastylos planlı tapınağın temenosundaki TK açmaları (orthografik fotoğraf)

Fig. 5 Trenches TK in the temenos of the prostyle-tetrastyle temple with podium (orthographic photograph)

Res. 6
TK3 mekânı

Fig. 6
Room TK3

2010 ve 2011 sezonlarında yapının kuzeyindeki mekânlarda ele geçen az sayıdaki sikke İ.Ö. 1. yy. ile İ.S. 1. yy.'lara tarihlenmektedir. Sikkelere dayanılarak yapının bir ve ikinci dönemlerinin inşası için önerilebilecek bu tarih verisi, aynı zamanda ikinci evresi ile duvar işçiliği açısından benzer olan ve bu konutun bulunduğu alanının kuzeyindeki terasta inşa edilen devlet agorası ile de uyumludur. Sikke verilerine göre bu konuttaki üçüncü dönem yapılaşması II. Constantinus döneminde (337-340) başladığı anlaşılmaktadır. Fakat TD yapısı içerisine geç dönemde inşa edilen konutların, geçmiş yıllarda bu alanın güneyinde ele geçen sikkelere göre 435 yılı öncesinde gerçekleştiğini düşündüğümüz yangından etkilenmediği ve bazı basit değişikliklerle İ.S. 6. yy. sonu ile 7. yy. başına kadar kullanıldığı, TD4 açmasında ele geçen Maurikios Tiberius dönemine (582-602) ait sikke nedeniyle düşünülmektedir.

2. TK Açmalarındaki Çalışmalar (Res. 5)

İ.S. 1. yy. sonu ile 2. yy. başlarına tarihlenmesi mümkün görünen prostylos-tetrastylos planlı tapınağın bulunduğu temenos alanını kuzey ve doğudan çevreleyen portikonun kuzeyindeki mekânların Geç Roma Dönemi'nde konut olarak kullanıldığı bu alanda 2008 yılında yapılan kazılarda anlaşılmıştır. 2011 yılında TK açmalarında yürütülen kazı çalışmalarında üç mekânda çalışılmıştır.

İçten yaklaşık 4,23x6,17 m. ölçülerinde, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı TK1 mekânına eksenin batısındaki 1,24 m. genişliğindeki bir kapıdan girilmektedir. Bu evrede girişinin batısında, güney duvara birleşik olarak devşirme taşlarlar kullanılarak yapılmış bir tezgâh saptanmıştır. Mekânın kuzey duvarına birleşik olarak

the bedrock was chiselled. This building, dating to the second phase, had two-storeys and timber posts and separators inside. It was roofed with a two-sided pitched roof as inferred from the traces on the north wall. There are some traces suggesting that its second floor communicated via a doorway with the area where the steps lead to the theatre. In the third phase Building TD was divided into eight rooms with walls made of roughly cut stones and mud mortar. Three of these rooms, namely TD2, 3, and 4, were arranged as open rooms while the remaining five were designed as closed rooms.

In the fourth and last phase, which is closer to the surface, there are in situ floors of pressed earth dating to the late Roman period. It is believed that the building stayed in use with minor changes but with a raised floor level.

Few coins uncovered in the northern rooms in the campaigns of 2010 and 2011 are dated to the 1st century B.C.-1st century A.D. This evidence for dating the first and second phases is in conformity with the state agora on the terrace north of Building TD, whose masonry is similar to that of the second phase of Building TD. According to the coin evidence, the third phase of this house started in the reign of Constantius II (A.D. 337-340). However, the houses built inside Building TD in the late period were not affected by the fire, which is believed to have happened before A.D. 435. It is thought that these late houses stayed in use with some simple alterations until the end of the 6th or beginning of the 7th century A.D. as inferred from a coin of Mauricius Tiberius (A.D. 582-602) uncovered in trench TD4.

Res. 7 TK3 mekânında bulunan hacı jetonu
Fig. 7 Pilgrim token uncovered in Room TK3

Res. 8 Podyumlu, prostylos-tetrastylos planlı tapınak ve temenosu
Fig. 8 Prostyle-tetrastyle temple with podium and its temenos

yerleştirilmiş kireç taşından dikdörtgen bir lavabo ile yaklaşık merkezde, kireç taşından bir taş dibek *in situ* olarak ele geçmiştir. Bu buluntular TK1 mekânın bir mutfak olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu alanda ele geçen sikkelerin en erken tarihlisi 313-315 yılları arasında İmparator I. Constantinus döneminde, en geç tarihli olanı ise 408-423 yılları arasında İmparator Honorios – II. Theodosios döneminde darp edilmiştir.

TK1 mekânın güneyindeki TK2 mekânı, içten 1,87x 6.10 m. ölçülerinde olup kuzey-güney gönünde dikdörtgen planlıdır. Bu alandaki diğer mekânlara göre daha dar olarak inşa edilen mekânın ele geçen seramiklere ve az sayıdaki sikkeye göre bir depo olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Temenosun güneydoğu köşesinde bulunan TK3 mekânı (Res. 6), 4,38x6,26 m. ölçülerinde olup, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Mekâna güneyinden yaklaşık 0,90 m. genişliğindeki kapıdan girilmektedir. Mekânın yaklaşık ortasında, doğu-batı yönünde yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde 1,68 m. uzunluğunda, 0,60 m. kalınlığında bir duvar saptanmıştır. Bu duvarın orijinalinde iki katlı olması gereken konutun ikinci katına çıkmak için kullanılan ahşap merdiveni destekleyen bir kalıntı olduğu düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

Büyük bir yangın ile sona eren TK3 mekânında toplam üç yüz otuz dört sikke ele geçmiştir. Bu sikkelerden iki yüz elli dokuz tanesi birlikte bulunmuş olup bir defineye aittir. Defineyi oluşturan tanımlanabilen sikkelerden üçü Hellenistik Dönem'e, biri İ.S. 3. yy.'a tarihlenir. Diğer sikkelerden en erken tarihli olan 314-315 yıllarına İmparator I. Constantinus dönemine, en geç olanı ise İmparator Anastasios dönemine. 491-518) aittir. Bu sikkelerin yanı sıra benzer örneklerine göre İ.S. 5.-6. yy.'lara tarihlenen bir hacı jetonu bulunmuştur (Res. 7).

İlk olarak İmparator Arkadios ve Honorios tarafından 10 Temmuz 399 tarihinde kırsal alandaki Pagan tapınaklarının yıktırılması konusunda bir yasa yayınlanmıştır (*Codex Theodosianus,* 16.10.16). Sonrasında 30 Ağustos

2. Work in Trenches TK *(Fig. 5)*

The units on the north and east sides of the temenos of the prostyle-tetrastyle temple, dated to the end of 1st century-early 2nd century A.D., were defined as houses of late antiquity in the 2008 campaign. In 2011 excavations in Trench area TK continued in three trenches.

The rectangular Room TK1 extends in a north-south direction and measures about 4.23x6.17 m. on the interior. It is accessed via a doorway 1.24 m. wide on the west. In this phase, a workbench, built with reused stones, adjoins the south wall west of the doorway. A rectangular sink of limestone adjoins the north wall, and there is a limestone mortar in situ at about the centre of the room. These findings show that TK1 served as a kitchen. The earliest coins uncovered in this room date to A.D. 313-315 in the reign of Constantine I while the latest ones date to A.D. 408-423 in the reigns of Honorius and Theodosius II.

The rectangular Room TK2 is located south of TK1. It measures 1.87x6.10 m. and extends in a north-south direction. This room was built narrower than the other rooms of the phase, and pottery and a few coin finds indicate its function as a depot.

The rectangular Room TK3 located in the southeast corner of the temenos (Fig. 6) measures 4.38x6.26 m. and extends in a north-south direction. It is accessed via a doorway on the south about 0.90 m. wide. At about the middle of the room stands a wall 0.60 m. thick, 1.68 m. long and 1.00 m. high that extends in an east-west direction. It is thought that this wall supported the timber stairway leading to the second floor of the house.

A total of 334 coins were uncovered in Room TK3, which was consumed by a big fire. Of these coins, 259 were found as a hoard. Among the identifiable coins in this hoard were three from the Hellenistic period and one dating to the 3rd century A.D. Among the others, the earliest dates to A.D. 314-315 in the reign of Constantine

415 tarihinde pagan inancına adanmış tüm alanların kiliseye devredilmesi (*Codex Theodosianus,* 16.10.20) ve son olarak da 14 Kasım 435 tarihinde pagan tapınakları ve kutsal mekânlarının yıktırılması ve bunların "Hıristiyan dininin sembolü olan haç ile yer değiştirmesi" gerektiği konusunda yasa çıkartılmıştır (*Codex Theodosianus,* 16.10.25). İ.S. 4. yy. sonu ile 5. yy.'ın başında otuz altı yıllık süre içerisinde çıkartılan bu üç yasa, Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki pagan tapınak ve kutsal alanlarının Hıristiyan inancının yeni mekânları olarak dönüşümünü göstermektedir. Ancak Arykanda'da TK açmalarında (Res. 5, 8) ele geçen sikkelerden dönüşümün bu konudaki ilk yasanın hazırlandığı 10 Temmuz 399 yılından yaklaşık otuz yıl daha öncesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

2011 yılında Arykanda'da kazı çalışmalarının yanı sıra Arif Kale olarak bilinen surlu yerleşimde 2010 yılında başlayan ölçüm çalışmalarına devam edilmiştir. Söz konusu alanda bulunan ve Kilise 1 olarak adlandırılan yapıda 2012 yılında yapılması planlanan kazı öncesi, üç boyutlu tarama çalışması tamamlanmıştır.

I while the latest dates to the reign of Anastasius (A.D. 491-518). Beside these coins, a pilgrim token dated to the 5th-6th centuries A.D. was also found (Fig. 7).

On 10 July 399 the Emperors Arcadius and Honorius issued a decree calling for the destruction of pagan temples in the rural areas (Codex Theodosianus 16.10.16). Subsequent regulations were issued on 30 August 415 that declared all pagan sites were to be turned over to the Church (Codex Theodosianus 16.10.20) and on 14 November 435 pagan temples and sanctuaries were to be pulled down and "replaced with the cross, the Christian symbol" (Codex Theodosianus 16.10.25). These three acts, proclaimed within a period of thirty-six years, reveal how the pagan temples and sanctuaries in the Eastern Roman Empire were transformed into new sites of the Christian faith. However, coins uncovered in the trenches TK (Figs. 5, 8) reveal that this transformation had already occurred about thirty years earlier than the first act issued in A.D. 399.

In addition to the excavations at Arykanda, the 2011 campaign continued the measurement in the Arif Kale fortress, which had begun in 2010. Three-dimensional scanning of Church 1, located in this fortified area, was completed because excavations are foreseen in this church in 2012.

Hacılar Büyük Höyük 2011 Yılı Kazıları

Excavations at Hacılar Büyük Höyük 2011

Gülsün UMURTAK – Refik DURU

Hacılar Büyük Höyük, Burdur il merkezinin 27 km. güneyindeki Hacılar Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Höyük, 1957-1960 yılları arasında J. Mellaart tarafından kazıların yapıldığı Hacılar yerleşmesinin 400 m. kadar kuzeyindedir*. Yaklaşık olarak 280x240 m. boyutlarındaki höyüğün kültür sıra düzeni hakkında bilgi edinmek amacıyla bu ilk kazı sezonunda kuzeydeki en yüksek kesimde açılan üç açma (A, B ve C açmaları) ile höyüğün kuzeybatı ve kuzey eteklerinde üç Deneme Açmasında (DA 1, DA 2 ve DA 3) kazılara başlanmıştır (Res. 1).

İlk Tunç Çağı I Yerleşmeleri
Mimarlık

Bu kazı döneminde höyüğün kuzeybatı eteklerinde 5 m. çapındaki daire biçimli Deneme Açması 1 E b-d /2 1-3 plan karesinde açılmıştı. Yaklaşık 1,90 m. derinlikte doğu-batı doğrultusunda birbirine dik uzanan son derece sağlam ve yaklaşık 1,20 m. yüksekliğinde iki taş duvarın ortaya çıkması üzerine Deneme Açması'nın genişletilmesine karar verildi. 15x20 m. boyutlarındaki açmada, ilerleyen tarihlerde "testere dişi" şeklinde kırılmalarla kuzey-güney doğrultusunda gelişen bir sistem açığa çıkartıldı. Burada batı sınırı oluşturan dış duvarlar (!) 1,50 m. genişlikte olup, orta boy taşlardan örülmüştür. Bu duvar aynı zamanda, ara-yan duvarları

The Hacılar Büyük Höyük is located in the village of Hacılar 27 km. south of Burdur. The mound is 400 m. north of the Hacılar settlement where J. Mellaart carried out excavations between 1957 and 1960*. To find out the cultural stratigraphy of the mound which measures 280x240 m., the initial work at the site began with three trenches, namely A, B and C, at the highest point in the north as well as the exploratory trenches DA 1, DA 2 and DA 3 in the northern and northwestern skirts of the mound (Fig. 1).

The Early Bronze Age I Settlement
Architecture

An exploratory trench with a diameter of 5 m. was opened (grid-squares 1 E b-d /2 1-3) in the northwestern skirts of the mound. At a depth of about 1.9 m. two well-preserved stone walls extending perpendicular to each other and standing to a height of approximately 1.2 m. were uncovered; thus it was decided to extend the exploratory trench. More excavations at the trench, measuring 15x20 m., revealed a defence system resembling the edge of a saw extending in a north-south direction. The exterior walls, which mark the west boundary, are 1.5 m. wide and built with medium-sized stones. This wall also functioned as the exterior wall of four

* Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Prof. Dr. G. Umurtak (Kazı Başkanı) ve Prof. Dr. R. Duru'nun (Kazı Onursal Başkanı) yönetiminde, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi ve öğrencilerinden oluşan bir ekip tarafından 27 Temmuz-13 Eylül tarihleri arasında sürdürülen kazının harcamaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, DÖSİM Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği (Proje no 15305) tarafından karşılanmış, Burdur Valiliği, Burdur Belediye Başkanlığı ve TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) Başkanlığı da kazımızı pek çok yönden desteklemişlerdir.

* *The excavations were carried out between 27 July 27-13 September 2011 by the team led Prof. Dr. G. Umurtak (director) and by Prof. Dr. R. Duru (honorary director) under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism and the Istanbul University Faculty of Letters. The team members were research assistants and undergraduates from the Department of Proto-history and Near-eastern Archaeology. The campaign was sponsored by the Directorate of Circulating Capital of the General Directorate of Cultural Heritage and Museums and Istanbul University Secretariat of Scientific Research Projects (Project no. 15305), and supported by the Governor of Burdur, the Mayor of Burdur and TURSAB (Association of Turkish Travel Agencies).*

Res. 1 Hava fotoğrafı
Fig. 1 Aerial view

Res. 2 İTÇ I yerleşmesinde 2 no.'lu mekândan detay
Fig. 2 Detail from room no. 2 in EBA I settlement

ortak olan bitişik düzende ve biri diğerine göre ileri çıkacak şekilde yerleştirilmiş dört mekânın da dış duvarını oluşturmaktadır. Söz konusu sistemin, kuzeybatı kesimindeki dik yamaca uygun şekilde 1.90 m. yüksekliğindeki güçlü dayanak duvarı ile birlikte inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ortalama 4,5x5,5 m. boyutlarındaki mekânların iç duvarları 1,00-1,10 m. kalınlıktadır ve kapıları doğu yöndeki bir alana açılmaktadır. 1 no.'lu mekânın 1,10 m. genişliğindeki kapısının iç kısmında yer alan *in situ* mil taşı kapı kanadının içeri doğru açıldığına işaret etmektedir. 3 no.'lu mekânın kapısının eşiğine yassı bir taş yerleştirilmiştir. Savunma sisteminin temelleri 4-5 taş sırasından oluşmakta, duvarların üst kesiminin kerpiçle örüldüğü görülmektedir. Mekânların tabanlarında toprak iyice bastırılmış ve düzgünleştirilmiştir. 2 no.'lu odanın orta kesiminde at nalı şeklinde bir ocak kalıntısı, 2 ve 3 no.'lu odaların güney duvarına bitişik küp koymaya yarayan kerpiç destek/yükseltiler görülmektedir (Res. 2). Küplerin içinde ve mekânların tabanı üzerine dağılmış çok miktarda yanmış tahıl kalıntısına rastlanmıştır. Söz konusu mekândan toplanan harmanlanıp ayıklanmamış kabuksuz arpanın (*Horeum vulgare* var. *vulgare*) yanı sıra, 14 yabani bitki türü daha saptanmıştır –Bitki kalıntılarını inceleyerek bu konuda bir ön rapor hazırlayan Dr. E. Marinova'ya (Center for Archaeological Sciences, University of Leuven) teşekkürlerimizi sunarız–. Yanık tahıl kalıntılarından bir miktar örnek üzerinde yapılan C14 ölçümlerinden (Beta Analytic–London) şu sonuçlar alınmıştır:

2 Sigma, kalibre edilmiş sonuçlar: MÖ 3010-2980 (GÖ 4960-4930); MÖ 2960-2950 (GÖ 4910-4900); MÖ 2940-2890 (GÖ 4890-4840), %95 olabilirlik

1 Sigma, kalibre edilmiş sonuçlar: MÖ 2920-2900 (GÖ 4870-4850), %68 olabilirlik.

adjacent rooms,which were placed in such a way that each one extended out a bit further than the previous one and had shared side-lateral walls. It may be concluded that the above mentioned system was constructed in keeping with the steep slope on the northeastern side together with the strong retaining wall 1.90 m. in height. The interior walls of the rooms measuring 4.5x5.5 have an average thickness of 1.00-1.10 m. and their doors face east. The threshold stone in situ inside the doorway of room no. 1 1.10 m. in width indicates that the door opened inwards. On the threshold of room no. 3 there is a flat stone. The foundation of the defence system consists of four to five layers of stones and the upper part of the walls was built with mud bricks. The earth floors of the rooms had been compressed and levelled. In the middle of room no. 2 there were the remains of a horseshoe-shaped hearth, while rooms no. 2 and 3 contained adobe supports/platforms to place jars on adjacent to the south wall (Fig. 2). A large number of charred kernels were found both in the jars and on the floors of the rooms. . Among these 14 different types of wild plants as well as pot barley (Hordeum vulgare var. vulgare) were identified. At this point we would like to thank E. Marinova from the Center for Archaeological Sciences of the University of Leuven, who investigated the vegetal remains and wrote a preliminary report. The results of the C14 analyses by Beta Analytic in London on the charred grain samples are as follows:

2 Sigma calibrated results: Cal BC 3010 to 2980 (Cal BP 4960 to 4930); Cal BC 2960 to 2950 (Cal BP 4910 to 4900); Cal BC 2940 to 2890 (Cal BP 4890 to 4840), 95% probability

1 Sigma calibrated results: Cal BC 2920 to 2900 (Cal BP 4870 to 4850), 68% probability.

Res. 3 İTÇ I çanak çömleğinden örnekler
Fig. 3 Samples of pottery from EBA I

Çanak Çömlek

Yukarıda tanıtımı yapılan mekânlarda çok sayıda çanak, testi, çömlek ve birkaç tane küp *in situ* olarak ele geçmiştir. Malzeme üç mal grubundan oluşmaktadır:

1. Grup: Hamuru mineral ve bitki katkılı, gri renkli, astarlı, ve açkılı, mat görünümlü, oldukça iyi fırınlanan bu tür mallar, geniş ağızlı, içbükey profili olan, düz dipli, bazen parmak delikli, tek kulbu olan çanaklar, şişe, testi, çömlek ve minyatür kaplardan oluşmaktadır (Res. 3). Bu mal grubunun çok yakın paralelleri Kuruçay ve Bademağacı Geç Kalkolitik Çağ çanak çömleği arasında karşımıza çıkmıştır.

2. Grup: Hamuru çok iyi arıtılmış, ince mineral katkılı, koyu gri, kahve renkli, astarlı ve çok iyi açkılı olan parçaların bazılarında fırınlama sonucu lekeler oluşmaktadır. Bu grupta, dar boyunlu, gövdesi yatay kabartma bantlarla süslü testiler dikkat çekmektedir.

3. Grup: Diğer gruplara göre daha kaba, iri katkılı hamur küplerin yapımında kullanılmış, bu gruptaki koyu gri, siyah renkli malların astarlandığı belirlenmiştir.

Küçük Buluntular

Yalın bırakılmış ağırşaklar dışında, pişmiş toprak buluntular çeşit bakımından çok azdır. Kemik iğne ve delicilerle, geyik boynuzlarından ustalıkla şekillendirilmiş sap ve dövme/vurma gereçlerine sıkça rastlanmıştır. Bu tür gereçlerin benzerleri Kuruçay'ın Geç Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde çok sayıda ele geçmişti.

Çakmaktaşından iri boyutlu dilgi çekirdekleri ile, uzunlukları 8-18 cm. arasında değişen çok sayıdaki dilgi, yontma taş teknolojisi hakkında bilgi vermektedir. Sürtme taş topluluğu ise, keskiler, havan eli, havan ve ezgi taşlarından oluşmaktadır.

Pottery

Numerous bowls, jugs, pots and a few jars were found in situ in the aforementioned rooms. These finds are classified in three ware groups:

Group 1: These quite well-fired wares were all made of clay with mineral and vegetal temper, have a grey slip, and are burnished and matt. Forms include bowls, flasks, jars and miniature vessels some of which have wide rims; some have a concave profile and flat bases; and some are finger hold with one handle (Fig. 3). Very similar pottery was uncovered in the Late Chalcolithic period strata of Kuruçay and Bademağacı.

Group 2: These artefacts, made of very thin paste with fine mineral temper, are burnished perfectly and coated either in grey or brown colour slip. They have some marks on them caused by firing. In this group jugs with narrow necks and decorated with horizontal relief bands are worthy of attention.

Group 3: Compared to the other two groups, these wares are made of coarser clay with a coarse temper. These dark grey and black wares are slipped.

Small Finds

Except for a few plain spindle whorls, the variety of clay /terracotta findings is limited. Bone pins and piercers as well as handles and pounding/beating tools skilfully shaped from antlers are common. Similar tools had previously been uncovered in the Late Chalcolithic settlements of Kuruçay.

Large cores of flint blades as well as numerous blades measuring 8-18 cm. in length provide us with much information about the knapping technology. The ground stone assembly includes chisels, pestles, mortar and crushing stones.

The Early Bronze Age II Settlements
Architecture

Excavations begun in the three large areas marked A, B and C on the northern top of the mound (Fig. 1) aimed to identify the cultural stratigraphy of the mound. In the initial work at the site we preferred not to number the levels in case they would have to be changed later. In all three trenches poorly preserved remains of walls were exposed at about 60-100 cm. below the surface. Numerous potsherds from the Early Bronze Age (EBA) II were unearthed throughout this section of the mound including on the surface, but no traces of later periods were observed.

İlk Tunç Çağı II Yerleşmeleri
Mimarlık

Höyüğün kuzey yarısındaki tepe kesiminde A, B ve C olarak adlandırılan üç geniş alanda (Res. 1), höyüğün kültür sıra düzenini saptamaya yönelik çalışmalara başlanmıştır. Kazıların bu ilk yılında, daha sonra değişebileceği düşünülerek tabaka numarası vermekten kaçınılmıştır. Açmaların üçünde de yüzey toprağının yak. 60-100 cm. altında çok bozulmuş durumda duvar kalıntıları ortaya çıkmıştır. Yüzey toprağı da dahil olmak üzere höyüğün bu kesiminde yoğun olarak İlk Tunç Çağı II özellikleri gösteren çanak çömlek ele geçmiş, daha geç dönemlere ait hiçbir malzemeye rastlanmamıştır.

A açması (30x10 m.), Eb/31-3 plan karesinde doğu-batı doğrultusunda yer almaktadır. Açmada 1,65/1,90 m. derinliklerde, İlk Tunç Çağı'nın bu kesimdeki en geç yapı kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Tek odadan oluşan yapının taş temelleri 50 cm. kalınlığında, kısa kenarı 5,5 m. uzunlukta, uzun duvarının ancak 6 m. kadarı sağlam kalmış durumdadır. Yapıda, kısa duvara açılan 80-90 cm. genişlikte bir kapı açıklığı ile içeride, ortada kerpiç harcı ile belirlenmiş bir ocağa ait izlere rastlanmıştır. Aynı açmada bu tabakaya ait diğer taşınmazlar plan vermeyen kısa duvar parçalarından oluşmaktadır.

Ec/33-5, 41-3 plan karelerindeki B açmasında (60x10 ve 60x5 m.) en üst tabakaya ait 1-2 m. uzunlukta kısa duvar kalıntıları izlenebilmektedir. Dc/31-2 plan karesinde kazılan C açmasında birbirine 90° açıyla yer alan üç duvar parçasının aynı yapıya ait olduğunu söylemek çok güçtür. Bu duvarların arasında yak. 120 cm. çapında ve tek taş sırası ile belirlenmiş, tabanı bastırılmış ünitenin bir silo olduğu akla gelmektedir.

A açmasının doğu kesiminde -3,90/4,08 m. derinlikte kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 7,5 m. uzunluğunda, 50-60 cm. kalınlığında, iki taş dizisinden oluşan, 4-5 sırası sağlam durumda günümüze ulaşmış güçlü duvarın bir konuta ait olduğu tartışılabilir. B açmasının doğu bitiminde yer alan 'T' şeklindeki duvar kalıntısının söz konusu uzun duvar ile bir ilişkisi olup olmadığı gelecek yıllarda araştırılacaktır.

DA 2 ve DA 3'te yapılan çalışmalarda az sayıda İTÇ çanak çömlek parçası ele geçmiş, herhangi bir mimarlık kalıntısına rastlanmadığı için bu açmalar ana toprağa inilmeden terkedilmiştir.

Çanak Çömlek

Bu ilk yıl edinilen ön bilgilere göre İTÇ II çömlekçiliğinde iki mal grubu olduğu söylenebilir.

Trench A (30x10 m.) lies east-west in grid square Eb/31-3. In this trench remains of the most recent EBA building level were uncovered at a depth of about 1.65/1.90 m. The stone foundation of this single room structure is 50 cm. thick and 5.5 m. wide but only a 6 m. section of the long side has survived intact. There is a doorway 80-90 cm. wide on the short side of the room and traces of a hearth marked with mud mortar. In the same trench there are the remains of other structures from the same level with short wall segments that yield no plan.

In trench B (60x10 and 60x5 m.) covering the grid-squares Ec/33-5 and 41-3, the remains of short walls of 1-2 m. length were found in the top layer. Then the remains of three different walls perpendicular to each other in trench C at the Dc/31-2 grid-squares could not be clearly identified as belonging to the same structure. But the structure with a compressed floor and a diameter of about 120 cm. located between these walls, the end of which is marked by a layer of stones, may well be a silo.

A strong wall extending in a northwest-southeast direction and consisting of two rows of stones, 4-5 layers of which were in good condition, was uncovered at a depth of -3.90/4.08 m. in the eastern section of trench A. It was 7.5 m. in length and its thickness was 50-60 cm.; it is doubtful that this wall belonged to a house. In the coming years we will investigate to see if the remains of a T-shape wall at the eastern end of trench B has any connection with the aforementioned long wall.

Excavations carried out at exploratory trenches DA2 and DA 3 brought to light a few potsherds from the EBA,but since no architectural remains were observed, the work was concluded before reaching virgin soil.

Pottery

In light of the preliminary information obtained in this year's initial excavation campaign, the pottery uncovered may be classified into two groups:

Group 1: This biggest group is comprised of well-fired, slipped and well-burnished grey-black wares of very thin paste. This group of wares is remarkable with its careful workmanship and consists mostly of wide shallow bowls with flat cut lips, bell-shaped deep jars with trumpet lugs and with horizontal handles on the mouth. It also has small and medium size jugs with beak-like spouts as well as medium and large size jars. In this group an inlaid decoration was observed with reliefs, intersecting lines, triangles and zigzags. The examples from this group show great similarity to the pottery from Kuruçay

Res. 4 İTÇ II 'ye ait gaga ağızlı minyatür testi

Fig. 4 EBA II miniature jug with a beak-like spout

Res. 5 İTÇ II'ye ait idol

Fig. 5 Idol from EBA II

Res. 6 İTÇ II'ye ait ocak ayağı/ kap taşıyıcı

Fig. 6 Hearth tripod from EBA II

Res. 7 İTÇ II'ye ait damga mühür

Fig. 7 Stamp seal from EBA II

1. Grup: İyi arıtılmış hamurdan yapılmış, astarlı ve çok iyi açkılı, iyi fırınlanmış gri-siyah renkli mallar şimdilik sayıca en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Çoğunluğu kesik düz dudaklı yayvan, çan biçimli derin, makara kulplu ve ağız üstü yatay kulplu çanakların, gaga ağızlı ufak ve orta boy testilerin, orta ve büyük boy çömleklerin yer aldığı bu grup özenli yapımı ile dikkat çekmektedir. Bu grupta bant şeklinde kabartma ve kesişen çizgiler, üçgenler, zikzaklardan oluşan *incrusté* bezemeler tercih edilmiştir. Örneklerin Kuruçay'ın İTÇ II/2 ve 1. tabakalarından bilinen çanak çömlekle hamur, yapım özellikleri ve formları bakımından büyük benzerliği olduğu görülmektedir.

2. Grup: Mineral, bazen de mineral ve bitki katkılı açık kahve veya bej renkli hamurdan yapılmış, kırmızı astarlı ve açkılı, oldukça iyi fırınlanmış mallar yayvan, derin, bazen tek kulplu çanaklar, gaga ağızlı minyatür (Res. 4) ve orta boy testiler, büyük boy çömleklerden oluşmaktadır. Bu tür mallar ile Bademağacı ve Karataş-Semayük'ün çağdaş yerleşmelerinde ele geçen çanak çömlek arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Küçük Buluntular

Pişmiş toprak eserler arasında, bir adet gri renkli yalın, bir adet bej renkli çizi bezemeli ve iki adet gri renkli *incrusté* bezemeli (Res. 5) idol, çok sayıda üzeri *incrusté* bezemeli ağırşak, yalın bırakılmış ya da üzeri *swastika* işaretli ocak ayağı/kap taşıyıcı (Res. 6) vardır.

Bu dönem kazılarında ele geçen pişmiş toprak üç damga mühürden bir tanesinin baskı yüzeyinde çizgi ve noktacıklardan oluşan bir kompozisyon, diğerinde bir *swastika* motifi (Res. 7) yer almaktadır. Üçüncü parça, tutamağı yatay delikli, 5,8 cm. çapındaki baskı alanında spiral,

EBA II/2 and level1 from the point of view of clay, production features and forms.

Group 2: This group consists of well-fired wares of light brown or beige clay, sometimes containing mineral temper or mineral and vegetal temper, and has red slip and burnishing. The forms are shallow, deep bowls sometimes with single handle, miniature (Fig. 4) and medium size jugs with beak-like spouts, and large jars. A parallelism was observed with the examples of pottery found in the contemporary settlements of Bademağacı and Karataş-Semayük.

Small Finds

Among the terracotta finds are idols – one plain grey idol, one beige idol with incised decoration, and two grey idols with inlaid decoration (Fig. 5) – as well as numerous spindle whorls with inlaid decoration and hearth tripods either plain or decorated with a swastika (Fig. 6).

Three terracotta stamp seals were uncovered in 2011; one has a composition of lines and small dots while the other has a swastika (Fig. 7). The third seal is a unique grey example with a lug pierced horizontally and has spiral, zigzag and dotted square marks on its stamp surface, which is 5.8 cm. in diameter.

One pierced pin/needle with a spherical head was found in the top soil of the western slope of the mound. Also a handle carefully shaped from a horn, uncovered in the same area, may be identified - based on the socket - as the handle of a metal dagger not yet found.

zikzak içi noktalı dörtgen şeklinde işaretler olan gri renkli ünik bir eserdir.

Bronzdan küre başlı ve delikli bir iğne, höyüğün batı eteklerinde üst birikim içinden ele geçmiştir. Aynı kesimde bulunan boynuzdan, özenle şekillendirilmiş bir sap, -üzerinde açılmış yuvaya bakılarak- henüz elimize geçmeyen madeni bir hançere ait olmalıdır.

Mezarlar

A açmasında hemen yüzey toprağının altında insan iskeletlerine ait, karışık durumda kafatası, çene, kol ve bacak kemikleri ele geçmiştir. Bunların kaç bireye ait olduğu, bireylerin yatış pozisyonu gibi bilgilere ulaşmak mümkün olmamış, dolayısıyla iskeletlerin ait olduğu dönem de anlaşılamamıştır.

Sonuçlar

1957-1960 yılları arasında Hacılar yerleşmesinde kazılar yapan J. Mellaart anlayamadığımız bir nedenle Hacılar Büyük Höyük ile hemen hiç ilgilenmemiş gibidir. Höyükte gelecek yıllarda sürdüreceğimiz kazılar, hiç kuşku yok ki bölgenin İ.Ö. 1. binyıl öncesi kültürlerinin daha kapsamlı açıklanmasında önemli rol oynayacaktır. Özellikle, Hacılar'daki iki höyük arasında Neolitik Çağ'dan başlayan ve binyıllar süren ilişkinin anlaşılması son derece gereklidir.

Hacılar Büyük Höyük'te ve ileride bu höyüğün hemen birkaç yüz metre çevresinde yapılacak kazılarda, Bölge'de bugüne kadar Kuruçay dışında başka bir höyükte rastlanmayan Geç Kalkolitik kültürünün öncülerine ve ardıllarına ya da Kuruçay'da temsil edilmemiş evrelerine rastlanması güçlü bir olasılıktır.

Graves/Burials

Immediately under the surface soil in trench A several human skulls, jawbones, and arm and leg bones were found mixed together. However, since we could neither identify the number of individuals they belong to nor their burial positions, the period they belong to remains unknown.

Results

For a reason unknown to us J. Mellaart paid almost no attention to the Hacılar Büyük Höyük during his excavations between 1957-1960. Our future work in the area will undoubtedly play a significant role in gaining a comprehensive understanding of the cultures in the region before the first millennium B.C. Above all, it will be especially important to discover the relationship between the two mounds at Hacılar, which began in the Neolithic period and continued for thousands of years.

It is very likely that in the current excavations at Hacılar Büyük Höyük and future excavations in the surrounding area within a radius of about a few hundred meters, forerunners and successors of the Late Chalcolithic Cultures, a period that has so far not been seen except at Kuruçay, will be uncovered or phases not represented there will be seen here.

Karain Mağarası 2011 Kazıları

Excavations at Karain Cave in 2011

Metin KARTAL – Işın YALÇINKAYA

2011 yılı Karain Mağarası kazıları Prof. Dr. Işın Yalçınkaya'nın başkanlığı altında Ağustos ve Eylül aylarında mağaranın "E" ve "B" gözlerinde gerçekleştirilmiştir.

E Gözü kazıları 2011 yılı itibariyle toplam 4 plankarede ve sadece Alt Paleolitik seviyelerde yürütülmüştür. Yontmataş buluntuların çoğunluğu V. jeolojik seviyeden, ancak çok azı da VI. jeolojik seviyeden tespit edilmiştir. Ele geçmiş olan yontmataş endüstrinin genelini; herhangi bir düzeltiye sahip olmayan, geniş topuklu ve kaba yongalar oluşturmaktadır. Bununla birlikte az sayıda düzeltili parça yanında çekirdekler ve yontma artıkları da mevcuttur. Düzeltili parçaların çoğunluğu kenar kazıyıcılar (Res. 1) ve düzeltili yongalardan ibarettir. Bunlar arasında özellikle kalın taşımalıklar üzerine yapılmış ve basamak pulcuklu düzeltiler taşıyan kenar kazıyıcılar dikkat çekicidir. Ele geçmiş olan çekirdeklerin bütünü hazırlanmamış çekirdeklere aittir.

Karain Mağarası B Gözü kazıları ise bu yılki kazı sezonunda 23 ayrı plankarede gerçekleştirilmiştir. Kazı alanlarındaki en üst kısım olan H.0 seviyesinden karışık bir şekilde farklı dönemlere ait buluntular ele geçmiştir. Bu seviyenin sedimanı tozlu ve gri renktedir. Az sayıdaki buluntular arasında genellikle seramik parçaları ve hayvan dişleri tespit edilmiştir. Seramiklerin büyük bir kısmı çark yapımıdır. Bu seviyelerden ayrıca hem bütün hem de kısmen kırıklı olan kandiller de ele geçmiştir ki bunlar H.0 için tipik buluntulardır (Res. 2). Ele geçen ender buluntular arasında bir adet elektrum sikke de vardır.

H.I jeolojik seviyesi çok sayıda buluntu içermeyen ve kısmen karışık bir ünite olarak karşımıza çıkmıştır. Burada genellikle 1. bin ve İlk Tunç Çağı'na ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Az sayılarda kemik, diş ve yontmataş öğe diğer buluntular arasında sayılabilir.

H.II jeolojik seviyesinde kısmen karışma olmakla birlikte İlk Tunç Çağı buluntuları daha baskın ve belirgin olarak

The 2011 campaign of excavations at Karain Cave were carried out in chambers B and E during the months of July and August under the direction of Işın Yalçınkaya.

Excavations in Chamber E were conducted only in four grid squares and in the Lower Palaeolithic layers. Most of the chipped stone assemblage came from the geological level V, while only very few came from the geological level VI. In general the chipped stone industry comprises coarse flakes with wide butts and no retouches. Yet, there are very few pieces with retouches as well as cores and chipping wastes. Retouched pieces are mostly side scrapers (Fig. 1) and flakes, among which side scrapers made on thick blanks and bearing stepped retouches are noteworthy. All the cores are unprepared.

Excavations in the Chamber B were conducted only in 23 grid squares. A mixed variety of finds dating to different periods came from the uppermost layer H.0 in the excavation areas. The sediment of this layer is dusty and grey in colour. The few finds uncovered comprise potsherds and animal teeth. Most of the potsherds belong to vessel made on a potter's wheel. Oil lamps, both fragments and intact, typical for H.0, were also uncovered (Fig. 2). Rare finds include an electrum coin.

Geological layer H.I did not contain many finds and stands as a partly mixed unit. Finds include potsherds of the 1st millennium B.C. and Early Bronze Age (EBA) in general. Lesser finds are bone, teeth and chipped stone items but were very few in quantity.

Although the geological layer H.II is partly mixed, EBA items are dominant and prominent. The quantity of potsherds increases; the pottery finds are grouped as coarse forms and fine forms. There are fragments with holes, possibly perforated for repair purposes and or cheese pots and mostly handmade. Although this layer is poor in bone and chipped stone items, an increase in chipped stone finds is observed in the grid square K14. Among

Res. / *Fig. 1*

karşımıza çıkmıştır. Seramik miktarında artış görülür. Genel olarak kaba biçimli ve ince formlu olmak üzere iki tip seramik grubu mevcuttur. Çoğunluğu el yapımı olmakla birlikte delikli parçalar da (olasılıkla tamir etmek için açılmış delikler) ele geçmiştir. Kemik ve yontmataş buluntular açısından fakir bir seviyedir ancak K 14 plankaresinde bu seviye içinde yontmataş artışı gözlenmiştir. Sürtmetaş ve az sayıda molüsk diğer buluntular arasında sayılabilir. J 13 plankaresinden ele geçen pişmiş topraktan yapılmış delikli bir mühür, Karain kazılarından bugüne kadar ele geçen ilk örnek olması itibarıyla dikkat çekicidir (Res. 3-4).

H.III jeolojik seviyesi *in situ* bir İlk Tunç Çağı dolgusu içermektedir ve sedimanter bir karışma yoktur. Seramiklerin çoğu kırık ve kaba formlardan oluşur. Yontmataş buluntular, üst seviyelere oranla bu jeolojik seviyelerde artmaya başlar. Aynı durum kemik buluntular için de geçerlidir. Fazla sayıda olmasa da sapantaşı ve öğütme taşları gibi sürtmetaş buluntular mevcuttur. Yontmataş buluntular arasında dikkat çekici olanlar; sırtlı dilgicikler, orak dilgiler, iri dilgiler, obsidiyen dilgi ve dilgicikler ile dilgicik çekirdekleri şeklinde genellenebilir. Ayrıca bu seviyeden az sayılarda da olsa beslenme değeri olan bütün molüskler ele geçmeye başlamıştır. Kemik buluntular arasında dikkate değer olanlar ise; tipik bir uç, kaşık ve bızlar şeklinde sıralanabilir. Buluntulara eklenebilecek son parça ise dip kısmı yassı, uç bitimi sivri formlu olasılıkla silah olabilecek metal bir objedir. Bu seviyelerden izole insan dişleri de ele geçmiştir.

H.IV seviyesinin üst bölümleri geç alt bölümleri ise erken Kalkolitik Çağ buluntularını içermektedir. Bütünü içinde seramikler İlk Tunç Çağı'na oranla daha kalitelidir. Siyah ve krem astarlı iyi buluntular yanında açkısız ve devetüyü renginde kaba olanlar da mevcuttur. Kalkolitik seviyelerde hem yontmataş hem de kemik buluntular sayıca artışa geçmiştir. Bunun yanında yontmataş aletlerin nitelikleri de artar. Göllüdağ kaynaklı obsidiyen dilgiler de bu seviyeden ele geçmiştir. Bu ünitede Hacılar'daki Kalkolitik seviyelerden bildiğimiz

Res. / *Fig. 2*

other finds are ground stone items and few molluscs. A perforated terra cotta seal uncovered in grid-square J13 is important for it is the first example hitherto uncovered in Karain Cave (Figs. 3-4).

Geological layer H.III contains an in situ EBA deposit and displays no sedimentary permeation. Most of the pottery finds comprise fragments and coarse forms. Chipped stone finds increase here in comparison with upper layers. This is also valid for bone finds. Although not numerous, examples of ground stone items such as sling stones and grinding stones were also found. Among the chipped stone finds, backed bladelets, sickle blades, large blades, obsidian blades and bladelets as well as bladelet cores are noteworthy in overall. In this layer whole molluscs of dietary value started to appear, although few in number. Noteworthy bone finds were a typical point, spoons and awls. The last find worthy of note was a metal object with a flat bottom and pointed tip, possibly a weapon. Isolated human teeth were also uncovered.

In the geological layer H.IV items of late Chalcolithic period come from upper strata whereas those of early Chalcolithic come from the lower strata. In overall, pottery finds are of superior quality than of the EBA. In addition to good pieces with black and cream slip, there are also examples of coarse wares in buff colour. In the Chalcolithic levels both chipped stone and bone items increase; furthermore, the quality of the chipped stone tools also gets better. Obsidian blades of Göllüdağ origin were also uncovered in this layer. Very high-quality fragments of polychrome painted wares and red-banded wares on cream slip, well known from the Chalcolithic layers of Hacılar, have been uncovered in this unit as well. Main bone finds of this unit comprise points, awls, spearheads, spoons and other worked objects while the chipped stone assemblage includes

Res. / *Fig. 3*

Res. / *Fig. 4*

Res. / *Fig. 5*

Res. / *Fig. 6*

polikrom boyalı, krem astar üzerine kırmızı bantlı çok kaliteli ve nitelikli kap parçaları da ele geçmiştir. Bu jeolojik seviyenin başlıca kemik buluntuları arasında uçlar, bızlar, mızrak ucu, kaşık, işlenmiş objeler sayılabilir. Yontmataş buluntular sınıfında ise, tipik ön kazıyıcı formları, taş delgi, mikrogravet uç ve iri bir radyolarit çekirdek bulunmaktadır. Özel buluntular denilebilecek taş ağırşak, cilalı balta, radyolarit perdah aleti de mevcuttur. Bir üst seviyedeki gibi burada da insan dişleri vardır. 2011 yılının en önemli eserlerinden birisi de daha önceki kazılarımızda da tespit etmiş olduğumuz "Kilya tip mermer idol" buluntusudur (Res. 5-6). Özellikle Batı Anadolu'da; Kulaksızlar, Alaağaç, Hanay Tepe ve Aphrodisias-Pekmez'den de bildiğimiz böylesi mermer idoller, Karain'de geç Kalkolitik seviyelere bağlanmaktadır.

H.V jeolojik seviyesi bu yıl için 5 plankarede birer arkeolojik seviye ile temsil edilmiştir. Dolayısıyla buluntuları da azdır. Ele geçenler arasında; obsidiyen dilgi ve dilgicikler, sırtlı dilgicikler, sapan taşları, vurgaçlar, tek ve çok renkli seramik parçaları ile kırık kemik parçaları sayılabilir. Bu seviye Karain'de Geç Neolitik-Erken Kalkolitik özellikler gösteren bulgular sergilemektedir.

typical end scraper forms, stone perforators, micro-gravette points and a large radiolarite core. Special finds include stone a spindle whorl, a polished axe and a radiolarite burnishing tool. As in the above-lying layer there were human teeth here too. One of the most important finds of 2011 campaign was the "Kilya type marble idol" formerly discovered in previous campaigns (Figs. 5-6). Such marble idols, known particularly from western Anatolia –particularly Kulaksızlar, Alaağaç, Hanay Tepe and Aphrodisias-Pekmez– are attributed to the late Chalcolithic period at Karain.

The geological layer H.V is represented with a single archaeological level in five grid squares only in this campaign. Therefore, finds are very limited in quantity but vary from obsidian blades and bladelets, backed bladelets, sling stones and stone hammers to monochrome and polychrome potsherds as well as bone fragments. This layer's finds display characteristics of late Neolithic and early Chalcolithic at Karain.

Kastabala-Hierapolis Kazısı 2011

Excavations at Kastabala-Hierapolis in 2011

Turgut H. ZEYREK

Kastabala kentinde 2009-2011 kazı ve sondaj ile yüzey araştırmalarından elde edilen buluntular, Kilikia Bölgesi'nin farklı merkezlerinde sürdürülen kazı çalışmalarından bulgular ile yakın benzerliklere sahiptir. İlk stratigrafi tespitleri, kentin bölgedeki diğer merkezler ile ortak bir tarihi ve kaderi paylaştığını belgelemiştir. Ancak kentin genişlediği alanda, tarımsal faaliyetlerin ve özellikle modern tarım aletlerinin meydana getirdiği tahribat ve kültür tabakası erozyonu, geniş bir alanda kültür tabakasının tümüyle yok edildiği tespit edilmiştir (Res. 1).

2011 yılı sondaj çalışmaları, 2009 yılı bulgularını destekler nitelikte sonuçlar elde edilmesine yardımcı olmuştur. İki merkezde gerçekleştirilen derin sondajlardan (Res. 2-3) İ.Ö. 1. binyılın ikinci yarısından sonuna kadar tarihlenen buluntuların sayıca az olması rastlantı olarak değerlendirilmektedir. Attika kökenli siyah firnisli keramik parçaları Ege dünyası ile bağlantıyı işaret etmektedir. Kentin siyasi yaşamında köklü bir değişimden çok ticarete dayalı bir ilişkinin varlığını belgelemektedir. Sondajlarda Hellenistik mimariye ait bulgular ile keramik parçalarının yoğunlaştığı tabaka üzerinde İ.S. 2. yy. evresi somut biçimde tarihlenmektedir. Mevcut bulgular kazı çalışmalarının ilerleyen dönemlerinde yerleşim tarihi konusunda eksik halkaları tamamlayıcı sonuçlara ulaşılacağını vaad etmektedir.

Kentin sınırlarının güneyde Ceyhan Nehri, kuzeyde Karatepe, batıda Kırmıtlı Kuş Cenneti arasında genişleyen verimli ovayı kapsadığı önceki yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarımızda belgelemişti. Kayalık doğal yükseltiler kuzeyde yerleşmenin doğal sınırını oluşturmuştur. Kentin kuzeybatısında, kalenin kuzeydoğu eteğinde kayaya açılan geçit, batı ile doğu konut alanlarını birbirine bağlamaktadır. Vadinin güneybatı yamacında yüzeyde görülen mimari kalıntılar, peristilli merkezi bir avlu çevresinde gelişen evlerin bu bölgede yoğunlaştığını işaret etmektedir. Değinilen konutların güneyinde, Kastabala vadisinin güneybatısında, Kesmeburun köyü yönünde uzanan arazi yükseltisinin batı yamaçlarında

Finds and evidence uncovered in the course of excavations, soundings and surveys in Kastabala from 2009 through 2011 are closely parallel to the evidence from other excavations in Cilicia. Preliminary stratigraphic evidence has shown that Kastabala shares a common history and fate with other cities in the region. However, agricultural activities, particularly the destruction caused by modern agricultural equipment, had eroded the cultural strata in the area in which the city expanded. It was noted that the cultural strata disappeared entirely across a wide area (Fig. 1).

Soundings in 2011 have supported the results attained in 2009. A scarcity of finds dating to the second half of the 1st millennium B.C. uncovered in deep soundings at two points (Figs. 2-3) is considered random. Black painted pottery of Attic origin points to the connection with the Aegean world and evinces the presence of a relationship based on trade rather than a radical change in the political life of the city. In the soundings 2nd century A.D. finds are found directly on top of the layer where Hellenistic architecture and pottery are found extensively. Present finds indicate that future campaigns of excavations are promising for completing the missing links in the settlement history.

The boundaries of the city have been formerly documented to extend across the plains reaching the Ceyhan River on the south, Karatepe in the north and the Kırmıtlı Bird Sanctuary in the west. Natural rocky heights create a natural boundary in the north. A rock cut path in the northwest part of the city, northeast of the fortress, connects the residential quarters in the west and in the east. Architectural remains visible on the surface on the southwest slope of the valley indicate that houses developing around central peristyle courtyards cluster in this area. South of the above-mentioned houses, southwest of the Kastabala valley on the west slope of the heights extending towards Kesmeburun village, numerous olive grinding stones were found on the surface. These finds

Res. 1 İnsan kaynaklı tahribat, Güneybatı Hamam (?), doğudan
Fig. 1 Man-made destruction, southwest baths (?), from the east

Res. 2 Sondaj 1, Kuzey Sütunlu Cadde, güneyden genel
Fig. 2 Sounding 1, north colonnaded street, view from the south

zeytin ezgi taşları yüzeyde sayıca fazladır. Bulgular çiftlik evlerini işaret etmektedir. Vadinin güney tepelerinde, ovaya bakan batı yamaçlarda ise tahrip edilmiş zengin tipolojiye sahip kaya mezarları, inşa edilmiş oda mezarlar, lahit gömütler tespit edilmiştir. Nekropol alanlarında henüz kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Tarımsal faaliyetler ve kaçak kazılarla tahrip edilmiş lahit sanduka ve kapak parçaları Adana Müzesi'nde sergilenen lahitler ile tipolojik açıdan yakın benzerliklere sahiptir.

Şehir plancılığı açısından kuzey sütunlu caddenin ana aksı belirlediğini 2009 yılında tespit etmiştik. Bu caddenin doğu yönünde kazı ve temizlik çalışması 2011 yılında sürdürülmüştür. Caddenin doğu ucunda propylona ait mimari kalıntıların yoğunlaştığı alanda kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Cadde tabanındaki dolgu toprak, arazinin eğiminden dolayı doğu yönünde ilerledikçe artmaktadır. İ.S. 5. yy.'da caddede büyük ölçüde tadilatlar yapıldığı, bu dönemde inşa edilen konutların caddeyi işgal ettiği belgelenmiştir. Kuzey kilise, caddenin güney galerisine taşmış, caddeye açılan kapısına ait söveler herhangi bir alt yapı oluşturulmadan doğrudan dolgu toprak üzerine oturtulmuştur. Kilisenin giriş kapısı önündeki merdiven basamakları ise caddenin taş döşemesi üzerinde yükselmektedir. Caddenin doğu ucunda bir propylon yer almaktadır. Ortaçağ'da burada bir konut inşa edilmiş, propylon bu tadilat evresinde büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Mimariye ait üst yapı elemanları, sütun tamburları, friz blokları çevreye dağılmıştır. Bu yapı kalıntılarının batısında, kale tepesi ile cadde arasında kalan alanda bir duvar sırası tespit edilmiştir. Düzgün işlenmiş kalker blokların duvar örgüsünde kullanıldığı yapının planı ve fonksiyonu belirlenememiştir.

Caddenin kuzey batısındaki sondaj çalışmasında kentin temiz ve kirli su sistemi tanımlanmıştır (Res. 2). Bu alanda dört yapı evresi tespit edilmiştir. Caddenin kuzey bölgesinden bağlanan kirli su kanalları, caddenin kuze-

indicate the presence of farmsteads. On the south hills of the valley, on their west slopes facing the plains are damaged rock tombs, built chamber tombs, and sarcophagi displaying rich typology. No excavation has been conducted in the necropoleis yet. Fragments of sarcophagi and their lids, damaged by illicit digs and agricultural activities, reflect a close typological parallelism with the sarcophagi on display at the Adana Museum.

In 2009 we had already identified that the north colonnaded street constituted the main axis with respect to the urban planning. Excavation and cleaning work in the east part of this street continued also in 2011. We did extensive research in the area where architectural remains of the propylon cluster at the east end of the street. The earth deposit on the floor of the street increases in thickness towards the east due to the slope of the terrain. It is clear that the street underwent great modifications in the 5th century A.D., and houses built in this period occupied the street. The north church protruded into the south gallery of the street, and the jambs of its door opening into the gallery were placed directly on the earth without any foundation. Steps leading to the doorway of the church rest directly on the pavement of the street. There is a propylon at the east end of the street, and it was greatly damaged when a house was built here in the Middle Ages. Architectural elements of the upper structure, column drums and frieze blocks were scattered around. There is a row of walls between the fortress hill and the street, west of these remains. The layout and function of the structure built with dressed limestone blocks have not been clarified.

A sounding made northwest of the street brought to light the freshwater and wastewater system of the city (Fig. 2). Four phases of construction were identified. Wastewater channels coming from north of the street merge with the

Res. 3 Sondaj 1, Güney Sütunlu Cadde, batıdan genel
Fig. 3 Sounding 1, south colonnaded street, view from the west

yinde taban döşemesi altında doğu-batı aksında uzanan ve üzeri yassı dörtgen taş sırası ile kapatılmış kirli su sistemine bağlanmaktadır. Temiz su sisteminde kullanılan pişmiş toprak künkler, güney sütunlu cadde sondaj alanında tespit edilenler ile yakın benzerliklere sahiptir.

Duvarlar ve tonozlar vadinin kuzey yamacındaki eğimli arazide düz teraslar elde edilmesini sağlamıştır. Kuzey kilisenin doğusunda anıtsal bir yapı bu teras üzerinde inşa edilmiştir. Bu alanda 2009 yılında başlatılan kazı çalışmalarına devam edilmiştir. İ.S. 2. yy.'da inşa edilmiş bir tapınak olduğunu düşündüğümüz yapı, henüz bilinmeyen bir nedenle İ.S. 5. yy.'da büyük ölçüde tahrip olmuştur. Tapınak (?) kalıntılarının üzerinde görkemli bir salona (?), hypocaust sistemine sahip banyosu da bulunan bir konut/villa inşa edilmiştir. Alanda tespit edilen Orta Çağ yapı evresi kalıntıları ise mütevazı konut/konutlara aittir. Bu evlerin inşasında Roma Dönemi'ne tarihlenen üst yapı elemanları da kullanılmıştır. Söz konusu bloklar orthostat benzeri tarzda herhangi bir temel yapısı oluşturulmadan dolgu toprak üzerine doğrudan oturtulmuştur. Duvarların bu sıralı taş blokları üzerinde muhtemelen kerpiç tuğla kullanılmıştır.

Kastabala vadi tabanında kuzey yamaçta uzanan caddeye paralel batı-doğu yönünde aynı aksta sıralı sütun sırasının tanımlanması ve stratigrafi tespiti amaçlı kapsamlı sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir (Res. 3). Sınırlı bir alanda gerçekleştirilen çalışma, burada İ.S. 2. yy.'a tarihlenen bir sütunlu caddeyi işaret etmektedir. Stylobat ve temel yapısı, ayrıca galerinin güney gerisinde sıralı dükkanlara ait olduğu fikri veren temel kalıntıları mimari açıdan Kuzey Sütunlu Cadde ile yakın benzerliklere sahiptir. Mimari yapı unsurları keramik buluntular yardımıyla Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen kültür tabakasının üzerine oturmaktadır. Sütunlar kaideleri üzerinde *in situ* değildir. Ön tespitlerimiz İ.S. 5. yy.'da bu alanda kapsamlı tadilat gerçekleştirildiği, caddenin (?) *main channel. This extends in an east-west direction under the pavement of the street and is covered with rectangular slabs. Terra cotta pipes used in the freshwater system run closely parallel to those uncovered in the south street sounding.*

Terraces were created with walls and vaults on the north slope of the valley. A monumental structure was built on the terrace east of the north church. Excavations initiated in this area in 2009 continued. The structure, which we think was a temple built in the 2nd century A.D., was greatly damaged in the 5th century A.D. due to unknown reason. A house/villa with a hypocaust system and a grand hall (?) was built on top of the remains of the temple (?). Medieval construction phases identified in the area belong to modest house(s). Elements of Roman period architecture were employed in the construction of these houses. These blocks were placed directly on the ground like orthostats, without any foundation construction. The upper parts of the walls were most likely built with mud bricks on top of these blocks.

In Kastabala's valley bottom we carried out an extensive sounding excavation in order to identify the stratigraphy and the row of columns that extend in an east-west direction parallel to the street on the north slope (Fig. 3). This excavation within a limited area indicates a colonnaded street of the 2nd century A.D. The stylobate and foundations as well as foundation remains, which may belong to a row of shops behind the gallery, resemble closely the north colonnaded street with respect to architecture. Architectural elements rest on the Late Hellenistic stratum datable because of pottery finds. The columns are not in situ on their bases. Our preliminary observations indicate that this area was extensively altered in the 5th century A.D. and that the street (?) lost its function. At least the area within the sounding trench was converted to a house. Here the area between two columns was blocked and a fountain was built into which water was conveyed via terra cotta pipes from the east. The basins of the fountain were built with bricks. Coins and daily use wares uncovered in the sounding were dated to various periods (1st-2nd, 4th-5th, 13th-14th centuries A.D.).

The work of excavation, cleaning, documentation and drawing was carried out in five monumental tombs in the northwest necropolis, three in the plains extending westward, one on the southeast hill, and one on the rocky northeast slope. These tombs all displayed different architectural plans and were built with different materials (Fig. 4). Monumental tombs (M1-9) distinguish themselves from each other with respect to layout and peculiar architecture. That the tombs were well

fonksiyonunu kaybettiği ve en azından sondaj alanında kalan bölümün bir konuta dönüştürüldüğü kanaati vermektedir. Bu çalışma alanında iki sütun arası kapatılmış doğudan pişmiş toprak künk kullanılarak taşınan suyun akıtıldığı bir çeşme inşa edilmiştir. Çeşmenin havuzları tuğla örgülüdür. Sondaj alanından sikkeler, kullanım keramikleri farklı dönemlere tarihlendirilmiştir (İ.S. 1.-2., 4.-5.,13-14. yy.'lar).

Kuzeybatı nekropol alanında farklı inşa malzemesi, farklı mimari plan özelliklerine sahip beş, batıda genişleyen ova düzlüğünde üç, güneydoğu tepede bir, kuzeydoğu kayalık yamaçta bir anıt mezarda kazı, temizlik, belgeleme ve çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Res. 4). Anıt mezarlar (M1-9) özgün mimarisi ve planıyla birbirinden ayrılmaktadır. Mezar yapılarının yakın tarihte define arayanlarca ve tarımla tahrip edilinceye kadar iyi korunması bunların farklı dönemlerde uzun sure kullanıldıklarını belgelemektedir. M5, ova düzlüğünde peripteral tholos plana sahiptir. Bu tip yapı planının Roma mimarisinde ender uygulandığı bilinir. Ana yapı; stylobat, dörtgen dış cephe, yuvarlak iç mekan olmak üzere eş merkezli üç bölümden oluşur. Dairesel planlı cellanın dış cephesi sütunlu bir cephe mimarisine sahip köşeli, dörtgen planlıdır. Çatının yuvarlatılmış konik veya kubbe örtülü olması muhtemeldir. Bu peripteral planda aksiyalite ve simetriye önem verilmiştir. Cella girişi güneye açılmaktadır. Giriş cephesinin vurgulanmış olduğu kanaati vermektedir. Cella basamaklı bir podyum üzerinde inşa edilmiştir. Bu yapı formu Kuzey Suriye etkili olmalıdır. Roma mimarisinde İ.Ö. 100-İ.S. 3. yy. arasında uygulandığı bilinen planın İ.S. 3. yy. örnekleriyle yakın benzerliklere sahip olduğu görülür. Bu yapı Kuzey kilisenin inşasında devşirme kullanılan architrav üzerinde okunan Pompeianos'un mezar yapısı olmalıdır.

Topografik çalışmalar kapsamında kentin haritası hazırlanmış, İ.S. 2. yy. planı ile ilgili araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında gelişmiş GPS yardımıyla ile kentin geliştiği vadi ve çevresinde çalışmalar sürdürülmüştür. Kentte 2009 yılında başlatılan kazı ve araştırma çalışmalarımızda tespit ettiğimiz ve açığa çıkardığımız taşınmazların kent planına aplikasyonu yapılmıştır. Kastabala'da 2012 yılından itibaren gerçekleştirilecek kapsamlı arkeolojik kazı çalışmalarına hazırlık yapılmıştır.

Artemis Perasia kültü, tiyatro, hamam, nekropol alanları, konut alanları, Ortaçağ Kalesi ve yazıtlar kapsamlı projelere konu seçilmiştir. A. N. Zeyrek "Kastabala'nın İ.S. 2.-3. Yüzyıllarda Şehircilik Açısından Gelişimi/Değişimi" isimli kapsamlı bir proje başlatmıştır. Kazı çalışmalarımızdan elde edilen bulgu ve buluntular öğrencilerimizce tez konusu olarak değerlendirilmektedir.

Res. 4 Anıt Mezar (M3), kuzeyden

Fig. 4 Monumental tomb (M3), from the north

preserved until they were damaged recently by treasure hunters and agriculture suggests that they remained in use for a long time in different periods. Tomb M5 in the plains has a peripteral tholos layout. This layout is rarely implemented in Roman architecture. The main structure comprises three concentric sections: stylobate, rectangular outer façade, and round inner room. The circular cella is surrounded with a rectangular outer façade of colonnaded architecture. The roof was likely either rounded conical or domed. Axiality and symmetry are prominent in this peripteral layout. The cella opens towards the south. The entrance façade seems to be accentuated. The cella was built on a stepped podium. This building form shows an influence from northern Syria. This layout is known to have been implemented in Roman architecture between 100 B.C. and the 3rd century A.D. Our example seems to parallel closely 3rd-century examples. This structure must be the tomb of Pompeianus, whose name is read on the architrave block reused in the construction of the north church.

Within the frame of our topographic work a city map was prepared and its 2nd century layout studied. Surveys were conducted with advanced GPS in the valley and environs where the city developed. Structures identified and exposed in the course of our work since 2009 were marked in the city map.

Preparations were made for extensive excavations to begin in 2012 at Kastabala. Among the comprehensive plans foreseen are projects related to the cult of Artemis Perasia, theatre, baths, necropoleis, residential quarters, medieval fortress and inscriptions. A. N. Zeyrek has initiated a comprehensive project titled "Urban Development/Changes of Kastabala in the 2nd-3rd centuries A.D." Finds uncovered in the excavations are assessed as part of this.

Kaunos 2011
Sempozyum-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon-Onarım ve "Arkeolojik Park" Projeleri

Kaunos 2011
Symposium, Excavation, Surveys, Restoration, Conservation, Repair and "Archaeopark" Projects

Cengiz IŞIK

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Başkent Üniversitesi Kültür ve Sanat Araştırmaları Merkezi adına yürütülen Kaunos örenindeki arkeolojik çalışmalar, bu yıl da multi disipliner bir ekip tarafından yaklaşık dört aylık bir süre içinde Sempozyum, Kazı, Araştırma, Restorasyon, Konservasyon, Onarım ve "Arkeolojik Park" başlıklı projelerle gerçekleştirilmiştir*.

Sempozyum (Z. Çizmeli Öğün)

Kaunos Kazı Evi, Üniversitemiz Kültür ve Sanat Merkezi adına, 20-22 Haziran 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Anadolu Nümismatik Araştırmaları" konulu sempozyuma ev sahipliği yapmıştır (http://numismatik2011.baskent.edu.tr/). Amaç, ülkemizde sikke konusunda çalışan uzmanlarla genç bilim adamı adaylarını bir araya getirip bilgi alışverişinde bulunmalarını ve gençlerin yönlendirilmesini sağlamaktı. Ayrıca nümismatik konusunda karşılaşılan terminoloji ve metodoloji problemlerinin de masaya yatırılarak çözüm yollarının aranması yanında ortak bir dilin oluşturulması da amaçlanmıştır. Doç. Dr. Z. Çizmeli Öğün organizatörlüğünde gerçekleşen toplantıya, sayıları 26 olan konunun uzmanları ve öğrenciler katılmıştır (Res. 1).

* Bütün bu projelerin sunulan program çerçevesinde aksaksızca sonlandırılmasında, "uzaktaki yakınımız" olan kurucu rektörümüz hocam Prof. Dr. Sayın Mehmet Haberal'ın daima yanımızda hissettiğimiz manevi desteğine ekip olarak her birimiz şükran borçluyuz. Üniversitemin maddi ve ayni desteğine de…

*Archaeological work at Kaunos, undertaken on behalf of the Ministry of Culture and Tourism and Başkent University's Centre for Cultural and Artistic Studies, was carried out under various projects entitled symposium, excavation, surveys, restoration, conservation, repair and "archaeopark" by a multidisciplinary team.**

Symposium *(Z. Çizmeli Öğün)*

The Anatolian Numismatic Studies was held on 20-22 June 2011 at the Kaunos Excavation House on behalf of the Centre for Cultural and Artistic Studies (http://numismatik2011.baskent.edu.tr/). The symposium aimed to bring together numismatics experts and young scholars to facilitate academic exchange and to provide a vision for the latter group. In addition, problems of terminology and methodology were also examined by looking for a common solution and building a common vocabulary. The meeting was organised by Assoc. Prof. Dr. Z. Çizmeli Öğün, and a total of 26 experts and students participated (Fig. 1).

* *Each one of us is greatly indebted to our university's founding rector Prof. Dr. Mehmet Haberal, whose moral support has "always been with us despite his physical distance" facilitating smooth flow of the work program. Further thanks are due to our University for its financial and in-kind support.*

Res. 1 Çalıştay, kazı evi
Fig. 1 Workshop, excavation house

Res. 2 Demeter Kutsal Kayalığı, düzenleme sonrası
Fig. 2 Demeter Rock Sanctuary, after arrangement

Kazılar

Demeter Kutsal Kayalığı (M. Bulba – A. Küçük)

Kutsal kayalıktaki çalışmaların amacı, alanın özellikle kilise yapısının altında kalan bölümünü anakaya yüzeyine kadar tümüyle açığa çıkartmaktı. Böylece kayalığın hareketli yüzeyi üzerine İ.Ö. 4. yy.'da bırakılmış olan adak eşyaları tümüyle gün ışığına çıkartılacak ve Kaunos'un bu en erken kilisesinin gerçekte kullanılıp kullanılmadığı konusunda kesin karara varılabilecektir. Bu bağlamda binanın güney ve kuzey kanatları doğrudan anakaya üzerine oturtulmuş olan temel yapısına kadar kazılmış, ancak binanın yapı tekniğine yönelik geçen yıllarda kazandığımız bilgilere ilave edebileceğimiz herhangi bir yapısal özellik gözlemlenememiştir. Ona karşın yapının yükselen anakaya üzerine, anakayaya hiçbir müdahalede bulunulmaksızın oturtulmuş olduğunun doğrulanmış olması, altı çizilmesi gereken bir sonuçtur (Res. 2). Anakaya yüzeyine bırakılmış adak eşyalarının çeşitliliği geçen yılların buluntularıyla örtüşmektedir: PT figürünler, kernoslar, kandiller, taslar ve farklı kentlere ait gümüş sikkeler (Res. 3-4).

Elde edilen sonuçlar bizi, 2009 kazı döneminde apsis içinde bırakılan taban düzlemini de yine anakaya seviyesine kadar açmamıza yönlendirmiştir. Amacımız, bu yönde anakaya üzerinde çok az bir bölümü gözlemlenen tıraşlanmış yüzeyin alanın ilk kullanım evresi ile bağlantısının olup olmadığı sorusuna cevap aramaktı. Apsis doğu duvarının güneye dönen uzantısının hemen dibindeki hareketli anakayanın kuzey yüzü yaklaşık 85 cm. kadar düz tıraşlanmış ve tabanda kuzeye doğru murçlanarak düz ve dar bir taban oluşturulmuştur. Tam da bu noktaya doğu-batı yönünde uzanan 60 cm. genişliğinde bir duvar oturtulmuştur. Alt sıra taşları korunmuş olan bu duvarın güney yüzü kendisine bağlanan bir geç duvarla tahrip edilmiş olsa da iki kabuklu olduğu ve özenle örüldüğü bellidir. Doğu yöne doğru apsis duvarının altına giren bu duvarın teknik özelliği, en geç Klasik

Excavations

Demeter Rock Sanctuary *(M. Bulba – A. Küçük)*

The work at the rock sanctuary aimed to expose entirely the section underlying the church structure down to the bedrock. Thus, all the votive offerings that remained on the rock surface were to be uncovered in order to clarify whether or not this earliest church of Kaunos actually served the congregation. To this end, we excavated along the north and south foundations down to the bedrock, but no specific structural feature which would add anything to that already known from the previous campaigns was observed (Fig. 2). Yet it is worth noting that it was verified that the structure rested directly on the bedrock with nothing between it. A variety of votive offerings left on the bedrock is the same as in the previous years: terra cotta figurines, kernoi, lamps, bowls, and silver coins of various cities (Figs. 3-4).

The results attained led us to expose the floor within the apse area in 2009 because a chiselled section existed there, only partly visible. So we needed to clarify whether this section was related with the first phase of use of this area. Beside the extension of the apse where it turns southward, the north face of the bedrock was chiselled smooth for about 85 cm. On the ground it was chiselled northward creating a smooth and narrow floor. At this exact point is a wall of 60 cm. width extending in an east-west direction. It is preserved in the bottom course although its south face is destroyed with a later wall joining in. But it is clear that it had two faces and was built with careful workmanship. It extends underneath the apse wall in the east, and its technical feature indicates that it was built in connection with the chiselled rock installation in the Classical period at the latest. The architectural elements with which it was connected will be clarified only after we conduct excavations behind the apse wall.

Res. 3 Demeter Kutsal Kayalığı, bothros atık toprağından minyatür kandiller

Fig. 3 Demeter Rock Sanctuary, miniature lamps from bothros deposit

Res. 4 Demeter Kutsal Kayalığı, döşem üzerine bırakılan adaklar

Fig. 4 Demeter Rock Sanctuary, votive offerings left on pavement

Çağ'da bu alandaki tıraşlanmış kaya döşemi ile bağlantılı olarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu mimari kalıntının nasıl bir mimari yapıya ait olduğunun anlaşılması, kazılarımızın apsis doğu duvarının arkasında yapılacak çalışma sonrasında saptanabilecektir.

Alanın tümüyle bir "Arkeopark" olarak projelendirilmesi planlanmaktadır. Bu bağlamda duvarlarından kopup düşerek tüm mekâna dağılmış olanlarla birlikte kazılarımızla da ortaya çıkartılan taş malzeme ve toprağın alandan uzaklaştırılması amacıyla bu malzeme tel örgü içinde kalan emniyetli bir alana taşınmıştır.

Çöplük (C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)

Kazıların ilk yıllarında, açılmaya başlanılan çöp çukurları, Demeter Kutsal Kayalığı'nı kuzey ve doğu yönlerde sınırlayan görkemli teras duvarının kuzeydoğu köşesinin hemen ön kısmında yer almaktadır. O yıllarda buradaki iki çöp çukurundan çok sayıda ve çeşitlilikte adak eşyası ele geçmiş, bunlardan büyük bir çoğunluğunun İ.Ö. 4. yy. öncesine ait oldukları belirtilmiştir. Teras üzerindeki kutsal kayalıkta gerçekleştirdiğimiz kazılarla gün ışığına çıkartılan adakların İ.Ö. 4. yy.'a ait olduğu düşünüldüğünde, kutsal alanın bu yüzyıla kadarki dönemde adakların toplanıp, teras duvarının hemen önünde inşa edilmiş bothroslara bırakıldığını söylemek mümkündür. Çöplük odalarının kuzeyine atılmış olan toprakların kesitinde adak malzemelerinin bulunduğu tesadüfen belirlenince çöplüklerde yeni bir kazı zorunlu hale gelmiştir. Kesit içinde zengin bir katman olarak görülmeleri, bunların kazılar sırasında buraya atılmış olabileceğini akla getiriyorsa da, toprak yığınının genel kesitine bakıldığında, bunların daha önceden çöplükleri keşfedip talan eden kaçakçılar tarafından "işe yaramaz" düşüncesiyle alınmadıkları anlaşılmaktadır.

We are assessing the entire site as an "archaeopark". For this reason earth and stones that were uncovered during the excavations or fallen from their place were removed to a safe area encircled with a fence.

Garbage Dump *(C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)*

The garbage dump pits that we started to excavate in the early years of the excavations are located right in front of the northeast corner of the monumental terrace walls on the north and the east side of the Demeter rock sanctuary. In those years numerous votive offerings representing a wide variety were uncovered from these two pits. These were mostly dated pre-4th century B.C. Considering that votive offerings of the 4th century were uncovered in the garbage pits on the sacred rock on the terrace, it is possible to propose that these offerings were left in the bothroi built right in front of the terrace wall. It was observed that votive offerings were in the profile of the earth thrown to the north of the garbage chambers. Thus, it became necessary to excavate the garbage dumps again. That they are found as a rich layer in the profile suggests they were dumped there in the course of excavations. But an overall look at the earth pile revealed that they were thrown there by treasure hunters who considered them "worthless".

Baths – South Ambulacrum
(C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)

This year excavations in the Roman baths, one of the leading monuments on the upper terrace of Kaunos, were finally initiated in its ambulacrum and tepidarium, both of which lie in the south. It was aimed not only to display the grandeur of these halls to the increasing number of visitors but also to examine the foundations

Res. 5 Roma Hamamı güney cephe, batı bölüm kazısı
Fig. 5 Roman baths south façade, excavation in the west

Res. 6 Roma Hamamı palaestrası, temizlik sonrası
Fig. 6 Roman baths palaestra arrangement

Hamam - Güney Ambulacrum
(C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)

Kaunos yukarı terasının önemli yapıların başında gelen hamam binasının güney bölümleri olan ambulacrum ve tepidarium salonlarındaki kazı çalışmalarına ancak bu yıl başlanabilmiştir. Amaç yalnızca salonların kendi yapı dolgusundan arındırılarak yoğun ziyaretçi akımına yönelik görselliğini ortaya koymak değil, bir taraftan binanın temel yapısını incelemek; güneyinde uzanan palaestra ile bağlantısını anlayabilmek ve diğer taraftan da ileriye yönelik olarak düşünülen "Ören Müzesi" için binayı hazır duruma getirmektir. Bu bağlamda özellikle bu yıl yapılması gereken, binanın güney cephe duvarını bize kalan kalıntılarıyla ortaya çıkartmak ve güney ambulacrumun içini dolduran bloklar halindeki tonajlı duvar parçalarını ve de tonoz dönüşlerinde kullanılan blokları öncelikli olarak bir şekilde dışarıya alarak salonu kazılabilecek duruma getirmekti. Duvarlar toplama büyüklü küçüklü taşların *opus caementiucum* tekniğinde örülmüştür. Bu nedenle de duvarlardan düşen blok parçaların kaldırılması ancak bir iş makinesinin yardımı ile mümkün olmuştur. Görkemli yapının güneyini sınırlayan tepidarium ve ambulacrum salonlarının ortak güney duvarı önündeki dolgu toprağının kaldırılmasına öncelik verilmiş ve bu çalışmanın ardından da kazılara başlanılmıştır. Kazıda güney sınırı olarak, 2,90 m. uzaklıkta kalıntıları gözlemlenen doğu-batı yönündeki duvar belirlenmiştir. Salonlara ulaşabilmek için orta alanda bırakılan yol, çalışma alanımızı Batı ve Doğu Açma olarak ikiye bölmüştür. 9x2,90 m. boyutundaki batı açmada, yaklaşık 95 cm. genişliğindeki güney duvar, anakaya üzerine oturtulmuştur. Anakaya yüzeyi doğal yapısında değildir. Belli ki, üst bölümü tıraşlanarak ve zamanında sıva ile kaplanarak palaestranın yürüme seviyesine getirilmiştir. Tepidarium güney duvarının hemen dibinde, anakayaya bir yarık açılmış ve içine bir künk kanal

of the structure, to clarify the connection with the palaestra to the south and to prepare the structure for the "on site museum". For these purposes it was important to expose the south wall and to remove the heavy blocks fallen in the ambulacrum. So this year the hall was prepared for excavation. The walls were built with opus caementicum employing stones of various sizes. Therefore, heavy machinery was required to remove the blocks fallen from the walls. Priority was given to the removal of the earth pile in front of the common south wall of the ambulacrum and tepidarium, which is also the south wall of the baths. Then excavation could begin. The south border of the excavation was identified at an east-west wall, whose remains were visible 2.90 m. away. The path left in the middle to facilitate access to the halls divided our excavation area into two as the east and west trenches. In the west trench of 9x2.90 m., the south wall of about 95 cm. width rests directly on the bedrock. However, the bedrock surface is not in its natural condition. It is clear that its top was chiselled and plastered to bring it to the same level as the walking level of the palaestra. Near the south wall of the tepidarium, a pipe was placed in a canal hewn into bedrock. As inferred from the remains, this freshwater channel extending parallel to the wall was covered with flat stones. There is another channel hewn into bedrock again, only 40 cm. south, possibly for the wastewater system (Fig. 5). As inferred from the remains, the channel was covered first with flat stones and then with a layer of collected small stones. The channel continues in the east trench, and its mouth possibly merges into the channel on the south wall of the ambulacrum. From there it extends under the floor of the ambulacrum, turns north and opens out. The floor of the channel is paved with brick plaques 30x30 cm. As the bedrock lies deeper in the south, a floor was formed 15 cm. above the channel.

döşenmiştir. Duvara paralel olarak uzanan bu temiz su kanalının üzeri, kalıntılarından belli ki, düz taşlarla kapatılmıştır. Bunun 40 cm. kadar güneyinde yine anakayaya olasılıkla pis su için açılmış bir kanal daha vardır (Res. 5). Ele geçen kalıntılardan anlaşılacağı üzere kanalın üzeri toplama düz taşlarla kapatılmış ve bunun da üzerine toplama küçük taşlardan bir katmanla örtülmüştür. Kanal, doğu yöndeki açmada da devam etmekte ve muhtemelen ağzı ambulacrum güney duvarı üzerinde olan kanala bağlanmaktadır. Buradan da Ambulacrum tabanı altından kuzeye yönlenerek dışa açılmaktadır. Kanalın tabanı 30x30 cm. boyutundaki tuğla plakalarla döşenmiştir. Anakayanın güney yönde derinde olması nedeniyle kanalın 15 cm. üzerinde bir taban oluşturulmuştur. Güney ambulacrumu güney yönde sınırlayan 95 cm. genişliğindeki duvar da doğrudan anakaya üzerine oturtulmuştur. Ancak uğradığı ağır tahribat sonucu oldukça yıkık durumdadır. Hamam güney duvarının 2,90 m. güneyinde ve doğu-batı yönünde uzanan duvar, kentin son yerleşenleri tarafından palaestra düzlüğü üzerine toplama taşlarla inşa edilmiştir. Bağlayıcı eleman toprak harçtır.

Roma Hamamı Palaestrası ve Kuzey Portiko
(C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)

"Arkeopark Projesi" çerçevesi içinde Hamam Binası'nın çevre düzenlemesi de yer almaktadır. Bu bağlamda Bina'nın doğu duvarı önüne yığılan 1980'li yılların kazılarından çıkan toprak alınmış ve Hamam-Palaestrası'nın kuzey portikosu gün ışığına çıkartılmıştır (Res. 6).

Agora (U. Çörtük – E. Kart)

Liman Agorası'ndaki kazılar yıllara yayılmış program çerçevesinde sürdürülmüştür: 5x5 m. ölçülerindeki bir alan, Agora düzlüğünü dolduran humuslu topraktan arındırılmıştır.

Teras Tapınağı Onarım Çalışmaları

Tapınağın propylon eşik blokları üzerinde çalışılmış, geç döneminde farklı ebatlardaki mermer blokların yan yana yerleştirilmesiyle meydana getirilmiş olan anıtsal girişin blokları yerlerinden alınarak onarılmış ve alt yapısı düzeltilerek tekrar yerlerine konulmuşlardır.

Konservasyon (ArkİST)

Konservasyon çalışmaları bu mevsim Demeter Kutsal Kayalığı'ndan gelen pişmiş toprak adak buluntuları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yıl ele geçen adak sikkeleri, geçen yıllarda ele geçen toplam 500'ün üzerindeki

Res. 7
Protogenes Exedrası, restorasyon

Fig. 7 Protogenes exedra, course of restoration

The wall 95 cm. wide that borders the south ambulacrum on the south also rests on the bedrock; however, it is very poorly preserved due to damage. The east-west wall extending 2.90 m. away parallel to the south wall of the baths was built on the palaestra floor with stones gathered by the last inhabitants of the city. Its binding element is earth mortar.

Roman Baths Palaestra and North Portico
(C. Işık – E. Kart – B. Aşıkoğlu)

The "archaeopark" project includes landscaping around the baths as well. For this reason the earth piled before the east wall of the baths during the excavations in the 1980s was removed, and the north portico of the palaestra was uncovered (Fig. 6).

***Agora** (U. Çörtük – E. Kart)*

The longitudinal excavation project in the harbour agora continued as usual. An area of 5x5 m. was cleared of humic soil, which covered the entire agora (Fig. 4).

Repair work at the Terrace Temple

We worked on the threshold blocks of the temple's propylon. The marble blocks of various sizes used in the monumental entrance were removed, repaired, and then returned to their places again.

Res. 8
Teras Tapınağı,
"Arkeopark Projesi"

Fig. 8
Terrace Temple,
Archaeopark Project

gümüş sikkelerle birlikte konservasyonları için Fethiye Müzesi'ne teslim edilmişlerdir.

Restorasyon (ArkİST)

Çalışmalar Protogenes Exedrası üzerinde yoğunlaşmıştır. Geçen kazı döneminde Exedra'ya ait postament, postament altlığı, koltuk gibi bloklarının yaklaşık yarısına yakını yanak yanağa mermer "yama" yapılarak restore edilmiş, diğer çok tahrip görmüş blokların restorasyonu da bu mevsime kaydırılmıştır (Res. 7).

Tiyatro'nun gerçekleştirilecek restorasyonuna yönelik "Proje İhalesi" aşamasına gelinmiştir. Bu işe ait "Teknik Şartname" için ilke ve de hedefleri belirleyen bir rapor C. Işık, O. Özer ve Y. Say Özer tarafından hazırlanarak Genel Müdürlüğe sunulmuştur

Teras Tapınağı "Arkeopark Projesi"
(O. Özer – Y. Say Özer)

Kentin en önemli dinsel mekânlarından biri olan Teras Tapınağı'nın mimari elemanlarına yönelik 2003 yılında başlayan çalışmalar, geçen kazı döneminde tamamlanmıştı. Bu kazı döneminde ise alanın algılanabilir restorasyonu ve "Arkeopark" uygulamasıyla ziyaretçilere sunulması amaçlı proje çalışmalarına başlanılmıştır (Res. 8).

Conservation (ArkIST)

Conservation work concentrated on the votive offerings from the Demeter rock sanctuary. Votive coins were turned over to the Fethiye Museum for conservation together with more than 500 silver coins uncovered in previous campaigns.

Restoration (ArkIST)

Restoration work concentrated on the Protogenes Exedra. In the previous campaign about half of the blocks such as postaments, postament bases, and seats were restored with "marble patching." However, the restoration of other badly damaged blocks was postponed to this campaign (Fig. 7).

For the foreseen restoration of the theatre we have attained the stage of "project tender". A report containing the principles and targets for the "technical terms of reference" was prepared by C. Işık, O. Özer and Y. Say Özer, and submitted to the General Directorate.

Terrace Temple "Archaeopark" Project
(O. Özer – Y. Say Özer)

Work on the architectural elements of the Terrace Temple, one of city's most important religious sites, started in 2003 and was completed in the last campaign. This year we started the project aiming at its perceivable restoration as well as its presentation to visitors with the implementation of an "archaeopark" (Fig. 8).

Kelenderis 2011 Yılı Kazıları

Excavations at Kelenderis in 2011

K. Levent ZOROĞLU

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Universitesi'nin ortak projesi olarak yürütülen Kelenderis kazılarının 2011 yılı çalışmaları 4 Temmuz-24 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirmiştir*.

2011 yılı kazılarının en önemli projesi, önceki yıllarda Agora'da ortaya çıkardığımız ve onarımlarını tamamladığımız Geç Antik Çağ bazilikasının salonlarının zeminlerini kaplayan mozaiklerin koruması için, üzerinin bir çatı ile kapatılmasıydı. Bu çalışmaya hazırlık olmak üzere, çatı projesi uyarınca yapının güney ve kuzey kanatları dışında ayakların açılması çalışmaları yürütüldü. Diğer bir çalışma alanımız yine Agora içinde yer alan ve geçen yıllarda da çalışılan Roma Dönemi tapınağın ve bunun üzerine inşa edilen "Piskopos Evi"nin doğu ve güney bölümünde temizlik sürdürüldü. Bu yıl ilk kez Agora'ya komşu olan Roma Hamamı'nın palestrasının güneyinde ve 2010 yılında kamulaştırılması tamamlanan bir bahçede (Limonluk) yeni kazılara başlandı. Son olarak antik kentin Doğu Nekropolü'nde yeni bir mezarın temizliği yapıldı.

Agora Bazilikası Çatı Projesi Hazırlık Çalışmaları

Yukarıda amacını belirttiğimiz bu proje uyarınca, yapının güney ve kuzey salonlarının duvarlarının dışında, her biri 2x2 m. ölçülerinde ve en fazla 1,50 m. derinlikte olacak şekilde, 8 adet taşıyıcı ayağın yerleştirileceği çukurların açılmasına başlandı (Res. 1). Yapının güney

* Çalışmalarımıza yapmış olduğu maddi katkı dolayısıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Selçuk Üniversitesi'ne ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED) şükranlarımı sunarım. Kazılarımızın bilimsel heyetini oluşturan Prof. Dr. S. Doğan, Prof. Dr. M. H. Sayar, Yard. Doç. Dr. M. Tekocak, Ar. Gör. Z. Korkmaz ve çeşitli üniversitelerden kazımıza katılan çok sayıdaki doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencilerimize teşekkürü bir borç bilirim. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevlendirdiği kazı temsilcisi M. Ergün çalışmalarımıza katkısı takdire şayandır; kendisine de şükranlarımı sunarım.

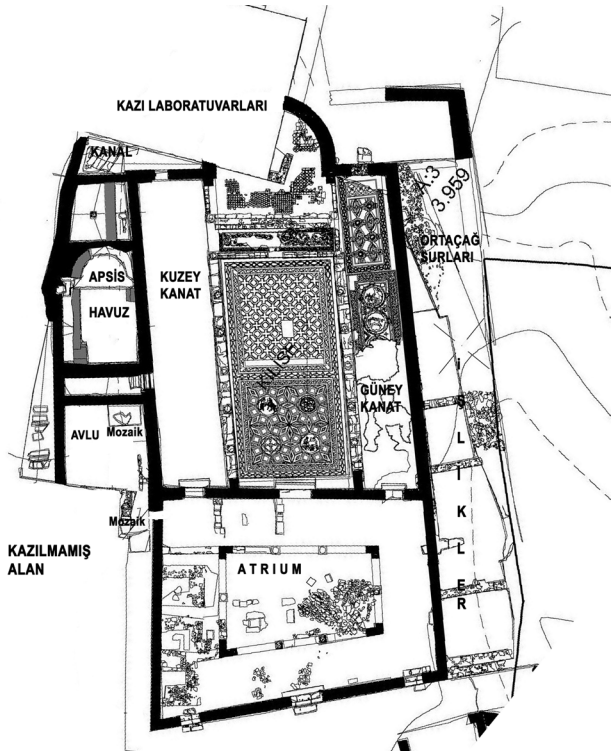
Excavations at Kelenderis, undertaken as a joint project by the Ministry of Culture and Tourism and Selçuk University, were carried out between 4 July and 24 September 2011.*

The most important project of the 2011 campaign was the preparatory work for a protective roof to be placed over the mosaic pavement of the late Antique basilica. This had been uncovered and repaired in the previous campaigns. Toward this end we dug the places for posts outside the north and south wings of the structure. Another area of work in this campaign was the cleaning work in the eastern and southern parts of the Roman period temple within the agora, on top of which the bishop's house was built. This year we initiated the first excavations in the southern part of the palaestra of the Roman baths adjoining the agora and at Limonluk, whose expropriation was completed in 2010. Finally, a new tomb was cleaned in the East Necropolis.

Preparatory Work for the Roof Project for the Agora Basilica

Within the framework of the project briefly described above, we started digging the pits measuring 2x2 m. with a maximum depth of 1.5 m. for eight carrier posts outside the south and north aisles (Fig. 1). Two of the pits on the south side, namely G1 and G2, correspond to the interiors of work areas that were annexed to the main

* *I would like to express my gratitude to the Ministry of Culture and Tourism, Selçuk University and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) for their financial support. Further thanks are due to the academic committee of our project, namely Prof. Dr. S. Doğan, Prof. Dr. M. H. Sayar, Asst. Prof. Dr. M. Tekocak, research assistant Z. Korkmaz as well as many students at doctoral, master's and undergraduate levels from various universities. Also, thanks go to the state representative M. Ergün for his contributions.*

Res. 1
Agora Bazilikası'nda ortaya çıkarılan kalıntıları gösterir plan

Fig. 1
Plan showing the remains uncovered in the agora basilica

Res. 2
Bazilika kuzeyindeki kalıntıların kazı öncesi durumu

Fig. 2
Area north of the basilica before the excavations

duvarı dışındaki ayaklardan ikisi (G1 ve G2) önceki yıllarda ortaya çıkardığımız ve asıl yapının güney beden duvarına sonradan eklenen işliklerin içine düşmekteydi. Bunlarda inilmesi öngörülen derinliğe kadar yürütülen çalışmalarda, farklı dönemlere ait kaba seramik parçaları ile bazilika öncesine işaret eden birkaç zayıf duvar bulundu. Söz konusu çatı projesinde bu yöndeki diğer ayaklardan biri (G3) Ortaçağ surları üzerine konacağından, burada herhangi bir çalışma yapılmadı. Bu yöndeki dördüncü ayak (G4) ise, güney salonun seviyesinden daha aşağıda bir seviyede yer alan bir mekânın içine isabet ettiğinden başlangıç aşamasında burada da kazı yapılmadı.

Bazilika çatı projesinin asıl yoğun çalışmalarının yapının kuzeyindeki 1294 ünite numaralı alanda olacağı buradaki kalıntıların durumundan dolayı daha en başta belliydi: 2009 yılında açılan ve hâlihazır zemin seviyesi bazilikaya göre yaklaşık 1 m. kadar yüksekte kalan bu alanın zemini yoğun olarak moloz taşlarla kaplıydı (Res. 2). Bu molozların arasında yapının belki de bir deprem nedeniyle yıkıldığına işaret eden kuzey duvarın bozulmamış bir bölümü ve zaman içinde özellikle konduğu düşünülen bazı büyük mimari bloklar da vardı. Buradan daha aşağı seviyedeki kuzey salona geçişi sağlayan girişte yine sonradan konduğu anlaşılan devşirme bloklarla oluşturulan iki basamak bulunmaktaydı. Bu durumu dikkate alarak, çalışmalarımızın başlangıcında öncelikle bu alandaki toprak dolgu temizlendi. Alanın

south wall at a later date. While digging toward the required depth, shards of coarse wares and traces of some weak walls pointing to earlier periods were uncovered. Post G3 will stand on top of the medieval fortification; therefore, nothing was done there. The fourth post G4 on this side will stand in a room at a lower level than the south aisle of the basilica; therefore, nothing initially was done there either.

Due to the condition of the remains in Unit 1294, it was clear that most of the meticulous work would be carried out there on the north side of the basilica. This area was exposed in 2009, and its ground level is 1 m. higher than that of the basilica and densely covered with rubble (Fig. 2). The rubble contained a preserved section of the north wall that seems to have fallen down because of an earthquake and some large architectural blocks that were possibly placed there deliberately sometime. The doorway leading from here to the north aisle, which is at a lower level, has a two-stepped stairway built later with reused blocks. Thus, we first removed the earth deposit on top. After the finds were mapped in the basilica's plan, the above-mentioned rubble and pieces were removed, and excavation started where the posts will be placed. Post K4 will be placed in the room, possibly the pastophorium. At a depth of 0.50 m. two walls appeared of a very large canal, which is directed towards the sea. That its floor level is lower than that of the basilica is evidence for its earlier construction.

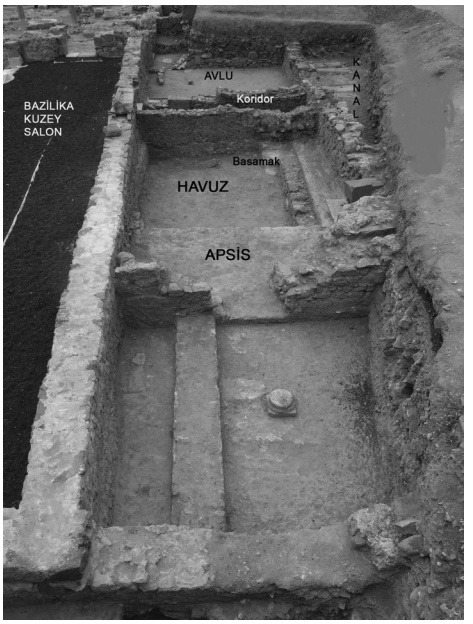
bu hâlihazır durumunu bazilika planına aktardıktan sonra, söz konusu yıkıntı ve molozlar kaldırılarak, önce ayakların geleceği alanlardaki toprak dolgunun kazılmasına başlandı. Buradaki dört ayaktan biri olan K4 ayağının çukuru olası pastophorionun içinde açıldı ve yaklaşık 0,50 m. derinlikte oldukça büyük bir kanalın iki duvarı ortaya çıktı. Yönü denize, yani limana doğru olan bu kanalın kotunun bazilika zemin seviyesinden daha aşağıda olması, onun bazilikaya göre daha erken bir dönemden olduğuna işaret etmektedir.

Kuzey duvarın dışında kalan K2 ve K3 noktalarında yürütülen ayak yeri açma çalışmaları sırasında da bazı duvar ve diğer mimari kalıntıların belirmesi, bu alanda bazilikayla ilgili olabilecek başka yapıların varlığını göstermekteydi. Bu durum dikkate alınarak, alanda projeye göre sadece ayak yeri açmak yerine, kazılar alanın tamamına yayıldı. Bunun sonucunda yapının kuzey duvarı dışındaki alanda, aşağıda tanıtacağımız ve bazilika ile ilişkili olan ve olmayan çeşitli kalıntılar ortaya çıkarıldı. Son, yani dördüncü ayak (K4) bazilikanın Atrium'una komşu alanda bulunmaktaydı. Burada yürütülen çalışmalarda, Atrium'a açılan bir giriş yeri ortaya çıktı. Kapının hemen dışında, bir bölümü tahrip olmuş, geri kalanı ise açmanın kazılmayan bölümüne doğru uzanan bir zemin mozaiğinin varlığı saptandı. Oldukça iri *tessera*larla oluşturulan bu mozaik üzerinde geometrik bezekler görülmektedir. Bu alandaki kazı bazilika kuzey duvarının bulunduğu yöne kadar uzatıldı ve ikinci bir avlunun varlığını saptandı.

Bazilikanın kuzeyindeki çalışmalar sonunda, toprak seviyesi hemen hemen tüm alanlarda bazilika seviyesine kadar indirildi. Burada ortaya çıkan kalıntılar ve yapılar şu şekilde tanımlanabilir: Pastophorion bölme duvarının batısında, içinde bu duvara dik olarak doğu batı yönlü bir duvarın olduğu bir alan ortaya çıktı. Niteliği hakkında bir önerimizin olmadığı bu kalıntıya komşu alanda ise, plan şeması bakımında hemen hemen bazilikaya koşut olan apsisli bir yapı temizlendi (Res. 1-3). Bazilika zeminine göre biraz daha aşağı seviyede olan bu yapının zemini ve görünen tüm duvarları kalın bir harç tabakası ile kaplı olup, bu yüzden yapının inşasında kullanan malzeme hemen hemen hiç belli değildir. Bu durum, yüzeylerin mermer levhalarla kaplı olduğunu düşündürmektedir. Yapının doğu bölümünü oluşturan yarım daire biçimindeki apsisisin duvarının önünde, apsisin yayına uygun ve basamak şeklinde yapılmış, olası bir oturma sırası vardır. Yapının geri kalanı ise dört tarafı duvarla çevrili, 5,40x4,75 m. ölçülerinde bir havuz olup, henüz zemin seviyesine kadar kazılmadığından, derinliği hakkında şimdilik bir şey söylenememektedir. Havuzun güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde yer alan genişliği yaklaşık 0,70-0,80 m. genişliğindeki alçak

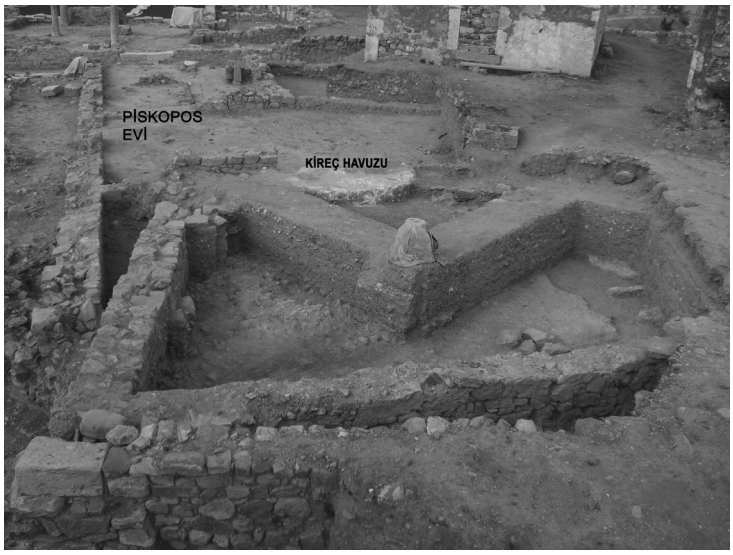
Res. 3 Bazilika kuzeyindeki kalıntılar kazı sonrası

Fig. 3 Remains uncovered north of the basilica

Some walls and other architectural remains appeared in the pits for K2 and K3, which are located outside the north wall, and so there may be structures in this area connected with the basilica. Thus, it was decided to expand the excavation to the entire area. The excavations brought to light some structures that may or may not be connected with the basilica, and they will be presented below. The last post K4 is located adjacent to the atrium, and work here exposed a doorway leading to the atrium. Just outside the doorway is a mosaic pavement, partly damaged, that extends into the unexcavated area. The mosaic, whose tesserae are quite large, depicts geometric motifs. The excavation in this area was extended eastward, and the presence of a second courtyard was discovered.

The work in the north lowered the ground level to that of the basilica. The structures exposed are as follows: An area with an east-west wall extending perpendicular to the wall of the pastophorium was uncovered. In the area adjacent to this, for which we do not have presently any comments regarding its function, is an apsed building whose position is almost parallel to the basilica (Figs. 1-3). The floor of this building is slightly lower than that of the basilica; and as its walls are covered with a thick layer of mortar, it is not easy to speak of its construction materials. It is likely that the walls were faced with marble plaques. In the semicircular apse is a possible row of seats along its wall. In the rest of the structure is a rectangular pool measuring 5.40x4.75 m., whose depth is currently not known. The stairs, 0.70-0.80 m. wide in the northwest and southeast corners of the pool, provided access to its interior. A later wall adjoining the

Res. 4
"Piskopos Evi"nin güneyindeki kalıntılar
Fig. 4
Remains uncovered south of the bishop's house

Res. 5
"Piskopos Evi"nin güneyindeki kazılarda bulunan bronz kandil
Fig. 5
Bronze lamp uncovered in the excavations south of the bishop's house

basamaklı merdivenlerin havuza iniş ve çıkış amacıyla yapılmış oldukları bellidir. Havuzun kuzey duvarına bitiştirilmiş bir duvar ise, olasılıkla sonradan eklenmiştir.

Tanımladığımız mimarisi ve plan şemasıyla alışılmadık özellikler gösteren bu yapının bazilika ile nasıl bir organik bağlantısı vardı ? Bunu söylemek zordur. Örneğin, bazilikanın kuzey duvarının, havuzun güney duvarına oturtulmuş ve onun profiline uygun olarak inşa edilmiş olması dikkate alındığında, apsisli ve havuzlu yapının daha erken olma olasılığı gündeme gelir. Bunun gibi, havuzun batı ve kuzey duvarları üzerine sonradan eklenen duvarlar bu alanı kapalı bir mekân durumuna getirmiştir. İşte bu nedenlerle, bu apsisli havuzun bazilikanın kullanıldığı dönemde, örneğin bir vaftizhane olarak kullanıldığı anlaşılmakla birlikte, bu yapının bazilikadan önce burada "yıkanma" amaçlı inşa edilmiş daha erken bir yapı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Havuzlu yapıya komşu bir koridor bazilikanın kuzey salonuna ulaşımı sağlamaktaydı. Yaklaşık 1,40 m. genişliğindeki bu koridorun yan duvarları 1 m.'den fazla yüksekliği ile korunmuş olup, zemini bazilikaya göre daha alçak olduğundan, koridorun güney ucunda bulunan iki basamak ile bazilikanın kuzey salonuna geçiş sağlanmıştır. Koridorun diğer ucu ise tüm bu alanı sınırlayan doğu-batı yönlü bir duvarla sınırlandırılmıştır. Dikkat çekici bir başka durum da bu son duvarın kuzeyinde ve biraz daha yüksek seviyede büyük bir kanalın varlığıdır.

Tapınak-Piskopos Evi Doğusu ve Güneyinde Yürütülen Çalışmalar

Önceki yıllara ait raporlarımızda "Podyum" ve "Piskopos Evi" olarak adlandırdığımız kalıntılar Agora Bazilikası'nın batısında, Atrium'un dışında yer almaktadır. Bunlardan

pool's north wall concealed half of the stairs in the northwest.

It is difficult to speak about the organic connection of this building that displays an unusual layout with the basilica. For example, the north wall of the basilica sits on the south wall of the pool following its profile; thus, this apsed building with a pool should predate the basilica. Similarly, the walls added along the western and northern walls of the pool transformed this area into a closed room. While it is understood that this apsed pool served as a baptistery when the basilica was in use, the possibility that there was an earlier building for "bathing" purposes should be kept in mind.

A corridor adjacent to this apsed structure with a pool communicated with the north side aisle of the basilica. The side walls of this 1.40 wide corridor are preserved to a height of about 1 m., and its floor is lower than the basilica's. Thus, two steps in the south end of the corridor lead down into the north aisle. The other end of the corridor is bounded with an east-west wall bordering the entire area. Noteworthy is the presence of a large canal further north of this wall and at higher level.

Work in the East and South of the Temple–Bishop's House

The remains called "podium" and "bishop's house" in our previous reports are located outside the atrium to the west of the basilica. We have retrieved strong evidence to identify the podium as the stylobate of a temple from the Roman Imperial period. The possible house built on top of this temple in late Antiquity was called the bishop's house due to its proximity to the basilica. In 2011 we continued the levelling work east and south of these

"podyum"un Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait tapınağın stylobatı olduğunu gösteren güçlü veriler elde etmiş, Geç Antik Çağ'da bunun üzerine inşa edilen olası evi ise, Bazilika'ya yakınlığı dolayısıyla "Piskopos Evi" olarak adlandırmıştık. 2011 yılında, söz konusu yapıların plan şemasını tamamlamak üzere, kalıntıların doğusunda ve güneyinde kalan alanda düzleme çalışmaları yürütüldü. Üst seviyelerde daha geç dönemlere ait ve herhangi bir plan vermeyen bazı duvar parçaları ile oldukça büyük bir kireç çukuru ortaya çıkarıldı (Res. 4). Daha alt seviyelerde, olası "Piskopos Evi"nin güney duvarı dışında, *in situ* durumda küçük bir zemin mozaiği kalıntısı ortaya çıktı. Üzerinde geometrik bezemeler olan bu mozaik kalıntısı yüzünden, burasının belki de evin avlusu olabileceği akla gelmektedir. Çalışmalar sırasında ele geçen bronz bir kandil (Res. 5) bazilika dönemine, yani İ.S. 6. veya 7. yy.'lara tarihlenebilecek önemli bir buluntudur.

Palaestra İstinat Duvarına Bitişik Kalıntılardaki Temizlik

Agora ile bundan yaklaşık 2 m. kadar daha yüksek seviyede bulunan Roma Çağı hamamının batısında kalan Palaestra birbirinden bir istinat duvarıyla ayrılmıştır. Agora'nın ve Palaestra'nın tarla olarak kullanıldığı zaman toplanmış ve bu istinat duvarının önüne yığılmış olan moloz taşlar ile ağaç ve çalılardan oluşan bir örtü, duvarı büyük oranda kapatmaktaydı. 2011 yılında bu yığıntının bir bölümünün kaldırılmasıyla duvar ve diğer kalıntılar kısmen görünür duruma getirildi. Çalışmalarımız önce kalıntının Palestra'ya bakan kuzey cephesi dibinde yürütüldü, moloz taş ve kireç harcıyla örülen duvar daha belirgin duruma getirildi. Ardından, kalıntının Agora'ya bakan güney cephesindeki temizlik çalışmaları ile istinat duvarıyla birlikte inşa edilmiş, kemerli bir cephesi olan bir yapı ortaya çıktı. Yer yer sıvalı olan bir yapının halihazır zeminden yüksekliği yaklaşık 2 m. dolayındadır; ayrıca, kuzey-güney doğrultusunda yapılmış, birbirine paralel alçak dört duvar bu yapıya bağlanmaktadır.

Genel olarak fazlasıyla bozulmuş olan bu yapının işlevi konusunda şimdilik kesin bir şey söyleyemiyoruz. Fakat bunun bir çeşme yapısı (nymphaion) olabileceği konusunda bazı ipuçları vardır.

"Limonluk" Kazıları

Henüz kamulaştırılan ve şimdilik "Limonluk" olarak adlandırdığımız yeni bir alanda kazılar başlatıldı. Burası antik Kelenderis yerleşim alanının batı sınırına yakın bir yerdedir. Kelenderis Agorası'na da komşu olan bu

buildings in order to complete the ground plans. In the upper strata we observed some wall remains whose plans were not possible to retrieve and a very large lime kiln, all of later periods (Fig. 4). Further down, a small floor mosaic was uncovered in situ outside the south wall of the bishop's house. Geometric motifs are depicted in the mosaic, which may belong to the courtyard floor of the house. A bronze lamp uncovered is an important find datable to the time of the basilica, i.e. 6th-7th centuries A.D. (Fig. 5)

Cleaning Work in the Remains Adjacent to the Retaining Wall of the Palaestra

The agora and the palaestra of the Roman baths located about 2 m. higher are separated from each other by a retaining wall. The wall was very concealed under vegetation and rubble heaped up there when this area was used as a field. When part of the heap was removed in 2011, the wall and other remains became partly visible. We first worked by the north face of the remains that face the palaestra, and the wall built with rubble and lime mortar appeared clearer. When the work proceeded to the south side of the wall facing the agora, a building with arched façade built together with this wall came to light. Plastered in places, this building is currently at 2 m. higher level than the agora. Furthermore, four parallel low walls that run north-south join this building.

It is not possible to speak much about this building because of its poor condition but some evidence suggests a fountain.

Excavations at "Limonluk"

In 2011 we initiated excavations in the new area tentatively called "Limonluk", which was recently expropriated. It is located close to the west end of the settlement of Kelenderis and adjacent to its agora. We removed an earth filling measuring 0.75 m. in the first sondage of 5x5 m. Further down, the rubble heap of a fallen wall in the south side of the trench and a canal of terra cotta pipes extending in an east-west direction were exposed. This canal is comprised of thin, long pipes placed on a bedding of small rubble and mortar and probably conveyed fresh water. One pipe has an air outlet. Years ago when we made some sondages in the neighbouring property belonging to the Forestry Department, we reached a layer of fire. However, since we have not reached that layer yet here, it is therefore likely that these pipes date to a time after that fire.

alanda 5x5 m. ölçülerinde açtığımız ilk sondajda, yüzeyden itibaren yaklaşık 0,75 m. kalınlığındaki kaba toprak dolgu kaldırıldı. Bu seviyeden sonra, açmanın güneyinde yıkılmış bir duvara ait moloz taş yığıntısı, bunun önünde ise, doğu-batı yönlü olarak uzanan pişmiş toprak künklerle yapılmış bir suyolu, yani bir kanal ortaya çıktı. Olasılıkla tatlı su taşıdığı anlaşılan bu kanalın ince uzun künkleri küçük moloz taşlar ve kireç harcıyla oluşturulan bir yatak üzerine yerleştirilmiş durumdaydı. Künklerden birinin üzerinde özellikle açılmış hava deliği görülmektedir. Yıllar önce bu parsele komşu olan Orman İşletme Şefliği arazisinde açtığımız benzer bir sondajda rastladığımız Geç Antik Çağ'a ait yangın tabakasına burada henüz rastlamamış olmamız, bu künklerin belki de daha geç olduğuna işaret etmektedir.

Doğu Nekropolü'ndeki Mezar Kazısı

Programımızda olmamasına karşın, Kelenderis Doğu Nekropolü'nün kuzeyinde, D-400 karayolunun kıyısındaki küçük bir parselde yapılacak bir inşaat öncesinde Silifke Müzesi tarafından yürütülen temizlik sırasında ortaya çıkan bir kaya mezarı ekibimiz tarafından temizlendi. Mezar Kelenderis'te yaygın olan yeraltı oda mezar gurubundan olup, dromosunun uzunluğu 3,70 m. kadardır. 7 basamaklı bir dromosa sahip olan mezarın oda girişini kapatan taş levha sağlam olmakla birlikte, zaman zaman açıldığıyla ilgili bazı veriler dikkatimizi çekmiştir (Res. 6). 3,50x2,80 m. ölçülerindeki asıl mezar odasının zemini düzdür. Odanın dip tarafında, yani girişin karşısına gelen duvarda, zeminden 0,65 m. yüksekte, 2,00x0,65x0,90 m. ölçülerinde büyük bir niş bulunmaktadır. Mezarda, birisi bu nişe yatırılmış, diğeri girişin solunda ve kemikleri bir araya toplanmış şekilde iki yetişkin iskeleti ile girişin sağında, yine kemikleri bir araya toplanmış ve olasılıkla bir çocuğa ait olmak üzere üç bireye ait iskeletler vardı. Armağan olarak bırakılan bir sepet kulplu ticari amfora girişin hemen sağında kırılmış bir durumdaydı. İki adet iğ biçimli pişmiş toprak unguentarium ise, zemindeki iskeletin kemikleri arasına konmuştu. Bu ve nişin içindeki iskeletin üzerinde ise, iyice bozulmuş durumda olmakla birlikte, bronz üzerine altın kaplamalı bir tacın dağılmış parçaları, yani yapraklar ve boncuklar bulundu.

Özellikle seramik buluntular, mezarın Erken Helenistik Dönem'e ait olduğunu göstermektedir ki, Doğu Nekropolü'nde bu döneme ait oldukça fazla sayıda mezar önceki yıllarda temizlenmişti.

Res. 6 Doğu Nekropolü'ndeki mezarın kapalı girişi.
Fig. 6 Closed entrance of the tomb in the East Necropolis

Tomb Excavation in the East Necropolis

Although it was not part of our 2011 campaign, we carried out excavations at a tomb exposed during a routine pre-construction sondage in a lot by the main road D-400 north of the Kelenderis' East Necropolis. It is one of the subterranean tombs commonly found in the city, and its seven-stepped dromos measures 3.70 m. The door of the burial chamber is still covered with a stone slab, but there was evidence that it had been accessed at times (Fig. 6). The burial chamber measures 3.50x2.80 m. and has a flat floor. Opposite its entrance is a niche measuring 2.00x0.65x0.90 m. and positioned 0.65 m. above the floor level. The chamber housed the skeletal remains of three individuals: one adult placed in this niche; another adult, whose bones are piled up, placed to the left of the entrance and possibly a child, whose bones are again piled up, to the right of the entrance. The burial gifts of two commercial amphorae with basket handles were found broken by the right side of the entrance. Two terra cotta unguentaria with spindle form were placed amidst the skeleton on the floor. On this skeleton and the one in the niche were gold-plated bronze leaves and beads that once belonged to a crown/tiara. The pottery finds, in particular, indicate an early Hellenistic date for this tomb. And this is conformity with the date of other tombs cleaned in the East Necropolis in previous campaigns.

Kibyra 2011

Şükrü ÖZÜDOĞRU – F. Eray DÖKÜ

Kibyra 2011 Kazı ve Araştırmaları, Haziran-Aralık ayları arasında yoğun bir iş temposunda altı ay sürmüştür. Çalışmalar kazı, bitki temizliği, konservasyon ve çizim faaliyetleri şeklinde farklı etaplarda gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları Stadion, Agora Sütunlu Cadde, Ana Cadde, Tiyatro ve Odeion/Bouleuterion olmak üzere beş farklı yapıda/alanda yapılmıştır. Söz konusu kazı alanlarından Tiyatro ve Ana Cadde'de kazı çalışmalarına ilk kez başlanmıştır*.

1. Odeion/Bouleterion (D. Tarkan)

Odeion/Bouleuterion yapısı, kentin kamu binalarının yer aldığı ana tepenin, güney batı köşesinde konumlanmaktadır. Yaklaşık 100 m. kuzeyinde yer alan Tiyatro ile aynı aks üzerindedir. Yapıdaki ilk dönem çalışmalar 2009 yılında gerçekleştirilerek iç bölümü tamamıyla gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu ilk dönem kazıları neticesinde 52,5 m. cephe uzunluğu, 31 oturma sırasından oluşan 3600 kişilik cavea'sı ve zemini *opus sectile* Medusa resmiyle bezeli orkestrası ile Anadolu'nun en görkemli yapılarından biri ortaya çıkarılmıştır.

Odeion/Bouleuterion'daki 2011 yılı kazı etkinlikleri ise yapının dış cephesinde gerçekleştirilmiş, yapının Skene'si ile tabanı 560 m² mozaik kaplı Stoa'sı ortaya çıkarılmıştır (Res. 1). Stoa mozaiği neredeyse tamamıyla sağlam durumdadır ve döşem bu yönüyle Anadolu'da -bu güne dek bulunmuş- "tamamıyla sağlam durumdaki" en büyük mozaik olma özelliğini taşır (Res. 2). Odeion/Bouleuterion yapısının kuzey ante duvarının

* Kibyra 2011 yılı çalışmaları başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere; Burdur Valiliği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü, Gölhisar Kaymakamlığı ve Gölhisar Belediyesinin değerli katkılarıyla ve Burdur İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Burdur Müze Müdürlüğü'nün katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu kurum ve kuruluşlara tüm kazı ekibi adına teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca 2011 çalışma sezonunda Bakanlık temsilcisi olarak görev yapan ve ekibimiz için artık değerli bir dost olan Arkeolog E. Yiğit'e değerli katkıları ve uyumlu çalışması için içten teşekkür ederiz.

The 2011 campaign at Kibyra lasted six months from June to December with a heavy program covering excavations, vegetation cleaning, conservation and drawings. Excavations were carried out at five buildings/areas: stadium, agora's colonnaded street, main street, theatre and odeion/bouleuterion. The excavations at the theatre and the main street were initiated for the first time.*

1. Odeion/Bouleuterion *(D. Tarkan)*

The odeion/bouleuterion structure is located in the southwest corner of the main hill where the public structures are clustered in the city. It lies on the same axis with the theatre, which is located about 100 m. north. The first season of work at the structure was held in 2009, and the entire interior has now been exposed. The first season brought to light one of the grandest structures in Anatolia with a façade 52.5 m. long, a cavea of 31 rows of seats with a capacity of 3600 people, and an orchestra with a Medusa depiction in opus sectile.

The 2011 campaign at the structure concentrated on the outer façade, exposing the skene and the stoa with 560 sq. m. of mosaics (Fig. 1). The stoa mosaics are almost entirely intact, and the "intact" mosaic pavement is the largest uncovered in Anatolia to date (Fig. 2). Excavation of a contemporaneous sewage canal extending eastward from right behind the north anta wall was also completed. Excavations brought to light building remains and relevant items that revealed important

* *The 2011 campaign at Kibyra was realised with valuable contributions from, above all the Ministry of Culture and Tourism, the Burdur Governorate, the Mehmet Akif Ersoy University Rectorate, the Gölhisar Kaymakamlığı and the Gölhisar Municipality along with the participation of the Burdur Provincial Directorate of Culture and Tourism and the Burdur Museum. We are greatly indebted to the abovementioned institutions and personages. Furthermore, we would like to express our gratitude to archaeologist E. Yiğit, the state representative in 2011 and a valuable friend of our team now, for his contributions and harmonious work.*

hemen arkasından başlayarak doğu yönde devam eden ve yapıyla çağdaş bir kanalizasyon şebekesinin kazısı da tamamlanmıştır. Kazı çalışmalarında hem Odeion/Bouleuterion'un hem de Kibyra kentinin daha geç evrelerine ilişkin oldukça önemli bilgilerin edinildiği, yapı kalıntıları ve bunlara ait yaşam gereçleri de ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılardan özellikle -ilk değerlendirmelere göre- İ.S. 5.-6. yy.larda kullanıldıkları düşünülen büyük bir hamam, seramik işliği ve işlik ile bağlantılı bir dükkân yapısı önemlidir. Söz konusu Geç Antik Çağ yapıları, Odeion/Bouleuterion'un kazı çalışmaları kapsamında alt başlıklar ile ele alınmıştır.

1a. Skene ve Stoa Çalışmaları

Skene, 52,5x2,40 m. ebatlarındadır. Duvar yüksekliği ortalama 1,20 m.'dir. Skene'nin trafiği üçü cephede, biri ise güney ante duvarında yer alan dört kapı ile sağlanmaktadır (Res. 1). Cephedeki kapılardan biri, yapının merkezindedir; diğer iki kapıdan biri güney, biri ise kuzey uçta yer almaktadır. Cephede yer alan kapılardan merkezde olanı direkt olarak içteki Proskene kapısı ile bakışımlıdır. Bu kapı ile direkt olarak Proskene'nin merkezine ulaşılır. Ayrıca söz konusu kapı, dışta her iki kenarına yerleştirilmiş postomentler ile vurgulanmıştır. Sahne binasının güney ve kuzey ucundaki kapılar ise, içte Diazoma bağlantılı Parados kapılarına yönelimlidir. Güney ante duvarındaki kapıda benzeri şekilde güney Parados kapısı ile bağlantılıdır.

Sahne binasının iç bölümünde sekiz adet duvar dili bulunmaktadır. Söz konusu diller vasıtasıyla sahne binası, beş odaya bölünmüş bir tasarıdadır. Ancak duvar dillerinin sahne binasının iç duvarı ile bağlantısı henüz netlik kazanmamıştır. Duvar dilleri ortalama 3,96 m. ile 4,26 m. arasında değişen aralıklarla yerleştirilmişlerdir. Duvar dilleri ortalama 0,36 m. uzunluğundadırlar. Sahne binasının zemininin kireç harç üzerine tuğla plakalar yerleştirilerek döşendiği zeminde *in situ* durumda bulunan bir plakanın varlığıyla anlaşılmıştır.

Sahne binasının önünde toplam boyutu 560 m² olan tabanı mozaik bir Stoa yer almaktadır (Res. 2). Mozaik döşemin merkezinde Stoa'nın çatısını taşıyan dokuz sütuna ait altlıklar, kuzey-güney doğrultulu sıralanmaktadır. Güney uçtaki son sütun altlığından sonra iki adet kare altlık bulunmaktadır. Söz konusu altlıklar, Stoa'nın güney uçta birer kare paye ile sonlandığına işaret etmektedir. Kuzey ucun nasıl sonlandığı ise bu noktadaki bir geç dönem yapısı nedeniyle tespit edilememiştir. Sütun altlıkları 0,70 m. çapındadır ve ortalama 4,50 m.'de bir yerleştirilmişlerdir. Söz konusu altlıkların her biri üzerinde, karşılıklı olarak açılmış ikişer adet dübel yuvası bulunmaktadır.

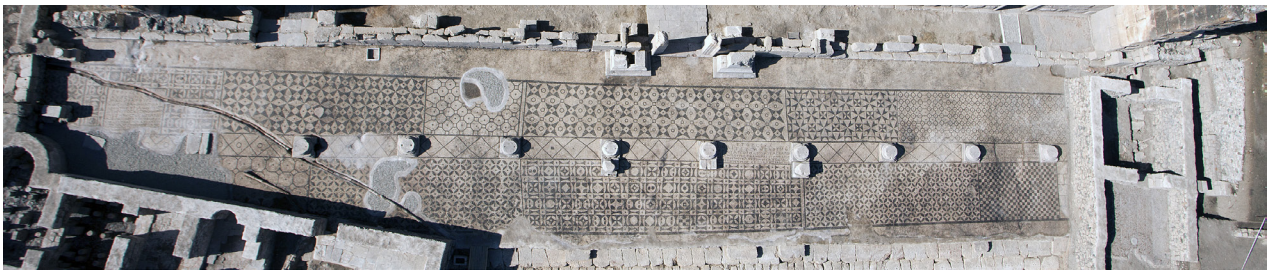
Res. 1 Odeion-Bouleuterion, kazı sonrası
Fig. 1 Odeion/bouleuterion, after excavations

information on the later phases of the building and the city of Kibyra. Among these buildings are large baths thought to have been used in the 5th-6th centuries A.D. (based on a preliminary assessment), a pottery workshop and a shop connected with a work area. These buildings of late antiquity are studied under separate headings within the frame of excavations at the odeion/bouleuterion.

1a. Work at the Skene and the Stoa

The skene building measures 52.5x2.40 m. with an average extant wall height of 1.20 m. Circulation was directed by four doorways, three of which are located on the façade and the last one on the south anta wall (Fig. 1). The middle doorway on the façade is located in the centre, while the other two on the façade are located at the south and north ends. The middle doorway directly faces the proskene doorway inside, which leads directly to the centre of the proskene. It is also accentuated with postaments flanking it on the outside. The doorways at the ends, on the other hand, lead to the parados doorways connecting to the diazoma on the inside. Similarly, the doorway on the south anta wall also communicates with the south parados doorway.

The interior of the stage building has eight wall projections, which divide the interior into five bays. However, the connection of these projections with the inner wall of the stage building has not been clarified yet. These

Res. 2 Odeion-Bouleuterion, mozaik döşem
Fig. 2 Odeion/bouleuterion, mosaic pavement

Dübel yuvaları, açıkça sütun altlıklarının birer taş sütun için tasarlandığını düşündürmektedir. Ancak gerek iki sütun altlığı arasındaki -4,50 m.'lik- mesafe gerekse kazı boyunca üst yapıya ait malzemenin bulunamamış olması sütün altlıkları üzerinde ahşap bir Entablatür'ün kullanılmış olabileceğini de düşündürmektedir.

Mozaik döşem genellikle beyaz ve gri Tessera'ların kullanımıyla yapılmıştır. Bu renklerin yanında yer yer pembemsi ve grinin daha koyu tonlarında Tessera'lar da kullanılmıştır. Mozaik döşem, kenarları gri renkte Tessera'ların kullanımıyla çerçevelenmiş, geometrik bezekli panolar biçiminde tasarlanmıştır. Yalnızca sahne binasının önü, -duvar boyunca- bir bordürle sınırlanmış ve burada herhangi bir bezemeye yer verilmemiştir. Bunun dışında alanın tamamı geometrik bezeklerle süslenmiştir. Ayrıca, biri güney uçta; biri merkezde sonuncusu ise kuzey uçta olmak üzere üç adet yazıt panosu bulunmaktadır. Bunlardan güneyde yer alanı 2,63x2,15 m. ebatları ile diğer yazıtlara göre oldukça büyük bir panodur. Diğer örnekler iki sütun arasını kaplayacak boyutlarda tasarlanmıştır.

Stoa mozaiği, önde üç sıra halinde ve basamaklı olarak yükselen bir düzenleme ile sınırlanmaktadır. Basamaklı sıra, Stoa mozaiği boyunca uzanmaktadır. Ancak alanın sınırları - her iki uçta da Geç Dönem yapılaşmalarının altından devam ediyor olmasından ötürü- tespit edilememiştir.

1b. Geç Dönem Yapıları

Odeion/Bouleuterion yapısının ön alanında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Geç Antik Çağın çeşitli evrelerine ait yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu alanda oldukça yoğun bir Geç Antik Çağ yapı grubuyla karşılaşılmıştır. Bu yapılar, birbirinden farklı seviyelerde ortaya çıkarılmış; seviye farkına koşut olarak farklı mimari tekniklerle yapılmışlardır. Böylelikle, Kibyra'nın Geç Antik Çağ yapı stratigrafisi hakkında oldukça önemli verilere ulaşılmış; kentin yaşam evreleri ve bunların sosyo-ekonomik değişimi hakkında önemli bilgiler edinilmiştir.

projections protruding 0.36 m. are placed at intervals varying between 3.96 m. and 4.26 m. The floor of the stage building was understood to be paved with baked clay plaques placed on lime mortar thanks to an in situ plaque.

In front of the stage building is a stoa with a mosaic floor reaching the size of 560 sq. m. (Fig. 2). The bases for nine columns that once carried the roof of the stoa are found in the middle of the mosaic pavement that extends in a north-south direction. In the south there are two square bases after the last column base, and these indicate that the stoa terminated with two square piers in the south. However, the presence of a similar or different installation in the north cannot be clarified due to a building of the late period found there. The column bases have a diameter of 0.70 m. and were placed at intervals of about 4.50 m. Each base has two dowel holes, which clearly suggest that these bases were designed for stone columns. However, the distance of 4.50 m intervals and the absence of any materials that may belong to the superstructure suggest, on the other hand, that a timber entablature may have been used on these bases.

The mosaic pavement was constructed usually with white and grey tesserae. Other colours are pinkish and darker greys. The mosaic pavement's composition is in panels of geometric motifs framed with grey tesserae. Only along the stage building is there a border with no decoration. All the rest has geometric motifs. There are three inscription panels: one in the north end, another in the south end and the third in the middle. The southern inscription panel is the largest of the three with dimensions of 2.63x2.15 m. The other examples are designed to fill the intercolumnar distances.

The stoa mosaics are bounded with three steps in the front, which extend all along the stoa mosaics. However, it was not possible to identify the boundaries of this area as it extends under buildings of late period at both ends.

Odeion/Bouleuterion kazı çalışmaları neticesinde Doğu Roma Dönemi bir Hamam, seramik işliği, bu yapıyla bağlantılı bir havuz ve bir dükkân yapısı ortaya çıkarılmıştır. Yapılar, genellikle küçük moloz taşlar ve devşirme bloklardan, kireç harç kullanılarak inşa edilmiştir. Kazı çalışmalarında ele geçen buluntulara göre İ.S. 5 ve 6. yy.'larda kullanım görmüşlerdir.

2. Stadion (M. C. Kaya – İ. Baytak)

Kibyra Stadion'u doğu oturma sırası kuzey köşe arkasında, 2010 yılında başlatılan istinat duvarı kazı çalışmalarına 2011 yılında da devam edilmiştir. Kazı çalışmalarına Hellenistik Dönem mezarının güney köşesinden başlanılmış ve güney yönünde 51,50 m., doğu-batı yönünde 2,50 m.'lik bir alan açığa çıkarılmıştır (Res 3). Kazı alanının kuzeyden itibaren ilk 25,75 m.'si boyunca açma kodu -1,40 m. olarak belirlenirken, buradan sonra yıkılan duvarı takip edebilmek amacıyla açma kodu -2,78 m.'ye düşürülmüştür. Ancak güney köşede -2,78 m. seviyede duvarın izine rastlanılamamış, duvarın devam edip etmediğini anlamak amacıyla bu bölümde küçük bir sondaj açılmıştır. Sondaj sonucunda -3,22 m. seviyede duvarın devam ettiği tespit edilmiştir. 2010 yılı kazılarında, duvarın iç kısmında ana kayadan yapılan kemerler gün yüzüne çıkarılmış ve içi moloz taşla dolu olan bu kemerlerin Cavea'yı taşıma amaçlı yapıldığı saptanmıştı. Bu seneki kazı çalışmalarında 12 adet kemer daha gün yüzüne çıkarılmıştır. Ana kayanın güçsüz yapısı sonucu, kemerleri oluşturan blokların çürüyerek dağılmış oldukları ve bu sebeple büyük oranda yıkılmış durumda oldukları tespit edilmiştir. Dış duvarın yaklaşık 1,70 m. içerisinden başlayan kemerlerin, genişlikleri ortalama 3,30 m., derinlikleri ise 3,50 m. olarak ölçülmüştür. Çalışmalar sırasında 5 adet kiremit çatılı Geç Dönem (GD) mezarı ortaya çıkarılmıştır. Mezarlar dağılmış durumdadır ve hiçbir buluntu ele geçmemiştir.

İstinat duvarı arkasındaki kazılar sonlandırıldıktan sonra, Stadion' nun Sphendone dönüşünün ve doğu Cavea güney başlangıcının alt sıra oturma basamaklarını görmek amacıyla açılan sondajlarda, euthynteria, süpürgelik ve parapet duvarı ortaya çıkarılmıştır. Sondajlar sayesinde, Sphendone'nin ve doğu Cavea güney başlangıcının alt sıra oturma basamakları ile parapet duvarı mimarisi anlaşılmış, Stadion genel çizimlerine eklenerek bu bölümdeki eksiklikler giderilmiştir. Kazılar sonunda yapılan anastylosis çalışmasıyla duvarın yıkılmış olan bölümleri, kendi orijinal malzemesi -moloz taş ve kireç harç- kullanılarak onarılmıştır. Ayrıca kemer içi dolgular da yine aynı malzemeler kullanılarak tamamlanmış ve kemerler sağlamlaştırılarak 2011 yılı Stadion çalışmaları sonlandırılmıştır (Res. 3).

Res. 3 Stadion, kazı sonrası
Fig. 3 Stadium, after excavations

1b. Buildings from a Late Period

Excavations in the area in front of the odeion/bouleuterion brought to light buildings dating to various phases of late Antiquity. The buildings of late Antiquity cluster densely in this area and are uncovered in levels, which are parallel to their architectural techniques. Therefore, important evidence was obtained regarding the late antique stratigraphy of Kibyra, thus revealing information on the phases of the city and its socio-economic evolution.

As a result of excavations at the odeion/bouleuterion, baths of the Eastern Roman period, a pottery workshop, and a pool and a shop connected with this workshop were uncovered. These buildings were built usually with small rubble, reused blocks and lime mortar. They were in use in the 5th-6th centuries as inferred from small finds.

***2. Stadium** (M. C. Kaya – İ. Baytak)*

Excavations initiated in 2010 on the retaining wall behind the north corner of the east row of seats continued in 2011. Excavations started at the southern corner of the Hellenistic period tomb, and an area 51.50 m. long southward and 2.50 m. wide east-west was exposed (Fig. 3). The depth of the trench was 1.40 m. for the northern half and 27.75 m. in length, but it was increased to 2.78 m. in the southern half in order to follow the fallen wall. However, the wall could not be found at -2.78 m. at the southern end so a sounding was dug there. This showed that the wall continued at -3.22 m. In 2010, arches cut from the bedrock were uncovered on the interior of the wall, and these arches filled with rubble were understood to have carried the cavea. This year's excavations brought to light twelve

Res. 4 Ana Cadde ve Sütunlu Cadde, kazı sonrası
Fig. 4 Main street and colonnaded street, after excavations

3. Agora Sütunlu Cadde (H. Metin)

Agora'nın I. Terasında bulunan ve iki yanında dükkânların yer aldığı Sütunlu Cadde kazılarında bu yıl, bir önceki kazı sezonunda açılan teras duvarının 37 m.'sinden başlanarak Batı Stoa, Cadde, Doğu Stoa ve dükkânlarını kapsayacak şekilde yaklaşık 13x20 m.'lik bölümün kazısı bitirilmiştir (Res. 4).

Teras duvarından düşen blokların yoğun olduğu Batı Stoa'nın bu yıl kazılan kısmında, dükkânlara açılan yaklaşık 1,40x2,00 m. ölçülerinde iki kapı daha belirlenmiş ve bunlar K7 ve K8 olarak adlandırılmıştır. K6'dan başlayarak devam eden bu bölümde üst yapıyı taşıyan postament sıralarının bulunduğu yerde, işlevi tam olarak anlaşılamayan İ.S. 6.-7. yy.'a ait olabileceğini düşündüğümüz yaklaşık 0,60 m. genişliğinde, 8 m. uzunluğunda duvar açığa çıkarılmıştır. Zemin döşeminin söküldüğü yaklaşık 3 m. genişliğindeki Batı Stoa'nın kuzey-güney doğrultulu su künkleri 13 m. daha açılmıştır. Bu yıl ile beraber 50 m. uzunluğa ulaşan ve her biri ayrı numaralanan künklerden doğu yönde podyumun kenarında devam eden sırasının, küçük bir dirsekle kesilerek cadde üzerindeki havuza bağlandığı tespit edilmiştir. Orijinal cadde taşlarına oturtulan ve tabanı dörtgen tuğlalarla örülen 1,30x3,60 m. ölçülü havuz, eldeki veriler yardımıyla İ.S. 4. yy. sonları ve İ.S. 5. yy.'a tarihlendirilebilir.

Doğu Stoa'nın bu kazı sezonunda açığa çıkaralan bölümünde üst yapıyı taşıyan postament sırasının ve Korinth düzenli mimari elemanların devam ettiği gözlenmiştir. Geçen yılın önemli bulgularından Doğu Stoa *opus tesselatum* zemin döşeminin İ.S. 6.-7. yy.'larda Batı Stoa D6 ve D7'ye (Dükkan 6 ve 7) açılan kapıların taş sırası ile kapatılması nedeniyle bu bölümlerde kesildiği belirlenmiştir. Doğu Stoa dükkanlarında kullanılan aynı döşem, D6 ve D7'de çok küçük bir bölümde de olsa kısmi olarak korunmuştur.

more arches. It was observed that, due to the weakness of the bedrock, the arches decayed and crumbled, thus were mostly fallen down. The arches that start about 1.70 m. inside the outer wall have an average width of 3.30 m. and a depth of 3.50 m. In the course of the work five tile tombs from a late period were also uncovered. These tombs were damaged entirely and contained no finds.

Following the termination of the excavations at the retaining wall, soundings were dug in order to clarify the sphendone curvature and the lowest row of seats in the southern end of the east cavea, thus exposing the euthynteria, baseboard and parapet wall. Soundings also clarified the architecture of the sphendone, the lowest rows of seats in the south end of the east cavea and the parapet wall. These were marked in the plan of the stadium, thus completing the missing information. Excavations were followed by anastylosis in which original materials – i.e. rubble and lime mortar – were employed to rebuild the fallen parts of the wall. Furthermore, the arch-fillings were also completed with the same materials and arches were reinforced, thus completing the work at the stadium for 2011 (Fig. 3).

3. Agora's Colonnaded Street *(H. Metin)*

This year's work at the colonnaded street on the first terrace of the agora resumed at the 37th meter of the terrace wall, which had been exposed in the previous campaign. An area of about 13x20 m. covering the west stoa, the street, the east stoa and the shops was entirely excavated (Fig. 4).

In the part of west stoa excavated this year, which is heavily covered with blocks fallen from the terrace wall, two more doorways were uncovered, namely K7 and K8 measuring 1.40x2.00 m. that communicated with the shops. Here a wall 0.60 m. wide and 8 m. long with an unknown function was uncovered where the postaments supporting the superstructure are found after K6. It is thought to date to the 6th-7th centuries A.D. The north-south water pipes of the west stoa, which has a width of about 3 m. and whose pavement had been removed, were excavated 13 m. further. These pipes have now reached a length of 50 m., and each one is numbered individually. It was also observed that the pipeline extending eastward along the podium is joined to the pool in the street via a small elbow. The pool measures 1.30x3.60 m. and rests on the original pavement of the street. Its floor was paved with rectangular bricks. Available evidence suggests a date in the late 4th and 5th centuries A.D.

4. Ana Cadde (M. Şimşek)

Kibyra 2010 Agora Sütunlu Cadde kazılarında caddenin güney başlangıcında kentin yol ağı hakkında oldukça önemli bilgilerin edinildiği bir kavşak noktası ortaya çıkarılmıştı. Kavşaktan itibaren batı yönde Tiyatro'ya ve doğu yönde Stadion'a yönelimli caddelerin ilk metreleri belgelenmiş ve bunlardan Stadion'a yönelimli caddenin kentin yol ağının ana aksı olduğu anlaşılmıştı. Ayrıca söz konusu yolun başlangıcında duvarları oldukça kalın olarak tasarlanmış küçük bir kapı ortaya çıkarılmış ve kazı çalışmaları bu noktada sonlandırılmıştı. Bu verilerin ardından 2011 kazı döneminde söz konusu kapıdan itibaren kentin Ana Cadde'sine yönelik kazı çalışmalarına başlanılmasına karar verilmiştir.

Kazı çalışmalarının başlangıç safhasında tamamı devşirme bloklarla yapılmış ve kentin Geç Antik Çağ suruna ait bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle de 2010 kazı döneminde bulunan kapının Roma Dönemi caddesi üzerine eklenmiş bir sur kapısı olduğu görülmüştür. Ana Cadde'ye yönelik kazılarda ise sur kapısından itibaren doğu yönde inen 15 adet merdiven gün yüzüne çıkarılmış ve kazı çalışmaları burada sonlandırılmıştır (Res. 4). Kazı çalışmalarında büyük çoğunluğu sur duvarında devşirme olarak kullanılmış 14 adet Eski Yunanca ve 1 adet Eski Yunanca-Latince yazıt bloğu bulunmuştur.

5. Tiyatro (E. Özdemir – O. Aydın)

Kibyra 2011 kazı ve araştırma etkinliklerine Tiyatro ile başlanmıştır. Bu güne dek epigrafik araştırmalar ve kısa süreli bitki temizliği müdahaleleri dışında yapıya ilişkin bir çalışma yapılmamıştır. Kapsamlı bir bitki temizliğinin ardından başlanılan kazılarda yapının üç parçalı caveasının 11 oturma sıralı üst caveası ve 12 sıralı orta Cavea'sı üzerlerini örten bitki örtüsü ve akıntı toprak dolgudan arındırılmış (Res. 5); Orta Cavea ile alt caveayı bölen Diazoma, tamamıyla temizlenmiş; Alt caveanın ilk 8 oturma sırası açığa çıkarılmış ancak burada yoğun bir blok taş yığını ile karşılaşılınca ilk dönem kazıları bu noktada sonlandırılmıştır. Blokların belgeleme çalışmalarının ardından kazıya önümüzdeki dönemde devam edilmesi hedeflenmektedir.

6. Depo Çalışmaları (A. Kısa – İ. Baytak)

Tüm veriler dijital ortamda kayıt altına alınarak; dosyalama işlemleri tamamlanmıştır. Kazıda ele geçen seramik ve küçük eserlerin belgelenerek arşivlenmesi ve sonrasında tasnifi yapılmıştır.

Res. 5 Tiyatro, kazı sonrası
Fig. 5 Theatre, after excavations

The part of the east stoa exposed this year contains a continuation of the postament row supporting the superstructure and has architectural elements of the Corinthian order. The floor of opus tessellatum in the east stoa, an important discovery of the previous campaign, is interrupted where the doorways of shops D6 and D7 in the west stoa were blocked in the 6th-7th centuries. The same flooring seen in the shops of the east stoa is partially preserved in a very small area in shops D6 and D7.

***4. Main Street** (M. Şimşek)*

In the 2010 campaign an important junction at the south end of the agora's colonnaded street was uncovered casting much light onto the street network of the city. The beginnings of the streets extending from this junction west toward the theatre and east toward the stadium were documented. It was also understood that the street leading toward the stadium constituted the main axis of the urban road network. Furthermore, a small gate with very thick walls was uncovered at the beginning of this road, and excavations were halted there. Thus, in 2011 it was decided to excavate the main street starting at this gate structure.

At the beginning of excavations a wall related to the city's late antique fortifications was uncovered. Thus it was observed that the gate uncovered in 2010 was a city gate added on to the Roman street. Excavations in the main street were halted when fifteen steps descending eastward from the city gate were uncovered (Fig. 4). In the course of excavations, fourteen inscriptions in Greek and one in Latin and Greek, were discovered embedded in the fortifications.

7. Konservasyon Çalışmaları (Y. Yaman)

Kazıların ardından alanda konservasyon ve anastylosis etkinlikleri yapılmıştır. Mozaik döşemin sınırları tuğla tozu ve yumurta akı katkılı bir harç ile kapatılarak döşemden tessera kopmalarına engel olunmuş; doğu sınırı boyunca örülen bir duvar ile koruma altına alınmıştır. Bu çalışmaların yanında alandaki Doğu Roma Dönemi yapılarının duvarları da orijinal malzemeleriyle sağlamlaştırılmıştır.

Agora Sütunlu Cadde ve Stadion'da kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan duvarlar ve Agora Sütunlu Cadde'de ortaya çıkarılan küçük havuz orijinal malzemelerine sadık kalınarak onarılmıştır.

8. Kent İçi Bitki Temizliği (S. Arabacı)

Kent planlamasına ilişkin yeni veriler elde edebilmek ve de gelecek yıllarda kazı ve araştırmaları yapılması düşünülen alanları detaylıca görebilmek amacıyla Gölhisar Kaymakamlığı'nın sağladığı 10 kişilik işçi desteğiyle Ekim-Aralık ayları arasında Agora, Bazilika, Nekropol Yolu, Stadion ve bir anıt mezarda bitki temizliği çalışmaları yapılmıştır.

5. Theatre *(E. Özdemir – O. Aydın)*

The 2011 campaign at Kibyra started at the theatre, where so far only epigraphic surveys and vegetation cleaning had been conducted. Excavations were initiated after the extensive cleaning of vegetation: the top part with eleven rows of seats of the cavea and middle part with twelve rows were cleaned of vegetation and accumulated earth filling (Fig. 5) and the diazoma separating the middle and lower parts of the cavea was entirely cleaned. The first eight rows of the lowest part of cavea were exposed, but a dense pile of blocks was encountered, which led to the termination of excavations for the present time. Excavations will continue in the coming season after the documentation of these blocks.

6. Work at the Storehouse *(A. Kısa – İ. Baytak)*

All the data were put in digital format and filing was completed. Documentation, archiving and categorisation of all pottery and small finds uncovered were done.

7. Conservation Work *(Y. Yaman)*

The conservation and anastylosis work was carried out following the excavations. The outer edges of the mosaic pavement were reinforced with a mortar of brick powder and egg white in order to prevent any damage to the tesserae. A wall was built along its eastern side to protect it. In addition, the walls of the east Roman buildings in the area were also reinforced with original materials.

The walls uncovered in the agora's colonnaded street and in the stadium, as well as the small pool uncovered in the agora's colonnaded street, were repaired with original materials.

8. Cleaning of Vegetation in the City *(S. Arabacı)*

With the support of ten men provided by the Gölhisar District Office, vegetation was cleaned at the agora, basilica, necropolis road, stadium and a monumental tomb in the months of October through December. This was done to observe the areas foreseen to be surveyed or excavated in the future and to obtain new data regarding the urban planning.

Ksanthos Antik Kenti 2011 Yılı Çalışmaları

Work in the Ancient City of Xanthos in 2011

Burhan VARKIVANÇ

1950-2010 yılları arasında Fransız arkeologlar tarafından, son olarak J. des Courtils başkanlığında sürdürülen Ksanthos antik kenti kazı ve araştırma çalışmaları, 2011 yılı itibarı ile başkanlığımızda sürdürülmektedir*.

Kazı evinin yokluğu, 2011 yılı çalışmaları kapsamındaki kazı ekibinin oldukça kısıtlı tutulmasına yol açmış; 15.07.2011-15.09.2011 tarihleri arasında yürütülen çalışmalar, kısa süreli katılımlar dışında kazı başkanı dahil toplam 6 arkeolog tarafından sürdürülmek zorunda kalınmıştır. Yeni ekibin çalışma süreçleri ve alanları aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

Alan ve Ziyaretçi Güzergâhı Temizlik Çalışmaları

Geçtiğimiz yıllarda ilaçlama yolu ile sistemli bir önlem alınamadığından kentteki kazı ve gezi alanları yoğun bitki dokusu ile kaplanmıştır. Bu alanlarda görüntü, teknik ve pratik açılardan karşılaşılan olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla kapsamlı bir temizlik çalışması gerçekleştirilmiş; öncelikle 2011 yılında kazı ve iyileştirme çalışmalarının tasarlandığı Roma Agorası, Tiyatro, Likya Akropolü'nün bir kısmı, Likya Yapısı, Sütunlu Cadde, Doğu Bazilikası, Nereidler Anıtı, Hellenistik Kapı ve "Dansözler Lahdi" gibi yapı ve alanlar ile bunların yakın çevresi engelleyici bitki dokusundan arındırılmıştır. Bu çalışmalar sırasında aynı zamanda ziyaretçilerin gezi güzergâhlarında karşılaşılan bitki ve yürüme güçlüğü oluşturan dağınık moloz taşlar temizlenmiştir. Çalışmaların yaklaşık 2 ay sürmesi nedeniyle, anılan alanlarda birkaç kez temizlik yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

* Destek ve katkılarından dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'ne, TKİ Genel Müdürlüğü'ne, Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED, Antalya Müzesi Müdürlüğü'ne, Kınık Belediye Başkanlığı'na ve Bakanlık Temsilcimiz S. Atalay'a teşekkür ederiz.

*Excavations and surveys in the ancient city of Xanthos have been conducted by French archaeologists since 1950, and recently until 2010 it was under the direction of Jacques des Courtils. As of 2011 the work continues under our direction**.

The lack of an excavation house limited the size of our team in 2011. So the campaign lasting from 15 July to 15 September had to be conducted by six archaeologists including the head of excavations except for some short-term participants. The work schedule and content of the new team is summarised below.

Cleaning Work at the Site and Visitor Routes

The excavations and visitor routes in the ancient city have been densely concealed under vegetation as no systematic provisions were taken in preceding campaigns. An extensive cleaning work was undertaken in these areas in order to remove the unfavourable appearance, regarding the technical and practical conditions, priority was given to sites and monuments where excavation and improvement work were planned in 2011. These included the Roman Agora, the theatre, part of the Lycian acropolis, the Lycian building, the colonnaded street, the east basilica, the Nereid monument, the Hellenistic gate and the Sarcophagus of the Dancers. In the course of this work vegetation and rubble on the visitor routes were cleaned. Since the campaign lasted about two months, cleaning had to be repeated several times in the above-mentioned areas.

* *We would like to thank the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the Akdeniz University Rectorate, TKI General Directorate, the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED), the Antalya Museum Directorate, the Kınık Municipality and the state representative S. Atalay.*

Jeofizik Ölçüm Çalışmaları

TKİ Genel Müdürlüğü'nden Jeofizik Yüksek Mühendisi İ. Ergüder ve Jeoloji Mühendisi E. Babayiğit tarafından, kent merkezi içinde yoğun dolgu katmanı içeren Roma Agorası zemininde jeofizik ölçümler gerçekleştirilmiştir. Alanda, daha önceki yıllarda depolanan çok sayıdaki blok nedeniyle agoranın yaklaşık ½'lik bir alanında ölçümler yapılabilmiş; agora ortasında beklenen bir yapı kalıntısının varlığına işaret eden bulgular ortaya konulmuştur.

Kentin Havadan Fotoğraflanması

Gerek bilimsel gerekse teknik çalışmalarda kullanılmak üzere kentin hava fotoğraflarının çekilmesi ihtiyacı duyulmuştur. Bu konudaki eksiklik 2011 yılı çalışmalarının başlangıç ve bitiminde olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiş, oldukça kapsamlı bir arşiv oluşturulmuştur.

Kazı Çalışmaları

Yukarıda da değinildiği gibi çalışma yapılacak alanlar ve çevrelerinde öncelikle kapsamlı ve kazı süresince tekrarlanan bitki temizlik çalışmaları yapılmıştır. Kazı ekibi ile ancak 3 temel alanda kazı çalışmaları sürdürülebilmiştir.

1. Roma Agorası (H. Kökmen – S. Budak)

Kentte bulunan 3 agoradan biri olup önceki araştırmacılar tarafından "Roma Agorası" olarak adlandırılan alan ve çevresindeki mimari oluşumlar daha önceki kazı süreçlerinde kısmen düzensiz bir şekilde ele alınmışlardır. Alanın kuzey kanadı kuzey-doğu bölümde kazılmış, kalan bölümde ise sadece 3 sondaj çukuru ile lokal olarak incelenmiştir. Bu alanda görsel ve bilimsel bir bütünlük oluşturmak amacı ile 2011 yılı çalışma alanlarından birisi olarak "Roma Agorası" ele alınmıştır. Agora'nın kuzey kanadındaki kazılmamış alanlar, daha önceki sondaj çukurlarını da içerek şekilde 4x4 m. boyutlarında 25 alana ayrılmış, bunlardan 13 alanın kazı çalışması tamamlanmıştır (Res. 1). Çalışmalar sırasında alt zemin kotu olarak agoranın galeri ve dükkân yürüme zeminleri göz önüne alınmış; kazılar sırasında agoranın kuzey kanadının, özellikle kuzey batı yarısının Erken Hıristiyanlık Dönemi'nden itibaren tahrip edilerek Roma Dönemi'ndeki yapısallığını büyük oranda yitirdiği gözlemlenmiş, galeriler ve dükkanlar yerine küçük ve özensiz mekânlardan oluşan atölyelerin varlığı ile karşılaşılmıştır. Alanda çok sayıda seramik parçası, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait sikkeler, Roma Dönemi'ne ait mimari parçalar ile Erken Bizans Dönemi'ne ait pişmiş toprak sürahiler ve *in situ* konum-

Res. 1 Roma Agorası, kuzeybatı alan
Fig. 1 Roman Agora, northwest area

Geophysical Measurements

Geophysical engineer İ. Ergüder and geological engineer E. Babayiğit of TKİ General Directorate carried out geophysical measurements on the ground of the Roman Agora, which has a thick layer of fill. Only about one half of the agora could be measured due to numerous blocks piled up on site in the previous campaigns. The presence of a building anticipated in the centre of the agora was verified.

Aerial Photography

The need for aerial photographs of the city for scientific and technical work arose. This need was supplied at the beginning and end of the campaign, and a comprehensive archive was formed.

Excavations

As mentioned above, vegetation was cleaned as an initial and ongoing task in the work areas. Due to lack of an excavation house, the size of the excavation team had to be limited, thus excavations were conducted only in three areas.

***1. Roman Agora** (H. Kökmen – S. Budak)*

One of the three agoras of the city (called the "Roman Agora" by the former team), this area and its surrounding structures had only been investigated irregularly and partially in the preceding campaigns. In the north wing an area had been excavated in the northeast; the remaining area was investigated only in three soundings. In order to attain a visual and scientific unity, this area was

Res. 2 Likya Yapısı
Fig. 2 Lycian Building

Res. 3 Likya Yapısı
Fig. 3 Lycian Building

da iki büyük dinos ele geçmiştir.

2. Likya Yapısı (M. Yıldız)

Kent merkezindeki konut alanı içerisinde, polygonal ve isodom teknikte örülen duvarları kısmen sağlam olarak günümüze ulaşan Klasik Dönemin önemli bir yapısı yer almaktadır (Res. 2-3). Kazısı sonrası ayağa kaldırılacak taş ve ahşap unsurları ile bilimsel, teknik ve görsel anlamda önemli ve etkileyici sonuçlar ortaya koyacak olan 17x18,50 m. boyutlarındaki yapıdaki çalışmalara 2011 sezonunda başlanılmıştır. Kapsamlı bitki temizliği öncesi algılanamayan yapının temizlenmesi sonrası kuzeydoğu köşe ve doğu duvarında olmak üzere 2 alanda kazı çalışmaları gerçekleştirilerek, ana kaya düzeyine kadar inilmiştir. Dışta uzunlukları 2 m.'yi aşan iri bloklardan oluşan 1,20 m. kalınlığındaki duvarların, içte yüzeyleri sıvanacak şekilde küçük düzensiz taşlardan örüldüğü, yapının Roma ve Bizans dönemlerinde onarımlar ile kullanımının sürdüğü tespit edilmiştir. Güney yönden 13 m. uzunluğunda uzun bir rampaya sahip yapı anlaşıldığı kadarı üst katı ahşap konstrüksiyona sahip iki kattan oluşmakta, güneye yönelik cephesinde ise 3 m. derinliğinde bir sundurma içermekte idi.

3. Nereidler Anıtı (N. Yıldırım)

Ksanthos'un şüphesiz en önemli anıtlarından biridir. Ancak, bazı mimari ve plastik donanımının yurt dışına götürülmesi ve mevcut mimari yapısının incelenip yayınlanması sonrası özellikle kazısı ve çevre düzenlemesi açısından kentin en fazla ihmal edilen anıtı da olmuştur. Gelecek yıllarda alandaki mevcut mimari malzeme yanında British Museum'da bulunan diğer parçalarının en azından nitelikli kopyalarının edinilerek anıtın yerinde ayağa kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu süreçte öncelikle anıtın çevresindeki terasın ve güney

chosen as one of the work areas in 2011. The unexcavated areas in the north wing were divided into twenty-five grid squares measuring 4x4 m. These encompassed the former soundings, and excavation was completed in thirteen of them (Fig. 1). In the course of work the walking level of the gallery and shops was taken as the bottom floor level. It was observed that the north wing of the agora, particularly the western part, was destroyed in the early Christian period, thus losing its Roman period monumentality. The galleries and shops were occupied by workshops comprising small and careless units. Small finds include numerous potsherds, coins of the Hellenistic, Roman and Byzantine periods, architectural fragments of the Roman period, terra cotta jugs of the early Byzantine period as well as two large dinoi uncovered in situ.

2. Lycian Structure *(M. Yıldız)*

An important building of the Classical period, with its polygonal and isodomic walls partially intact, stands within the residential area in the city centre (Figs. 2-3). In 2011 work was initiated in this building that measures 17x18.50 m. After excavation, its anastylosis will certainly yield important and impressive scientific, technical and visual results. The building could not be perceived before the cleaning of vegetation; after cleaning, excavations were done at two points – at the northeast corner and on the east wall – reaching the bedrock. The 1.20 m. thick walls are built with large blocks over 2 m. long on the outside, and small irregular stones are plastered over on the inside. The building remained in use in the Roman and Byzantine periods with repairs. The building has a ramp 13 m. long on the south side, was two-storeyed with a timber upper floor and had a lean-to roof 3 m. deep on the south façade.

Res. 4
Nereidler Anıtı

Fig. 4
Nereid Monument

Res. 5
Nereidler Anıtı,
yukarı teras

Fig. 5
Nereid Monument,
upper terrace

yamaçlarının kazılarak anıta ait mimari ve bezeksel elemanlarının saptanması hedeflenmiş, kapsamlı bir bitki temizliği sonrasında, üst terasın yaklaşık % 50'lik bölümünün kazı ve temizlik çalışması tamamlanmıştır (Res. 4-5). Terasın Erken Hıristiyanlık Dönemi ile birlikte tamamen atölyelere dönüştürüldüğü, mimari düzenlemeler ve sikke buluntuları ile saptanabilmiştir.

İyileştirme Çalışmaları

1. Doğu Bazilikası: Yapıda gerçekleştirilen gözlemlerde büyük oranda korunmuş olan mozaikli alanların üzerinin koruma ilke ve yöntemlerine aykırı olarak kısmen sera naylonu ile kapatıldığı, bunun altına ince kum, üzerine ise çakıl serildiği gözlemlenmiştir (Res. 6). Bu katmanların kaldırılması sonrasında ise mozaikler üzerinde konservasyon olarak tanımlanamayacak yanlış ve kötü bir uygulama gerçekleştirildiği, mozaiklerin genel olarak çimento kullanılarak ve özensizce sağlamlaştırıldığı görülmüştür. Bu amaçla, 2011 yılı içerisinde öncelikle tüm mozaiklerin üzerileri açılarak temizlikleri yüzey koruma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu sırada orta nef mozaiklerinde kullanılan çimento uygulamalar tamamen uzaklaştırılarak, bu alandaki mozaiklerin dolgu ve enjeksiyonları yapılarak kapsamlı bir onarımı gerçekleştirilmiş (Res. 7), üzerileri sadece geotekstil ve ince bir çakıl katmanı kullanılarak ile yeniden kapatılmıştır. Çimento kullanılan benzer yanlış uygulamanın yapının çevre duvarlarında da gerçekleştiği görülmektedir. Bu yüzeylerin tamamında çimento uygu-

3. The Nereid Monument (N. Yıldırım)

Certainly the Nereid Monument is one of the most important monuments of the city. However, following the removal of its architectural and sculptural pieces abroad and the publication of its extant architecture, it became one of the most neglected monuments. In addition to the extant architectural fragments in situ, fine-quality replicas of the pieces at the British Museum will be sought to make an anastylosis on site. For this purpose, we aimed to excavate the terrace on which the monument stands as well as the south slopes in order to uncover any architectural remains or decorative pieces. After the extensive vegetation was first cleaned, the cleaning and excavation of approximately half of the upper terrace was completed (Figs. 4-5). Architectural arrangements and coin finds show that the terrace was transformed to workshops in the early Christian period.

Improvement Work

***1. East Basilica**: An examination of the East Basilica revealed that the mosaic paved area, which has survived to a great extent, was covered in part with fine sand, then with greenhouse plastic sheets, and a layer of pebbles on top, which is an unacceptable method of conservation (Fig. 6). Following the removal of these layers, it was seen that the mosaics had undergone an incorrect and poor process of reinforcement with cement, which cannot be considered "conservation". Thus, in 2011 all the mosaics were exposed, cleaned and their surfaces*

Res. 6 Doğu Bazilikası
Fig. 6 East Basilica

Res. 7 Doğu Bazilikası, orta nef
Fig. 7 East Basilica, nave

lamaları temizlenmiş, özellikle kuzey duvarda görülen yıkılmalar sağlamlaştırılmıştır.

2. Harpy Anıtı Önü: Kentin en yoğun ziyaret edilen alanı olan Harpy Anıtı ile tiyatro arasında kalan bölümde yer alan 0,83x2,20 m. genişliğindeki bir mezar yapısı, kazısı sonrasında üzerindeki monolith bir sütun ile kaderine terk edilmiştir. Sergilemeye yönelik bir düzenlemenin gerçekleştirilmediği alanın mevcut durumu hoş olmayan bir görüntü içermekte idi ve aynı zamanda dikkatsiz ziyaretçiler için potansiyel bir tehlike oluşturmakta idi. 2011 yılı çalışmalarında mezar üzerinde yer alan sütun kenara alınmış anıt içerisinde biriken çöpler temizlenmiş; sonrasında agoranın güneyindeki kilisenin apsisinde depolanmış olan yığıntıdan alınan ince kumla doldurularak ziyaretçilerin geçişindeki engel kaldırılmıştır.

3. Tiyatro Girişi: Tiyatro doğudaki girişinin kuzeydoğusunda 2,80 m. yüksekliğinde, 1,70 m. genişliğinde ve 5 m. uzunluğunda Bizans Dönemi bir dolgu katmanı bulunmakta idi. Tiyatronun dolgu katmanından arındırılması sırasında, en üst seviyesinde bir sıra blok dizisinden oluşan bir duvar uzantısı içermesi nedeniyle bırakılan bu katman, üzerindeki blok dizisinin kısmen çökmesi sonucu bilimsel anlam ve niteliğini kaybetmiş, görsel kirlilik ve teknik risk olarak 2011 yılı çalışmalarına kadar varlığını sürdürmüştür. Alanın düzenlenmesi çalışmaları kapsamında, yer yer yıkılarak niteliğini kaybetmiş olan dolgunun toprağı bilimsel bir kazı süreci sonrasında kaldırılmıştır. Bu alandaki çevre düzenleme çalışmalarına 2012 yılı kazı sezonunda devam edilecektir.

4. Güney Kapı: Günümüzde kolaylıkla algılanan iki farklı evresine ait kalıntılar ile kentin güney yönden girişini oluşturan geçenek, 90'lı yıllarda antik kentin dışına uzanan bölümünde kısmen kazılmış ve büyük oranda korunan kireçtaşı zemin plakaları ortaya çıkarılmıştır.

were applied with protective measures. All the cement applications in the nave were removed; the mosaics were filled and injected appropriately, thus attaining an extensive repair (Fig. 7). Then they were covered with geotextile and a thin layer of pebbles. The same type of wrong treatment using cement has also been observed on the outer walls of the structure. All the cement treatments were removed, and deterioration, particularly in the north wall, was reinforced.

2. The Area by the Harpy Monument: *In the most intensively visited part of the city between the theatre and the Harpy monument there is a tomb structure measuring 0.83x2.20 m. Following its excavation, it was abandoned together and left with a monolithic column on its top. The condition of the area, which was never prepared for display purposes, was not pleasing to the eyes and posed a threat to careless visitors. In 2011 the column on top was moved to the side, accumulated garbage was removed, and the area was filled with fine sand taken from the apse of the church in the agora, thus facilitating access by visitors.*

3. Entrance to the Theatre: *Northeast of the east entrance to the theatre was a Byzantine deposit 2.80 m. thick, 1.70 m. wide and 5 m. long. During the removal of this deposit, left because of the presence of a wall extension comprising a course of blocks on the top, the concerned wall segment had collapsed partially. Although the deposit had lost its scientific value, it continued to be a visual impurity and technical risk until 2011. As part of the site preparation, this deposit was removed by scientific excavation. Landscaping and arrangement work will continue in this area in 2012.*

4. South Gate: *This gate with two easily discernible construction phases constitutes the city entrance from*

Res. 8
Güney Kapı
Fig. 8
South city gate

Res. 9 "Dansözler Lahdi"
Fig. 9 "Sarcophagus of the Dancers"

Ancak, modern yol seviyesinden yaklaşık 3 m. düşük bir kotta ve gevşek toprak katmanından oluşan bir yamaç eteğinde yer alan kapı açıklığı ve kaplamalı yol düzenli olarak yukarıdan toprak akışına maruz kalmıştır. Zamanla biriken akıntı, kentin bu yöndeki anıtsal girişinin zemin kaplaması ile birlikte algılanmasını engellemiştir. Özellikle ziyaretçiler açısından büyük önem taşıyan bütünlüğün tekrar sergilenmesi amacıyla, daha önceki yıllarda dar bir kapsamda açılan kaplama plakaları yaklaşık 2 m. genişlikte ve 15 m. uzunlukta tekrar ortaya çıkarılmıştır (Res. 8).

5. "Dansözler Lahdi": Ksanthos'un en önemli mezar anıtlarından biri olan bu lahit, kentin tüm konuklar tarafından ziyaret edilmektedir. Kazısı yapıldıktan sonra çukurlaşan ortamında çevre düzenlemesi yapılmadan bırakılması, bir süre sonra anıt etrafında düzensiz bir toprak dolgunun oluşmasına neden olmuştur. 2011 yılı çalışmaları sırasında anıt etrafındaki akan toprak yığınları temizlendikten sonra, her yönünde yaklaşık 1,50 m. genişliğinde boşluklar oluşturulmuş ve yeni toprak akışını engellemek amacıyla yüksekliği arazinin eğimli yapısı nedeniyle 0,50-1 m. arası değişen kuru duvarla çevrelenmiştir (Res. 9).

6. Kent İçi Çitler: Bu çalışma sezonunda Antalya Müzesi'nin katkıları ile kent içinde uzanan çitler sökülmüştür ve malzeme kazı deposu avlusuna taşınmıştır.

the south. It was excavated in 1990s in the area that extends outside the city, and its limestone flooring, largely preserved, was exposed. However, the gate lies 3 m. below the modern road level and in a loose earth fabric sloping down, so it has been exposed to earth washing down from higher elevations regularly. This earthen wash concealed the features of the gate. In order to show its visual unity for visitors, the flooring was uncovered in a 2x15 m. area (Fig. 8).

5. "Sarcophagus of the Dancers": *One of the most important monumental tombs of the city, this sarcophagus is visited by all visitors to the site. As the excavated area around it was abandoned without any arrangement, it was filled with irregular earth deposit. This deposit was removed in 2011, a gap of 1.50 m. on each side was created and a dry wall of 0.50 to 1 m. in height was built in order to prevent a further earth slide there (Fig. 9).*

6. Fences within the City: *Fences within the city were removed with the contributions of the Antalya Museum and placed in the depot courtyard.*

Limyra 2011

Martin SEYER

Limyra 2011 sezonu çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle 1 Ağustos-29 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bakanlık temsilcimiz E. Bideci'ye katkıları için teşekkür ederiz.

Kazılar

Yeni bir projemiz Limyra'daki kentleşme ile ilgilidir. Bu proje çerçevesinde kent imgesinin özellikle Geç Antik Çağ ve Bizans döneminde gelişmesi incelenmiştir. Bu bağlamda 2011 sezonunda Batı Şehir ve Doğu Şehir'de sur içi bölgesinde iki alanda kazı çalışması yapılmıştır.

Doğu Şehir Kazıları (M. Seyer – H. Lotz)

Limyra'nın iki Bizans sur halkasından doğudakinde sürdürülen arkeolojik incelemeler sırasında Doğu Kapı civarındaki kentsel planın görüntüsünün netlik kazanması gerektiği anlaşıldı. Pompa kullanımını zorunlu hale getiren yüksek taban suyu seviyelerine karşın, büyük ve çoğunlukla dikdörtgen biçimli taşlarla döşeli 4,3 m. genişliğinde bir caddede kazı yapabildik. Söz konusu cadde Bizans Dönemi Doğu Şehrin tamamını kat ederek kuzeybatıya dönmekte ve muhtemelen de buradaki ana ulaşım eksenini oluşturmaktadır (Res. 1). Seramik bulgularına göre bu cadde İ.S. 6. yy.'da döşenmiştir. Fakat bu caddenin altında daha eski tarihli, muhtemelen Roma İmparatorluk Dönemi öncülünün bulunduğu öngörülebilir. Çünkü caddenin şehir kapısı dışındaki uzantısında Limyros Nehri üzerindeki Roma Dönemi köprüsüne ulaşılmaktadır.

Caddenin kuzey sınırında taş borulardan yapılma ve kentin içme suyunu sağlayan su kanalı ortaya çıkartıldı (Res. 2). Bu borular, daha erken tarihli basınçlı su sisteminden devşirilmiştir. Bu su kanalı kent surları için *terminus post quem* sağlamaktadır, zira sur, boruların üzerine özenle oturtulmuştur. Bunlara dayanarak, Bizans Dönemi şehir suru, en azından Limyra Doğu Şehir için, arkeolojik açıdan en erken İ.S. 6. yy.'a atfedilebilir. Doğu Şehir'de yapılan kazılarda bu alanın Orta Bizans Dönemi'ndeki gelişimi ile ilgili önemli bilgiler elde edildi. Buna karşılık 7. yy.'da Sasaniler ve Araplarla yaşanan

The campaign at Limyra was carried out from 1 August-29 September 2011 with the permission granted by the Ministry of Culture and Tourism. Our thanks are due to E. Bideci for her contribution to the excavation as the state representative.

Excavations

A new project is concerned with urbanism in Limyra. Within the framework of this project, the development of the urban image, above all in Late Antiquity and the Byzantine period, was investigated. To this end, during the 2011 campaign two areas within the two wall circuits of the East City and the West City were excavated.

Excavation in the East City (M. Seyer – H. Lotz)

In the course of the archaeological investigation within the eastern of Limyra's two Byzantine city wall circuits, the appearance of the urban town planning of the area around the East Gate needed to be clarified. In spite of great difficulties caused by the high groundwater level, which necessitated the employment of pumps, it was possible to excavate a 4.3 m. wide street paved with large, mostly rectangular limestone slabs. This street ran through the entire Byzantine East City with a curvature to the northwest, and probably formed the main transport axis (Fig. 1). Based on the pottery finds, the street was laid out in the 6th century A.D. It can nonetheless be expected that beneath this street can be found an older, probably Imperial street, since in the line of the street's extension just beyond the gate, the remains of a Roman bridge over the Limyros River are preserved.

At the northern border of the street is found a water channel made of stone pipes, which provided the city with drinking water (Fig. 2). The pipes are clearly reused and re-laid elements of an earlier pressurized water system. This water channel provides a terminus post quem *for the erection of the city wall, since the pipes were carefully built over by this wall. On these grounds, the dating of the Byzantine city wall, at least for the East City of Limyra, can be archaeologically attested for the first*

Res. 1 Doğu Kapıdaki kazı, genel görünüm
Fig. 1 Excavation at the East Gate, overview

Res. 2 Bizans caddesi ve su kanalı ile birlikte Doğu Kapı
Fig. 2 East Gate with Byzantine Street and Water Channel

askeri sıkıntılar sırasında Batı Şehir'de güçlü surlar inşa edilmiş fakat Doğu Şehir'dekiler kısmen yıkılmıştır. Yine de, yükselen taban suyu seviyesine rağmen kentin bu bölümü tamamen terk edilmemişti. Halihazırda çok yumuşamış bir zemine yerleştirilmiş ve bilinçli şekilde kırılmış çift sıra taştan su borusunun kuzeydeki tahkimatlı kapı kulesine erişim için kullanılmış olması, caddenin artık kullanılmadığı bir dönemde kulenin en azından gözetleme amacıyla kullanıldığını gösterir. Yükselen taban suyunun Orta Bizans Dönemi'nde yarattığı sorunlar sonucu Doğu Şehrin tamamen terk edildiği anlaşılmaktadır.

2011 kazı sezonunda elde edilen buluntular, Bizans döneminde Limyra'da merkezi mevkileri ve sorunları, savunma düzeni ve su temini ile sokak şebekesi hakkında bilgi sağlamıştır.

Batı Şehir Kazıları (M. Seyer – U. Schuh)

Doğu Şehir kazılarına benzer şekilde, benzer sorulara yanıt aramak amacıyla Batı Şehir dış kapısı alanında kazı yapılmıştır. Ne var ki, burada elde edilen bulgular çok daha karmaşıktır çünkü Limyra'nın kentsel tarihinin büyük kısmını kapsayan şekilde hem beklenen Geç Antik ve Bizans Dönemi yapıları hem de daha fazla sayıda daha eski duvarlar ortaya çıkmıştır (Res. 3). Söz konusu yapı kompleksleri, Klasik Dönem kentinin güney surundan yaklaşık 100 m. daha güneyde konumlanan bu alanın kentin tahkimatında ve de kentsel gelişiminde Hellenistik Dönem'den İ.S. 7. yy.'a kadar tekrarlayan ve derin dönüşümler aracılığıyla büyük rol oynadığını teyit etmektedir.

Ortaya çıkartılan en eski duvar, doğu-batı yönlü uzanan bir sıra kesme taş bloktan ibarettir. Seramik buluntuların ilk incelemesine göre en geç Hellenistik Dönem'e

time to the 6th century A.D. at the earliest. The excavation in the East City also provided valuable knowledge regarding the further development of the area in the Middle Byzantine period. Whereas in the 7th century A.D. the West City was built up into a massive fortification during the course of military conflicts with the Sasanians and the Arabic tribes, the walls of the East City in contrast were in part taken down. Nevertheless, and although the rising ground-water level increasingly caused problems, this region of the city was apparently not yet abandoned. A double row of intentionally broken, stone water channel pipes, which were laid in the already very soft subsoil as an approach to the northern fortified gate tower, provides evidence of its usage at least as a watch tower at a period in which the street had already fallen out of use. The rising groundwater level obviously presented such a problem in the Middle Byzantine period that it ultimately indeed led to the abandonment of the East City.

The finds made during the course of the 2011 campaign illuminate, with street layouts, water provision and organisation of defences, central aspects and problems of Limyra in the Byzantine era.

Excavation in the West City *(M. Seyer – U. Schuh)*

Analogous to the excavation in the East City, the area at the outer gate of the West City was also investigated by an excavation posing similar questions. The findings in this location, however, emerged as far more complex, since not only were the expected Late Antique and Byzantine structures encountered but also a larger number of older walls which covered a large extent of the urban history of Limyra (Fig. 3). These complexes confirm that the area, laid out ca. 100 m. to the south of the

Res. 3 Batı Kapı'daki kazı, genel görünüm
Fig. 3 Excavation at the West Gate, overview

Res. 4 Batı Kapı, ikinci evre
Fig. 4 West Gate, 2nd phase

tarihlenir. Duvar örgü tekniği ve blokların ebatlarına bakarak bu duvarın surların parçası olduğu anlaşılır. Erken Hellenistik Dönem'de inşa edilen ve Ptolemaion denilen yapının konumu, Klasik Dönem kentinin Ptolemaioslar döneminde güneye doğru genişlediği yorumunun yapılabilmesini sağladığı için, bu kesme taş duvar parçasının Limyra'nın Ptolemaioslar dönemi surуna ait olduğunu düşünmek istiyoruz. Bu durumda kentin Hellenistik Dönem'deki yayılımıyla ilgili ilk arkeolojik kanıtı elde etmiş oluyoruz.

Söz konusu duvarın biraz kuzeyinde, 4,2 m. genişliğinde ve özenli kireçtaşı levhalarla döşeli bir caddeye rastlandı. Söz konusu cadde batıdan gelen ana trafik aksını oluşturuyordu. Daha kesin bir tarihlendirme için seramik analizlerinin sonuçları öncelikle gereklidir fakat bir ön görü olarak bu caddenin Geç Antik Çağ'da yapıldığı ve muhtemelen Roma İmparatorluk Dönemi'nden olduğunu söyleyebiliriz. Bu caddeden kuzey yönde dik açıyla ayrılan ve zemini taş döşemeli bir başka yol, bu alandaki kentsel gelişiminin birbirine dik ve paralel yol şebekesine dayandığı düşüncesini akla getirmektedir.

Limyra Batı Şehri'nin Bizans Dönemi kent surları iki evrede inşa edilmiştir; İ.S 6. yy.'a tarihlenebilecek birinci evre, bunun masif savunma sistemine dönüşmesi ise ikinci evrede gerçekleşmiştir. Her iki evre Batı Kapıda gözlenebilir: Yaklaşık 7,2 m. genişliğindeki ilk kapı, bugün görülebilenden daha genişti ve Roma Dönemi yolunu da kapsar. Surların genişletilmesi sırasında kapının ebatları küçültülmüş ve görece daha dar bir geçit halini almıştır (Res. 4). Kuzeye ayrılan yaya yolu da terk edilmiş ve tam üzerine bir bina inşa edilmiştir. Bu bina ve ek sur yapıları, Orta Bizans Dönemi'ne kadar bu alanda inşaat etkinliklerine işaret etmektedir.

southern fortification wall of the classical-era city, played a significant role in the fortification as well as the urban development of the city by means of repeated, profound transformations from the Hellenistic period until the 7th century A.D.

The oldest wall discovered consists of a row of ashlar blocks laid in an east-west orientation. Based on an initial inspection of the ceramic finds, it should date at the latest to the Hellenistic period. Its masonry technique and the size of the blocks suggest that it should be interpreted as part of the fortifications. Since the location of the so-called Ptolemaion, erected in the early Hellenistic period, allows the conclusion that the Classical-era city was extended to the south during the Ptolemaic period, it is attractive to recognise in this ashlar wall a section of the Ptolemaic city walls of Limyra. This would then provide the first archaeological evidence regarding the extent of the city in the Hellenistic period.

Just a little to the north of this wall a street, approximately 4.2 m. wide and made of carefully laid limestone slabs, was encountered. This street probably formed the main traffic axis from the west. A more precise dating can first be arrived at after the analysis of the ceramic finds, but it presumably was created in Late Antiquity, and probably even already in the Roman Imperial period. A road, also paved and branching off at a right angle from this street to the north, suggests that the urban development in this area followed an orthogonal street plan.

The Byzantine city walls of the West City of Limyra were erected in two phases, the first of which can probably be dated to the 6th century A.D., while its upgrading to massive defensive ramparts occurred in the 7th century A.D. At the West Gate both phases can be followed: the city

Res. 5 Ptolemaion, İonik başlığa ait abakustan boyalı Lesbos Kyma'sı

Fig. 5 Ptolemaion, painted Lesbian cyma from the abacus of an Ionic capital

Res. 6
Tiyatro Hamamı'nda ele geçen Bizans saklama kabının restore edilmiş hali

Fig. 6
Restored Byzantine storage vessel from the Theatre Baths

Ptolemaion Denilen Yapıda Mimari-Tarihsel İncelemeler

Ptolemaion denilen yapının nihai çizimleri ve teknik ayrıntı eskizleri 2011 sezonunda yapılmış ve belli başlı blokların ölçümleri kontrol edilmiştir. Üzerinde boya izleri bulunan işli blokların yeni fotoğraf çekimleri yapılmıştır (Res. 5).

Veri bankası ve taş kataloğu şeklindeki önceki envantere ekleme yapılmasının yanı sıra, en önemli ve en iyi korunmuş örnekler bazında iki kategori (podyum ve tholos) ve 38 gruba (çatı, entablatür, cella vb.) göre işli münferit blokların tasvirine öncelik verilmiştir.

Restorasyon

Xñtabura'nın Lahdi'nin 2004 yılında maruz kaldığı tahribatı ve alınan acil konservasyon önlemleri incelendi. Söz konusu anıtına hızla uygulanabilecek bir restorasyon konsepti oluşturmak amaçlandı.

Kazı deposunda seramik restorasyonu gerçekleştirildi; büyük ebatlı bir Bizans depolama kabının restorasyonu tamamlandı (Res. 6).

Küçük Buluntuların İşlenmesi

Doğu ve Batı şehirleri kazılarında çok miktarda Geç Antik ve Bizans dönemlerine ait seramiklerin yanı sıra toplam 45 sikke, çok sayıda strüktürel unsur ve mimari bezeme, üç tane Grekçe yazıtlı taş fragmanı ve maden, cam ve kilden küçük buluntu ele geçti. Bunların arasında üzerinde sağ elinde caduceus ve sol elinde para torbası taşıyan tanrı Hermes betimli bir yüzük kameosu dikkat çekicidir (Res. 7).

Tiyatro Hamamında Ele Geçen Seramiklerin İşlenmesi (B. Yener-Marksteiner)

Tiyatrodaki hamamda (Sondaj Q18) ele geçen seramik buluntuları üzerinde 2007 yılında başlayan çalışmalar 2011 yılında da devam etmiştir. Bu çalışma sırasında 2008 yılında ele geçen ve henüz işlenmemiş 25,000'den

gate of the first phase, with a width of ca. 7.2 m., was larger than that which is visible today and also encompassed the Roman road. In the course of the expansion of the walls, the gate was decreased in size and received the character of a relatively narrow passage (Fig. 4). With this renovation the Roman street was also built over and lost its original function. The footpath, which branched off to the north, was also abandoned, and a building was erected directly on top of it. This building and additional wall structures indicate building activity in this area up until the Middle Byzantine period.

Architectural-historical studies at the so-called Ptolemaion

During the 2011 campaign final drawings and sketches of the technical details of the Ptolemaion were created, and the measurement of certain blocks was checked. New photographs were made of the worked blocks which preserve traces of colour (Fig. 5).

In addition to the supplementation of the former inventory by means of a data bank and stone catalogue, priority was given to the description of the individual worked blocks according to two categories (podium, tholos) and 38 groups (roof, entablature, cella, etc.), on the basis of the most important and best-preserved examples.

Restoration

At the sarcophagus of Xñtabura, an inspection took place of the damage done as well as of the emergency conservation measures carried out in 2004. The purpose was to create a restoration concept which can be rapidly deployed for this monument.

Res. 7
Hermes betimli kameo yüzük taşı
Fig. 7
Cameo ring stone with a representation of the god Mercury

fazla seramik fragmanı belgelenmiştir. Binanın gömülmesinin, 2007 yılında önerildiği gibi, 5. yy.'ın ilk yarısına tarihlenmesi ve 7. yy.'a kadar kullanımı ve bununla ilintili ihyasının tarihlenmesi teyit edildi.

2009 yılında ele geçen seramik malzemenin belgelenmesine başlandı ve ilgili stratigrafik seviyelerden gelen örneklere öncelik verildi. Tek istisnalı malzeme, önceki yıllarda ele geçen mal ve form grupları ile benzerlikler gösterir. "Perdah izi bezeme" denilen farklı mal grubu (Res. 8) binanın batı (mekân 1) ve kuzeydoğudaki (mekân 6) yeni sınırlarından gelmiştir. Bugüne kadar bu mal grubu Lykia'da münferit olarak ele geçmişti. Bu mal grubunun çok sayıda örneğinin Tiyatro Hamamı'nda ele geçmesi, yapının kronolojik sınıflandırması için önemli bilgi sağlayabileceği tartışılmaktadır.

Antropoloji

Tiyatro Hamamı'nda 2008-2010 yıllarında ortaya çıkartılan toplam 42 iskeletin antropolojik ve paleo-patolojik incelemelere 2011 sezonunda başlandı. Bunlardan beşi tamamen incelendi ve patolojik açıdan ilk sonuçlara ulaşıldı. Fiziksel antropoloji yöntemleriyle iskelet bulgularının tarihlendirilemeyeceği görülmüş olup radyokarbon inceleme hazırlıklarına başlandı.

Çocukların Limyrası (Z. Kuban)

Antik kent ve köyün içiçe olmasından ve köylünün istendiği ölçekte antik kentle olumlu ilişki kurmaması kısa ve uzun vadede ciddi zararlar doğurmuştur. Antik tiyatroda her yıl kazı başlamadan önce toplanan düzinelerle çuval cam kırıkları, bira şişelerinden çocuk bezlerine kadar biriken çöpün yanı sıra köyde yapılan kaçak kazılar ve insan eliyle tahribat yıllardan beri düzelemeyen bir problem teşkil etmiştir. Bunların kısa vadede telkinle veya ikna edici görüşmelerle iyileşmesini beklemek yeterli olmadığından kazı yönetimi daha temel bir çözüm arama yoluna gitmiştir. Büyükleri eğitmenin zorluğu nedeniyle geleceğe yatırım yapıp çocuklara yönelmek gerektiğine karar verdik. Kazı başkan yardımcısı

In the excavation depot a number of pieces of ceramic finds were restored; the restoration of a large-scale Byzantine storage vessel was completed (Fig. 6).

Processing of Small Finds

In addition to large numbers of classical, Late Antique and Byzantine pottery, a total of 45 coins, numerous fragments of structural elements and architectural decoration, three stone fragments with Greek inscriptions, and small finds of metal, glass and clay were found in the excavations of the East and West City. Noteworthy is a cameo from a ring with the representation of the god Mercury holding the caduceus in his right hand and a moneybag in his left (Fig. 7).

Processing of Ceramics from the Theatre Baths
(B. Yener-Marksteiner)

Work, which began in 2007 on the pottery finds from the Baths at the Theatre (Sondage Q18), continued in the 2011 season. During this work the documentation of the unworked pottery finds from the 2008 excavation (more than 25,000 fragments) was completed. It was possible to confirm the chronological attribution of the burial of the building to the first half of the 5th century A.D. – a date proposed in 2007 – as well as its further usage and a renovation connected to this up until the 7th century A.D.

The documentation of the ceramic material from the 2009 season was initiated; finds from relevant stratigraphic levels were given priority. The material with one exception contained a similar spectrum of wares and forms as the ceramic finds from previous years. The divergent group of wares, the so-called "pattern burnished ware" (Fig. 8), originates from the more recent horizons in the west (Room 1) and northeast (Room 6) of the building. Until now this type is only known in isolated finds in Lycia. The numerous finds of this type of ware from the Theatre Baths could provide important information for its chronological classification, which is still under discussion.

Anthropology

During the 2011 campaign work began on the anthropological and paleo-pathological investigation of the total of 42 skeletons found between 2008 and 2010 during the excavation of the Theatre Baths. Five skeletons were thoroughly analysed, whereby the initial results of the pathological processes could be attained. The dating of the skeletal finds by means of physical anthropology revealed itself to be inadequate, and therefore a Carbon-14 investigation was prepared.

Res. 8 Tiyatro Hamamı'nda ele geçen "perdah izi bezeme"li denilen mal grubu
Fig. 8 So-called "pattern burnished ware" from the Theatre Baths

Doç. Dr. Z. Kuban İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi, Sanat Tarihi, Şehircilik ve Peyzaj Mimarlığı lisans ve yüksek lisans programlarından toplam 10 öğrencisiyle köyün çocuklarıyla Limyra konulu bir yaz okulu planlayıp gerçekleştirmiştir. "Çocukların Limyrası" (www.cocuklarinlimyrasi.tumblr.com) isimli bu çalışma toplam 10 gün sürdü. İlk önce 5-6-7. sınıflardan 20-25 çocuğun katılması öngörülmüşken katılımcı sayısı 50'yi buldu. Pedagojik ve eğitsel altyapı açıdan çocukların devam ettiği Bağyaka İlköğretim Okulu öğretmenleri yardımcı olmuştur. Şubat ve Haziran'da hazırlayıcı çalışmalar yapıldı ve 3-12 Eylül tarihleri arasında etkinlik gerçekleşti. Çalışma mali açıdan Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırmaları Enstitüsü (AKMED) tarafından desteklenmiştir. Temelde tarihi günümüzle ilişkilendirmeye çalışılmış, kazı alanı çok ayrıntılı olarak gezilerek tanıtılmış, ne yapıldığı anlatılmış ve depolar gösterilmiştir. Limyra buluntularının sergilendiği Antalya Müzesi gezildi, Limyra'dan farklı olarak düzenlenmiş ve çöp içinde boğulmayan bir antik kent olan Arykanda gezildi. Çalışmada çocukların ürettiği bir tiyatro piyesi oluşturuldu. Konu eski ve günümüz Limyra'sında geçer, İTÜ'lü ağabey ve ablalarla beraber çocuklar kostümleri, maskeleri, tiyatro dekorlarını üretti, diyalogları geliştirdiler ve bir danslı bölümü olan bir tiyatro oyunu ortaya çıkarttılar. Limyra antik kentin tiyatrosunda da oyun köy halkı ve yerel yöneticilere oynandı. Aralık ayında çalışmayı hatırlatıcı çalışmalar yapıldı, okulda, ilkbaharda da yaza hazırlayıcı çalışmaların yapılmasıyla 2012'de de bu çalışmanın yeni açılarla devam etmesi planlamıştır. Harabelere zarar vermeyecek bir nesil yetiştirmeye yardımcı olmak için gerçekleştiren bu çalışmanın en az 4 sene devam etmesi planlanmaktadır. Bu çalışma önleyici koruma olarak görülmelidir.

Limyra of Children *(Z. Kuban)*

As the ancient city and the modern village intermingle, the villagers have not responded as favourably as anticipated to the ruins. Serious damage has already occurred portending dire consequences for the future. In addition to the large amount of garbage that has accumulated in the ancient theatre ranging from broken glass and beer bottles to baby diapers, illicit digs in the village and man-made destruction have constituted a terrible problem that has not been rectified over the years. As it is unsatisfactory to await solutions to these issues through positive contacts in the short term, the excavation team turned towards a more fundamental solution. Due to difficulty of training adults, we decided to focus on the children. Assoc. Prof. Dr. Z. Kuban of Istanbul Technical University (ITU) and co-director of the excavations together with ten undergraduate and masters students from the Faculty of Architecture, History of Architecture, Art History and Landscape Engineering department of ITU organised a summer school on Limyra for the children of the village. Called "Çocukların Limyrası" (The Children's Limyra; www.cocuklarinlimyrasi.tumblr.com), the school lasted ten days in total. Projected to have 20 to 25 kids from the 5th, 6th and 7th grades, the number of participants reached 50. For the pedagogical and teaching infrastructure, the teachers of Bağyaka Primary School were very supportive. Preparatory work was done in the months of February and June, and the summer school was held 3-12 September 2011. The school was sponsored by the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED). Basically we tried to relate the history with the present. The excavation site was visited in detail, activities were described and storehouses were shown. Then the Antalya Museum was visited, where the finds from Limyra are on display. This was followed by a visit to Arykanda to show a theatre not drowned in garbage in contrast to Limyra. A theatre play was designed on ancient and modern Limyra. The kids produced their costumes, masks and setting decors together with their big brothers and sisters from ITU and designed their own dialogues and dances. This play was performed before the villagers and local administrators in the ancient theatre of Limyra. In December evaluative work was done at the schools. It is planned to continue the activity with new angles following preparatory work each spring and summer. It is also foreseen that this activity will continue for a minimum of four years to train the new generation not to cause damage to the ruins. This activity must be seen as a preventive measure leading to their protection.

Myra-Andriake Kazıları ve Araştırmaları 2011

Excavations and Surveys at Myra-Andriake in 2011

Nevzat ÇEVİK – Süleyman BULUT – Engin AKYÜREK

Myra-Andriake Kazıları Mayıs 2011'de başlamış ve 27 Ağustos 2011 tarihinde son bulmuştur. Restorasyon çalışmaları ise aralıksız devam etmektedir. Bu sezon Myra'da Tiyatro; Andriake'de Agora/Plakoma, Liman Yapıları, B Kilisesi, Küçük Hamam, Savunma Sistemi kazıları ve diğer araştırmalar gerçekleştirilmiştir*.

Myra Tiyatrosu (S. Bulut) (Res. 1)

Bölgenin en büyük tiyatrosu olan Myra tiyatrosunda sahne binasının kazılarına başlanmıştır. Kazılarla çok farklı bir mimari tasarımda olduğu anlaşılan sahne binasının ön ve arka kodu arasında 4 m. fark çıkmış ve dış yüzde 9,5 m. derine inilmiştir. Taşınan blok sayısı 3000'dir. Ele geçen mimari malzemelerin detaylıca arşivlenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda sahne binası yeniden tasarımlanabilmiştir. Hyposkenion üzerinde 2 kat yükselen, 5 kapılı sahnenin güney/dış cephesi, scaenae frons gibi oldukça hareketli bir yapıya sahiptir. Hyposcaenae ile II. kat, dışa çıkıntılı bir atkı taşı ile ayrılmıştır. Atkı taşından I. katın güney yöndeki yüksekliği şimdilik 6,55 m.'dir. Batıdan doğuya doğru sıralanan 4 adet kemerli geçenek, *porto regia* aksına dek uzanır. Cephenin merkezinde henüz açığa çıkarılmayan ve cepheden dışa/güneye doğru uzanan bir tonoz bulunur. Kemerli geçeneklerin doğu kanatta da devam ettiği düşünüldüğünde sayı, merkezdeki çıkıntılı tonoz hariç 8'i bulur. Atkı taşından hemen sonra başlayan ikinci kat, batı yönde bir pilaster ve hemen doğu bitişiğinden başlayan girlandlı podyum ile donatılmıştır. Merkezi aksta 2,80 m. genişliğinde bir kapı bulunur. Kapıya,

* Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay tarihsel, kültürel, arkeolojik bilgi ve ilgileri ile gösterdikleri entelektüel vizyon ve dokuyla Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yakışan işler yapmış, tüm arkeoloji ekiplerine önemli destekler vermiştir. Kurumsal bağlantı içinde olduğumuz tüm kurumlar ve çalışanlar olabildiğince desteklemiştir: Katkı veren her kişi ve kuruma teşekkür ederiz.

Excavations at Myra-Andriake started in May and continued until August 27; however, the restoration work has been going on uninterrupted. This campaign covered the excavation work at the Agora/Plakoma, Theatre, Church B, Small Baths, and the defence system as well as other surveys.*

***Myra Theatre** (S. Bulut) (Fig. 1)*

Excavations were initiated at the stage building of Myra's theatre, which is the largest in the region. Excavations revealed that the stage building has a very different architectural design and a level difference of 4 m. between the front and backside. Thus a depth of 9.50 m. was reached on the exterior. The total number of blocks removed reached 3,000. Detailed archiving and assessment of the architectural materials allowed us to reconstruct the stage building, which has five doorways and two floors rising above the hyposkenion. Its exterior, i.e. south façade, has a very articulated structure like the scaenae frons. The hyposcaenae and the second floor are separated from each other by a protruding lintel. The present height of the first floor from the lintel is 6.55 m. on the south façade. Four arched passageways lined up from the west to the east reach the axis of the porto regia. In the centre of the façade is a vault extending outward/southward, not uncovered yet. If we conjecture that the arched passageways are also found on the east wing, then there are eight of them in total excluding the vaulted protrusion in the middle. The second floor starting right after the lintel is ornamented with a pilaster to

* *Mr. Ertuğrul Günay, the Minister of Culture and Tourism, has achieved great works worthy of the modern Ministry of Culture and Tourism with his intellectual vision, great accumulation of historical, cultural and archaeological interest and knowledge and has greatly supported all the archaeological teams. All the institutions we have been in contact with and their staff have supported us greatly. We are greatly indebted to all contributors.*

Res. 1 Myra, Tiyatro
Fig. 1 Myra, theatre

Res. 2 Myra, Possesis Anıtı
Fig. 2 Myra, Possesis monument

güneyden 7 basamakla ulaşılır. Sahne binasının güney cephesinin batısında bir onurlandırma anıtı ortaya çıkarılmıştır (Res. 2). Anıt, sahne binasına tam paralel değildir. Doğu ve batıdaki *stüko* kaplamalı duvarlar, anıtın kapalı bir mekân içinde yer aldığının gösterir. Sonuç olarak, sahne binasının farklı dönemlerde yaşadığı depremler sonucu yıkıldığı; sceane fronsa ait bazı blokların güney cephe duvarını da aşarak devrildiği anlaşılmıştır. 2011 bulguları, tiyatronun güneyinde bir agoranın olabileceğini dair önemli kanıtlar sunmuştur. Tiyatro kazı ve restorasyon çalışmaları aralıksız olarak yıl boyu devam ettirilmiştir.

Andriake Liman Agorası ve Mureks işlikleri
(Ç. A. Aygün) (Res. 3)

2011 sezonu kazıları sonu itibarı ile agora yapısının sınırları içerisinde kalan alanın toplam %75 kadarı açığa çıkarılmıştır. Çalışmalarda bu sezon binanın kuzey kanadında ana giriş kapısının batı tarafındaki mekânlar, ana giriş koridoru, binanın kuzey tarafı, batı kanadın ayakta kalan kuzey kesimi, güney duvarın batı yarısı ortaya çıkarılmıştır.

Agora yapısının kuzey kanadının batı kesimi doğu taraf ile benzer bir karakter göstermektedir. Kuzey kanadın batısının, ana giriş kapısından itibaren 5 mekâna bölündüğü anlaşılmıştır. Güney kanatta da diğerlerine benzer mekânların bulunduğuna dair kalıntılar tespit edilmiş ve sıvası ile korunmuş bir su kanalı ortaya çıkarılmıştır. Binanın tüm çevresinin dükkan sıralarından oluştuğu anlaşılmıştır.

the west and a podium with garlands right to its east. In the central axis is a doorway 2.80 m. wide that is accessed with a flight of seven steps on the south. An honorary monument west of the south façade of the stage building was uncovered (Fig. 2) that has no parallel to the stage building. The stuccoed walls to the east and west indicate that the monument was inside a structure. Consequently, it was observed that the stage building was destroyed due to various earthquakes; some blocks of the scaenae frons fell over the south façade wall. Evidence from 2011 suggests the presence of an agora south of the theatre. Excavation and restoration work at the theatre continued uninterrupted all year long.

Andriake Harbour Agora and Murex Workshops
(Ç. A. Aygün) (Fig. 3)

By the end of the 2011 campaign 75% of the agora compound was uncovered. During this season, rooms to the west of the main gate on the north wing, main entrance corridor, north side of the compound, extant north side of the west wing, and the west half of the south wall were exposed.

The western part of the agora's north wing is similar to the eastern part. There are five rooms west of the main entrance in the north wing. Evidence for the presence of similar rooms in the south wing was attested, and a water channel with plaster was uncovered. It was observed that the entire compound was encircled with shops on four sides.

Res. 3 Andriake, genel hava fotoğrafı
Fig. 3 Andriake, aerial view

Mureks İşlikleri: Bu sezon kazılarında mureks işleme endüstrisi ile bağlantılı olarak agoranın kuzey kanadında, ana giriş kapısının batı tarafında da, doğudakilere benzer mureks işleme fırını kalıntıları tespit edilmiştir. İşliklerin içinde sıvı tahliyesiyle ilgili kanallar K6 mekânındaki agoranın ana giriş kapısının kuzey bitişiğinde zemin seviyesinin altında ortaya çıkmıştır.

Mureks Atık Yığınları: Agoranın güney tarafına yığılmış olan mureks kabuğu atıkları yaklaşık 1181 m^3 kadardır ve yaklaşık 1492 m^2 alan kaplamaktadır. Bunların arasında genellikle katmanlar halinde çoğu amphoralara ait (yak. 2500 parça) seramik atıkları, çok az miktarda da küçük öbekler halinde kül atıkları bulunmaktadır. Kabuk atıkları arasında çoğunlukla *hexaplex trunculus* ve çok az miktarda da *thais* türü boya üreten canlı kabukları bulunur. Atık yığınları içindeki mureks kabuklarının değişik oranlarda parçalanmış durumları onların tek tek elle değil de toplu halde ezildiği izlenimini vermektedir.

Su Kanalı: Agora yapısının güney kesimindeki kazılarda, binanın güney duvarının dış tarafına (güney) bitişik şekilde yapılmış bir su kanalı tespit edilmiştir. Kanal, binanın dış duvarının etrafını güneyden çepeçevre dönmektedir. Az molozlu harç dolgu ile yapılmış, yan tarafı ve üst yüzeyi tamamen harç ile sıvanmıştır. Bulgulardan hareketle Granarium'un arkasında da devam eden bu kanalın çatı suyunu toplama amaçlı olduğu ve sarnıca su taşıdığı düşünülmüştür.

Murex Workshops: *This year's campaign brought to light the remains of murex treatment kilns located west of the main entrance in the north wing, similar to those on the east side. Channels related to the discharge of waste from the workshops were uncovered in room K6, under the floor level adjoining the main entrance on the north.*

Heaps of Murex Waste: *The heaps of murex shell waste in the southern part of the agora measure about 1181 cu. m. and cover an area of 1492 sq. m. The heaps contain waste in layers usually belonging to amphorae (about 2500 pieces) and a few small heaps of ash. Shell waste includes the shells of other dyer organisms mostly like the hexaplex trunculus and a few thais. That the murex shells were crushed at different levels suggests that they were crushed altogether, not individually by hand.*

Water Channel: *Excavations in the southern part of the agora compound uncovered a water channel adjoining the exterior/south side. The channel extends along the entire south side of the compound. It was built with mortar containing some rubble and plastered over entirely on the lateral sides and top. Based on evidence it was thought that this channel, which continues behind the granarium, collected the rainwater from the roof and conveyed it to the cistern.*

Tombs*: In 2011 ten graves were uncovered in the agora. One was in the murex heap while all the others were outside the south wall of the agora. Six of the graves were covered with terra cotta plaques. One burial was surrounded with murex shells, and its skull was full of them. As understood the corpse was interred when an 80 cm. thickness of shells was heaped at least. This burial without a tomb should be contemporaneous with the murex workshop, and perhaps belonged to a worker. No find to facilitate dating was uncovered.*

Early Phase: *A few coins of the Hellenistic League that were uncovered in the fillings in the rocks and rooms excavated suggest that settlement started here in the 1st century B.C. However, no architectural evidence of this period has been attested.*

First Phase (Hadrian's Reign): *This must be the time when the agora was first built. The Andriake harbour was identified as a logistics-control centre of the Roman Empire in this period, and a horrea representing the legitimacy of the empire was built. Similar workmanship and layout suggest that it was built together with the commercial agora located just to its east.*

Second Phase: *This represents the rebuilding phase of the agora. The building must have suffered great damage*

Mezarlar: 2011 sezonu kazılarında agora alanında toplam 10 adet mezar tespit edilmiştir. Bunlardan biri batıdaki mureks atık yığını içerisinde, geri kalanı da agora güney duvarının dışında ele geçmiştir. Gömülerden 6'sı pişmiş toprak levha ile örtülüdür. Gömülerden birinin tüm çevresi ve kafatasının içi, gömünün çevresindeki dolguyu oluşturan mureks kabuğu atıkları ile doludur. Şu halde anlaşıldığı kadarıyla gömü, en az 80 cm. mureks atığı oraya atıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Bu mezarsız ölü, mureks endüstrisi işleyişi ile çağdaş, belki de işlik işçilerinden birine aittir. Mezarların hiçbirinden tarihleyici buluntu ele geçmemiştir.

Erken Evre: Kazılarda en alt katman olan kaya arası dolgularda ve kazı yapılan mekânlarda, mekân dolgusu içinde az miktarda ele geçen Hellenistik Birlik sikkelerinden anlaşıldığı kadarıyla bu bölgede yerleşim aktivitesi en azından İ.Ö. 1. yy.'dan itibaren vardı. Ancak bu dönemi temsil eden tanımlanabilen herhangi bir mimari bulgu henüz yoktur.

I. Evre (Hadrian Dönemi): Agoranın ilk inşa edildiği dönem olmalıdır. Bu dönemde Andriake Limanı Roma İmparatorluğu için bir lojistik-kontrol merkezi olarak belirlenmiş ve İmparatorluğun resmiyetini temsilen bir horrea inşa edilmiştir. Benzer işçilikle ve düzenlemeden anlaşıldığı kadarıyla benzer bir planlamayla hemen doğusundaki ticari agora ile birlikte tasarlanmış ve yapılmış olmalıdır.

II. Evre: Agora yapısının yeniden inşa evresini temsil eder. Bina oldukça büyük hasar görmüş olmalıdır zira bu evrede ikinci kat iptal edilmiş, tüm konsol blokları devşirme olarak kullanılmıştır. Bu yıkım İ.S. 240 depremiyle bağlantılı olmalıdır.

III. Evre (4. yy.): Alandaki kazılarda birçok yerde temel seviyelerinde bile 4. yy. malzemeleri en alt katman olarak ele geçmiştir. Bundan anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde yapı, temellerine kadar kazılıp olasılıkla kimi yerlerde yeniden tesviye edilmek suretiyle bir yeniden inşa evresi daha geçirmiş olmalıdır.

IV. Evre (Mureks İşlikleri): Bu evrede yapının güney kanadı ile doğu kanat 6. mekândan itibaren, batı kanat da 3. mekândan itibaren temellerine kadar sökülmüş ve alanın bu kesimi, sadece dış çevre duvarları yerinde bırakılmak suretiyle düzleştirilmiştir. Binanın güney kesimindeki mekânların temel kalıntıları arasında en geç 4. yy. sikkeleri ele geçmiştir. Yapının o dönem ayakta olan kuzey kanadının tamamı mureks atölyesine dönüştürülmüştür.

V. Evre (Son Evre): Mureks işlikleri kullanımı son bulduktan sonra halen ayakta olan mekânların son kullanım evresidir. Mekânların içindeki mureks işlikleri yıkılarak

Res. 4 Andriake, B Kilisesi
Fig. 4 Andriake, Church B

because the second floor was cancelled and all the console blocks were reused elsewhere. This destruction should be related with the earthquake of A.D. 240.

Third Phase (4th century): *Excavations in the area showed that materials of the 4th century were mostly in the bottom layer, even in the foundation levels. As inferred, the building must have undergone construction through excavation down to its foundation, and levelling at places.*

Fourth Phase (Murex Workshops): *In this phase, the south wing, the east wing starting from the sixth room and the west wing starting from the third room were dismantled down to their foundations, and this part of the area was levelled leaving only the outer walls in place. The latest coins uncovered in the foundations of the rooms in the south wing date to the 4th century. The entire north wing, which was intact at that time, was converted to a murex workshop.*

Fifth Phase (Last Phase): *This is the last phase of the intact rooms after the murex workshop ceased to function. The murex workshops inside the rooms were pulled down, the floors were levelled higher, the mouths of the kilns were closed with reused thresholds, and thus the rooms were put back into use. Follis coins of the 6th and 7th centuries uncovered in the top layer at many spots represent this phase.*

Church B at Andriake *(E. Akyürek – A. Tiryaki – Ö. Çömezoğlu – B. İşler) (Fig. 4)*

The interior and connected building of the church were entirely excavated in 2011. The church's plan is a large basilical structure with three aisles dating from the early 5th century. Its naos measures 24.60 m. in the north, 23.70 m. in the south, and 17.75 m. wide. Side aisles are

mekân zeminleri yüksekçe bir seviyede düzleştirilmiş, fırın ağızlarının üzerine yeniden devşirme eşikler konularak mekânlar yeniden kullanıma sokulmuştur. Kazı alanının birçok yerinde en üst katmandan ağırlıklı olarak ele geçen follis birimi 6. ve 7. yy. sikkeleri bu evreyi temsil etmektedir.

Andriake B Kilisesi (E. Akyürek – A. Tiryaki – Ö. Çömezoğlu – B. İşler) (Res. 4)

Kilise ve bağlantılı yapıların iç kesimlerinin tamamen kazıldığı 2011 kazı sezonu sonucunda ulaştığımız bulgular kilisenin, olasılıkla 5. yy. başlarına ait bazilikal planlı büyük bir yapı olup, naos kısmı kuzeyde 24,60 m., güneyde 23,70 m. uzunluğunda ve 17,75 m. genişliğinde, üç nefli büyük bir kilise olduğunu göstermiştir. Yan neflerin mozaik (*opus tessellatum*) kaplı olduğu tespit edilmiştir. Orta nef zemininin de ilk olarak mozaik kaplı olduğu, ancak daha sonra taş plakalar ile kaplandığı ortaya çıkmıştır. Bazı kesimlerde döşeme taşlarının altında mozaik kaplama tespit edilmiştir. Yapının batı kısmında ve orta nefin kuzey-doğu tarafında zemin, üçgen taşlardan ve daire içerisinde yıldız motiflerinden oluşan *opus sectile* kaplama ile döşenmiştir. Kilisenin apsis kısmının önünde beş basamaklı bir synthronon ortaya çıkartılmıştır. Synthronon basamaklarının üst kısımları beyaz taş plakalarla, yan kısımları ise dönüşümlü olarak yerleştirilmiş siyah ve beyaz renkli mermerlerle kaplanmıştır. Sunak masasının, *opus sectile* tekniğinde bema zeminine döşenmiş 14 cm. kadar kalınlığı olan bezemeli bir şeritle çevrelenmiş olduğu anlaşılmıştır. Sunak masasının bulunduğu bema kısmının bir templon ile naosun geri kalan kısmından ayrıldığı, zeminde yer alan templon stylobatı kalıntılarından ve bu bölgelerde ele geçen çok sayıdaki korkuluk levhalarından (parapet) anlaşılmaktadır. Bu levha ve paye parçaları bize kilisenin çok zengin, özgün bir mimari plastiğe sahip olduğunu da göstermiştir.

Kilisenin narteks ve atrium kısımlarında 2011 sezonunda kazı çalışması yapılmamıştır, ancak yüzeyden anlaşıldığı kadarıyla kilise tek narteksli olup, kareye yakın planlı ve etrafı revakla çevrili bir atriuma sahiptir. Narteksten naosa, herbiri bir nefe açılan üç kapıdan girilmektedir. Atrium revaklarının stylobatları ile çok sayıda sütun parçası ve sütun başlıkları yüzeyden tespit edilebilmiştir.

Ara mekânın kuzeyinden olasılıkla kemerli bir geçişten, kuzey şapelinin batısında bulunan ikinci bir mekâna geçilmektedir. Bu mekân kuzey şapelinin narteksi gibidir. Kuzey taraftaki şapelin kuzey-batı köşesinde ise mozaik zeminli, küçük, tonozlu bir mekân, şapele açılmaktadır. Trikonkos planlı bir apsisi olan güney şapel,

paved with mosaics (opus tessellatum). It was observed that the nave was also paved with mosaics originally but later paved with stone plaques. Mosaic was attested at some places beneath the stone plaques. The floor was paved with opus sectile comprising stars inscribed in circles and triangles in the west part of the building and in the area northeast of the nave. A synthronon of five steps was uncovered in the apse. The synthronon rows are faced with white plaques on top and alternating white and black marble on the sides. The altar was encircled with an ornamental band 14 cm. wide in the opus sectile bema floor. The bema containing the altar was separated from the nave area with a templon as inferred from the remains of the templon stylobate and numerous fragments belonging to a parapet. These fragments also show that the church had a rich and authentic architectural sculpture.

No excavation was carried out in the narthex and atrium in 2011; however, it can be inferred from surface observation that there is a single narthex and an almost square atrium surrounded by porticoes. The narthex communicates with the naos via three doorways opening into the nave and each aisle. The stylobates of the atrium's porticoes and numerous column fragments and capitals are discernible on the surface.

A possible arched doorway north of the intermediary room leads into a second room on the west side of the north chapel. This second room looks like the narthex of the north chapel. A small vaulted chamber with mosaic floor in the northwest corner of the north chapel opens into the chapel. The south chapel, on the other hand, has a triconch apse and was divided into two at a later date via a wall of low quality extending in an east-west direction. A rectangular room in the same direction is formed southwest of the chapel. The peculiar point about this chapel is that its apse was modified and transformed into a baptismal font. Some of these structures are part of the church complex. What we have here is more likely to be a monastery complex. If this is the case, then the reason why five large basilical churches are located at a harbour settlement like Andriake can be partially answered. Thus, they served the needs of the Christian community living in the harbour area.

Defence System of Andriake *(I. P. Pedarros) (Fig. 5)*

The Andriake Harbour has a defence system comprised of towers on the highest hill and the slopes as well as a platform on the highest point connecting to the walls. The tower settlement with its multiple rooms and two cisterns was reused in the Byzantine period. The work aimed at clarifying the earliest period of the settlement

daha geç bir yapım evresinde doğu-batı doğrultusunda niteliksiz bir duvar ile ikiye ayrılmış ve şapelin güney batı tarafında bu doğrultuda dikdörtgen planlı ayrı bir mekân oluşturulmuştur. Bu şapelin özgün yanı ise, apsisinin modifiye edilerek bir vaftiz teknesine dönüştürülmüş olmasıdır. Bu yapıların bir kısmı kilise kompleksine dahil birimlerdir. Burada olasılıkla bir manastır kompleksi ile karşı karşıyayız. Eğer bu kompleks bir manastır ise, Andriake gibi bir liman yerleşmesinde neden beş tane büyük bazilikal kilise olduğu sorusu da kısmen yanıtını bulacaktır. Bu durumda liman, Hıristiyan cemaatinin ihtiyacını karşılayacak yeterlikte olabilir.

Andriake Savunma Sistemi (I. P. Pedarros) (Res. 5)

Andriake Limanı'nın, en yüksek tepesinde ve yamaçları boyunca kulelerle oluşturulmuş savunma sistemi bulunur. Bu sistemin en yüksek noktasında, üstünde kule bulunan bir düzlük yer almaktadır. Kule, birçok oda ve iki sarnıç bu kesimin Bizans Dönemi'nde tekrar kullanıldığını göstermektedir. Bu çalışmanın amacı şehrin erken iskan başlangıçlarını ve sur sisteminin fonksiyonlarını belirlemektir. Sondajlardan, az sayıda olsa da Hellenistik Dönem'e ait seramik parçaları, İ.S. 3. yy.'da başlayıp Bizans Dönemi'ne kadar uzanan günlük kullanım seramikleri ve mızrak-ok uçları ele geçmiştir. Bu çalışmalar sonucunda şehrin bu bölümünün daha çok Hellenistik Dönem'de kullanıldığı, Bizans ve Roma döneminin sonuna kadar da büyük değişiklikler olmadan modifiye edilerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmıştır.

Epigrafik Araştırmalar (H. S. Öztürk – C. Schuler)

Myra ve çevresinde pek çok yeni yazıt çalışıldığı gibi, daha önce incelenmiş olan yazıtlar da yeniden değerlendirilmiştir. Yazıtlar adama içerikleri yanında mimari tanımlamalar içermeleri ve Myra'nın siyasi-sosyal yapısına ışık tutan içerikleriyle önemli veriler sunmuştur. Bu sezonun en önemli yazılı bulgularının başında tiyatro sahne binasının arkasındaki anıtın yazıtları gelir:

Aetus kızı Polyperkhonta ve Polyperkhon kızı Pososis, hem kendisinin hem de Platon'un, kentin *prytaneus*'liği ile Gençler *Gymnasion*'un *gymnasiarkhes*'liğini yapan babasını onurlandırmaktadır.

Polyperkhon kızı Myralı Pososis hem kardeşi hem de eşi olan, Myralıların *prytaneus*'liği ve bütün *leitourgia*'lar ile Koinon'un Başrahipliği'ni yapmış, Polyperkhon oğlu Myralı Platon'u onurlandırmaktadır.

Platon oğlu Myralı Iason, *euergetes*'lerin çocuğu olan, Polyperkhon torunu Platon oğlu Myralı Platon'u onurlandırmaktadır.

Res. 5 Andriake. Savunma sistemi
Fig. 5 Andriake, defence system

here and the function of the wall system. The soundings brought to light a few shards of the Hellenistic period as well as daily use wares from the 3rd century A.D. and Byzantine period, and spearheads and arrowheads. The work concluded that this part of the city was used mostly in the Hellenistic period, and it was modified, albeit not greatly, until the end of the Roman and Byzantine periods.

***Epigraphic Studies** (H.S. Öztürk – C. Schuler)*

In addition to studying many new inscriptions found in and around Myra, formerly identified inscriptions were also reassessed. Beside dedications and votive offerings, the inscriptions contain architectural descriptions and important content that cast light on the political-social structure of Myra. The most important epigraphic finds of this campaign are those on the monument behind the stage building of the theatre:

Polyperchonta, daughter of Aetus, and Pososis, daughter of Polyperchon, honour their and Platon's father, who was the prytaneus of the city and the gymnasiarches of the youth's gymnasium.

Pososis of Myra, daughter of Polyperchon, honours Platon of Myra, who is both her brother and her husband, and who was the prytaneus of Myra and head priest of all the leitourgia and the Koinon.

Numismatik Çalışmaları (S. Bulut - M. Şengül)

Andriake kazılarında bu yıl toplam 217 adet sikke bulunmuştur. Bu sikkelerden 5 adedi envanterlik, 19 adedi ise etütlük olarak Antalya Müzesi'ne teslim edilmiş, kataloğu yapılan diğer 193 adet etütlük sikke ise kazı eser deposunda korunmaktadır. Konservasyonu ve kataloğu yapılan sikkelerin 166'sı Agora/Plakoma, 40'ı B Kilisesi kazıları ve 11'i ise yüzey buluntusu olarak ele geçmiştir. Sikkelerin 3'ü gümüş, 214'ü bronzdur. En erken tarihli olanlar Hellenistik Dönem'e aittir (5 adet). Hellenistik Dönem'e ait olan sikkelerden 4'ü Likya'da, 1'i ise Rodos'da darp edilmiştir. Okunabilenler içinde en geç tarihli sikke Herakleios (İ.S. 610-641) dönemine aittir. Plakoma kazılarında ortaya çıkan sikkelerin büyük çoğunluğu 4. ve 6. yy.'a aittir. Bu veriler yapının Granarium yapısı ile paralel olarak en parlak dönemini yaşadığı 2. ve 3. yy.'dan sonra en yoğun kullanımın bu dönemlerde yaşandığını gösterir.

B Kilisesi'nde ortaya çıkan 40 adet sikkenin okunabilen 2'si, II. Iustinos (İ.S. 562-578) ve Mavrikios Tiberios'a (İ.S. 582-602) aittir. Kime ait olduğu okunamayan 6 sikkenin 4. yy. sonu ve 5. yy.'ın ilk yarısına ait olduğu tespit edilmiştir.

Buluntuların Genel Değerlendirilmesi (B. Özdilek)

Liman Agorası'ndan toplam 3472 adet amphora, 219 adet cam, 196 adet metal obje parçası ele geçmiştir. 2011 sezonunda toplam 21 müzelik ve 482 de envanterlik eser listelenmiştir. Liman Agorası'ndan ele geçen en yoğun buluntu grubu amphoralardır. 76 amphoranın omuz kısımlarındaki graffitolar kişi atölye isimleri, içerisinde taşınan madde ile ilişkili kısaltmalar ve içerdiği miktarla ilgili olabilir. Bu amphoraların çoğunluğunun tarihi Geç Roma ve Bizans dönemlerine aittir. 4 tane düz dipli mühürlü unguentarium; 2 adet tüme yakın, Bizans Dönemi'ne tarihlenen kandil; 2 adet mühürlü tabak; 2 adet akik gemme; üzerinde atölye işareti bulunan damgalı çatı kiremidi; metal bir parça ile iç içe ele geçmiş olan, aplik tekniği kullanılarak farklı renklerin bir arada kullanıldığı cam boncuk; Hellenistik sur ve kuleden bronz ok uçları; B Kilisesi'nde içerisinde ahşap sapı bulunan üzeri bronz kaplı, ayaklı ve askılı kandiller ele geçmiştir.

Myra tiyatro sahne binası kazılarından, ele geçen buluntular Klasik Dönem'den, Selçuklu Dönemi'ne kadar oldukça geniş bir zaman aralığına yayılmaktadır. Klasik Dönem'e ait meanderli parçalar; megara kaseleri; unguentarium; hamur ve astar renklerine göre değişik atölyelerin ürünü olan, farklı gruplara ait terra sigillata tabaklar; konik ağırlıktaşı; üzerinde 3 sıra yazıt bulunan altar,

Iason of Myra, son of Platon, honours Platon of Myra, grandson of Polyperchon and son of Platon, child of euergetes.

Numismatic Studies *(S. Bulut – M. Şengül)*

Excavations at Andriake brought to light 217 coins in total in 2011. Of these, only five were worthy of inventorying and 19 worthy of study; these were turned over to the museum. The remaining 193 worthy of study are now kept at the excavation storehouse. Of these coins conserved and catalogued, 166 were uncovered in the agora/Plakoma, 40 in Church B and 11 on the surface during surveys. Three coins are silver while 214 are bronze. The earliest ones, five in number, date to the Hellenistic period. Of these five coins, four were minted in Lycia and one at Rhodes. The latest coin among the legible ones dates to the reign of Heraclius (A.D. 610-641). The majority of the coins uncovered in the agora/Plakoma date to the 4th-6th centuries A.D. Thus, it is understood that the agora was extensively used in these centuries following its heyday in the 2nd-3rd centuries in parallel with the granarium.

The two legible coins of the 40 uncovered in Church B belong to the reigns of Justin II (A.D. 565-578) and Maurice (A.D. 582-602). Six coins, which could not be ascribed accurately, were dated to the end of the 4th and first half of the 5th century.

General Evaluation of the Finds *(B. Özdilek)*

Small finds from the harbour agora include 3472 amphora fragments, 219 glass and 196 metal object fragments. In the 2011 campaign 21 items of museum value and 482 items of inventorying value were documented. The most copious find accumulated from the agora is the amphorae. Graffiti on 76 amphora shoulders may be related with the person or workshop names or abbreviations of contents and quantity. Most of these amphorae date to the late Roman and Byzantine periods. Other finds include: four stamped/sealed unguentaria with flat bottoms; two oil lamps, almost intact, of the Byzantine period; two stamped/sealed plates; two agate gemme; a stamped roof tile with workshop mark; a glass bead with applique in different colours, compounded with a metal piece; bronze arrowheads from the Hellenistic tower and walls; a bronze-plated candelabrum with a wooden handle and hanging glass lamps from Church B.

Finds from the excavations in the backstage area of Myra's theatre date to a very wide time span that ranges from the Classical period to the Seljuk period. Finds

bir mermer baş; capito velatolu bir parça; mermer bir heykel başı; giysili kadın heykeli; üzerinde tanrıça Tykhe'ye adandığını gösteren, lares altarı; mühürlü amphoralar; Bizans Dönemi'ne ait parlak sırlı kaplar ve tiyatroya ait çok sayıda mimari ve plastik bezek ile 9 adet masklı kabartma ve kırmızı boyalı *stucco* parçaları ele geçmiştir.

Restoratör S. Küçük yönetimindeki ekip, 2011 yılı konservasyon ve restorasyon programı kapsamında, Andriake'de kazıları tamamlanmış olan liman yapılarından dükkanların konservasyonunu; B Kilisesi synthrononunun acil konsolidasyonunu ve malzeme onarımını; Küçük eserlerle ilgili olarak bronz eserler ve diğer buluntuların temizlikleri ve bazılarının tümlenmelerini yapmış, koruyucu önlemler alınmıştır. Tiyatro taş onarımları büyük bir proje kapsamında devam etmektedir.

Bunlar dışında Andriake Küçük Hamam kazılarına başlanmış; "Andriake Müzeleştirme Projesi" ilerletilmiş; "Andriake Granarium ve Liman Agorası Restorasyon Projesi"nde sona yaklaşılmış; "Tiyatro Restitüsyon Projesi"nde sona gelinmiş; Myra Şapeli'nin restorasyon ve koruma işleri tamamlanmıştır. Myra Kaya mezarları araştırmaları da O. Tıbıkoğlu tarafından doktora tezi kapsamında sürdürülmüştür.

2009 yılında başlatılan Myra Çevresi Yüzey Araştırmaları ve İncelemeleri bu yıl da devam ettirilmiştir. 2011 sezonunda özellikle Sura üzerinde durulmuş, Muskar ve Kekova gibi alanlarda da incelemeler sürdürülmüştür.

include pieces with meander motif from the Classical period; Megarian bowls; unguentaria; terra sigillata plates of various groups produced by various workshops as inferred from different clay and slip colours; a conical stone weight; an altar with an inscription in three lines; a marble head missing only the top and with capite velato; a draped female statue; a lares altar dedicated to Tyche; stamped/sealed amphorae; shiny glazed vessels from the Byzantine period; numerous architectural sculpture fragments, nine reliefs with masks and red painted stucco fragments belonging to the theatre.

The team led by restorer S. Küçük implemented the following within the conservation and restoration program for 2011: conservation of the shops at Andriake's harbour whose excavation was completed; urgent consolidation and repair of the synthronon of Church B; cleaning of bronze objects and completion of some protective measures. The repair of stone materials from the theatre continues within the framework of a large project.

Furthermore, excavations were initiated at the small baths in Andriake; the "Andriake Museum Project" was advanced; the "Restoration Project of Andriake Harbour Agora" neared to its end; the "Restoration Project of the Theatre" reached its end and restoration and protection work at the Myra Chapel were completed. Research on the rock tombs of Myra continued within the context of a doctoral dissertation by O. Tıbıkoğlu.

Surveys and studies around Myra initiated in 2009 also continued this year. The 2011 work concentrated on Sura particularly, while the work in Muskar and Kekova continued.

Olba (Mersin, Silifke) 2011 Kazıları

Excavations at Olba (Silifke, Mersin) in 2011

Emel ERTEN

Dokuz yıl (2001-2009) süre ile devam eden Olba arkeolojik yüzey araştırmaları sonrasında, 2010 döneminde başlatılan Olba kazılarında seçilen ilk kazı alanlarından biri de akropolisin kuzeybatı eteğindeki nymphaeumun yanında yer alan antik tiyatrodur. Skene binasının doğu kesiminde başlatılan kazılara 2011'de kalındığı yerden devam edildi. Bu çalışmalarda skene-orchestra-caveanın birbirleri ile olan bağlantılarını ve mimari özelliklerini belirlemek amaçlandı.

Tiyatro kazıları sonucunda, tiyatronun bir skene binasının mimari plastik elemanlarla bezeli cephe duvarı (scenae frons) ile proscenium elemanına sahip bulunduğu anlaşıldı. Ayrıca, scenae fronsa ait birçok üst yapı elemanı, Korinth düzeninde başlıklar gibi mimari plastik elemanlar ele geçti. Bunlar üzerinde yapılan ön çalışmalar, tiyatronun bölgede Severuslar dönemine özgü sayılan stilde mimari bezemeye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, scenae frons üzerinde yarım-daire planlı bir aediculanın da yer aldığı saptanmıştır (Res. 1-2). Önümüzdeki yıllarda tiyatroda kazının sürdürülmesi, scenae fronsun tam bir mimari rekonstrüksyonunu yapmayı olanaklı kılacaktır.

Tiyatro kazılarında ortaya çıkartılan mimarinin yanında çatı kiremidi, seramik, cam, metal ve sikke buluntuları da ele geçti. Bu buluntulardan en geçlerinin, İ.S. 7. yy.'a ait olması; tiyatronun ve/veya tiyatro alanındaki kullanımın İ.S. 7. yy.'a dek sürdüğünü göstermektedir. Yüzeye yakın tabakalarda bulunan İmparator Heraklius dönemine (İ.S. 610-641) ait sikkeler, bu tarihi doğrular niteliktedir. Olba 2010 kazılarında da toplu buluntu halinde Heraklius sikkelerinin ele geçmiş olması, dikkat çekicidir.

Geçen yılın kazılarında olduğu gibi, bu yıl da çok sayıda çatı kiremitinin bulunması, skene binasının ahşap iskele üzerine kiremit örtülü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kiremitler türdeş özellikte dikdörtgen formlu düz levhalar ve onları bağlayan kapama kiremitlerinden

After nine years (2001-2009) of archaeological surveys in and around Olba, excavations were finally initiated in 2010. One of the first excavation areas was the theatre next to the nymphaeum on the northwest slope of the acropolis. Excavations initiated in the eastern part of the stage building continued in 2011. This work aimed at clarifying the connections between the skene, orchestra and cavea, and their architectural features.

Excavations at the theatre revealed that the skene building had a scenae frons decorated with architectural sculpture and a proscenium. In addition, numerous upper structure elements of the scenae frons such as Corinthian capitals were uncovered. A preliminary analysis of these elements shows that the theatre has decoration typical of the Severan period in the region. Furthermore, the scenae frons also has a semi-circular aedicula (Figs. 1-2). A continuation of excavations in the theatre will enable a full reconstruction of the scenae frons.

In addition to the architectural finds, roof tiles, pottery, glass, metal objects and coins were also uncovered. The latest finds date to the 7th century A.D., attesting to the fact that the theatre and/or the site was in use until then. This date is further verified by a group of coins of Heraclius (A.D. 610-641) found in the 2010 campaign at Olba.

That numerous roof tiles were uncovered, as in the previous campaign, reveals that the stage building was covered with a timber and tile roof. These roof tiles comprise rectangular plaques and covering pieces, all of a homogenous character. The pottery finds include large and coarse kitchen wares, jars and amphorae. Amphora handles with fingerprints are frequently found. In addition, fragments of terra cotta lamps were uncovered.

The glass finds can be grouped into three main groups: goblets, lamps and window panes. All of them have the

Res. 1 Olba Tiyatrosu, skene (aedicula)
Fig. 1 Theatre, skene (aedicula)

Res. 2
Olba Tiyatrosu, skene (aedicula)
Fig. 2 Theatre, skene (aedicula)

oluşmaktadır. Seramik buluntular ise, büyük ve kaba mutfak kapları, küpler ve amphoralardan meydana gelmektedir. Parmak damgalı amphora kulplarına sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca, pişmiş toprak kandillere ait parçalar da ele geçmektedir.

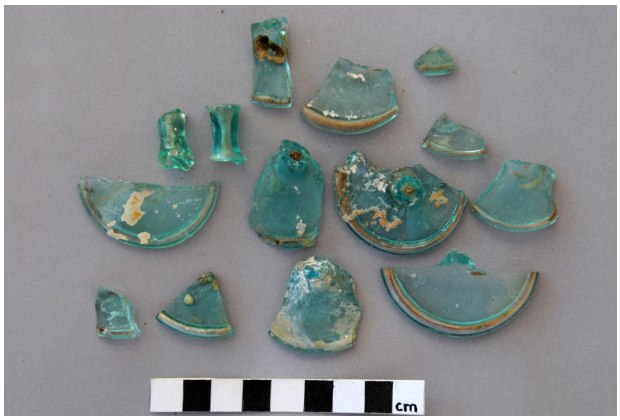
Cam buluntuları kadehler, kandiller ve pencere camları olmak üzere üç temel grupta toplanabilir. Hepsi Geç Antik Dönem karakterine sahiptir ve tarihlerinin İ.S. 4. yy. ile 7. yy. arasındaki döneme ait olması gerekir (Res. 3). Daha az sayıda olmak üzere, çeşitli formlarda cam vazo örneklerine ait parçalar da ele geçmektedir. Cam kandillerin içlerine oturtuldukları bronz candelabrumlara ait parçalar, yine cam kandillerde kullanılan bronz fitil tutucuları da tiyatro kazıları sırasında sıklıkla bulunmaktadır.

Olba'da Erken Hıristiyanlık Dönemi arkeolojik anlamda en fazla veri sağlayan dönemlerden biridir. Bu kapsamda, kentin en iyi tanınan yapılarından biri de bazilikal planlı kilisedir. İlk mimari çizim ve belgelenme çalışmaları yirminci yüzyılın başında Olba'ya gelen G. Bell tarafından yapılan kilise, daha sonra birçok arkeolog tarafından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu konuda özellikle dikkat çekici olan yorum, yapının daha erken bir Roma İmparatorluk Dönemi yapısı (olasılıkla bir tapınak) üzerinden yükselmekte olduğu ya da bu daha erken yapının değişikliğe uğratılarak bir bazilikal kilise haline getirildiği yönündedir. Kilise alanında, kilise yapısına ait olmayan birçok antik yapı kalıntısının da yer alması bu öneriyi desteklemekte; ayrıca, alanın Roma İmparatorluk Dönemi içinde yoğun yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. Özellikle, söz konusu kilisenin Olba tiyatrosu ve nymphaeumla çok yakın konumda olması, bu alanının kent içindeki merkezi niteliğini vurgulamaktadır. Daha önceki yıllarda kentin hidrolik sistemi konusunda

character of late Antiquity and should date to the 4th-7th centuries A.D. (Fig. 3). Though fewer, glass vases of various forms were also found. Fragments of bronze candelabra in which the glass lamps sit and bronze wick holders used in glass lamps were frequently uncovered as well.

The early Christian period is represented with abundant archaeological evidence at Olba. The basilican church is one of the best-known monuments of the city from this period. It was documented for the first time by Gertrude Bell in the early 20th century. Afterwards it was studied many times by several archaeologists. The most striking comment was that the church stood on a Roman period structure, possibly a temple, or that the early structure was altered into a basilican church. This hypothesis is further supported by the presence of abundant ancient remains at the location. In addition, it also shows that the site was densely settled in the Roman Imperial period. The proximity of the church to the theatre and the nymphaeum underlines particularly the central position of this area within the city. Our former surveys regarding the city's water system suggest that there could be a Roman bath here.

Work at the church in 2011 aimed to identify the features and function of this earlier structure. For this purpose, based on the remains of an apse and an arch southwest of the church, we determined the area to excavate (Fig. 4). In the excavations, the deposit contained extensive construction blocks (mostly limestone), architectural sculpture and roof tiles. This seems to support the hypothesis for the presence of a Roman structure earlier than the church. However, the church was built mostly with materials from the earlier Roman structure, thus causing great damage to it.

Res. 3 Olba Tiyatrosu, cam buluntular
Fig. 3 Theatre, glass finds

Res. 4 Kilise alanı, apsis ve kemer kalıntıları
Fig. 4 Church area, remains of apse and arch

yaptığımız çalışmalar, bu kesimde bir Roma hamamının da bulunabileceğini düşündürmektedir.

Olba 2011 çalışma döneminde kilise alanında yapılan çalışmalar, daha erken tarihli olan bu yapının nitelik ve işlevini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, kilisenin güneybatı kesiminde yer alan apsis, kemer kalıntılarından yola çıkılarak, kazı alanı belirlendi (Res. 4). Yapılan kazılarda yoğunlukla kireçtaşı yapı blokları, mimari plastik, çatı kiremitlerinden oluşan bir dolguyla karşılaşılmış olması, kilisenin yapılış evresi öncesinde bir Roma yapısının varlığını doğrular görünmektedir. Ancak, kilisenin büyük ölçüde bu erken yapıdan devşirilen malzemelerle yapılmış olması, erken yapının büyük ölçüde tahribine yol açmış bulunmaktadır.

Olba'da, Doğu Vadisi'nde Su Kemeri'nden yaklaşık 300 m. güneyde yer alan manastırda ilk kez 2011 çalışma döneminde arkeolojik kazılar başlatıldı. Manastırın içinde yer alan tonozlu mekânın (krypto) içindeki dolgu toprak da temizlendi ve bunun çıkışında yer alan, vadi tabanına doğru eğimli alandaki açmada kazılar yapıldı (Res. 5).

Manastırın taban döşemesine ait önceki bilgilerimiz, yapının kuzeyinde yer alan atrium'un yaklaşık 30x50 cm.'lik dikdörtgen ve yaklaşık 15 cm. kalınlıktaki taban döşeme taşlarından ibaretti. Yapının içindeki taban döşemesine ait bilgimiz toprak yığıntısı nedeniyle -ana kayanın taban olarak kullanıldığı güneydeki merdivenler ve yapının üst katı hariç- bulunmuyordu. Kazıda bulunan iki ayrı türde *opus sectile* örneği, manastırın içinde bu döşeme taşlarının kullanıldığı bilgisine ulaşmamızı sağladı.

Manastırdaki kazı çalışmaları, yapının mimari genel durumu üzerine bilgiler vermektedir. İnce bir işçiliğin bulunduğu kireç taşından Korinth sütun başlığının ele

Res. 5 Olba Doğu Vadisi, manastır kazısı
Fig. 5 East Valley, excavations at the monastery

In 2011 excavations were initiated for the first time in the monastery located about 300 m. south of the aqueducts in the East Valley. Earth that had filled the vaulted room (crypt) inside the monastery was removed, and the trench in the sloping area by the exit of the vaulted room was excavated (Fig. 5).

The only information obtained about the flooring of the monastery was the discovery of a stone pavement consisting of ca. 30x50 cm. pieces with a thickness of 16 cm. in the atrium located north of the structure. Inside the structure, except for the stairs hewn in the bedrock and the upper floor, we had no clue about the flooring because of earth filling. Examples of two different kinds of opus sectile that were uncovered suggest such flooring inside.

Excavations in the monastery revealed information on the general architectural character of the structure. A limestone Corinthian capital with fine workmanship

Res. 6
Olba Doğu Vadisi, manastır kazısı (Korinth başlığı)

Fig. 6
East Valley, excavations at the monastery (Corinthian capital)

Res. 7
Olba Doğu Vadisi, mezar kompleksi

Fig. 7
East Valley, tomb complex

geçmesi (Res. 6), manastır içindeki zengin mimari plastiğin varlığını yansıtmakta; yapının kullanım tarihi konusunda bilgi sağlamaktadır.

Manastır kazısında tonozlu mekânda yapılan çalışmalar, burayla ilgili olarak bilinenlere yenilerini eklemektedir. Şimdiye kadar sadece tek bir gömünün varlığı bilinirken, tonozlu mekânın içinde doğu-batı doğrultusunda birbirine paralel uzanan, mekânın kuzey duvarından güneye doğru eşit aralıklarla sıralanmış üç adet mezarın yer aldığı belirlendi. Dinsel kimlikleri bakımından önemli sayılan Hıristiyanlara ait olabilecek bu üç mezar, ana kayada oluşturulmuş, içleri ayak ve baş kısımlarından oval biçimde yaklaşık 15 cm. oyularak mezarın en üst bölümüne göre daha uzatılmıştır. Açmanın kuzey sınırını oluşturan tonozlu mekânın girişi de kazı çalışmaları sırasında tamamen açıldı ve buradaki eşik ortaya çıkarıldı.

Manastır kazısında elde edilen önemli bilgilerden biri de açmanın taban seviyesine ulaşılıncaya kadar süren yangın tabakasıdır. Kesintisiz süren ve çok sayıda çatı kiremiti buluntusu veren bu tabaka, manastırın bir yangınla tahrip olduğunu belirlemek bakımından önemlidir.

Olba'da 2001 yılından başlayarak yapılan yüzey araştırmaları sırasında dikkat çeken kesimlerden biri de Doğu Vadisi'nin doğu yamacındaki mezarlık alanıdır (Res. 7). Özellikle de kemerli bir lento ile taçlanan bir cepheye sahip olan bu kaya mekânı, çeşitli mezar tiplerini barındırmakta, iç içe üç odadan oluşmaktadır. Bu odalardan

(Fig. 6) reflects the rich architectural sculpture in the church and sheds light on the date of use of the structure.

Work in the vaulted room added new data to what we know about the crypt. Until now we had known the presence of only a single burial. However, in the vaulted room three graves were found that were placed parallel to each other at an equal distance from the north wall southward. The graves extend in the east-west direction. These graves, which may belong to Christians of some religious importance, are cut into the bedrock and terminate in a rounded oval about 15 cm. further where the feet and head are placed. The threshold of the vaulted room, which constitutes the north border of the trench, was entirely exposed.

An important bit of information obtained in the excavations of the monastery is the continuous layer of fire observed down to the floor of the trench. This continuous layer, which contains numerous roof tiles, reveals that the monastery was destroyed by a fire.

An area that has attracted us since the start of our work at Olba in 2001 is the necropolis in the East Valley (Fig. 7). This rock-cut area with a façade crowned with an arched lintel contains various burial types and comprises three interconnected rooms. The middle room has an arcosolium grave extending east-west in the south. On the exterior of the basin of the tomb is a panel with no inscription in it. On the wall surface above the basin

orta kesimde bulunanı, güney yönde ve doğu-batı doğrultusunda uzanan arkosolium tarzında bir mezara sahiptir. Mezarın sanduka kısmının dış cephesinde yazıtsız bir çerçeve betimlenir. Sandukanın üzerindeki duvar yüzeyinde kırmızı boya ile yapılmış uçları çatal şeklinde haç yer almaktadır. Arkosoliumun yay şeklindeki oyuklarında karşılıklı hatıl delikleri görülmektedir.

2011 kazı döneminde, Olba'daki gömü geleneklerini ve ritüeli konusunda bilinenlere yenilerini katacağı düşüncesiyle bu orta mekânda, arkosoliumun yanındaki alanda kazılar gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, daha önce açılarak, toprak altında kalan arkosoliumun kapağı ortaya çıkarılmıştır. Kapağın ön cephesinde kazıma tekniği ile yapılmış yer yer tahrip olmuş daire içinde haç kabartması ile bir de Geç Antik Çağ karakteri gösteren harflere sahip Eski Yunanca yazıt bulunmaktadır. Bu mezar, kentte Hıristiyanlığın yaygınlaşması ile beraber Roma kaya mezar geleneğinin yeni Hıristiyan sembollerinin, yazıtlarının eklenmesiyle sürdüğünü göstermekte; arkosolium tipinin de Hıristiyan mezarlarındaki yaygınlığını belgelemektedir.

Orta mekânda yapılan kazı çalışmaları sonucunda, Olba'da daha önce tespit edilmemiş bir mezar tipine daha rastlanmış bulunmaktadır. Bu, çevresi taş bloklarla çevrilmiş kiremit örtülü basit bir mezardır (Res. 8).

Olba 2011 dönemi kazılarında saptanan yapısal kalıntılar, mimari plastik ve küçük buluntular kentteki Roma İmparatorluk Dönemi ve Erken Hıristiyanlık Dönemi yaşantısı konusunda bildiklerimize yenilerini katmakta; gelecek dönemlerde kazıların sürdürülmesi planlanmaktadır.

Res. 8 Olba Doğu Vadisi, basit kiremit mezar
Fig. 8 East Valley, simple tile tomb

is a cross with fork-like terminating arms painted in red. The arc-shaped recesses of the arcosolium have holes for beams.

In order to obtain more information regarding the burial customs at Olba, excavations were conducted in this middle room, the area next to the arcosolium. Consequently we uncovered the lid of the arcosolium, which had formerly been removed from its place and then buried in time. On the front side of the lid is a relief with a cross motif in a circle, damaged at places, and an inscription in Greek, displaying character of late Antiquity. This tomb demonstrates that, even with the spread of Christianity, the Roman rock tomb tradition continued with the incorporation of new Christian symbols and inscriptions. It also evinces the commonness of arcosolium type graves among Christian tombs.

Excavations in the middle room of the rock tomb revealed the presence of a new type of grave for Olba. This is a simple tile tomb encircled with stone blocks (Fig. 8).

Structural remains, architectural sculpture and small finds uncovered during the course of the excavations in 2011 have added new information to what is known about the Roman Imperial and early Christian periods in the city. The continuation of these excavations is foreseen in the future campaigns.

Olympos Kazısı 2011

Excavations at Olympos in 2011

B. Yelda OLCAY UÇKAN

S7 / VII (A Alanı)

Önceki yıllarda kazısına başlanan A Alanı, Olympos antik kenti 2011 yılı kazı çalışmalarının bir bölümünü içerir*. Birbirleriyle bağlantılı birimlerden oluşan ve bir çevre duvarıyla dışa kapalı olan yapı kompleksi, anıtsal boyutlarıyla dikkat çeken ve "A Kilisesi" olarak tanımlanan üç nefli, nartheksli, transeptli bazilikal plan şemasındaki kilise ile kilisenin güneyinde trikonkhos planlı küçük ek yapı içerir. Kilisenin kuzeyinde vaftizhane; batısında birbirleriyle bağlantılı Peristylli Avlu ve Triklinium yer alır. Büyük boyutlu bu yapıların dışında, iki ve üç katlı düzenlenmiş çok sayıda mekân bulunmaktadır. A Alanı 2011 yılı kazı çalışmaları A Kilisesi'nde, Peristylli Avlu'da ve Triklinium'da gerçekleşmiştir (Çiz. 1).

Sonuçları bakımından değerlendirildiğinde daha önceki yayınlarda Yedi Nişli Yapı olarak adlandırılan "Peristylli Avlu" içerisinde sürdürülen kazılar dikkat çekicidir. Çalışmalarda batı duvar önünde, 1x7,5 m. ölçülerinde duvar önü havuzu tespit edilmiştir (Res. 1). Havuz duvarı aksında 1,25 m. genişliğinde bir niş yer almaktadır.

* 2011 yılı Olympos ören yeri çalışmaları Anadolu Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. E. Uçkan, Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Öğr. Gör. Y. Mergen, Pamukkale Üniversitesinden Arş. Gör. M. Öztaşkın, Öğr. Gör. G. Öztaşkın, Anadolu Üniversitesi'nden Doktora Öğrencisi S. Evcim, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Doktora öğrencisi Ö. E. Öncü, Restoratör E. Şengün, Tekniker M. Can Evcim, Sanat Tarihi YL öğrencileri S. Kılıç, M. C. Uzun, Sanat Tarihçileri S. Sertel, D. Duyul, M. E. Mergen, Lisans öğrencileri Y. Dilki, S. Çolak, E. Çelik, B. Kocabaş, D. Eşer, .B. Özdil, E. Ergül, İ. Kurban, M. Topal, S. Solhan, Ç. Bulu, Bakanlık Temsilcisi olarak Arkeolog Ç. Ulutaş'ın katılımıyla 15 Haziran – 1 Ağustos 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, maddi destek sağlayan, Anadolu Üniversitesi Proje Birimine ve Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED)'e teşekkür ederiz.

S7 / VII (Area A)

Area A, where excavations were initiated in the previous campaigns, was one part of the excavations in 2011. The building complex with interconnecting units and encircled with a wall includes the monumental three-aisled basilica (Church A) with a transept and narthex and a small triconch annex to its south. North of the church is the baptistery, and to the west are the interconnecting peristyle courtyard and triclinium. Apart from these large buildings there are numerous double- or three-story rooms. Excavation work in Area A was carried out in Church A, in the peristyle courtyard and in the triclinium (Dwg. 1).*

With respect to results, the excavations in the peristyle courtyard, which was formerly called a seven-niched building, are noteworthy. A basin measuring 1x1.75 m. was uncovered in front of the west wall (Fig. 1). On the axis of the basin's wall is a niche 1.25 m. wide. Its west side is four sided while its east side is nine sided. On the west side, the narrow sides are faced with blue limestone while the wide sides are faced with white lime-

* *The 2011 fieldwork at Olympos was carried out between 15 June and 1 August with the participation of Asst. Prof. Dr. E. Uçkan of Anadolu University, lecturer Y. Mergen of Dokuz Eylül University, research assistant M. Öztaşkın and lecturer G. Öztaşkın of Pamukkale University, doctoral candidate S. Evcim of Anadolu University, doctoral candidate Ö. E. Öncü of Istanbul University's Archaeology Department, restorer E. Şengün, technician M. Can Evcim, masters students of art history S. Kılıç, and M. C. Uzun, art historians S. Sertel, D. Duyul and M. E. Mergen, and undergraduate students Y. Dilki, S. Çolak, E. Çelik, B. Kocabaş, D. Eşer, B. Özdil, E. Ergül, İ. Kurban, M. Topal, S. Solhan, and Ç. Bulu. The state representative was archaeologist Ç. Ulutaş. We would like to express our gratitude to the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums for issuing the permit and to Anadolu University's Project Unit and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilisations (AKMED) for their financial support.*

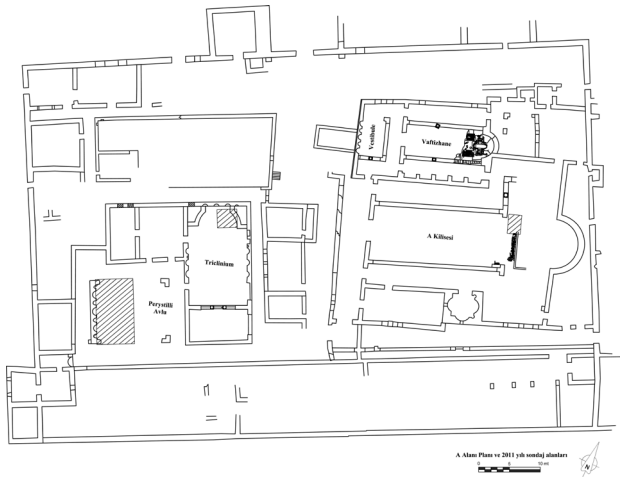
Nişin batı yüzü dört kenarlı, doğu yüzü dokuz kenarlıdır. Batı yüzünde ince kenarlar mavi, geniş kenarlar beyaz renkte kireç taşı kaplamalıdır. Havuzun +432 kot seviyesindeki zemininde tuğla kaplama, duvarlarında ise kireç taşı kaplama kullanılmıştır. Havuzun kuzey ve güneyinde suyun tahliyesi amacıyla duvar içerisinde bir künk sistemi; niş üzerinde ise suyun taşma yapmaması amacıyla bir manşon düzenlenmiştir. Havuzun doğusunda mekânın orta kısmında döşeme sonlanmaktadır ve mekân merkezinde geniş bir havuz daha yer almaktadır. Duvar önü havuzunun manşonlar ile tahliye edilen suyu, döşeme altına yerleştirilmiş künk sistemi ile merkezdeki bu havuza aktarılmaktadır. Havuzun batı duvarı önünde +332 kot seviyesinde bir sütun kaidesinin içi oyularak oluşturulmuş, su sistemine bağlı bir fıskiye tespit edilmiştir.

Kazı çalışmalarında çok sayıda depolama işleviyle kullanıldığı anlaşılan seramik parçaları, bir tüme yakın kandil, unguentarium parçaları ile az sayıda maden ve cam eser parçası ele geçirilmiştir. Mimari düzenlemeye ait sütun, sütun başlığı, sütun kaidesi, çifte sütun ve delikli levhalar da diğer buluntulardır. Eserlerin çoğu Erken Bizans Dönemi özellikleri yansıtır.

Bir su yapısı ile estetik çekiciliğe sahip peristylli avlu düzenlemeleri Roma ve Geç Antik Çağ'da özellikle sivil konutlarda karşımıza çıkar. Likya Bölgesi içerisindeki örnekler arasında en benzer uygulama, Ksanthos'ta "Akropol Evi" olarak adlandırılan yapının avlu düzenlemesinde yer alan üç nişli çeşmede görülmektedir. Ancak Olympos antik kentinde bu düzenleme, dini kimliği ön plana çıkan bir alan içerisinde yer almaktadır. Çeşme duvarlarında yer alan haç tasvirleri yapının dinsel kimliğini vurgulamaktadır. Ele geçirilen unguentarium parçaları da yapının su liturjisine dayalı, dini karakterli bir ziyaret mekânı olduğunu düşündürmektedir. Kutsallığına inanılan yağ, su ve toprağın iyileştirici etkisiyle tedavi görmek amacıyla yapılan seyahatler, Geç Antik Çağ ve sonrasında Hristiyan dünyasında önemli bir etkinliktir. İyileştirici özellik taşıyan kutsal materyaller büyük oranda Martyr-Aziz kültüne dayalı olarak gelişmektedir. A Kilisesi'nin güneyinde yer alan Rölik Şapeli bu geleneğin oluşmasının dayanağını teşkil etmiş olmalıdır. Böylece alanın bir şifa merkezi (Locus Sanctus) konumu kazanmış olabileceği düşünülmektedir.

S6-VI-VII / H1, H2, G2
(Güney Kent Köprü Bağlantısı)

2007-2010 yılları arasında Güney Kent'te yürütülen çalışmalar sonucu, Roma Dönemi mimari dokusu ve kent planına ilişkin bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Kentin içinden geçen çayın üzerine kurulmuş köprünün Güney

Çiz. 1 A Alanı 2011 yılı sondaj alanları
Dwg. 1 Area A, sounding areas in 2011

stone. The basin's floor, which is at +4.32 m. level, is paved with bricks while its walls are faced with limestone. In the north and south walls of the basin is a pipe system for discharge. A sleeve was arranged in order to prevent the overflow of water. The flooring terminates east of the basin in the centre of the room, where there is a wide pool. The water discharged via sleeves from the basin by the wall was conveyed to this central pool via a pipe system under the floor. In front of the west wall of the pool, at +3.32 m. level, is a jet carved from a column base and connected to the water system.

Small finds uncovered include potsherds used for storage purposes, an almost intact lamp, unguentarium fragments as well as a few fragments of metal and glass items. Other finds include columns, capitals, column bases, double columns and open-work panels. Most of the finds reflect features of the Early Byzantine period.

Peristyle courtyards assuming aesthetic attraction with water construction are found particularly in the domestic architecture of Roman and late antique periods. The closest parallel among Lycian examples is seen on the three-niched fountain in the courtyard arrangement of the "Acropolis House" in Xanthos. However, this arrangement is encountered in an area with a prominent religious identity in Olympos. Depictions of the cross on the fountain walls accentuate the religious identity of the structure. Unguentarium fragments that were uncovered suggest this was a visitation site with religious character, based on a water liturgy. Pilgrimages for treatment with the healing power of water, oil and earth believed to be holy were an important activity in late Antiquity and thereafter in the Christian world. Holy materials with healing powers developed mostly around the cult of a

Res. 1 Peristylli Avlu, kazı sonrası durumu
Fig. 1 Peristyle courtyard after the excavation

Res. 2 Köprü Caddesi kazılan kısım güneybatıdan görünümü
Fig. 2 Excavated part of the Bridge Street, view from southwest

Kent ile bağlantısı ve kentin bu yakasında kuzey-güney doğrultulu bir caddeyle bağlantılı olduğu düşüncesi 2011 yılı çalışmalarında netlik kazanmıştır. Yaklaşık 2,90 m.'de başlayan çalışmalar, 2,40 m. seviyelerinde kireçtaşından, büyük boyutlu plakalar şeklindeki zemin döşemesinin tespitiyle sona ermiştir. Caddeye ait döşemede yer yer bozulmalar görülmektedir. Ancak plakaların büyük çoğunluğu iyi korunmuştur (Res. 2).

Köprü Caddesi'nin kuzey ucu olarak nitelenen alanın kuzeyinde köprünün bağlantılı olduğu istinat duvarlarının güneyine doğru uzanan beş basamaklı merdiven düzenlemesi açığa çıkarılmıştır. Basamaklar düzgün bloklarla yapılmıştır. Merdivenlerin en üst kesiminde moloz katkılı kireç harçlı dolgu görülmektedir. Bu kesimin, Geç Antik Çağ onarımı sırasında, köprünün kara bağlantısının düzenlemesinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çalışmalarımız sırasında S6-VI H1 plan karesinde surun güney yönde dik açıyla dönerek bir kapı açıklığı oluşturduğu tespit edilmiştir. Surun Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde inşa edildiği kabul görürse, burada bir kapının planlı biçimde yapılmış olduğu ortaya çıkar. Bu sonuç, kentin tarihi süreçteki dönüşümünde, kent planlamasında birbirini takip eden noktaların olduğunu gösterir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesi inşa edilen sur üzerinde yer alan kapı, kentin içine uzanan bir caddeyle bağlantılı olmalıdır. Roma Dönemi kentinde, aynı cadde, seviyesi yükseltilerek taş kaplamayla döşenmek suretiyle yeniden düzenlenmiştir. Bizans Dönemi'nde de yine bu şekliyle kullanılmış, ancak iki kenarında inşa edilen yapılardan batıda yer alan, caddenin bir miktar daralmasına sebep olmuştur. Bu sonuç, kentsel dönüşümün, her dönemde, mevcut imkanların en verimli kullanılmasına dayalı planlamalarla yürütüldüğünü göstermektedir.

Kazılar sırasında, çoğunluğu cadde döşemesinin hemen üzerinde bulunan sikkeler, kentin ana caddelerinden biri

martyr-saint. The chapel of relics located to the south of Church A should have encouraged the development of this tradition. Thus, it is thought that this area may have assumed the quality of a healing centre (locus sanctus).

S6-VI-VII / H1, H2, G2
(South City Bridge Connection)

Work conducted in the south city between 2007 and 2010 yielded some results regarding the architectural fabric and urban layout in the Roman period. The river that flowed through the city was spanned by a bridge, and how this bridge connected with a north-south street in the city's south side became clear in 2011. Work started at about +2.90 m. and terminated at 2.40 m. level when flooring of large limestone plaques was uncovered. There is deterioration in the street's flooring at places; however, most of the plaques are well preserved (Fig. 2).

North of the area called the north end of the Bridge Street, a five-stepped stairway extending southward from the retaining wall of the bridge was uncovered. Steps were built with cut blocks. In the top of the stairway is a filling of rubble and lime mortar. It can be understood that this part was built in the course of repairs for the bridge connection in late Antiquity.

In the course of our work, it was observed that the city wall turns south at a right angle and forms a gateway in grid-square S6-VI H1. Based on the premise that the city walls were built before the Roman Imperial period, then it can be understood that a gate was planned and built here. This result reveals the presence of consecutive points in the urban planning in the transformation of the city through history. The gate located on the pre-Roman period city wall must have communicated with a street

olan Köprü Caddesi'nin taş döşemeli kuzey bölümünün, İ.S. 1. yy.'dan başlayarak 11. yy.'a kadar kullanılmış olduğunu ortaya koyar.

S5-IX (Giriş Kompleksi)

S5-IX sektör adresinde bulunan Giriş Kompleksi adını verdiğimiz yapı kompleksinde gerçekleştirilen çalışmaların amacı Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen, konut olarak kullanıldığını düşündüğümüz yapının işlevini netleştirmektir. Bu amaç doğrultusunda 2009 yılında başlayan kazı çalışmalarına 2011'de Mekân 5 adını verdiğimiz birimde devam edilmiştir. En üst tabaka olan moloz taş duvar yıkıntısının tahliyesine başlanmıştır. Mekânın ortasına doğru yoğunlaşan kiremit parçaları kırma çatı örtü sistemini düşündürmektedir. Bu alanda seramik ve cam kap parçaları, sikke, kemik, metal obje gibi buluntulara rastlanmıştır. Bulunan sikkelerden tanımlanabilen durumdaki biri phokas (İ.S. 602-610) diğeri ise Probus (İ.S. 276-282) dönemine aittir. Çalışma sırasında mekânın batısında bulunan kapı açıklığının eşik seviyesinin hemen altında, oldukça bozulmuş durumdaki sıkıştırılmış toprak zeminle karşılaşılmıştır. Bu seviyenin zemin olarak düşünülmesinin nedenleri, harçlı toprak tabakanın bu kotun üzerinde yer alması, bu seviyenin eşik seviyesinin hemen altından başlaması ve küçük buluntuların çoğunlukla bu tabakanın üstünden bulunmuş olmasıdır.

extending into the city. The level of that street was then raised in the Roman period and paved with stones. It was used similarly in the Byzantine period, but the building constructed on its west side caused it to get narrower. Thus in every period urban transformation was implemented utilizing very efficient planning based on available means.

In the course of the excavations the coins, uncovered mostly right above the pavement of the Bridge Street, one of city's main streets, revealed that the paved north section was in use from the 1st through the 11th century.

S5-IX (Entrance Complex)

Our work in the building complex in sector S5-IX, which we named "Entrance Complex", aimed to clarify the function, possibly residential, of the building dated to the Late Roman-Early Byzantine period. For this purpose, excavations initiated in 2009 continued in Room 5 in 2011. Removal of the uppermost layer of wall rubble was started. Roof tile fragments clustered about the centre of the room suggest that it had a pitched roof. Small finds from this area include pottery and glass vessel fragments, coins, and bone and metal objects. Among the coins found were one of Phokas (A.D. 602-610) and one of Probus (A.D. 276-282). Under the threshold of the west doorway was found a pressed earth floor in poor condition. This level is considered to be the ground level because a mortar earth layer starts over this level, which is right underneath the threshold. Most of the small finds were uncovered on this level.

Perge 2011

Halûk ABBASOĞLU

2011 yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi tarafından, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün iki ayrı izniyle 04 Ağustos -18 Eylül 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmamız ilk aşamada Antalya Müzesi Müdürlüğü'nün Başkanlığında restorasyon ve temizlik çalışmalarıyla başlamış, 08 Ağustos 2011 tarih ve 2011/2103 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince de 06 Eylül 2011 tarihinden itibaren başkanlığımda devam edilmiştir*. 2011 çalışmalarımız iki ana grupta incelenebilir:

I. Kazı Çalışmaları

A. Sütunlu Cadde

Sütunlu Cadde çalışmaları 2010 kazı sezonunda doğu cephesi açığa çıkarılan olası çeşme yapısının güney cephesi çevresinde ve doğu-batı doğrultulu Sütunlu Cadde'nin (Jb) batı caddesinde yürütülmüştür (Res. 1). Kazı çalışmaları ile olası Çeşme yapısının güney cephesi, söz konusu yapının batı caddesiyle olan ilişkisi, ayrıca batı caddesinin kentsel tasarım içerisinde nasıl oluşturulduğu ve evrelerinin saptanması amaçlanmıştır.

Kazılar olası çeşme yapısının güney cephesinde ve doğu -batı doğrultulu Sütunlu Cadde'nin (Jb) batı caddesinde iki ayrı açmada sürdürülmüştür. Bu iki açmayı 2009 kazı çalışmalarında bulunan geç dönem duvarı uzantısı ayırmaktadır.

Çeşme olduğu düşünülen yapının güney cephesinde yürütülen kazılarda kavşakta (O), 2009 yılı kazı çalışmalarında bulunan doğu-batı doğrultulu atık su kanalının batısında, cadde tabanının üzerine oturan ve 0,37 m. kalınlığa sahip harç taban izlenmiştir. Tabanın üst seviyesinde devam eden çalışmalarda yedi satırlık Eski

* Kazımız, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra DÖSİMM ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca, Suna - İnan Kıraç Vakfı, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), ITM Turizm ve Türk Tarih Kurumu'nun da katkıları olmuştur.

Excavation and repair work at Perge was carried out with two permits issued by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums between 4 August and 18 September by the Antalya Region Archaeological Research Centre of Istanbul University's Faculty of Letters. The work started with restoration and cleaning work done under the direction of the Antalya Museum and with the decision no. 2011/2103 dated 8 August 2011 by the Cabinet. It continued under my direction as of 6 September 2011. Our work in 2011 can be grouped under two headings. Excavation Work and Conservation, Repair, Arrangement and Documentation Works.*

I. Excavation Work

A. Colonnaded Street

Work in the colonnaded street was conducted along the south façade of the possible fountain structure, whose east façade was exposed in 2010, and in the western part of the east-west colonnaded street (Jb) (Fig. 1). The excavation work aimed at clarifying the south façade of the possible fountain structure and its connection with the west street as well as the establishment of the west street within the urban design and its phases.

Two trenches were dug – on the south façade of the fountain structure and in the western side of the east-west colonnaded street (Jb). These two trenches are separated from each other by the late period wall uncovered in 2009 campaign.

In the digs at the south façade of the fountain structure, a mortar flooring 0.37 m. thick was recovered on the street floor west of the east-west waste water channel uncovered in 2009. Excavations in the upper levels of

* *Our excavations were supported financially by the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums, as well as DÖSİMM and Istanbul University Rectorate's Executive Secretariat of Scientific Research. In addition, the Suna & İnan Kıraç Foundation, the Foundation of Cultural Awareness, the Union of Turkish Travel Agencies (TÜRSAB), ITM Tourism and the Turkish Historical Society made contributions.*

Yunanca yazıtlı, silindir formlu, bir heykel kaidesi, geçen kazı sezonlarında üç parçası bulunan Tritonlu kesik alınlığın dördüncü parçası (Res. 2) ve mermer bir Satyros başı ele geçmiştir. Ayrıca, harç tabanın belgelenip kaldırılması sırasında gözlemlenen yanık tabakada, bronz aplik baş bulunmuştur. Batı istikametine doğru ilerlenip harç tabanın da kaldırılmasıyla tamamen açığa çıkan olası çeşme yapısının güney cephesindeki girişin sonraki bir dönemde orthostat duvarı ile kapatıldığı tespit edilmiştir.

Doğu-batı doğrultulu Sütunlu Cadde'nin (Jb) batısında yapılan çalışmalarda cadde tabanının, olası çeşme yapısının güney cephesi önündeki tabana göre daha iyi korunageldiği gözlemlemiştir. Söz konusu durumun olası çeşme yapısının güney cephesi önündeki cadde tabanının altında bulunan atık su kanalları nedeniyle tabanın yer yer çöktüğü tespit edilmiştir. Alanda batıya doğru ilerlendikçe kesitte görülen stylobatın kuzeyinde, cadde tabanı üzerinde bir yükseltiyle oturtulmuş düzgün blok taşların doğu-batı doğrultulu sütunlu caddenin su kanalını oluşturduğu saptanmıştır. Kanalın taşlarına bitişik olarak doğu-batı doğrultulu caddenin 4. postamenti kaidesi ile birlikte *in situ* olarak bulunmuştur.

Söz konusu iki açmada çalışmalar tamamlandıktan sonra, 2009 yılında tespit edilen geç dönem duvarı uzantısının belgelenip kaldırılmıştır. Bu çalışma sırasında bulunan çok sayıda yazıtlı arkhitrav bloğu, mermer ve granit sütunlar, sütun başlıkları, kaide parçaları, yapıya ait olabileceği düşünülen blok taşlar vinç yardımıyla düzenlenmiştir. Aynı zamanda kazı alanı içerisindeki olası çeşme yapısına ait olduğu düşünülen mimari elamanlar yapının çevresinde uygun bulunan yerlere, caddeye ait olanlar ise köşe postamentinin yaklaşık 10,75 m. güneybatısına vinç yardımıyla kaldırılmıştır. Kazı çalışmaları sırasında galeriye ait granit sütun gövdeleri, kireçtaşı postamentler ve mermer korinth başlıklarının yanı sıra yazıtlı arkhitrav parçaları, farklı düzenlerde sütun ve sütun başlığı parçaları, az sayıda heykel parçası ile az sayıda bronz sikke envanterlenmiş. Az sayıda cam kap parçası, az sayıda keramik kap parçası, çok sayıda metal obje ile çok sayıda mimari eleman (mermer parapet ve süpürgelik parçaları) bulunmuştur.

Alanın bu seneki kazı çalışması sona erdikten sonra, kazı alanı içerisinde düzenleme çalışmaları, genel temizlik, fotoğraflama ve çizim çalışmaları yapılmıştır.

B. Tiyatro

Tiyatronun koruma ve onarım projesi kapsamında, orkhestrada yağmura bağlı olarak biriken suyun, yapının temellerine verdiği zararın tespiti ve antik drenaj

Res. 1 Doğu-batı doğrultulu sütunlu cadde, kazı sonrası genel görünüm

Fig. 1 East-west colonnaded street, general view after excavations

the floor produced a cylindrical statue base bearing a seven-line inscription in ancient Greek, the fourth piece of the cut-pediment with triton (Fig. 2) and a marble Satyr head. In addition, a bronze applique head was found in the burnt layer observed when the documented mortar flooring was being lifted. As progress was made westward and the entranceway in the south façade of the possible fountain was exposed, it was seen that it was later blocked with a wall of orthostats.

The work in the western part of the east-west colonnaded street (Jb) showed that the street's floor was better preserved than the floor in front of the south façade of the possible fountain structure. It was understood that the floor of the latter collapsed in places because of the wastewater channels underneath it. As work progressed westward, it was observed north of the stylobate seen in the profile that dressed stone bocks resting on the street floor constituted the water channel of the east-west colonnaded street. The fourth postament of the east-west street was found in situ together with its base, adjoining the blocks of the channel.

Upon the completion of the work in both trenches, the later period wall, which had been uncovered in 2009, was documented and removed. Numerous items were uncovered in the course of this work. Inscribed architrave blocks, marble and granite columns, column capitals, base fragments, and stone blocks that possibly belonged to the structure were arranged using a crane. Architectural elements belonging to the possible fountain structure were placed in appropriate spots nearby while those belonging to the street were placed about 10.75 m. southwest of the corner postament. In the course of excavations, granite column shafts, limestone postaments and marble Corinthian capitals as well as

Res. 2
Doğu-batı doğrultulu Sütunlu Cadde, kesik alınlık parçasının Triton kabartmalı yan kısmı

Fig. 2
East-west colonnaded street, cut-pediment fragment, lateral side with triton relief

sisteminin işlevselliğini belirlemek amacıyla; orkhestranın doğuda proskenion ile paralel olarak birleştiği orta kısımda bir sondaj açılması amaçlanmıştır. Kazı çalışmasına geçmeden önce cavea ve orkestrada bitki temizliğinin yanı sıra doğal etkenlerden dolayı aşınmaların görüldüğü orkhestra zeminindeki kot farklılıklarını gidermek için tesviye çalışmaları yapılmıştır. Gerçekleştirilen tesviye işlemi ile orkhestranın çevresini sınırlandıran bloklar görünür hale getirilmiştir. Bu bloklar takip edilerek zeminin asıl seviyesi belirlenerek tesviye çalışılmaları yapılmıştır (Res. 3).

Tiyatroda önceki yıllarda yapılan kazılarda, kuzey parodos girişinin su basman seviyesinde ortaya çıkarılmış antik drenaj kanalından hareketle orkhestrada olması muhtemel benzeri kanal için, orkestranın hyposkenion girişi ile birleştiği bölümde 3,50x3,60 m. ölçülerinde 2 m. derinliğinde bir sondaj açılmıştır (Res. 4). Sondajda, yalnızca keramik ve tuğla parçaları ve 3 adet bronz sikkeye rastlanmıştır. Seviye inildikçe koyu gri renkli, homojen, nemli ve killi yapıdaki toprak tespit edilmiştir. Sondaj çalışmalarında mimari herhangi bulguya rastlanmamış ve sondaj kendi toprağı ile kapatılmıştır.

II. Koruma, Onarım, Düzenleme ve Belgeleme Çalışmaları

Bu çalışmalar ilk gün başlamış ve kazı sonuna kadar devam etmiştir.

A. Anastylosis ve Düzenleme

Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın düzenlediği "Bir Sütun da Sen Dik" Kampanyası kapsamında Agora ve Hellenistik Kule arasında yer alan galeri, kuzey güney doğrultulu sütunlu cadde üzerindeki P1 anıtı çevresi, genişletilmiş doğu galeri ve kavşakta (O) toplam 24 adet mermer ve granit sütun ayağa kaldırılmıştır. Öncelikle çalışılacak alanlardaki sütun parçaları, postamentleri ve kaideleri incelenerek sağlamlıkları kontrol edilmiştir.

Res. 3 Tiyatro (A), temizlik ve anastylosis çalışmaları
Fig. 3 Theatre (A), cleaning and anastylosis work

inscribed architrave fragments, column and capital fragments of various orders, few statue fragments and few bronze coins were inventoried. A few glass vessel fragments, a few potsherds, numerous metal objects and numerous architectural elements (marble parapet and shoe mould fragments) were uncovered.

Following the excavation work, arrangement of the site, overall cleaning, photography and drawings were done.

B. Theatre

Within the framework of the restoration and conservation project it was decided to dig a sounding in the central part of the theatre where the orchestra joins the proskenion in the east. This was done to determine the level of destruction caused by rainwater collecting in the orchestra and the level of functionality of the ancient drainage system. Before the start of excavation work, vegetation was cleared from the orchestra and stage in addition to the levelling work on the orchestra floor where deterioration due to natural causes has been attested. As a result of the levelling work the blocks encircling the orchestra became visible. Levelling work was done when the actual floor level was determined by following these blocks (Fig. 3).

Based on the ancient drainage channel of the north parodos uncovered at foundation level, a sounding trench 3.50x3.60 m. and 2.00 m. deep was dug where the orchestra joins the entranceway of the hyposkenion. This was done to find a similar drainage channel in the orchestra (Fig. 4). The small finds include only potsherds, brick fragments and three bronze coins. As the level was lowered, the earth fabric turned dark grey, homogenous, damp and clayey. No architectural finds were uncovered in the sounding, which was covered back with its own earth.

Res. 4 Tiyatro (A), orkhestranın hyposkenion girişi ile kesiştiği alanda açılan sondaj

Fig. 4 Theatre (A), bounding trench dug where orchestra adjoins the entranceway to the hyposkenion

Daha sonra yerinde sağlam vaziyette bulunan postamentler, epoksi reçine ve fumed silica karışımı ile desteklenerek teraziye alındıktan sonra hidrolik kireç esaslı harç ile dolguları yapılmıştır. Parçalı kırık veya çatlama tespit edilen postamentler, kırıklarından ayrılarak epoksi reçine yardımı ile tekrar bir araya getirilmiş ve teraziye alınmıştır. Öncelikli olarak mevcut kaideler sağlamlaştırılarak kullanılmış, kaidesi bulunmayan postamentler üzerine Antik Çağ'da da kullanılmış olan Prokonnesos (=Marmara Adası) mermerinden yeni yaptırdığımız kaideler yerleştirilerek teraziye alma ve sabitleme çalışmaları yapılmıştır. Kırık halde bulunan sütunlar epoksi reçine ile fumed silica karışımı ve fiber çubuk kullanılarak yapıştırılmış ve vinç yardımı ile kaide üzerine yerleştirilmiş ve teraziye alınarak sabitlenmiştir. Çatlakları bulunan granit veya mermer sütunlarda epoksi reçine ve fiber çubuk ile sağlamlaştırma yapılmıştır.

2011 sezonu anastylosis çalışmalarının gerçekleştiği bir diğer yapı tiyatrodur. Daha önceki senelerde doğal nedenlerle orkhestraya devrilmiş olan caveanın korkuluk levhaları ve aralarındaki Herme biçimli direk yuvaları vinç yardımıyla orkhestra zemininden kaldırılarak orijinal yerlerine yerleştirilmiştir (Res. 3). Anastylosisin ardından korkulukların restorasyon ve konsolidasyonu yapılarak, mevcut durumları sağlamlaştırılmıştır.

B. Onarım

1. Hellenistik Kuleler: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle başlanan Hellenistik Batı Kulelerin konsolidasyonda ilk ihale süresi içinde ön görülen çalışmalar bitmiştir. 2011 yılında kulelerin onarımı ile ilgili dört proje tarafımızdan yaptırılmış ve bunlara bilgisayar ortamında herhangi bir depreme karşı korunma amacıyla simülasyon denemeleri gerçekleştiril-

II. Conservation, Repair, Arrangement and Documentation Works

These works started the very first day and continued to the very end of the campaign.

A. Anastylosis and Arrangement

Within the campaign "Erect a Column: Saving Perge" launched by the Cultural Awareness Foundation, a total of 24 columns of marble or granite have been re-erected in the gallery between the agora and the Hellenistic tower, around monument P1 on the north-south colonnaded street, in the widened east gallery and at the crossroads (O). First of all, column fragments, postaments and bases in the areas to work were examined to check their strength. Then postaments in situ were reinforced with epoxy resin and fumed silica mixture; stabilised and missing parts were filled with hydraulic lime-based mortar. Broken or fractured postaments were put together using epoxy resin and stabilised.

First of all, extant bases were secured, and newly manufactured bases of Proconnesian marble were placed on top of the postaments whose bases were missing, stabilised and fixed. Broken columns were fitted with a mixture of epoxy resin and fumed silica using fibre rod. Then columns were erected on top of bases using a crane, stabilised and fixed. Fractured granite or marble columns were reinforced with epoxy resin and fibre rod.

Another building requiring anastylosis work in 2011 was the theatre. Balustrades and Herme-shaped baluster sockets, which had fallen into the orchestra in the previous years due to natural causes, were lifted using a crane and placed in their original locations (Fig. 3). Following the anastylosis, restoration and consolidation of the balustrades were done and their positions were secured.

B. Repair Work

1. Hellenistic Towers: *In the consolidation work initiated with the permission of the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the work foreseen for the first stage was completed. In 2011 we had four projects prepared and digitally tested with simulators against earthquakes. Consequently, the project prepared by METU yielded the best results. In this context, we will apply to the General Directorate for the continuation of the repair work.*

2. Demetrios – Apollonios Arch: *The repair of the arch was initiated with the permission of the General Directorate of Cultural Heritage and Museums and the tender awarded by the Antalya Relevé Directorate.*

miştir. Bunun sonucunda ODTÜ'ce yapılan proje en uygun sonuçlar vermiştir. Bu bağlamda kulelerin onarımının devamı için Genel Müdürlüğe başvurulacaktır.

2. Demetrios-Apollonios Takı: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Antalya Röleve Müdürlüğü'nce ihalesi yapılan takın onarımına başlanmışsa da ihaleyi alan firmanın sahibinin vefatı nedeniyle uzun zamandan beri arzuladığımız ve programladığımız bu çalışma maalesef gerçekleşememiştir. Onarım için gerekli açılan temel çukurları temeller zarar görmesin diye tarafımızdan doldurulmuştur. Şu anda bu ihalenin tasfiyesi Aksu Belediye Başkanlığı ve Antalya Röleve Müdürlüğü'nce devam etmektedir. Sonuçlandığında bu iş için ayrılan ödenekle bu çalışmaya devam etmek gerekmektedir.

3. Tiyatro ve Stadion Drenaj Projesi: Önceden yapılmış olan "Tiyatro ve Stadion Drenaj Projesi"nin uygulanması ödenek koşulları dikkate alınarak ikiye bölünmüştür. Bu bağlamda tiyatro öncelikli olarak planlanmış, bununla ilgili kazı ve belgeleme çalışmaları aşağıda ayrıca belirtilmiştir. Bunların sonucunda bu tiyatro drenaj çalışması Antalya Müzesi Müdürlüğü'nün iş birliğiyle 2011 Aralık ayında başlanmıştır.

C. Belgeleme

Belgeleme çalışmaları üç ana başlık altında toplanabilir.

Jeoradar Çalışmaları

a. Nekropolis: 2006 yılında kazı çalışmalarının başladığı Perge Batı Nekropolis 159 numaralı parselde, kazılmamış alanlarda mezar tiplerini saptamak amacıyla jeoradarla ölçümler yapılmıştır. Daha önceki yıllarda kamulaştırılmış ve tel örgüyle çevrilmiş 159 numaralı parsel arazi uygulamasında kolaylık sağlanması amacıyla 6 alana ayrılmış ve ölçümler gerçekleştirilmiştir. Yapılan ölçümlerde münferit kaya blokları tespit edilmiş ve bunların lahit mezarlar olabileceği düşünülmüştür.

b. Tiyatro: Tiyatronun drenaj projesi kapsamında, yapının içi ve dışında zemin altında bir su kanalının varlığının tespiti için jeoradar çalışmaları yapılmıştır (Res. 5). Bu çalışmalarda tiyatronun sahne yapısı içinde yarım daire şeklinde ve 1 m. profil aralıklarıyla 4 adet radar ölçüsü alınmıştır ve daha sonra çizgisel profillerde ölçümler yapılmıştır. Benzer bir çalışma tiyatro dışında da yapılmıştır. Jeoradar ölçümleri sonucunda yapının içi ve dışında münferit bir taş veya blok dışında başka malzemeden yapılmış su kanalına benzer bir yapının varlığına rastlanmamıştır.

Res. 5 Tiyatro (A), orkhestrada yapılan jeoradar çalışmaları
Fig. 5 Theatre (A), georadar work in the orchestra

However, as the owner of the company passed away, this long-desired work could not be realised. The pits dug for foundations were filled by us in order to prevent any damage to the foundations. The tender is currently being dissolved by the Antalya Relevé Directorate and the Aksu Municipality. When it is concluded, then work should be continued with the funds reserved for this purpose.

3. Drainage Project for the Theatre and Stadium: *Implementation of the "Drainage Project for the Theatre and Stadium" was divided into two based on the terms of available funds. Thus, the theatre was given priority, and relevant excavation and documentation work are reported below. Consequently the drainage work at the theatre was started in December 2011 with the collaboration of Antalya Museum Directorate.*

C. Documentation

Documentation work can be grouped under three headings:

1. Georadar Surveys

a. Necropolis: *Georadar surveys were conducted in Lot 159 of the west necropolis, where excavations started in 2006, in order to identify any remains still buried in the unexcavated areas. Formerly appropriated and encircled with a wire fence, Lot 159 was divided into 6 sectors for facilitation of implementation. Surveys yielded individual rock blocks, which were thought to be sarcophagi.*

b. Theatre: *Within the drainage project of the theatre, georadar surveys were conducted inside and outside the structure in order to identify the presence of a water channel beneath the ground (Fig. 5). So, in the stage*

Res. 6
Havadan kentin genel görünümü
Fig. 6
Aerial view of the city

2. Anıtsal Çeşme (F.3) Röleve Çalışmaları

Akropolis'in güney eteğinde bulunan F.3 Anıtsal Çeşme'nin koruma ve düzenleme projesi kapsamında röleve çalışmaları yeni teknik olanaklarla tekrar gerçekleştirilmiştir. Gerekli bitki temizlikleri yapıldıktan sonra çeşmenin rölövesi, kesit ile görünüşleri Total Station yardımıyla çizilmiş ve belirli yerlerin (postament, kaide vs.) detay çizimleri yapılmıştır. Restütisyon çalışmalarına yönelik olarak, çeşmenin etrafında bulunan daha önceki yıllarda yapılmış kazılarda ortaya çıkarılmış mimari elemanlar (sütun başlığı, arkithrav, friz, geison, sima vb.) gruplandırılarak, çizimleri yapılmış olup, bu çalışma bir Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirildikten sonra uygulamaya geçilecektir.

3. Hava Fotoğrafları ile Kentin Belgelenmesi

2011 yılı kazı çalışmaları bünyesinde kentin havadan fotoğraflarının çekilmesi planlanmıştır. Bu bağlamda güney hamamı, Hellenistik kapı, macellum, sütunlu cadde, nymphaeumlar (F.2-4), konutlar ve nekropoliste bitki temizliği yapılmış ve fotoğraf çekimine hazır hale getirilmiştir. Daha sonra zeplinle kent havadan fotoğraflanmıştır. Bu çalışmada kentin havadan görünümünün yanı sıra, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapılmış avlu, F.2 ve F.4 çeşmeleri, Hellenistik kapı, sütunlu cadde ve F.3 çeşmesi, kuzey hamamı, cornutus palaestrası, akropolis, batı kapı, batı nekropolis, konutlar, surlar, tiyatro ve stadionun fotoğrafları çekilmiştir (Res. 6).

C. Küçük Buluntuların Onarımı

Kazı esnasında bulunmuş olan tüm, pişmiş toprak, cam ve metal buluntular ile sikkeler, kazı barakası ve kazı evinde oluşturulan laboratuarlarda, Konservatör Ö. Toprak tarafından yöntemlerine uygun olarak temizlenmiş, kırık parçalar birbirlerine yapıştırılarak tümlenmiştir. Bu çalışmaların sonunda 3 adet envanterlik eser, 47 adet etüdlük sikke Antalya Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

building four semi-circular radar measurements were taken at a profile interval of 1 m. and then linear measurements were taken. Similar work was also conducted outside the building. Consequently, no construction built with individual stone or block or any other materials resembling a water channel was identified inside or outside the structure.

2. Relevé Work on the Monumental Fountain (F.3)

Relevé work on the monumental fountain (F.3) located at the south foot of the acropolis hill was redone implementing new technologies within the frame of the conservation and arrangement project. Following the clearing of vegetation, relevé, cross section and elevations were drawn using Total Station, and details were drawn for particular points such as postaments and bases. For restoration purposes, architectural elements around the fountain such as capitals, architraves, friezes, geison, and sima, uncovered in previous campaigns, were grouped and their drawings were made. They will be assessed within a master's thesis and then implemented.

3. Aerial Photographic Documentation of the City

It was planned to photograph the city from the air within the 2011 campaign. For this purpose, the south baths, Hellenistic gate, macellum, colonnaded street, nymphaea (F.2-4), houses and necropolis were cleared of vegetation in order to facilitate photographic documentation. The aerial photography was then realised using a zeppelin. In addition to a general view of the city, the photographic work covered the Roman Imperial period courtyard, fountains F.2 and F.4, Hellenistic gate, colonnaded street, fountain F.3, north baths, Cornutus palaestra, acropolis, west gate, west necropolis, houses, city walls, theatre and stadium were photographed (Fig. 6).

C. Restoration of Small Finds

Intact terra cotta, glass and metal finds as well as coins uncovered in the course of excavations were cleaned and fixed by conservator Ö. Toprak at the laboratories established in the site and at the excavation house. As a result, three items worth inventorying and 47 coins of study value were turned over to Antalya Museum.

Pisidia Antiokheiası Kazısı 2011

Excavations at Pisidian Antioch in 2011

Mehmet ÖZHANLI

Pisidia Antiokheia antik kenti 2011 yılı kazı çalışmaları, kazı, jeofizik, harita - plan ve kazı buluntu deposu alanlarında 01.07-16.09.2011 tarihleri arasında gerçekleştirildi*.

1. Kazı Çalışmaları

Kazı çalışmaları Cardo Maximus, Aedilicus Tepesi ve Tiberius Sokağı'nda yürütüldü.

Cardo Maksimus Caddesi

Caddede 2009 yılında başlatılan çalışmalara devam edilerek 5x5 m.'lik toplam 12 açma yapıldı ve güney yönünde 60.00 m. ilerlendi. Genel olarak, yüzeyden itibaren -1,20 m. ile -1,50 m. seviyesinde caddenin zemin taşlarına ulaşıldı. Zemin taşlarının batı kesimde korunmuş olduğu, ancak doğuda yerlerinden söküldüğü belirlendi. Sökülen zeminin kuzeyde yer alan postamentlerden itibaren başlamış olmasının bu alandan geç dönemde su sisteminin geçirilmesiyle bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir (Res. 1-2).

Cadde üzerinde açığa çıkarılan çok sayıda kireç vb. ocaklar, bu alanda İ.S. 10.-11. yy.'larda bir takım değişikliklerin olduğuna işaret etmektedir. Kazılan toprak içerisinde genel olarak yoğun miktarda tuğla, çatı kiremidi, moloz taş ile mermer parçaları (mimari yapı elemanları ile mermer plakalar) vardır. Ocaklar ve çevrelerinde yoğun miktarda yanmış mermer parçası ve demir cüruflarına rastlanılması ocakların mermer gibi malzeme eritmek amacıyla kullanıldığını belgelemektedir.

* Bu çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü'nün (DÖSİMM), Süleyman Demirel Üniversitesi ve Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) maddi destekleri ve yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Yardımda bulunan bütün kurumlara çok teşekkür ederiz.

The 2011 campaign at Pisidian Antioch was conducted between 1 July and 9 September at the site. It also included geophysical surveys, work at the finds depot and mapping the site.*

1. Excavations

Excavations were carried out at the Cardo Maximus, Aedilicus hill and Tiberius street.

Cardo Maximus Street

The work at the street, initiated in 2009, continued with 12 trenches of 5x5 m. that progressed 60 m. southward. Overall the floor of the street was reached at a depth of about 1.20-1.50 m. The street pavements were preserved in the west while in the east the pavements are gone because they were possibly removed for the installation of the water system in the north starting from the postaments. Thus it was understood that this alteration was related to the installation of a water system in the late period (Figs. 1-2).

The numerous lime kilns uncovered in the street indicate that the area underwent alterations in the 10th-11th centuries A.D. In the excavated earth were found bricks, roof tiles, rubble stones and marble fragments (architectural elements and plaques usually). We found extensively burnt marble fragments and iron slag in and around the kilns. This verifies that these kilns were used for burning marble or smelting iron. It was observed that the floor was covered with an ashy layer in places. That

* *The work at Pisidian Antioch was realized with the financial support of the Ministry of Culture and Tourism Circulating Capital Directorate (DÖSİMM), Süleyman Demirel University, and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED). We are greatly indebted to these contributing institutions.*

Zeminin yer yer küllü bir tabaka ile kaplı olduğu görülmüştür. Caddeyi sınırlayan kaldırım taşlarının zeminden yaklaşık olarak 1 m. yükseklikte bulunması bu blokların *in situ* durumunda olmadıklarını göstermektedir.

Yapılan çalışmalarda sezonun önemli buluntuları arasında yer alan kireç taşından yazıtlı postament ve postament parçaları oldukça önem arz etmektedir. Beş no'lu açmada ele geçen bu parçalar *in situ* değildir ve yazı tipinden anlaşıldığına göre, İ.S. 2. yy. sonrasına aittir. Cardo Maksimus çalışmaları sonucunda saptanan en geç sikke, İ.S. 11. yy.'a aittir. Ele geçen seramikler arasında yer alan kaba günlük kullanım kaplarına ait parçalar ile bazı sırlı seramikler, İ.S. 9.-11. yy.'a tarihlenebilir.

Aedilicus Tepesi (Res. 3)

Bir önceki kazı sezonunda Cardo Maximus'da yapılan kazı çalışmaları sırasında bulunan 5 adet postamentin caddenin doğusu ile olan ilişkisini ortaya çıkarabilmek için bu tepe üzerinde yapılan jeofizik çalışmaları sonuçlarına göre kazıya yön verildi. Bu alanda, SDÜ Deprem Araştırma Merkezi'nden 2 uzman tarafından yürütülen çalışmalar sırasında doğu-batı yönünde 60 m., kuzey-güney yönünde ise 30 m.'lik bir bölüm incelendi. Jeoradar tekniğinin uygulandığı çalışma sonucunda doğu-batı yönlü uzanan büyük bir kompleks yapı kalıntısına rastlandı.

En tepe noktadan başlayan kazı çalışmasında 5x5 m.'lik toplam 8 açma yapıldı. Aedilicus Tepesi çalışmaları sonucunda ortaya çıkan yapının bütün duvarlarının ince sıva ile kapatıldığı ve sıva üzerinin oldukça basit bir biçimde farklı renkteki boyalar ile genellikle geometrik bezemelerle süslendiği görüldü. Yapının zemini mermer *opus sectila* ile döşenmiş, ancak döşeme geç dönemde aşırı tahrip edilmiştir. Bu süsleme öğesinin yapının genelinde aynı tipte olmadığını, batısındaki dikdörtgen biçimli mermer plaka yatakları göstermektedir. Burada kullanılan mermer parçaları da yerlerinden sökülmüştür (Res. 4). Oldukça görkemli bir biçimde devşirme malzemeden inşa edilmiş olan bu yapının büyük bir yangın geçirdiği anlaşılmıştır. Yapı içerisinde ele geçen mermer parapet parçaları ile kireçtaşından haç parçası, buranın büyük bir kompleks olduğuna (belki bir piskoposluk sarayı) ve en azından bir bölümünün de kilise olarak kullanıldığını belgelemektedir. Ayrıca, bu alanda ele geçen yarım işçilikle bırakılmış bir mortar, kentte üretimin yapıldığını göstermesi açısında oldukça önemlidir. Aedilicus Tepesi çalışmaları önümüzdeki sezonlarda da devam edecektir.

Res. 1-2
Cardo Maksimus caddesi, geç dönemlere ait su sistemleri

Figs. 1-2
Cardo Maximus street, water systems used in late Antiquity

the sidewalk stones are found about 1 m. above the floor shows that they are not in situ.

Among the important finds of the season are inscribed postaments and postament fragments. They were uncovered in trench 5 and were not in situ but can be dated post-2nd century A.D. based on the script type. The latest coin attested during the work at the Cardo Maximus is dated to the 11th century. Among the potsherds uncovered, pieces belonging to coarse daily use wares and some glazed wares may be dated to the 9th-11th centuries.

***Aedilicus Hill** (Fig. 3)*

In order to clarify the connection of the five postaments uncovered in the previous campaign with the east side of Cardo Maximus, work continued according to the results of geophysical surveys on this hill. Two experts from the Süleyman Demirel University Earthquake

Res. 3 Postamentli alan ve Aedilicus Tepesi
Fig. 3 Area with postaments and Aedilicus Hill

Res. 4 Piskoposluk Sarayı- Kilise ? Mermer *opus sectile* döşeme
Fig. 4 Bishop's palace – church? Marble opus sectile flooring

Tiberius Sokağı (Har. 1)

Mimarisi itibariyle Hellenistik Dönem özelliklerine sahip olan bir yapı duvarı üzerinde kentin Roma öncesi süreçlerini ait veriler aramak amacıyla, arazi koşullarına bağlı olarak 5x4 m. boyutlarında 5,10 m. derinliğinde bir sondaj yapıldı. Bu açmada antik kenti su dağıtım şebekesine ait olan pişmiş topraktan yapılmış su künkleri, cam, metal ve seramik kap buluntuları ele geçti. Seramik eserlerin kronolojik olarak 5. yy.'dan itibaren İ.Ö. 1. yy.'a kadar değişik safhalara ait olduğu gözlendi. Sondajda saptanan en önemli buluntu ise çok kaliteli bir işçilik gösteren duvar resimleridir. Hellenistik Dönem'e ait mimari özellikler gösteren yapı duvarının iç kısmında gerçekleştirdiğimiz bu sondaj çalışmasında inilen en alt kodda harçla kaplı yüzeyin kırmızı, beyaz ve siyah renklerden oluşan bir duvar resmi ile kaplı olduğu anlaşıldı. Paneller biçiminde tasarlanan duvar resminde deformasyona uğramış bir sütun resmi görülmektedir (Res. 5). Bunlar kentin –şu ana kadar– bilinen en erken dönemlerine ait veriler olup Antiokheia'nın ulaştığı zenginlik ve paralelinde gelen sanatın üst seviyelerde olduğunun da kanıtlarıdır.

2. Buluntu Deposu Çalışmaları

Depo çalışmalarının ilk etabında, önceki kazı sezonlarında ortaya çıkarılmış olan eserlerin yeni envanter sistemimize uygun olarak düzenlenmesi işlemi gerçekleştirildi. Bu sayede, 54 kasa seramik yeniden elden geçirildi Tüm malzemeler cinslerine göre ana gruplara ayrıldı. Her bir ana grup ise kendi içerisinde yıl, çalışma yeri ve seviyelerine göre ayrıştırılıp ilgili kasaya torbalar halinde yerleştirildi.

Çalışmaların ikinci etabı ise geniş kapsamlı bir seramik eser katalogu hazırlanmasına dönüktür. Bu kapsamda çizimi tamamlanmış olan 148 farklı kap parçası dijital

Research Centre studied an area extending 60 m. east-west and 30 m. north-south using geo-radar methods. The results revealed the presence of a large complex extending in the east-west direction.

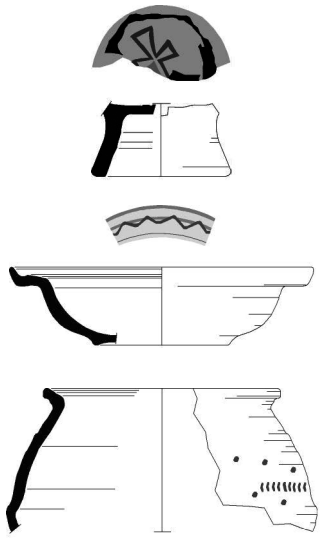
Excavation started at the peak and a total of 8 trenches of 5x5 m. were dug. The building thus exposed has all the walls coated with fine plaster and decorated with very simple, usually geometric motifs in various colours. Its floor is paved with marble opus sectile, which was later badly damaged. This pavement was not of the same type in the entire building as inferred from marks of rectangular marble plaques in its western side. The marble pieces were also removed. This grand complex, built with reused materials, had suffered a great fire. Fragments of a marble parapet and a limestone cross uncovered inside the building suggest that it was a large complex, perhaps a bishop's palace. At least some part of it served as a church. A semi-worked mortar uncovered in this area is of importance for it points to production in the city. Work on Aedilicus Hill will continue in the coming campaigns (Fig. 4).

Tiberius Street

A sounding of 5x4 m. that reached a depth of 5.10 m. was dug on the wall of a structure, whose architecture reflects the Hellenistic period. This was done to look for traces of the Roman period. Finds include terra cotta pipes of the water system of the ancient city as well as glass, metal and pottery objects. Pottery finds date to a time range between the 5th to the 1st century B.C. The most important find from the sounding is a wall painting of very fine quality. The sounding was dug on the interior of the Hellenistic wall. At the bottom level we found a wall painting with red, white and black colours on its plastered surface. Designed in panels, the wall painting

Res. 5 Tiberius Sokağı sondajı, duvar resmi
Fig. 5 Tiberius street sounding, wall painting

Çiz. 1
Afrika ve Kıbrıs kırmızı astarlı grubuna ait kaplar
Dwg. 1
Vessels of African and Cypriot red slip wares

ortama aktarıldı. Ardından tamamının freehand programı ile dijital çizimleri gerçekleştirildi. Bunların yanı sıra Antiokheia'da saptanmış olan kapların hamur özellikleri ilk kez ortaya kondu; hamur ve astar renklerinin istatistikî dağılımı tablo halinde çıkarıldı. Bu çalışmaların sonucunda, kazılarda bulunmuş olan bu kapların genellikle Afrika ve Kıbrıs orijinli kırmızı astarlı seramiklerden oluştuğu ve ağırlıklı olarak 4.-7. yy.'lar arasına tarihlendikleri gözlendi (Çiz. 1).

3. Topografik Plan - Harita Çalışmaları

Önceki yıllarda kazı ve araştırma yapan ekipler tarafından hazırlanmış olan planların yeniden RTK adlı cihazla düzenlenmesi ve kazılar sonucunda ortaya çıkarılan yapılara ait planların, haritaya yerleştirilmesi için başlatılan çalışmada ilk olarak kent suru ele alındı ve tam olarak plana yerleştirilmesi sağlandı. Bu çalışma sonucunda antik kentin sit sınırlarını çevreleyen ve 47 hektar olarak bilinen alanın 67,3 hektar olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, Cardo Maksimus ve Tiyatro yapılarının taş planları sayısal ortama aktarılarak topografik plan üzerine yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Merkezi Kilise, Aziz Paulos, Nympheion gibi kenti içerisinde kazısı gerçekleştirilmiş tüm yapılarda plana aktarılmıştır. Kent dışında kalan ancak kentle organik bağa sahip olan Men Kutsal Alanı ve Aquaduktlerin topografik plana oturtulması da sağlanmıştır.

4. Deneysel Arkeoloji Kapsamında Seramik Üretimi

2009 yılında başlatılan Deneysel Arkeoloji çalışmaları kapsamında bu yıl ilk olarak, Yalvaç Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Antiokheia antik kentinden ve Yalvaç çevresinden daha önceki senelerde bulunmuş seramik

depicts a column in deformed condition (Fig. 5). These constitute the earliest finds from the city to date and evince the high level of wealth and art progressing in parallel with its prosperity.

2. Work at the Finds Depot

In the first stage of work in the depot we re-inventoried the finds from previous campaigns according to our new system. Thus, 54 boxes of potsherds were reviewed and regrouped into main ware groups. Each of these main ware groups were subcategorised according to their find levels, spots and years, and then placed in bags and finally in boxes.

The second stage covered the work for a comprehensive pottery catalogue. For this purpose 148 shards, whose drawings were completed, were digitalised and drawings were redone in the Freehand program. In addition, clay features of pottery uncovered in Antioch were for the first time clarified, and statistical distributions of clay and slip colours were marked in a table. Consequently, most of the vessels were seen to be red slip wares of African and Cypriot origin that dated to the 4th-7th centuries (Dwgs. 1).

3. Topographic Map – Plan Work

Our rearrangement work used RTK equipment to review the plans prepared by various teams in the past and to mark newly uncovered structures in the map. We first focused on the fortifications and marked them on the map. Thus the site of the ancient city is now measured to be 67.3 ha. instead of 47 ha. In addition, stone plans of the Cardo Maximus and the Theatre were digitalised and marked on the topographic map. Furthermore, structures previously uncovered within the city such as

Res. 6 Deneysel arkeoloji kapsamında yapılan pişmiş toprak üretimler

Fig. 6 Baked clay production within experimental archaeology

kapların fotoğrafları çekildi, çekilen fotoğraflar katalog haline getirildi ve bu formlar esas alınarak benzerleri yapılmaya çalışıldı. Bunun yanı sıra çamurum tüm özelliğini ortaya çıkarabilmek için pano, plaka, büst denemeleri de yapıldı.

2010-2011 yıllarında antik dönem ve günümüz formlarından faydalanılarak 200'ü aşkın seramik ürün elde edildi (Res. 6). Bu seramiklerin hamur renkleri Mansel kataloğundaki renklerle karşılaştırıldığında 5 YR 5/8 (Kırmızımsı sarı), 5 YR 5/6 (Kırmızımsı sarı), 7,5 YR 5/6 (Koyu kahve) ve 5 YR 6/6 renk tonlarının elde edildiği görüldü. Bu renk tonları da kentte bulunan seramiklerle aynıdır. Antik kent çevresindeki farklı kil yataklarından denenmek üzere yeni örnekler getirilmiştir.

5. Epigrafik Çalışmalar

Bir yazıt korpusu oluşturma çalışmalarına devam edildi. Ayrıca bu yıl açığa çıkarılmış olan üç yazıtın tercümesi yapıldı ve ayrıca yazıtlar yayına hazırlanmaktadır.

the Central Church, St. Paul's Church, and the Nymphaeum were also marked in the map. Other structures located outside the city but organically connected with it, such as the Men sanctuary and the aqueducts, were also marked on the map.

4. Pottery Production as Part of Experimental Archaeology

Within the frame of the experimental archaeological work initiated in 2009, this year we first photographed pottery vessels formerly uncovered in Antioch and around Yalvaç now on display at the Yalvaç Museum. Then we put them into a catalogue format and tried to produce their parallels based on their forms. In addition, panels, busts and plaques were also produced in order to understand all the capabilities of the clay.

In 2010 and 2011, we produced more than 200 pottery vessels based on ancient and modern forms (Fig. 6). Their colours match with 5 YR 5/8 (reddish yellow), 5 YR 5/6 (reddish yellow), 7,5 YR 5/6 (dark brown) and 5 YR 6/6 in the Munsell colour chart. And these colours match with those of the finds from the city. New samples of clay were brought in from nearby beds in order to make further tests.

5. Epigraphic Work

Work to build a corpus of inscriptions continued. Three inscriptions, newly uncovered in this campaign, were also translated and are currently under study for publication.

Rhodiapolis Kazıları ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2011

Excavations at Rhodiapolis and Surveys in the Environs in 2011

İsa KIZGUT

2011 kazı sezonu çalışmaları; Tiyatro, Agora, Opromoas Stoası, Athena Tapınağı, Basamaklı Cadde, Opromoas Ailesi Anı Binası, Doğu Caddesi, Anıtsal Gömüt ve Kuzey Nekropolü birimlerinde gerçekleştirilmiştir. Yazıt çalışmaları, restorasyon ve konservasyon çalışmaları yanında geniş bir alanda temizlik çalışmaları da yapılmıştır*.

Athena Pollias Tapınağı Çevresi: Tiyatronun dayandığı batı yamaç üzerinde, kilisenin hemen kenarındaki sarnıcın güney kısmında bulunan alanda, önündeki geç dönem Bizans Dönemi savunma duvarının öne doğru esnemiş kısmında restorasyon çalışmalarının yapılabilmesi için kazı çalışmalarına başlanmıştır. Öncelikle, toprak ve molozun baskısına dayanamayarak esneyen duvarın arkası ve etrafının açılması planlanmış ancak kazı ilerledikçe duvarlara ve odalara ayrılmış yapı kalıntıları günyüzüne çıkmıştır (Res. 1). 2009 ve 2010 kazı sezonlarında ele geçen iki yazıta göre Athena Pollias'a adanmış bir tapınağın bulunduğu kesinleşmişti. Bu alanda yapılan çalışmalar esnasında toplam 7 mekân açığa çıkarılmıştır. Bu mekânların moloz taş duvarlarında daha erken döneme ait çeşitli mimari parçaların devşirme olarak kullanılmış olması ve örgü nitelikleri nedeniyle tapınaktan daha geç dönemde oluşturulduğu ve işlikler olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Duvarların tahrip olduğu, kısmen yıkıldığı kısmen de esnedikleri görülmüştür. Buradaki kazılar boyunca Bizans Dönemi'ne ait 3 adet sikke ele geçmiştir.

* Genel Müdürlüğümüz ve tüm çalışanlarına, Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Kumluca Belediye Başkanlığı'na, Kumluca Kaymakamlığı'na her türlü destekleri ve yanımızda oluşları için, Bakanlık Temsilcimiz Antalya Müzesi Uzmanı M. Samur'a, kazı ekibinin tüm bilim insanı, öğrenci ve işçilerine emekleri için ayrı ayrı teşekkür ederim.

The excavations in 2011 covered the theatre, agora, Opramoas Stoa, Athena Pollias Temple, Stepped Street, Opramoas Family Memorial, East Street, Monumental Tomb and North Necropolis. In addition, inscription studies, restoration and conservation work as well as cleaning across a wide area were conducted.*

***Athena Pollias Temple**: Excavations were carried out in the area on the west slope where the theatre rests, in the area to the south of the cistern just by the church, and where the late Byzantine defence wall bulges out in order to initiate restoration work. First of all, the wall, which was bulging due to the pressure of the earth and rubble filling, was exposed. Two inscriptions uncovered in 2009 and 2010 clearly showed the existence of a temple dedicated to Athena Pollias. First, it was thought to expose the wall and its surrounding area, but as excavation progressed, then other walls and structures comprising rooms came to light (Fig. 1). Work in this area brought to light seven rooms in total. The walls of these rooms were built with rubble and contain reused ancient materials. Their masonry suggests that they were built at a later date than the temple and thus used as work-areas. The walls were partly fallen, in damaged condition or bulging. Three coins uncovered belong to the Byzantine period.*

***Opramoas Family Memorial**: Inscriptions show that the monument separated from the Hadrianeum with a stepped alley that led to Building G behind was indeed*

* *I would like to express my sincere thanks to the General Directorate and all its staff, Akdeniz University Rectorate, Kumluca Municipality, Kumluca Kaymakamlığı for all their support and standing by us, the state representative M. Samur of Antalya Museum, all the scholars, students and workmen of the excavation team for all their hardworking.*

Fig. 1 Geç Dönem Mekânlar
Fig. 1 Structures of the later period

Fig. 2 Opramoas Ailesi Anıtı
Fig. 2 Opramoas Family Memorial

Opromoas Ailesi (Anı) Binası: Hadrianeum ile arasında arkasındaki G Yapısına ulaşmak için basamaklı bir sokak aralığı bırakıldıktan sonra aynı yönde bir başka anıt yapısı olarak inşa edilen yapı ele geçen yazıtlara göre Opromoas Ailesi (anne ve baba) için inşaa edilmiştir (Res. 2). Doğusunda, bu anıta daha sonradan eklenmiş iki mekân daha bulunmaktadır. Daha önce kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilen yapıların içerisi tamamen kazılıp temizlenmiş ve az miktarda buluntu da ele geçmiştir. Dış kısımdaki toprak dolgu, kaçak kazıcıların mekânların içinden dışarıya attıkları toprakla oluşmuştur. Bol miktardaki seramik parçaları mekânların kullanım amaçlarının belirlenmesine yardımcı olacaktır. Mekândan biri dışa tamamen kapalı yani kapı ve penceresizdir.

Anıtsal (ev formlu) Gömüt: Kentin güneydoğusunda ve en alt kotta yer almaktadır. 2011 kazı sezonu öncesinde kente gidiş gelişin daha rahat sağlanabilmesi için yapılan yol çalışması sırasında açılan yolun tam kenarında kaldığı için kazı programına alınmıştır. Yol seviyesinden yaklaşık 4 m. yüksekliktedir. İki bölümden oluşan yapıda, ana mekân kremasyon gömünün yapıldığı bölümdür (Res. 3). Yaşanan deprem ve daha sonraki bir dönemde ikinci kez kullanım gören yapıda gömüye dair veriler ele geçirilememiştir. Yapı doğu-batı doğrultulu olup, üzeri tonoz örtülüdür. Doğu duvarı (cephe) net olarak izlenememektedir, diğer üç duvarı moloz taşlarla örülmüştür. Batı duvarda iki adet niş bulunmaktadır ve güney kesimde kalan niş içinde küçük bir niş daha vardır. Güney duvarında iki, kuzey duvarında ise üç adet niş yer almaktadır. Güney duvardaki nişlerin önü moloz taş örgülü olup bunların ikinci kullanım amacına yönelik olduğu düşünülmektedir. Tüm nişlerin kemerleri pişmiş toprak tuğla ile örülmüştür. Batı duvarda, kuzey bölümdeki nişin içinde kireçtaşından ve üst kısmı silme profil barındıran bir taş blok yer almaktadır. Bloğun üzerinde yer alan oyuntu stel yerleştirilmesi içindir.

a memorial dedicated to the Opramoas Family (his parents) (Fig. 2). There were two more rooms later annexed to this monument. These rooms had been entirely destroyed by previous illicit digging, and their interiors were excavated but only few finds were uncovered. The earth filling outside seemed to have been dumped there by the treasure hunters who dug in these rooms. The abundance of pottery finds will help to clarify their function. One of the two rooms is entirely introverted with no doorway or window opening outside. The excavation is foreseen to be completed in the coming campaign, and new finds to be uncovered will help to attain a better definition.

***Monumental (House-type) Tomb**: The tomb is located in the southeast part of the city at its lowest terrace. It is located by the road planned to be built in 2011 for facilitating access to the city so it was taken into the excavation program. It is at 4 m. above the road level. The structure comprises two sections, with the main chamber being where the cremation burial was made (Fig. 3). No evidence for the burial has been attested in the structure because of due to earthquake damage and a second, later phase of use. It extends in the east-west direction and is covered with a vault. The east wall (façade) cannot be followed clearly; however, the remaining three walls were built with rubble. There are two niches in the west wall and the niche in the south part has a smaller niche within it. There are two niches in the south wall and three in the north wall. At the front of the niches in the south wall is rubble masonry, which is thought to be from secondary use. The arches of all the niches were built with baked clay bricks. The northern niche in the west wall has a limestone block with a moulding profile on its top. The hole on its top was for placing a stele.*

Fig. 3 Anıtsal Ev Formlu Gömüt
Fig. 3 Monumental house-type tomb

Batı duvara bitişik, moloz taşlar ile örülmüş ve üzeri harçla kaplanmış platform benzeri bir yükselti bulunmaktadır. Platformun doğusunda ve yaklaşık ortasında gün yüzüne çıkarılan künk, buradan aşağıya sıvı akıtıldığını göstermektedir. Künkün altında mekânın zeminine oyulmuş bir çukur tespit edilmiş ve çukurun dibe doğru daraldığı görülmüştür. Bu çukura bir kap yerleştirildiği ve künk aracılığı ile akan sıvının burada biriktirildiği anlaşılmaktadır. Tüm bu döşemler yapının ikinci evresinde bir şarap işliği atölyesi olarak kullanıldığını ve anlamının tamamen değiştiğini göstermektedir. Depremle zarar gören ve tonoz çatısı tamamen yıkılan yapının iç bölümü ikinci kullanım sırasında temizlenmiş olmalıdır. Çünkü tonozla ilgili hiç bir parça ele geçmemiştir. Kazı sırasında temizlenen dolgu daha sonraki yıkıma ve kaçak kazıcıların tahribatına aittir. Yapının gerçek zemininin kireç taşı kaplama plakalar ile oluşturulduğu zeminde birkaç yerde sağlam kalan parçalardan anlaşılmıştır. Ancak zemini tamamen tahrip olduğu için alttaki zemin temeli sağlam olarak ele geçirilmiştir.

Ana mekânın bitişiğindeki yan mekânda fazla bulgu ele geçmemiştir. Girişi doğu duvarında bulunan kapıdan sağlanmıştır. Tonozlu üst örtüsünün bir kısmı korunmuş durumdadır. Mimari döşemi ile mezar olarak tanımladığımız yapıda herhangi bir gömüye ait olabilecek iskelet yada kemik parçaları ele geçmemiştir. Nişlerin urne gömü için düzenlenmiş olabileceği, stel yuvasında da mezar sahipleri ile onların vasiyetlerini içeren yazıtlı stelin bulunduğu düşünülmektedir. Plan olarak Kilikya'dan bir örnekle benzeştirilen yapımız, büyük ölçüleri nedeniyle "Anıtsal (Ev Formlu) Gömüt" olarak adlandırılmıştır.

Kuzey Nekropolü: Rhodiapolis nekropolleri kentin çevresinde özellikle de kente gelen yollar üzerinde yoğunlaşmıştır ve ana yollara caddeler ile bağlanmıştır.

There is a platform-like dais built with rubble and coated with mortar, adjoining the west wall. A pipe was uncovered on the east side of the platform, about the centre, which suggests a fluid flow. A pit cut in the floor was identified beneath the pipe; it tapers toward the bottom. It was understood that a vessel was placed in this pit to collect the fluid. All these installations show that the structure served as a winery in its second phase, assuming a different meaning. The structure was destroyed by an earthquake with the vault collapsing. Its interior was cleaned of debris to prepare for its second use because no trace of the vault was uncovered in the excavation. The filling removed in the course of excavations had arisen from later destruction and illicit digs. A few intact veneers found at places on the floor attest that the original floor was paved with stone plaques. However, as the floor was entirely destroyed, its underlying foundation was uncovered intact.

A lateral room adjoining the main room did not contain many finds. Part of its superstructure was preserved. The room was accessed via a doorway in the east wall. The room was damaged probably by an earthquake. No evidence for the flooring was found.

The architectural installation of the structure suggests a tomb function, but no skeleton or bone fragments were uncovered. It is thought that the niches were to hold urns, and the hole was used for placing the stele bearing the names of the deceased and their wills. Its parallel in layout is found in Cilicia. Due to its big dimensions, it was named "Monumental (House-type) Tomb".

***North Necropolis**: The necropoleis of Rhodiapolis cluster along the roads leading to the city and connect the main roads via streets. The earliest necropolis is dated to the 4th century B.C. and comprises the rock tombs in the valley to the north of the settlement. The Roman period necropoleis around the city mostly comprise vaulted tomb chambers and sarcophagi. While the sarcophagi cluster along the road on the south, the chamber tombs are usually found in the north and northwest. Excavations in the necropoleis were initiated this year, and six of the vaulted and chamber tombs exposed illegally or destroyed previously were cleaned. Vaulted rooms rest on the north slope and face the same direction. Some of these tombs are single story while some others have two floors.*

***Restoration and Conservation Work**: An area of practice in our excavations was the restoration, repair and reinforcement works. The repair and reinforcement works realised are summarised below.*

Before the excavations started, conservation of the heavily damaged stoa wall on the Opramoas Terrace and the

Fig. 4 Opramoas Stoası Konservasyon Sonrası
Fig. 4 Opramoas Stoa, after conservation

Fig. 5 Opramoas Stoası Işıklandırılmış Görüntüsü
Fig. 5 Opramoas Stoa, with lighting

En erken nekropol, yerleşimin kuzeyindeki vadi kenarında kayalıklarda bulunan kaya mezarlarıdır ve İ.Ö. 4. yy.'a tarihlenmektedir. Kentin çevresindeki Roma Dönemi nekropolleri daha çok tonozlu oda mezarlar ve lahitlerden oluşmaktadır. Lahitler, kentin güneyinden çıkan yol boyunca yoğunlaşırken, oda mezarlar kuzey ve kuzeybatı bölümde daha fazladır. Nekropol kazılarına ilk kez bu yıl başlanmış, kentin kuzey ve kuzeybatısında bulunan tonozlu mezarlarda ve oda mezarların daha önce tahrip edilmiş ve kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış 6 adet mezar temizlenmiştir. Tonozlu mezarlar kuzey yamaca yaslanmış olup cepheleri de bu yöne bakmaktadır. Bu mezarların bazıları tek bazıları da iki katlı olarak düzenlenmiştir.

Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları: Kazı öncesi başladığımız bu çalışmalarda Opromoas anıtı terasında yer alan ve büyük oranda zarar görmüş olan stoa duvarının konservasyonu ile tiyatronun batı analemna duvarının restorasyonu ele alınmıştır. Stoa duvarında, gerek kaçak kazıcıların ve gerekse meydana gelen deprem ve yangın gibi afetlerin neden olduğu tahribatın giderilmesi, duvarların sağlamlaştırması ve derz dolgu çalışmaları yapılmıştır. Duvardaki yıkılmış olan nişlerin tuğla tonozları orijinal ölçülerinde yeni tuğlalar ile örülerek tamamlanmıştır (Res. 4-5).

Restorasyon çalışmalarının diğer ayağı olan tiyatronun batı analemna duvarının restorasyonu esnasında duvarın, arkasındaki yamaçtan gelen yağmur suları nedeni ile esnediği ve blok taşlardan örülü duvarın pek çok taşının zarar görerek kırıldığı tespit edildi (Res. 6). Zarar görmüş olan bloklar için kendi ölçülerinde yeni bloklar kestirilmiş; bunların orijinal taşlar ile yerlerinin değiştirilebilmesi için duvar temel seviyesine kadar tamamen sökülmüştür. Bu çalışma esnasında duvarda yeterli derecede harç kullanılmadığı gibi, temel bloklarının da yeterli

restoration of the western analemma wall of the theatre were initiated. The damage in this wall was caused by natural catastrophes such as earthquakes and fires and compounded by the activities of illicit diggers. The repair of the wall was started by reinforcing it and filling the mortar courses. The brick vaults of the niches in the wall were repaired with new bricks in the original size (Figs. 4-5).

On the other hand, regarding work for the western analemma of the theatre, it was observed that the wall built with block stones had bulged due to rainwater flowing down the slope to its rear and that many of its blocks were broken (Fig. 6). Damaged blocks were replaced with new blocks cut to the same size after the wall was dismantled down to foundation level. The dismantling process revealed that the amount of mortar used was not enough and that the original blocks of the foundation were not thick enough. The foundation was rebuilt with wider and stronger blocks, and the wall was rebuilt with original intact material while broken pieces were replaced with newly cut blocks. After the first five courses were built, the work was completed but will be resumed later.

***Restoration and Conservation of Mosaic Pavement in the Church**: Restoration and conservation of the mosaic pavement in the south aisle of the church was carried out in 2011. Before the start of the work the floor mosaics were documented and the application method was defined. Extant pieces indicate that the mosaic was paved with tesserae of varying sizes and in five colours, and the compositions comprise stylised vegetal and geometric designs. Its tesserae were cut from white, black, yellow, red and blue stones. The cross section shows, from bottom to top, the filling layer (statumen) of stone fragments, a layer of mortar (rudus) of 2-4 cm. thickness,*

Fig. 6 Analemma Duvarı Restorasyon Aşaması
Fig. 6 Analemma wall, during restoration

Fig. 7 Tekfen Filarmoni Konseri
Fig. 7 Tekfen Philharmonic Concert

kalınlıkta olmadıkları görüldü. Temel, daha geniş ve güçlü yeni bloklar kullanılarak özgün görüntüsüne uygun olarak sağlamlaştırıldı. Temel üstü ise ilk beş sıraya kadar örüldü

Kilise Mozaikli Zeminin Restorasyonu ve Konservasyonu: 2011 yılı kazı sezonunda, Kilise güney nef mozaiklerinin restorasyon ve konservasyonu gerçekleştirilmiştir. Elimize ulaşan parçalara göre, mozaik, beyaz, siyah, sarı, kırmızı, mavi renkte ve değişken ölçülerde tesseralardan oluşturulmuş, stilize bitkisel, geometrik betimler işlenmiştir. Mozaik kesiti incelendiğinde, taş parçalarından dolgu (statumen) tabakası üzerinde 2-4 cm. kalınlığında bir harç tabakası (rudus) ve 1-2 cm. kalınlığında daha küçük agregalı bir harç tabakası (nucleus), en üst katmanda yatak harcı ve tesseralar yer almaktadır. Harç katmanlarında kullanılan malzeme kireç, kum, az miktarda tuğla tozu ve tuğla kırığından oluşmaktadır. Mevcut durumu ile korunması planlanan mozaik alanda, toprak, ağaç vb. kalıntılar temizlenmiş, dolgu harcı ve taş blokaj arasındaki boşalmalar ve bozulmalar için Primal Ac 33 ile hazırlanan enjeksiyon harçları kullanılarak sağlamlaştırma ve dolgu işlemleri yapılmış, yatak harcından tamamen kopmuş tesseralar, hazırlanan hidrolik kireç harçları ile mevcut yerlerinde kullanılmış, tessera aralarındaki boşluklar da benzer harçlar hazırlanarak detay temizliklerle eş zamanlı uygulanmıştır.

Çevre Araştırmaları: Rhodiapolis kazılarında dikkat çekecek kadar çok miktarda defolu seramik artıkları bulunmuştur. Bu nedenle kentte seramik atölyesi beklenmektedir. Henüz böyle bir yapı günyüzüne çıkmamıştır. Bu sezon çevre araştırmalarında amaçlanan yerel üretimde kullanılmış seramik çamuru ocakları aranması olmuştur. Kumluca ovası kuzeyden akıp gelen iki dere nedeniyle alüvyon altındadır ve ovanın bereketi de bundan gelmektedir. Ova genelinde farklı noktalardan

and another layer of mortar with a small aggregate (nucleus) with a thickness of 1-2 cm., and a mortar bedding and tesserae. The mortar layers contain lime, sand, a little brick powder and broken brick pieces. The mosaic paved area is foreseen to be preserved as it is, so remains of trees and earth were removed. Missing and deterioration in the mortar joints and stone blocks were reinforced and filled with injection mortars prepared with Primal Ac 33. Tesserae loosened entirely from the bedding mortar were restored to their places using hydraulic lime mortar, and gaps among the tesserae were applied with similar mortars at the same time as detail cleaning.

***Surveys in the Environs**: In the course of excavations at Rhodiapolis noteworthy amount of pottery wastes with malproduction were found. Therefore, a pottery workshop is anticipated in the city; however, such a structure has not been identified yet. Thus, this year's surveys aimed at looking for and identifying clay quarries that had been used in the local production of pottery. Kumluca Ovası receives alluvium from two rivers flowing from the north, and this is the source of its fertility. Vessels from clay samples taken from various points in the plains were produced and fired. Pottery thus obtained is similar to the examples uncovered in the excavations at Rhodiapolis. Clay analyses conducted at the laboratories of Anadolu University in Eskişehir also yielded similar results. That is, pottery was produced in the city using the local clay from the plains.*

***Activities**: As the directors of the excavations, we are in search of sponsors to attain our goals of completing the excavations rapidly and to prepare a visitor-friendly site that is easily understandable. Toward this end, the Tekfen Philharmonic Orchestra performed a gala concert on 22 June 2011. Some 2500 concert attendees*

alınan çamur örnekleri ile kaplar üretilmiş ve fırınlanmıştır. Elde edilen seramiklerin Rhodiapolis buluntusu seramiklerle benzeştiği görülmüştür. Eskişehir Anadolu Üniversitesi labaratuarlarında yaptırılan kil analizleri ile de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Yani kentte seramik üretildiği ve hammadde için çok uzağa gidilmesine gerek kalmadığı, ovadan elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Etkinlikler: Kazı Başkanlığı olarak kent merkezinin kazılarının tamamlanarak en kısa sürede ayağa kaldırılması ve ziyaretçilerce algılanabilen, gezilmesi kolay bir örenyeri hazırlama hedefimize ulaşma isteği doğrultusunda özel sponsor arayışlarımız devam etmektedir. Buna yönelik olarak Tekfen flarmoni orkestrası 22 Haziran 2011 tarihinde görkemli bir konser vermiş, dışarıdan katılan izleyicilerin yanısıra yöre halkının ilgisi ve katılımı sevindirici boyutta olmuştur. Yaklaşık 2.500 izleyicinin coşkusuyla, henüz restorasyonu tamamlanmamış olan tiyatroda gerçekleştirilen konserle dikkatleri restorasyonu gereken yapılara çekerek gönüllü sponsor adaylarına seslenmiş olduk (Res. 7).

participated enthusiastically at the theatre whose restoration has not been completed yet. We were able make our voices heard through candidates who become sponsors as well as volunteer (Fig. 7). The interest both of outsiders and locals has been very encouraging.

2011 Yılı Silifke Kalesi Kazı Çalışmaları

Excavations at Silifke Citadel

Ali BORAN

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Mersin, Silifke Kalesi'nde 4 Temmuz – 9 Eylül 2011 tarihleri arasında başkanlığımızdaki ekip tarafından kazı ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir* (Res. 1 ve Çiz. 1).

Çalışmalarımız belgeleme, temizlik, kazı ve geçici koruma aşaması olmak üzere dört alanda yapılmıştır. Kazı öncesinde alanın fotoğrafları çekilmiş, Adana Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü'nden alınan kalenin röleve planları kontrol edilmiştir. Daha sonra, öncelikle kazı yapılacak alanlar olmak üzere bitki temizliği gerçekleştirilmiştir.

Giriş Eyvanı Açması: Kalenin kuzeyinde yer alan eyvan kuzey-güney yönünde eğimli kayalık bir alan üzerine oturtulmuştur. Üzeri beşik tonoz örtülü olup önceki yıllarda restore edilmiştir (Res. 2). İçerdeki moloz taş ve topraklar kaldırıldıktan sonra eyvanın kuzeybatısında orjinal zemini bulmak amacıyla 1x1 m. ölçülerinde bir sondaj açıldı; mevcut toprak seviyesinden 1,20 m. derinlikte yaklaşık 0,07 m. kalınlığında bir kireç tabakası bulundu.

Giriş eyvanının iç köşesinden itibaren batıya doğru 15,55 m.'lik alan orjinal zemine ulaşıncaya dek kazılarak buradaki çalışma tamamlandı. Kazı alanının batı ucunda 1,30 m. derinlikte, 4,95 m. uzunluğunda, 1,20 m. genişliğinde ana kayaya oyularak yapılmış yürüme yolu tespit edildi.

Bu alanda Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı ve sırsız seramik parçaları, mermer bir sütun parçası, düzgün kesme taş üzerine yazılmış iki adet kırık Latince kitabe parçası, silmeli bir mimari parça ele geçti.

* Kazıya Yrd. Doç. Dr. K. Özkurt, Yrd. Doç. Dr. Y. Karaca, Öğr. Gör. restoratör-mimar M. Mutlu, Öğr. Gör. N. Bakar, Arş. Gör. H. Sözlü, Uzman Zekai Erdal, Sanat Tarihçi Z. K. Ketil, Sanat Tarihçi Ş. Bayar ile lisans öğrencileri katılmıştır. Bakanlık temsilcisi olarak Arkeolog F. Güngör görev yapmıştır. Kazının ilk aşamasında 25 işçi ikinci aşamada 30 işçi çalıştırılmıştır.

Excavation and restoration work was conducted between 4 July and 9 September 2011 by a team under the author's direction with the permission granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism (Fig. 1 and Dwg. 1).*

The excavations were carried out in four steps: documentation, cleaning, excavation and temporary protection. First, the excavation area was photographed, and the relevé plans of the citadel obtained from Relevé and Monuments Directorate in Adana were studied. Then vegetation was cleaned in the areas to be excavated.

***Trench at the Entrance Iwan:** The iwan, located north of the citadel stands on rocky ground sloping in a north-south direction. This barrel-vaulted iwan was restored in the previous years (Fig. 2). Following the removal of earth deposit and rubble inside, a sounding of 1x1 m. was dug in the northwest in order to reach the original floor. A lime layer of 0.07 m. thickness was found at about 1.20 m. below the present ground level.*

An area 15.55 m. westward starting from the inner corner of the entrance iwan was excavated until the floor was reached. In the west end a walking path, 4.95 m. long and 1.20 m. wide cut into bedrock, was uncovered at a depth of 1.30 m.

Excavations continued in the east until the original floor was reached as well. Traces of pathways worn away due to use were discovered in the area between the bastion A-1 to the southeast of the iwan and the fortification on the south.

* *The excavation team members were Asst. Prof. Dr. K. Özkurt, Asst. Prof. Dr. Y. Karaca, Instructor restorer-architect M. Mutlu, Instructor N. Bakar, research asst. H. Sözlü, specialist Z. Erdal, art historians Z. K. Ketil and Ş. Bayar and undergraduate students. The state representative was archaeologist F. Güngör. In the first stage there were 25 workers while this number reached 30 in the second stage of the excavations.*

Res. 1
Silifke Kalesi, kazı çalışması yapılan alanlar
Fig. 1
Silifke Citadel, excavation areas

Çiz. 1
Silifke Kalesi, kazı çalışması yapılan alanlar
Dwg. 1
Silifke Citadel, excavation areas

Çalışmalar giriş eyvanının doğusunda da orijinal zemine ulaşılıncaya kadar sürdürüldü. Eyvanının güneydoğusundaki A-1 burcu ve güneydeki sur ile arasında kalan alanda ortaya çıkarılan kayalık zeminde, kullanım nedeniyle aşınmış yol izleri tespit edildi.

A-8 Mekânı: Kalenin kuzeybatısındadır. Doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlıdır ve üzeri yine aynı yönde uzanan beşik tonozla örtülüdür (Res. 3). Güneyinde kemerli açıklıklar görülmektedir. Mekânın batı duvarının hemen önünde 3,60x3,45 m. ölçülerinde bir sondaj açıldı. Batıdan 2,10 m., kuzeyden 3,00 m. derinliğe inildi. Açmanın üst seviyelerinde bir yangın tabakası, hemen altında iki ayrı kireç tabakasıyla karşılaşıldı. Açmanın batısında 2,15 m. seviyesinde bir duvar izine rastlanıldı. Zemini bulmak amacıyla sondaj güney istikametinde genişletildi. Sondajın kuzeybatısında ana kayaya ulaşıldı. Bu alanda, Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı ve sırsız seramik parçaları, çivi ve metal parçaları ele geçti. Mekânın ölçüm, çizim ve plan çalışmaları ve fotoğraflama işlemleri yapıldı.

A-9/1 Mekân Açması: Kalenin kuzeybatısındaki, batıdan yarım daire biçiminde dikdörtgen planlı burç ile kuzeyindeki A-8 mekânının köşesinde çalışıldı. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve duvarları moloz taş malzemeden inşa edilen yapı 3,67x2,32 m. ölçülerindedir. Bu mekânda 1,60 m. derinliğe inildi. Bu alanda etütlük nitelikte 2 adet Osmanlı sikkesi, etütlük nitelikte dönemi anlaşılamayan 1 adet sikke, bir yüzük, bir bıçak parçası, yine Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı ve sırsız seramik parçaları, lüle parçaları, muhtelif boylarda metal çivilere

Room A-8: *Located in the northwest part of the citadel, this rectangular room extends in an east-west direction and is covered with a barrel vault oriented similarly (Fig. 3). There are arched openings on its south side. A sounding of 3.60x3.45 m. was dug right before the west wall of the room. A depth of 2.10 m. was reached in the west and 3.0 m. in the north. In the upper levels of the trench a layer of fire preceded by two separate layers of lime was found. Traces of a wall at 2.15 m. level below the surface were encountered in the west. The sounding was extended southward in order to reach the floor. Bedrock was reached in the northwest part of the sounding. Shards of glazed and unglazed Ottoman pottery, nails and metal pieces were uncovered. Measurements were taken, drawings and plans were made and photographs were taken.*

Room A-9/1: *The work area covered the rectangular bastion with its semi-circular west end as well as the corner*

Res. 2 Giriş eyvanı, kazı öncesi
Fig. 2 Entrance iwan, before excavation

Res. 3 A8 mekânı, kazı öncesi
Fig. 3 Room A8, before excavation

rastlanmıştır. Mekânın ölçüm, çizim ve plan çalışmaları ve fotoğraflama işlemleri yapıldı.

A-8/1 Mekân Açması: A-8 mekânının güneyindeki yapı 2,74x2,32 m. ölçülerinde olup duvar 0,58 m. kalınlığındadır. Bu alanda 2,20 m. derinliğe inildi. Mekânın, kuzeydoğusunda bir kapı açıklığı, güney duvarında sivri kemerli bir niş, batı duvarında dikdörtgen bir niş yer almaktadır. Zeminde, "L" şeklinde önceki dönemlere ait bir duvar kalıntısı tespit edildi (Res. 4).

A-8/2 Mekân Açması: Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı yapı 5,25x4,50 m. ölçülerindedir ve duvar 0,70 m.'dir. Kuzeyden A-8 mekânına bitişiktir. Bu mekânda 2,40 m. derinliğe inildi. Güneydoğusunda giriş kapısı, doğu duvarının güneyinde dikdörtgen bir niş, bu nişin de güneyinde bitkisel bezemeli devşirme malzeme yer almaktadır. Buradaki kazıdan üzerinde 3 adet haç motifi yer alan mermer kırık mimari parçalar, kırık 1 kompozit sütun başlığı, profilli mimari taş parçalar, giriş kapısının hemen önünde pithos parçaları, güney duvarının önünde *in situ* bir taş yalak ele geçti.

A-8/3 Mekân Açması: A-8/2'in güneyinde 5,60x3,40 m. ölçülerinde bağımsız bir mekândır. Güneyden 1,70 m. derinliğe inildi. Güney duvarına bitişik olarak *in situ* durumda bir taş yalak tespit edildi. Mekânın kuzey doğusunda 3 basamaklı bir merdiven vardır.

A-8/4 Mekân Açması: A-8'in güneyinde, A-8/2'ye bitişik durumda, 3,55x4,46 m. ölçülerinde bir yapıdır. Güney duvarında 1 m. genişliğinde bir kapı açıklığı tespit edildi (Res. 5).

A-8/5 Mekân Açması: A-8/4 mekânının güneydoğusunda, koridorun kuzeyinde yer almaktadır. 4,70x3,10 m. ölçülerindedir. Kazıda binanın batısından 1,25 m. uzunluğunda bir mermer sütun ile ortalarında mermer kırık bir Korinth başlığı bulundu.

of Room A-8 to its north located in the northwest part of the citadel. This rectangular room, extending in an east-west direction, measures 3.67x2.32 m. and is built with rubble stones. A depth of 1.60 m. was reached. Finds include two Ottoman coins of study value, one coin from an unidentified period worthy of study, one ring, one blade fragment, shards of glazed and unglazed Ottoman pottery, smoking pipe fragments and metal nails of various lengths. Measurements were taken, drawings and plans were made and photographs were taken.

Room A-8/1: *The structure located south of Room A-8 measures 2.74x2.32 m. with a wall thickness of 0.58 m.. A depth of 2.20 m. was reached. The room has a doorway in the northeast, a niche with pointed arch in the south and a rectangular niche in its west wall. In its floor traces of an L-shaped wall dating to earlier times were noted (Fig. 4).*

Room A-8/2: *The rectangular structure extending in an east-west direction measures 5.25x4.50 m. with a wall thickness of 0.70 m. It adjoins the Room A-8 in the north. A depth of 2.40 m. was reached. It has a doorway on the southeast, a rectangular niche in the south of the east wall and reused material with vegetal decoration to its south. Finds include fragments of architectural elements with three cross motifs, a broken composite capital, architectural pieces with profile, pithos fragments right before the entrance doorway and a stone basin in situ before the south wall.*

Room A-8/3: *This independent room measures 5.60x3.40 m. A depth of 1.70 m. was reached in the south. A stone basin in situ adjoining the south wall was uncovered. There are three steps in the northeast.*

Room A-8/4: *This room adjoins A-8/2 and is located south of A-8. It measures 3.55x4.46 m. A doorway*

Res. 4 A8 mekânı, kazı çalışması
Fig. 4 Room A8, during excavation

Res. 5 A-8/3 ve A-8/4 mekânı arasındaki koridorun kazı sonrası genel görünüşü
Fig. 5 Corridor between Room A8/3 and Room A-8/4, after excavation

A-8/6(a) Mekân Açması: 6,30x3,30 m. ölçülerinde bir mekândır. Kuzeydoğu köşesinde bir merdiven düzenlemesi vardır. Bu alanda da Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı ve sırsız seramik parçalarına rastlanıldı. Burada da ölçüm, çizim ve plan çalışmaları ve fotoğraflama işlemleri yapıldı.

Sonuç

Kazı alanındaki yapıların neredeyse tamamı moloz taş yığınları görünümündedir ve iş gücünün büyük bölümü bu taşların temizlenmesi işine harcanmaktadır.

Giriş bölümünde yapılan açma sonunda, kazı öncesinde yapılmış restorasyon çalışmalarında duvarların sadece toprak üstündeki görünür bölümlerinin ele alındığı, zemin altındaki bölümler onarılmadığı için duvar dokusunun büyük oranda tahrip olduğu görülmüştür.

2011 yılı kazı sezonunda ortaya çıkarılan buluntuların tasnif ve depo çalışmaları yapılmış; ortaya çıkarılan tüm duvarların üzerlerine kum torbaları yerleştirilerek yağmur suları ve fiziki müdahalere karşı basit güçlendirme ve koruma önlemi alınmıştır (Res. 5).

1.0 m. wide has been identified in the south wall (Fig. 5).

Room A-8/5: *It is located north of the corridor and southeast of A-8/4. It measures 4.70x3.10 m. Excavations in this room brought to light a marble column 1.25 m. long in the west and a broken marble Corinthian capital about the centre.*

Room A-8/6(a): *It measures 6.30x3.30 m. There is a stairway arrangement in the northeast corner. Finds include shards of glazed and unglazed pottery from the Ottoman period. Measurements were taken, drawings and plans were made and photographs were taken.*

Conclusion

Almost all the buildings in the excavation area look like heaps of rubble, so most of the manpower was utilized for the removal of these stones. The sounding at the entrance area showed that the restoration concerned only the parts of the walls above the ground and this caused great deterioration in the masonry.

Small finds uncovered in 2011 were categorised and placed in the depot; simple reinforcement and protection against rainwater and physical intervention were carried out by placing sandbags on the exposed walls (Fig. 5).

Soli/Pompeiopolis 2011 Kazıları

Excavations at Soli/Pompeiopolis in 2011

Remzi YAĞCI – Fatih Hakan KAYA

2011 yılı çalışmaları Soli Höyük ve Roma Sütunlu caddesinde 1 Temmuz-4 Ağustos tarihleri arasında toplam 35 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Sütunlu caddedeki kazılar, güney uçta henüz restorasyonuna başlanılmış olan yaklaşık 1000 m² alanın kuzeyindeki B9, C9, D9, E7, E8, E9 ve E10 plan karelerinde, restorasyon çalışmaları ile birlikte yürütülmüştür (Res. 1). Bu plan karelerdeki kazıların amacı ileride yapılması planlanan yeni restorasyon sürecine yöneliktir.

Kazılar sonucunda güneydeki Roma dükkanlarının devamı niteliğinde bir mekânın güneyinde ve daha üst seviyede: Doğu portikoyu doğu-batı doğrultusunda kesen Bizans Dönemi su kanalına; bunun altında yaklaşık 3,5 m. derine inen Roma Dönemi rögarına; rögarın bitişiğinde de kuzey duvarını bir eşik oluşturarak tahrip eden bir ocağa rastlanmıştır. Rögar ile ocağın bu rögarın yapımından daha geç bir dönemde işlevsel olarak birbirleriyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Roma rögarı olasılıkla bu dönemde altta tahrip edilen Hellenistik tabakanın buluntularının atıldığı çöplük olarak kullanılmıştır. Bu nedenle ocak çevresinde ve rögar içinde İ. Ö. 3-1. yy.'a tarihlenen farklı tipte birçok mutfak malzemesi ile minyatür adak eşyaları açığa çıkmıştır. Burada ele geçen buluntular lagynoi, olpeler, kalıp yapımı kaseler, amphoriskoslar, kandiller, unguentaria, figürin, havan ve havaneli (*mortarium - pestillum*), dokuma ağırlıkları ve ağırşaklar, sikkeler gibi gruplanabilir (Res. 2). Bu Hellenistik kap repertuvarı, Pompeiopolis sütunlu caddesinin Roma Dönemi öncesi kesintisiz kullanımına ilişkin kanıtları göstermesi bakımından önemlidir. Ve yine bu buluntulardan, Pompeiopolis'in Hellenistik Dönem'de de etkin bir liman kenti olduğu anlaşılmaktadır. Rögardan çıkan müzelik değerde 38 adet eser Mersin Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Soli Höyük 2011 kazıları Arkaik Teras çevresinde sürdürülmüştür (Res. 3). Arkaik Teras mekânları doğuya bakan birbirine bitişik odalardan oluşan bir mimari

The campaign at Soli Höyük and the Roman Colonnaded Street lasted from 1 July-4 August 2011; the excavation team was comprised of 35 workers. Excavations at the Colonnaded Street covered the grid squares B9, C9, D9 and E7-10 to the north of the 1000 sq. m. area where restoration was initiated recently. Both activities were carried out simultaneously (Fig. 1). The excavations in these grid squares extended to the area where future restoration is foreseen.

As a result of the excavations in the southern part of a room, which looks like a continuation of the Roman period shops but at higher levels, the following were uncovered: a Byzantine-period water channel which cuts the east portico in the east-west direction; a Roman period manhole, right below the channel, reaching a depth of ca. 3.50 m. and a hearth that adjoins the manhole and destroys the north wall by forming a threshold. It is understood that the manhole and the hearth were connected functionally at a time later than the construction of the manhole. The manhole may have served as a garbage pit to dump the finds from the Hellenistic layer, which was destroyed at this time. Therefore, numerous kitchen materials and miniature votive offerings dated to the 3rd-1st centuries B.C. were uncovered in the manhole. These finds can be grouped as lagynoi, olpe, mould-made bowls, amphoriskoi, lamps, unguentaria, figurines, mortars and pestles (mortarium/pestillum), loom weights, spindle whorls, and coins (Fig. 2). This Hellenistic vessel repertory is of importance for it shows the continuous use of the Colonnaded Street before the Roman period. Again the finds suggest that Pompeiopolis was an active harbour in the Hellenistic period. A total of 38 items uncovered in the manhole were turned over to the Mersin Museum.

Excavations at Soli Höyük continued on and around the Archaic Terrace in 2011 (Fig. 3). The rooms on the Archaic Terrace constitute a complex of adjoining room

Res. 1 Sütunlu Cadde Roma dükkanları ile Bizans Dönemi su kanalı (solda) ve ona bitişik rögar

Fig. 1 Colonnaded Street, Roman period shops, Byzantine period water channel (left) and adjoining manhole

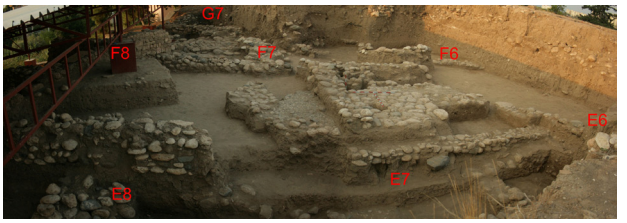

Res. 2
Roma Rögarı içerisinden bulunan Hellenistik Dönem buluntular

Fig. 2
Hellenistic finds from the manhole

Res. 3
Soli Höyük
Arkaik Dönem terası
(İ.Ö. 6. yy.)

Fig. 3
Soli Höyük, Archaic period terrace (6th century B.C.)

Res. 4a-b Fikellura stilinde krater (İ.Ö. 7. yy.'ın 4. çeyreği)

Fig. 4a-b Fikellura-style krater (last quarter of the 7th century B.C.)

Res. 5 Arkaik antefiks

Fig. 5 Archaic antefix

Res. 6
Arkaik lekythos

Fig. 6
Archaic lekythos

Res. 7 Sütunlu Cadde güney ucu batı portikosunda restore edilecek yedi sütundan dördü

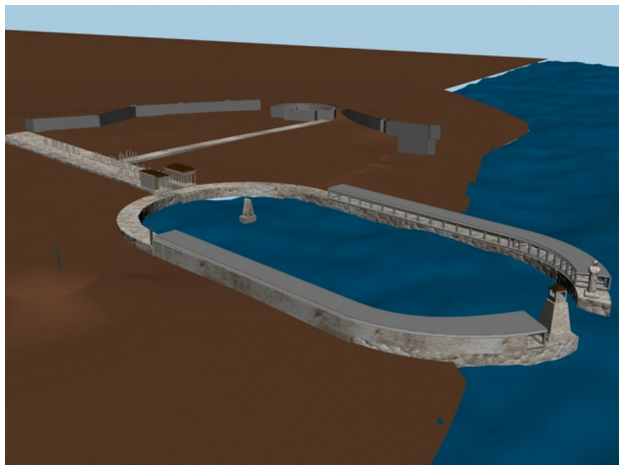
Fig. 7 Colonnaded Street, four of the seven columns to be restored in the south end of the west portico

facing east. Settlement on Soli continued uninterrupted from the second quarter of the 7th century B.C. through the Late Archaic period. Speaking about the colonization period of Soli, Strabo (14.5.8) states that Soli was a colony of Lindos in Rhodes and established in the 7th-6th century B.C. The Archaic Terrace reveals the existence of a colony (apoikia) by showing the city's commercial relations with eastern Greece and Cyprus. Diogenes Laertios (Solon 1.51) relates Soli's foundation with Solon (640-559 B.C.). It is during this historical period when this Athenian statesman Solon lived in Cilicia (soloikizein). Among this year's finds are a few more pieces to join the fikellura-style krater (Fig. 4a) uncovered in 2009 (Fig. 4b). Among other important finds are baked clay roof antifixes (Fig. 5) and a lekythos (Fig. 6). The terrace buildings of Soli are the most prominent acropolis structures of the Archaic period uncovered in Cilicia to date.

The most important event in the 2011 excavations of Soli Pompeiopolis supported by the Ministry of Culture and Tourism, the Mersin Governorate and Mezitli Municipality was the start of restoration in the south end

Res. 8 Sütunlu Cadde güney ucu üç boyutlu canlandırma
Fig. 8 Colonnaded Street, 3D restoration of the south end

Res. 9 Pompeiopolis Limanı ve Sütunlu Cadde üç boyutlu canlandırma
Fig. 9 Pompeiopolis harbour and Colonnaded Street, 3D restoration

komplekstir. Soli'de İ.Ö.7. yy.'ın ikinci çeyreğinden itibaren Geç Arkaik Dönem'e kadar kesintisiz yerleşim söz konusudur. Soli'nin kolonizasyon dönemine [Strabon (14,5,8)'e göre Rodos Lindos kolonisi olarak İ.Ö. 7-6. yy.] tarihlenen bu teras, arkeolojik olarak Soli'nin Doğu Grek ve Kıbrıs ile olan koloni - apoikia ya da ticari ilişkilerinin varlığını göstermektedir. Tarihsel olarak da Soli'nin kuruluşunu Solon'la bağlantılı gören Diogenes Laertios (Solon 1, 51)'un belirttiği gibi, Atinalı devlet adamı Solon'un (İ.Ö. 640-559) Kilikia'da yaşadığı (*soloikizein*) dönemi işaret etmektedir. Bu dönem buluntuları arasında 2009 yılında bir parçası ele geçen fikellura stili kraterin (Res. 4a) birleşen birkaç parçası daha (Res. 4b) bulunmuştur. Pişmiş toprak çatı kaplama levhaları (Res. 5), lekythos (Res. 6) diğer önemli buluntular arasındadır. Soli teras mekânları, Arkaik Dönem'de mimari olarak şimdiye kadar Kilikia'da açığa çıkarılmış en belirgin akropol yapılarıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mersin Valiliği ve Mezitli Belediyesi'nin desteğiyle sürdürülen Soli Pompeiopolis Kazıları'nda 2011 yılında olan en önemli gelişme, Sütunlu Cadde'nin güney ucunun restorasyonunun başlatılmış olmasıdır (Res. 7). Proje, karşılıklı yedişer toplam ondört sütunun ayağa kaldırılmasıyla 2012 yılında bitirilecektir.

2011 yılında Sütunlu Caddenin güney ucu, Liman ile 2010 yılında açığa çıkarılan Erken Bizans Dönemi küçük kilisenin üç boyutlu canlandırması tamamlanmıştır (Res. 8-10).

Res. 10 Erken Bizans Dönemi küçük kilisesi
Fig. 10 Early Byzantine period church

of the Colonnaded Street (Fig. 7). The project will be finished in 2012 with seven columns re-erected on each side.

The 3D restoration of the south end of the Colonnaded Street, harbour and the small Early Byzantine church uncovered in 2010 was completed (Figs. 8-10).

Suluin Mağarası Kazısı 2011

Excavations at Suluin Cave in 2011

Harun TAŞKIRAN

Antalya ili, Döşemealtı ilçesi, Yağca köyü sınırları içinde yer alan Suluin Mağarası 2011 yılı kazı çalışmaları 30.06.2011 tarihinde başlamış ve 02.08.2011 tarihinde sona ermiştir.

1. Kazılar

Kazıya hazırlık çalışmalarının ardından mağaranın girişinde açılmış olan 5x5 m.'lik açmada başlanılmıştır. Her biri 1 m² olan toplam 25 adet plan karenin bulunduğu 5x5 m.'lik açma içerisinde H/6-10; I/6-10; J/6-10; K/9 ve K/10 olmak üzere toplam 17 plan karede çalışılmıştır. 2011 yılı kazılarında sıvalı taban izlerinin görüldüğü plan karelerde (K/6, K/7, K/8, L/6, L/7, L/8, L/9 ve L/10) kazı yapılmamıştır.

Bu 17 plan karede toplam 95 arkeolojik seviyenin kazısı gerçekleştirilmiştir. Kazılar yatay planda yapılmakta olup, her plan karede aynı arkeolojik seviye kazıldıktan sonra bir sonraki seviyeye geçilmektedir. 2011 yılında daha çok H/6-10, I/6-10 ve J/6-10 plan karelerinde kazı çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Söz konusu plan karelerin tamamında 20. arkeolojik seviyenin tabanına ulaşılarak, yüzeyden 2 m. derinliğe inilmiştir. K/9 ve K/10 plan karelerinde daha az çalışılmıştır. Bunlardan K/9'da dört, K/10'da üç arkeolojik seviye kaldırılarak 15. seviyenin tabanına ulaşılmıştır. Bu iki plan karede kazı yapılmasının birinci nedeni "C" mekânının açmanın kuzeybatısına doğru uzanan duvar kalıntısını takip etmek, ikincisi de gittikçe derinleşen açma içerisindeki hareket ve geçişleri daha sağlıklı hale getirmek için bir basamak oluşturmaktır.

2010 yılında tespit edilen "C" mekânının açma sınırlarının içinde ve dışında kalan duvarlarından başka, bu yıl açmanın güneydoğu köşesinde bir duvar kalıntısı daha tespit edilmiştir. J/6, I/6 ve H/6-7 plan karelerini kapsayacak şekilde en alt sırası çift sıra halinde büyük kalker bloklarla dizilmiş bu duvarın ne şekilde ve ne kadar daha devam ettiği şu an için bilinememektedir. Ancak mağaraya girişi kontrol etmek ve içerideki mekânların

The 2011 campaign of excavations at Suluin Cave locate within the territory of Yağca Village in Döşemealtı İlçesi of Antalya lasted from 30 June to 2 August. Following preparations, excavation work was resumed at the trench at the mouth of the cave.

1. Excavations

This trench of 5x5 m. comprises 25 grid squares of 1 sq.m. each and work was conducted in 17 of them, namely H/6-10, I/6-10, J/6-10, and K/9-10. Grid squares (K/6-8; L/6-10), where plastered flooring was attested, were not excavated in 2011.

A total of 95 archaeological layers were excavated in these 17 grid squares. Excavations proceed horizontally; hence, the same archaeological layer is excavated in each grid square before proceeding to the next layer. In 2011, work concentrated on grid squares H/6-10, I/6-10 and J/6-10, where the floor level of the 20th archaeological layer was reached at about 2 m. from the surface. Work in grid squares K/9 and K/10 was very limited; only four archaeological layers in K/9 and three in K/10 were removed reaching the floor of the 15th archaeological layer. Excavations in these two grid squares aimed to follow the wall remains of Room "C" extending into the northwest of the trench as well as to form a step in order to facilitate movement within the trench that gets deeper and deeper.

In addition to the walls of Room "C" identified in 2010 within the trench, another wall was noted in the southeast corner of the trench. The bottom course, made up of large limestone blocks in two rows, extend into grid-squares J/6, I/6 and H/6-7. However, it is not known how much further this wall extends and in what form. Yet it sounds plausible that it was part of a protection wall built at the mouth of the cave to control access to the interior. Between this wall and Room "C" is a round-shaped garbage pit appearing clearly by the end of the 20th archaeological layer and containing limestone of

korunmasını sağlamak amacıyla mağaranın önüne yapılmış bir koruma duvarının parçası olabileceği akla yakın gelmektedir. Bu duvar ile "C" mekânı arasında 20. arkeolojik tabakanın sonunda iyice kendini belli eden ve genellikle içinde irili ufaklı bol kalker döküntü taşların, yoğun kömür izlerinin ve yanmış tohum, kemik ve yontmataş aletlerin bulunduğu yuvarlak bir çöp çukuru tespit edilmiştir (Res. 1). Bu çukurun Pleistosen tabakalar içine doğru devam edip etmediği ancak 2012 yılı kazılarında anlaşılabilecektir.

Suluin Mağarası kazılarında bu yıla kadar Holosen Dönem seviyeleri kazılmış ve bu dönem içinde dört farklı jeolojik yapı gözlemlenmiştir. 2011 yılında H/6 plan karesinde 17. arkeolojik seviyeden itibaren V. Jeolojik Seviye olarak adlandırdığımız, açık kızılımsı-kahve renkte (terra-rossa) ve oldukça nemli olan farklı bir jeolojik yapıyla karşılaşılmıştır. Bu seviyede çanak-çömlek buluntuları azalmış ve hatta kaybolmaya başlamıştır. İlk önce H/6 plan karesinde gözlemlenen bu durum, 2011 yılı kazılarının sonuna ya da 20. arkeolojik seviyenin tabanına gelindiğinde yavaş yavaş I6 ve J6 plankarelerinde de kendini göstermeye başlamıştır. Bu farklılaşma ile birlikte Holosen seviyelerin sona ererek Pleistosen (Buzul Çağı) seviyelere geçileceği kuvvetle tahmin edilmektedir. Dolayısıyla 2011 yılı kazılarının bizim açımızdan en önemli sonucu, uzmanlık alanımızı ilgilendiren Pleistosen Dönem seviyelerinin görünmeye başlamış olmasıdır. Bu durum yıllardır merak ettiğimiz alt katmanlara geçilmesi ve Pleistosen Dönem kültürlerinin ortaya çıkartılması açısından sevindiricidir.

2. Arkeolojik Buluntular

Daha önceki yıllarda olduğu gibi 2011 yılı kazılarından elde edilen yontmataş endüstri de zengin bir tekno-tipolojik çeşitlilik göstermektedir. Hammadde olarak Suluin Mağarası'nın bulunduğu çevrede bolca bulunan yuvarımsı, küçük boyutlardaki radyolarit çakılların yoğun olarak kullanıldığı görülür. Az olmalarına karşın çok kaliteli örnekleri bulunan çakmaktaşı ve obsidiyen çekirdek ve aletler, daha uzak bir merkezde yontularak mağaraya ithal edilmiş örneklerdir. Suluin Mağarası'ndaki obsidiyenlerin kökeni konusundaki (kaynak analizi) çalışmalara da başlanmıştır. Bu çalışmalar, Suluin insanlarının hammadde temini için kat ettikleri mesafeleri ya da ticari ilişkilerinin boyutlarını ortaya koyacak sonuçları yansıtması açısından oldukça önemlidir.

Endüstri grubu içinde baskıyla yongalanmış tek ve iki kutuplu dilgi ve dilgicik çekirdekleri az, ancak çok tipik örneklerden oluşur. Tek ve iki kutuplu çekirdeklerle ilişkilendirilebilecek baskıyla yongalanmış düzeltili ya da düzeltisiz dilgi ve dilgicikler de buluntular arasındadır.

Res. 1
Holosen seviyelerin sonunda ortaya çıkan yuvarlak çöp çukuru

Fig. 1
Round-shaped garbage pit appearing at the end of the Holocene layers

various sizes, intense coal marks and charred seeds, bone and chipped stone tools (Fig. 1). It will be possible to determine in 2012 whether or not this pit continues into the Pleistocene levels.

In this year's campaign, layers of the Holocene period were excavated and four geological structures were identified. In 2011, in H/6 grid square as of the 17th archaeological layer the new geological layer V started to come up with its light reddish-brown (terra rossa) and a very damp fabric. Pottery finds decreased dramatically here, indeed started to disappear. This was first attested in the grid square H/6. By the end of the 2011 campaign or when the floor level of the 20th archaeological layer was reached, it also started to appear in the grid squares I6 and J6. It is thought that Holocene layers terminate here and Pleistocene (Ice Age) layers start. Thus, the most important outcome of the 2011 campaign is that the Pleistocene layers, which constitute our primary focus, started to appear. It is very exciting that finally the lower levels of the Pleistocene cultures will be exposed.

2. Archaeological Finds

The chipped stone industry uncovered in 2011 displays a rich techno-typological variety as in the preceding years. The raw material widely used is the small radiolarite pebbles, abundant in the vicinity. Despite their low quantity, the flint and obsidian cores and tools are imported examples chipped elsewhere. Analyses to identify the origins of the obsidian uncovered at Suluin Cave have started. These studies are of importance to reveal the distances covered by the residents of Suluin Cave in order to obtain raw material or to reveal their trade's dimension.

Res. 2
Pişmiş toprak damga mühür

Fig. 2
Baked clay stamp seal

Res. 3
Suluin tip boncuk perdah aleti

Fig. 3
Suluin-type bead polishing tool

Bu çekirdeklerin yanı sıra bir adet disk biçimli çekirdek, mikro çekirdekler ve özellikle yonga üretimi için kullanıldıkları düşünülen şekilsiz çekirdekler de azımsanamayacak orandadır. Çekirdek tablası, dönümlü parça gibi teknolojik parçaların varlığı, hem yongalamanın mağara içinde yapıldığının hem de çekirdeklerin yenilenerek kullanıldıklarının göstergesidir. Buna karşın bu tür teknolojik parçaların bölgeye yabancı çakmaktaşı ve obsidiyen gibi malzemeden görünmemesi ise, bu tür hammaddelerin hazırlanmış bir şekilde mağaraya ithal edilmiş olduğunun diğer bir göstergesidir. Nitekim bu yıl bulunan pişmiş toprak bir damga mühür de (Res. 2) bu tür ticari faaliyetlerin olduğuna dair kuvvetli bir delildir.

Aletler içinde en yoğun ve dikkati çeken tipler, mikro boyutlardaki keski ağızlı yatay ok uçlarıdır. 2011 yılı kazılarında 50'den fazla örnekle temsil edilen bu ok uçları genelde dikdörtgen-yamuk formludurlar. On yedi tanesi ise ikizkenar üçgen formludur. Söz konusu bu ok uçlarının tamamına yakın bir kısmı dilgi taşımalık üzerine yapılmışlardır. Ok ve yayın Suluin insanları tarafından çok tercih edilen bir silah olduğunun önemli bir kanıtını oluştururlar. Bu silahla avlanan hayvan türlerinin anlaşılması açısından faunaya yönelik çalışmaların gerekliliği de bu noktada gündeme gelmektedir.

Yine çok sayıda olan ve genellikle dilgi taşımalıklar üzerine yapılan orak elemanları da, Suluin insanlarının ekonomik ve beslenme faaliyetleri konusunda bize fikir veren tiplerdir. Mikrolitler içinde ise sadece birkaç düzeltili, sırtlı ve budamalı dilgicik bulunmaktadır.

Diğer yıllara oranla 2011 yılında çanak-çömlek parçalarında bir azalmadan söz etmek olanaklıdır. Seramik parçaları her yıl olduğu gibi monokromdur. Boyalı örnekler hiç yoktur. Sağlam, tüm ya da bütünlenebilir durumda seramik örneği de bulunmamaktadır. Seramik örnekleri üzerinde çalışan Dr. A. Aykurt'un verdiği bilgilere göre, çanak-çömlek parçaları homojen olup, Orta Kalkolitik Dönem'in tipolojik özelliklerini yansıtmaktadırlar.

Kemik buluntuların en büyük grubunu çeşitli form ve boyutlardaki bızlar oluşturmaktadır. Kemikten boncuk-

In the industrial assemblage the pressure flaked uni- and bipolar blade and bladelet cores constitute a small group comprising very typical examples. Among the finds are pressure flaked retouched or unretouched blade and bladelets that can be linked with uni- and bipolar cores. Beside these cores, a disc-shaped core, micro-cores and amorphous cores probably used for flaking are not few. The presence of technological pieces such as a core tablet and a plunging piece indicate that flaking was done inside the cave and that the cores were renewed. On the other hand, such technological pieces are not seen with flint and obsidian, which are not local to the region. Thus, such raw materials were imported in prefabricated form. Indeed, a baked clay stamp seal (Fig. 2) found this year is strong evidence for the presence of such trade activities.

The most intensive and outstanding types among the tools are micro-size transversal arrowheads with chisel ends. More than 50 examples of these mostly rectangular-trapezoidal shaped arrowheads were uncovered. Seventeen of them are isosceles triangular in shape. Almost all of these arrowheads were made on blade blanks. They constitute the most important evidence for the Suluin residents' preference for arrows and bow as weapons. At this point, studies on faunal finds gain in importance to shed light onto the animal species hunted with these weapons.

Sickle elements usually made on blade blanks, which are quite numerous, also reveal information on the economic and dietary activities of Suluin's residents. Among microliths are only a few retouched, backed and blunted bladelets.

In comparison with the preceding years it is possible to talk about a decrease in pottery finds in 2011. As before, potsherds uncovered are monochrome with no painted examples. There are no intact or whole examples or pieces that can be put together. According to A. Aykurt, who studies the pottery finds, the potsherds are homogenous and reflect typological features of the Middle Chalcolithic period.

lar, çok sayıda kırık bız ve iğne uçları, spatüller de kemik buluntular arasındadır. Hemen hemen tüm arkeolojik seviyelerde ele geçen izole boncuk tanelerine bu yıl da sıkça rastlanmıştır. Suluin insanlarının süslenme faaliyetleriyle ilgili olan bu boncuk taneleri, çeşitli taşlardan, deniz kabukları ve dentaliumlardan yapılmışlardır. Bu yıl üçüncü örneği bulunan ve bugüne kadar tam anlamıyla yorumlayamadığımız, siyah taştan yapılmış, idol başına benzer parçanın (Res. 3), Suluin'de özellikle taş boncukların perdahlanmasında kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle ilk kez arkeoloji literatürüne "Suluin tip boncuk perdah aleti" terimini kazandırmış bulunuyoruz.

3. Sonuç

Suluin Mağarası'nda 2007 yılından beri devam eden kazılarının başlangıcında ana amacımız bölgenin Pleistosen Dönem arkeolojisine yeni bilgi ve belgeler katmaktı. Bununla birlikte beklentilerimizin aksine Holosen Dönem'le ilgili sonuçlar vermeye başlamıştır. Kazılar mağaranın Orta Kalkolitik Dönem'de yoğun bir iskâna sahne olduğunu ortaya koymuştur. Bölgede çok iyi tanımlanamayan bu döneme Suluin'in önemli katkılar sağlayacağını, elde edilen arkeolojik buluntu ve verilerden, bölge kronolojisinin daha sağlam temellere oturtulacağını söylemek mümkündür.

Suluin Mağarası'nda saptanan Orta Kalkolitik Dönem kültürü, Antalya bölgesinin prehistoryasına katkılar sağlayacağı gibi, Göller Bölgesi'ndeki höyük yerleşmelerinde görülen paralel kültürlerle de bir karşılaştırma yapma olanağı verecektir. Bu dönemde Suluin insanlarının gerek Göller Bölgesi, gerekse mağarada ele geçen obsidiyen malzemeden dolayı Orta Anadolu ile olan sosyo-ekonomik ve ticari ilişkilerine de açıklık getireceği kanısındayız.

Suluin Mağarası kazılarının bizlere öğretmiş olduğu önemli bir konu da, her ne kadar yerleşik bir hayata geçilse de, tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetler başlamış olsa da, yontmataş işçiliği, daha doğrusu avcılık ve toplayıcılığın halen önemini korumakta olduğudur. Suluin Mağarası Orta Kalkolitik Dönem yontmataş endüstrisinin tipolojik açıdan oldukça zengin bir çeşitlenme göstermesi, bu dönemde de yontmataş işçiliğinin aynı Paleolitik Çağ'da olduğu gibi hız kesmeden devam ettiğinin işaretidir. Suluin Mağarası Orta Kalkolitik Dönem yontmataş endüstrisi üzerine hazırlanmakta olan bir doktora tezi Türkiye'de ilk kez yapılmaktadır ve ortaya koyacağı ilginç sonuçlar ve veriler bakımından dikkat çekecektir. Zira bu çalışma ile diğer bölgelerde kazılan Kalkolitik merkezlerde bugüne kadar pek önemsenmeyen yontmataş endüstrilerin o dönem insanlarının yaşam tarzlarının ortaya konması açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

The biggest group of bone finds is the awls in various forms and sizes. Bone beads, numerous fragments of awl and pins as well as spatulas are among the other bone finds. Isolated beads uncovered in all archaeological layers previously were also found frequently this year as well. Beads used by Suluin's people for their personal adornment are made of various stones, seashells and dentalium. The piece of black stone resembling the head of an idol, which we could not make any comments on, is the third example uncovered to date. It is understood that they were used to polish especially stone beads in Suluin (Fig. 3). Hence, we propose a new term: Suluin-type bead polishing tool.

3. Conclusion

At the beginning of excavations at Suluin Cave in 2007 we aimed at gathering new data and evidence regarding the Pleistocene period. However, contrary to our expectations, results regarding the Holocene period started to come. Excavations have shown that the cave was heavily settled in the Middle Chalcolithic period, which is not well known in the region. Thus, Suluin Cave is making important contributions to our knowledge of this period, therefore ensuring that the regional chronology will be set on solid ground based on archaeological finds and data.

Middle Chalcolithic period culture attested at Suluin Cave will not only contribute to the prehistory of the Antalya region but also facilitate comparison with parallel cultures attested in the höyüks of the Lakes District. We are also of the opinion that light will be cast on the socio-economic and trade connections of Suluin's people with the Lakes District and Central Anatolia based on obsidian uncovered.

An important issue we have learned from the Suluin Cave excavations is that the chipped stone industry, indeed hunting and gathering, retained their importance, even though people led a sedentary life and activities of agriculture and animal husbandry had started. The chipped stone industry of Suluin Cave during the Middle Chalcolithic period displays a rich variety in typology. Thus this industry continued full speed as in the Palaeolithic period. A PhD thesis on the chipped stone industry of the Middle Chalcolithic period at Suluin Cave is the first example of its kind in Turkey and will attract attention with the evidence that it presents and the conclusions it will draw. With this study the importance of chipped stone industries, so far neglected at Chalcolithic sites under excavation in other regions, will be clarified in order to unveil the lifestyles of the people of this period.

Tatarlı Höyük Kazısı 2011

Excavations at Tatarlı Höyük in 2011

K. Serdar GİRGİNER

Amanos Dağları'nın hemen batı çıkışında, Ceyhan Ovası'nın doğu sınırında yer alan Tatarlı Höyük'teki (Res. 1) beşinci dönem kazıları 28 Haziran-30 Eylül 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir*.

2011 yılında, Sitadeldeki A yapısı ve çevresinde yer alan AY 187, AY 188, AY 189, AZ 187, AZ 188, BA 187; sitadelin batısında yer alan AY 172 ve BA 173; kuzeyde yer alan basamaklı açmadaki AP 186 ve AO 186 ile önceki yıllarda Adana Koruma Kurulu tarafından yıkım kararı alınmış höyüğün merkezinde yer alan kaçak yapılaşmanın kaldırılmasından sonra açtığımız AV 182 açmalarında çalışılmıştır.

Sitadel A Yapısı Çalışmaları

AZ 187'de yapılan çalışmalarda Hellenistik Ia evresine tarihlenen bir mekân açığa çıkarılmıştır. Bu açmanın söz konusu 2 nolu mekânını D-8 ve D-9 duvarları oluşturmaktadır. Mekânın 80 cm. genişliğindeki girişi çevresinde taş döşemelere rastlanılmıştır; tabanı ise sıkıştırılmış

* 2011 yılı çalışmaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve DÖSİMM, Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü ve Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (FEF2011KAP1: Tatarlı Höyük Kazısı Bulguları Işığında M.Ö. II. binyılda Kizzuwatna; FEF2011BAP5: Tatarlı Höyük Kazısı ve Çevre Kültür Bölgeleri Araştırmaları), Ceyhan Belediyesi, Çukurova Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi (3.2: Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Harcama Kalemi), Türk Tarih Kurumu, Vehbi Koç Vakfı Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED)'in maddi destekleriyle yapılmıştır. Her konuda destek ve yardım gördüğümüz başta Çukurova Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. A. Akınoğlu olmak üzere, Rektör Danışmanı Prof. Dr. V. Peştemalci, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. S. Sakallıoğlu, Ceyhan Belediye Başkanı H. Sözlü, Mustafabeyli Belediye Başkanı Z. Topaloğlu, AKMED Müdürü K. Dörtlük ve R. Boyraz, Adana İl Kültür ve Turizm Müdürü O. Arık, Adana Müzesi'nden O. Arslan ve meslektaşlarımız, Osmaniye İl Kültür ve Turizm Müdürü A. Tabur ve Müdür Yardımcısı V. Apa ve Bakanlık Temsilcimiz Arkeolog K. Koçer'e ne kadar teşekkür etsek azdır.

The fifth campaign of excavations at Tatarlı Höyük (Fig. 1), located west of the Amanos Mountains and at the eastern border of the Ceyhan plains, was carried out from 28 June to 20 September.*

The 2011 campaign covered work in trenches AY187-189, AZ187-188 and BA187 in and around the citadel; AY172 and BA173 to the west of the citadel; AP186 and AO186 in the step trench in the north; and AV182 dug after the removal of the illicit construction in the centre of the höyük following the ruling by the Adana Regional Protection Board.

Work at Citadel Building A

A room dated to Hellenistic Ia was uncovered in trench AZ187. Room 2 in this trench is formed by walls D-8 and D-9. Around the 80 cm. wide doorway of the room is stone flooring while its floor is pressed earth. That thirty weights and five spindle whorls were uncovered

* *The 2011 campaign was financially supported by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums and DÖSİMM, the Çukurova University Rectorate and Scientific Research Projects Unit (FEF2011KAP1: Kizzuwatna in the 2nd millennium B.C. in light of evidence from Tatarlı Höyük excavations; FEF2011BAP5: Tatarlı Höyük excavations and surveys in the surrounding cultural zones), the Ceyhan Municipality, the Çukurova University Faculty of Sciences and Letters (3.2: expenditure article for archaeological excavations and research), the Turkish Historical Society, and the Vehbi Koç Foundation Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED). Above all, we are greatly indebted to our Rector Prof. Dr. A. Akınoğlu, Rectorate Counsellor Prof. Dr. V. Peştemalci, Dean of Faculty of Sciences and Letters, Prof. Dr. S. Sakallıoğlu, Ceyhan Mayor H. Sözlü, Mustafabeyli Mayor Z. Topaloğlu, AKMED director K. Dörtlük and R. Boyraz Seyhan, Adana Director of Culture and Tourism O. Arık, O. Arslan and other colleagues from the Adana Museum, Osmaniye Director of Culture and Tourism A. Tabur and his deputy director V. Apa, and the state representative archaeologist K. Koçer.*

Res. 1 Güneydoğudan Tatarlı Höyük
Fig. 1 Tatarlı Höyük, from southeast

Res. 2 Hellenistik Dönem tezgah ağırlıkları ve ağırşaklar
Fig. 2 Loom weights and spindle whorls from the Hellenistic period

topraktandır. İçinde 30 adet ağırlık ve 5 adet ağırşağın ele geçmesi buranın bir dokuma atölyesi olabileceğini gösterir (Res. 2). Bu açmada Hellenistik Dönem tabakalarında 3 adet ocak ile 8 adet çöp çukuru tespit edilmiş ve bu çukurların daha alt sevilerdeki mimariyi kısmen tahrip ettiği gözlenmiştir. Devam eden çalışmalarda GTÇ'nın farklı evrelerinde kullanılan mimari elemanlar açığa çıkarılmıştır (Res. 3). Şüphesiz AZ 187 açmasının en önemli buluntuları, bir taş döşeme üzerinde ele geçen 8 adet ördek biçimli kap, 1 adet boğa ritonu, 1 adet halka biçimli kap ile çeşitli çanak ve testiciklerden oluşan sunu kapları grubudur (Res. 4). Tatarlı Höyük'te ilk kez karşılaşılan bu kap formları İ.Ö. II. binin ortalarına ait olmalıdır ve bunların Hitit dünyasıyla olan ilişkileri oldukça önem arz etmektedir. Kapların ve bulundukları yerin kutsal bir işlevi olduğu kesindir. Taş döşemenin güneyinde 25 cm. çapında bazalttan bir sunu kabı da ele geçmiş ve bu buluntu da libasyon ile ilişkilendirilmiştir. Tatarlı Höyük yerleşim sınırları içinde 7 adet pınarın varlığı (Res. 5) ve yine Modern Tatarlı köyünün eski adlarının Yedigöz veya Yedioluk olduğu dikkate alındığında bu buluntular bir su kültünün varlığını düşündürmektedir.

Sitadelin güneydoğu alanında yer alan BA 187 açmasındaki çalışmalara, BA 188 açmasındaki GTÇ'na ait sur yapısını takip edebilmek amacıyla devam edilmiştir. Bu sistemin bir bölümünde, Hellenistik çöp çukurlarının yol açtığı tahribat izlenmektedir. OTÇ sonu-GTÇ'na ait olduğunu düşündüğümüz taş döşemenin altında birbirine yakın olarak iki pithos ve çevresinden büyük kap parçaları ele geçmiştir.

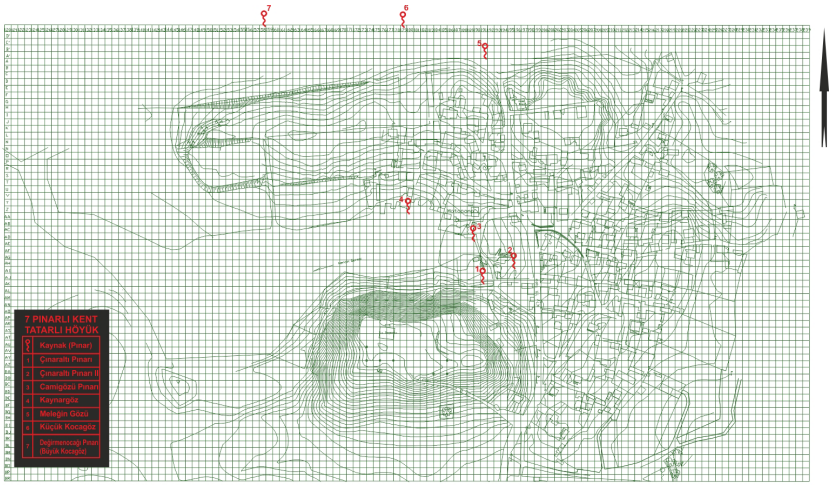

Res. 3 GTÇ'nın farklı evrelerinde kullanılan A yapısının batısında İ.Ö. II. bin yılın ortalarına ait kutsal alan
Fig. 3 Sanctuary of the mid-2nd millennium B.C. in the western part of Building A used in various phases of the LBA

inside the room may suggest its function as a weaving workshop (Fig. 2). A total of three hearths and eight garbage dump pits were identified in the Hellenistic strata of this trench, and it was observed that the pits partially destroyed the underlying architecture. Ongoing work brought to light architectural elements of various phases of the Late Bronze Age (LBA; Fig. 3). Certainly the most important assembly from AZ187 is the group of libation vessels comprising eight duck-shaped vessels, one bull rhyton, one ring-shaped vessel as well as various pots and juglets (Fig. 4), all uncovered on a stone pavement. These vessel forms attested at Tatarlı Höyük for the first time should belong to the mid-2nd millennium B.C. and their connection with the Hittite world is of importance. It is clear that the find spot had a sacred function. South of the stone pavement was a basalt vessel 25 cm. in

Res. 4 İ.Ö. II. bin libasyon kapları
Fig. 4 Libation vessels of the 2nd millennium B.C.

Res. 5
Höyüğün topografik planı ve kent çevresinde yer alan su kaynakları
Fig. 5
Topographic map of the höyük and the springs around it

Res. 6
Sitadelin batısında yer alan surlar
Fig. 6
Fortifications in the western part of the citadel

Sitadelin Batındaki Sur Sistemi Çalışmaları

BA 173 açmasındaki çalışmaların ana amacı bu alanın kuzeyinde yer alan AZ-173'te tespit edilmiş olan sur duvarının takip edilebilmesidir (Res. 6). Ortaya çıkarılan mimari unsurlara bakıldığında en dikkat çeken özelliklerden bir tanesi Demir Çağı'na tarihlendirilebilen su kanalıdır.

Sitadelin Merkezindeki Çalışmalar

Höyüğün ortasında yer alan ve izinsiz bir şekilde inşa edilmiş olan düğün salonu yapısının, ilgili kurulun yıkım kararlarından sonra kaldırılması çalışmalarına 2010 yılında başlanmıştı. Yapının kaldırılması işlemi bu sezon tamamlanmış ve bu alanda AV 182 açması açılmıştır. Burada ele geçen taş döşeme ve buna bağlı mimari Hellenistik Ia evresine aittir.

Sitadel Basamaklı Açma Çalışmaları

AP 186, AO 186 ve AN 186 basamaklı açma çalışmalarına da devam edilmiştir. OTÇ konteksklerinde 4 mimari evre ortaya konulmuştur. Alandaki D7, D10, D11 ve D12 duvarları arasında kalan küçük bir mekânda (M1) yapılan derinleşme çalışmaları sırasında Suriye-Kilikya

diameter, which was also related with libation. The presence of seven springs within the settlement area of Tatarlı Höyük (Fig. 5), and that modern Tatarlı Köyü was formerly known as Yedigöz or Yedioluk, together with these finds suggest the presence of a water cult.

Work in trench BA187 in the southeast part of the citadel continued in order to follow the LBA fortification attested in BA188. Destruction caused by the Hellenistic garbage pits was observed in one part of the system. There were two pithoi close to each other and large vessel fragments were uncovered underneath the stone pavement thought to date to the end of the MBA-LBA.

Work on the Fortification System West of the Citadel

Work in trench BA173 aimed at following the fortification attested in AZ173 further to the north (Fig. 6). The most striking among the architectural elements uncovered was a water channel datable to the Iron Age.

Work in the Centre of the Citadel

The regional board ruled for the removal of the entertainment hall illegally built on top of the höyük and the

Res. 7 Basamaklı açmanın Suriye-Kilikya boyalıları
Fig. 7 Syro-Cilician painted wares from the step trench

boya bezemeli, ancak Orta Anadolu etkili gaga ağzıyla bir testi ele geçmiştir (Res. 7). AO-186 açmasında kuzeye kaydırılan çalışmalarda, tabanı yanmış ve seramik parçalarıyla döşeli kil bir ocak tespit edilmiştir. Tabandaki çanak çömlek parçaları kırmızı, kırmızımsı kahverengi, perdahlı ve perdahsız, daha az oranda portakalımsı ve devetüyü renkli, çoğunlukla kaba niteliklidir. Kesik gaga ağızlı parçalar ETÇ sonu OTÇ başı karakterindedir. Bu geçiş döneminin genel mimari planı, yan yana odalardan oluşan yapı kompleksi görünümündedir. İki sıra taş örgüden oluşan ortalama 80 cm. genişlikteki duvarların araları daha çok kil ve küçük taşlarla doldurulmuştur.

Altyapı Çalışmaları

2011 yılında Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü'nce Adana - Osmaniye arasındaki ulaşım güzergahları üzerine Tatarlı Höyüğü'nün tanıtıcı, yönlendirici levhaları ile sitadelin girişine standart ören yeri ve sponsor levhaları yerleştirilmiştir.

2011 Yılı Kazıları İçin Genel Bir Değerlendirme

Beş yıldır devam eden kazılarda, Sektör I- sitadelin doğusunda yer alan ve GTÇ'nın farklı evrelerinde kullanılmış olan "A yapısı"nın çok sayıdaki mekânı ile özellikle güney ve batı konturları açığa çıkarılmıştır. Yapının zaman zaman tadil edildiği, eklemeler yapıldığı, Hellenistik Dönem'de bazılarının doldurulduğu veya çeşitli ebatlarda çöp çukurları açılarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Özellikle 2011 yılının son verileri, yapının GTÇ'nın başlarında açık hava kutsal alanı olduğunu; alanda farklı savunma sistemlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu yapının güneyindeki çalışmalarda OTÇ tabakalarına ulaşılmış, yine bu dönemde de sitadelin kuvvetli bir sur sistemiyle çevrildiği konusunda kanıtlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ele geçen buluntular hem Orta Anadolu,

Res. 8 Basamaklı açmanın Orta Tunç Çağı buluntuları
Fig. 8 MBA finds from the step trench

work begun in 2010 was completed in 2011. Trench AV182 was dug on the spot. A stone pavement and related architecture date to the Hellenistic Ia.

Step Trenches on the Citadel

Work in the step trenches AP186, AO186 and AN186 continued. Four architectural phases were attested in the MBA contexts. Deep in a small room (M1) bounded with walls D7, D10, D11 and D12 a jug was found with beak-like spout influenced from Central Anatolia and Syro-Cilician painted wares (Fig. 7). As the work shifted northward in trench AO186, a clay hearth with burnt floor and paved with pottery fragments was uncovered. The fragments on the floor have red, reddish brown, burnished or unburnished, fewer orangey or buff-coloured ones, mostly of coarse quality. Fragments of truncated beak-like spouts bear the character of the end of the EBA and beginning of the MBA. The general architecture of this transitional period seems to be a complex of adjacent rooms. The walls of 80 cm. thickness on the average are built with two courses of stones filled mostly with clay and small stones.

Infrastructure Work

In 2011 the Çukurova University Rectorate placed road signs between Adana and Osmaniye, information boards as well as the standard archaeological site and sponsor signs.

General Assessment for 2011 Excavations

The five-year long excavations have brought to light many rooms of Building A located in Sector I, east of the citadel and used through various phases of the LBA. Its southern and western contours were also exposed. It was seen that the building was altered and expanded at times; some rooms were filled in or converted to garbage pits in the Hellenistic period. The latest evidence from

hem de Kuzey Suriye ilişkilerini ortaya koymaya devam etmiştir (Res. 8). Sitadelin en dik yamacında daha önceki yıllarda başlanan basamaklı açmaların sonuçları da bu sezonun önemli verileri arasındadır. Bunların başında, Tatarlı Höyük'te ETÇ'ndan OTÇ'na geçişte birkaç evreli mimari tabakaların ortaya çıkması Kizzuwatna arkeolojisinde bir takım sorunların çözümünde mutlaka önemli rol oynayacaktır. Sitadelin batısında birkaç yıldır izlenen yine GTÇ'nın şehir surlarının bir kısmı daha açığa çıkartılmıştır. Bu savunma sisteminin A Yapısı ve çevresindeki oluşumlardan farklı olması GTÇ'ndaki Kizzuwatna savunma sistemleri konusundaki bilgilerimizi çok artıracaktır. Tatarlı Höyük'ün Kizzuwatna ülkesinin önemli kentlerinden Lawazantiya olabilirliği konusundaki düşüncemiz devam etmektedir.

2011 particularly indicates that the building was an open-air sanctuary in the early LBA and that there were various defence systems. Work in the southern side of this building reached the MBA strata (Fig. 8), and evidence started to emerge regarding the presence of a strong fortification system on the citadel in this period. The finds uncovered bear witness to relations with both Central Anatolia and North Syria. Step trenches initiated in the previous campaigns on the steepest slope of the citadel yielded important results this year. Above all, the appearance of a multi-phased architectural strata of the transition period from the EBA to the MBA will certainly facilitate finding solutions to some problems in Kizzuwatna archaeology. In the western part of the citadel, some more portions of the LBA city walls followed in recent years were exposed. That this defence system is different from Building A and related formations will greatly help to clarify the defence systems in Kizzuwatna in LBA. Our hypothesis that Tatarlı Höyük could be Lawazantiya, an important city of Kizzuwatna, still retains its strength.

Yumuktepe: 2011 Kazıları

Yumuktepe: The 2011 Season

Isabella CANEVA

İlk tarım toplumlarından (İ.O. 7000) karmaşık toplumların gelişimine (İ.Ö. 4500) ve şehir yerleşmelerine (Hitit, Roma dönemleri ve Ortaçağ) dek Kilikya kültürel evriminin rekonstrüksiyonunu hedefleyen araştırma projesi kapsamında 2011 sonbaharında Mersin-Yumuktepe'de bir kazı çalışması daha yürütüldü*. 2011 yılında devam eden Yumuktepe'deki kazılar farklı seviyelerde, birkaç kronolojik kontekstte eşzamanlı yürütülen saha çalışmalarıyla birlikte gerçekleştirildi. Bu yılki çalışmalar güneydeki açmada GKÇ seviyelerine, kuzeybatı alanda ise İTÇ, GKÇ, OKÇ ve Erken Neolitik tabakalarına yoğunlaştı. Orta ve Geç Neolitik, Halaf, Demir Çağ ve Ortaçağ yerleşmelerine gelince, bu yıl yürütülen çalışmalar özel laboratuarlarda yapılacak arkeometrik ölçümlere yönelik daha önceki araştırmalarda toplanan çanak çömlek parçalarının sayılıp örneklenerek sistematik olarak sınıflandırılmasını hedefliyordu.

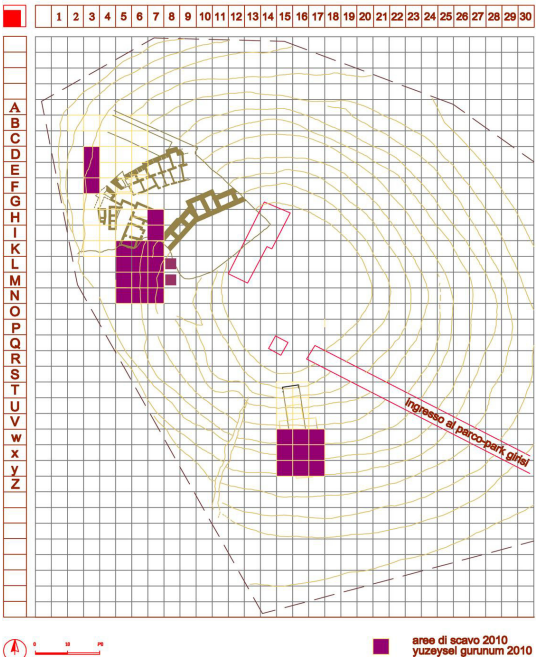
Ancak elli-altmış yıl kadar önce İngilizlerin yürüttüğü kazılarda birkaç küçük sondajla tespit edilmiş olan höyüğün kuzeybatı ucundaki Erken Neolitik katlaşım kapsamlı olarak incelenmiştir. Katlaşım ana toprağın üstünde 8 m. kalınlığında dolgu halindedir. Dolgunun aşağı yukarı yarı kalınlığı geniş bir alanda (yaklaşık 50 m^2) araştırıldığında dal-örgü yapılar, barınaklar, depolama çukurlarının izlerinden başka, bazen açıkhava faaliyetlerinin yapıldığı alanlar günışığına çıkarılmıştır. 2011 kazılarında geçen yıl kısmen çökmüş halde keşfedilen yanık dairesel yapıya odaklandık. Yapının zeminine henüz ulaşılmadıysa bile, içeride yan yana dizilmiş kilden birçok ambar tespit ettik. Ambarlar büyük bir yangında tahrip olmuştu, çoğu mercimek olan kömürleşmiş daneler yanmış kil duvar parçalarıyla karışmış bir halde

* T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün verdiği izin ile İtalya Salento Üniversitesi adına gerçekleştirilen kazıların mali desteği Salento Üniversitesi, İtalya Dışişleri Bakanlığı, ve İtalya Üniversite ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı tarafından sağlanmıştır.

A further excavation campaign was carried out at Mersin-Yumuktepe in autumn 2011, within the research project aimed at the reconstruction of the Cilician cultural evolution from the earliest village farming communities (7000 B.C.) to the development of complex societies (4500 B.C.) and urban settlements. Upon resumption, excavations at Yumuktepe were conducted with synchronous field operations at different elevations, on several chronological contexts. This year operations concentrated on the Late Chalcolithic levels in the southern trench, and the Early Bronze Age, Late Chalcolithic, Middle Chalcolithic and Early Neolithic levels in the north-western area. As for the Middle and Late Neolithic, Halaf, Iron Age and Medieval occupation, the study focussed this year on the systematic classification, counting and sampling of the pottery fragments collected in the previous campaigns, in view of further archaeometric studies to be performed in specialised laboratories.*

The Early Neolithic sequence, which was only tested through small soundings during the British excavations conducted several decades ago (J. Garstang, Prehistoric Mersin [1953] Fig. 7), has now been quite intensively explored in the north-western part of the mound. The sequence is contained in 8 m. thick deposits above the virgin soil. Almost half the depth of these deposits has been investigated in quite an extensive area (about 50 sq.m.), leading to the uncovering of traces of wattle and daub structures, shelters, storage pits as well as areas for occasional outdoor activities. In 2011 excavations focussed on the circular burnt structure, partially sunken in the soil, discovered last year. Although the

* *Excavations are carried out on behalf of the University of Salento, with the permission granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums of Turkey. Financial support for this campaign was given by the University of Salento, the Italian Ministry of Foreign Affairs and the Italian Ministry for University and Scientific Research.*

Res. 1 Yumuktepe: 2011 saha çalışmaları

Fig. 1 Yumuktepe: the 2011 field operations

Res. 2 Erken Neolitik kulübe

Fig. 2 An Early Neolithic hut

dört bir yana saçılmış olarak ele geçti. Daha önceden keşfedilen yapılarda olduğu gibi enkaz yığınında çok az ama kulübenin dış sınırlarında çok daha fazla olmak üzere çanak çömlek parçalarına rastlandı. Dolayısıyla bu evredeki yaşama alanının, yiyecek depolamaya ayrılmış iç mekân yerine toprağın altında kalmış kulübelerin etrafında yer aldığı sonucunu çıkarabiliriz.

Yine höyüğün kuzeybatı kesiminde daha üst bir seviyede bu yıllarda sürdürülen kazılar üst üste iki anıtsal Kalkolitik tabakada yoğunlaşmıştır: Bunlardan ilki tahkimat duvarıyla ünlü VI. seviye ve hemen üstündekiyse, Garstang'in XV. seviye olarak tespit ettiğine karşılık geldiği düşünülen seviyedir. XVI. seviye ile ilgili olarak daha önceki kazıların en çok tartışılan sonuçlarından biri tahkim edilmiş alanda birbirinden son derece farklı yapıların aynı anda bulunmasıydı: Surların iç tarafını meydana getiren birbirine bitişik iki odalı evler ve onların yanında

Res. 3 Seviye XV: anıtsal yapı

Fig. 3 Level XV: the monumental building

floor of the structure has not been reached yet, several clay storage bins appear to have been located in the interior, next to each other. The bins were destroyed by a strong fire, and fragments of their burnt clay walls were found scattered all around, mixed with charred seeds, mainly lentils. As in the previously discovered structures, very few potsherds were found in the debris, while large amounts were found outside the contour of the hut. It can therefore be inferred that the living area in this phase was located above all around the sunken huts, not in the inner space, which was instead apparently reserved for food storage.

At a higher elevation, in the same north-western sector of the mound, the excavations conducted in these years concentrated on two superimposed Chalcolithic monumental levels: the former level XVI, well known for its fortification wall and the level immediately above, which is assumed to correspond to Garstang's level XV. As regards Level XVI, one of the most debatable results of the previous excavations was the co-existence in the citadel of two significantly different kinds of structures: the two-roomed contiguous houses which constitute the inner side of the city wall, and the large tripartite multi-roomed building next to them. The idea that the two architectural complexes were not coeval had already been proposed by C. Bréniquet who suggested that the tripartite building pre-existed the fortification, which thereby marked the end of the Mesopotamian influence and the rise of a new society organised in small nuclear families. We instead believe that the tripartite building followed the destruction of the fortification and the end of that society. Bearing this controversy in mind, a sounding was made in a small area where the two buildings were expected to be contiguous. This sounding

Res. 4 Seviye XV: Ortaçağ'da kademeli yol
Fig. 4 Level XV: the Medieval terraced road

Res. 5 Seviye XV: çanak çömlek repertuarı
Fig. 5 Level XV: the pottery repertoire

üç parçalı çok odalı bina. Bu iki mimari yapı topluluğu, üç parçalı yapının surlardan önce var olduğunu, dolayısıyla Mezopotamya etkisinin sonuna ve küçük çekirdek aileler halinde örgütlenen yeni bir toplumun yükselişine işaret ettiğini belirten C. Bréniquet tarafından da ortaya atıldığı üzere aynı çağa ait değildi. Buna karşılık biz de üç parçalı yapının tahkimatın yıkımından ve o toplumsal örgütlenmenin sona ermesinden sonraya ait olduğunu düşünüyoruz. Bu çelişkiyi akılda tutarak iki tip yapının bitişmesi beklenen küçük bir alanda sondaj yapıldı. Sondajda bizim hipotezimizi destekleyen stratigrafik bir boşluk ortaya çıktı. Yakın tarihte XV. seviyede günışığına çıkarılan üç parçalı daha büyük bir yapının da gösterdiği üzere XVI. seviyedeki üç parçalı bina olasılıkla merkezileşmiş ilk topluluk biçimi olarak hızla gelişen daha geniş ailelere dayalı yeni toplumsal örgütlenmenin mimari modelidir.

Bu yıl kazılara bugün artık tamamı geniş bir salonun kuzeybatı tarafında toplanmış 13 odası olan üç parçalı bu büyük yapının güney ve kuzey uçlarında devam edildi. Salonun diğer tarafındaki kazılar en az kuzeydekilerle aynı sayıda olduğu anlaşılan ve simetrik yerleştirilmiş görünen başka odaların da bulunduğuna dair işaretler vermiştir. Ancak yapının bu tarafı İTÇ'nda sur inşaatı sırasında tesviye edilmiş.

GKÇ yerleşimi höyüğün güney tarafına uzanıyordu, anıtsal yapıların sayısı daha azdı. Güney basamaklı açmada, olasılıkla yerleşimin teraslara yayılmasına bağlı olarak daha alçak bir yükseltide konutlar dar çakıllı bir yolun her iki tarafında farklı yükseltilerde bulunan tek odalı kare biçimli evlerden oluşmuştu. Böyle konutlardan biri büyük yassı taşlarla döşenmiş bir dış avluya bakıyordu. Avlunun ortasında kilden dairesel bir platformun üstünde çift yönlü bir fırın vardı.

revealed a stratigraphic gap that lent support to our hypothesis. The tripartite building of level XVI is thus likely to have been the architectural model of a new social organisation, based on larger families, which very rapidly developed into one of the earliest forms of centralised communities, as demonstrated by the larger tripartite building that has recently been brought to light in level XV.

Excavations were continued this year on both the southern and the northern ends of this large tripartite building, which now consists of 13 rooms, all grouped on the north-western side of a big hall. Excavations on the other side of the hall brought to light traces of other rooms, which appear to have been as many as those in the northern group and might have been symmetrically arranged. This part of the building, however, was levelled by the construction of the Early Bronze Age fortification.

The Late Chalcolithic settlement extended in the southern part of the mound, though with fewer monumental buildings. In the southern step trench at a slightly lower elevation, which may result from a terraced arrangement of the settlement, dwelling structures consisted of single-roomed square houses, set at different elevations on either side of a small gravel-paved road. One such dwelling faced an external court paved with large stone slabs. A double-sided oven surrounded by a circular clay platform lay in the middle of the court.

A big stone wall made with several courses of roughly-worked stone blocks emerged immediately below this paved court. Despite being heavily disturbed by a deep pit dating from Medieval times, the wall appeared to be more than 1 m. thick and to have acted as a basement

Bu döşemeli zeminli avlunun hemen altında kaba yontulmuş taş blokların birkaç sıra üst üste konarak örülmüş büyük bir taş duvar çıktı. Ortaçağa ait derin bir çukurla büyük ölçüde tahrip edilmiş olmasına rağmen duvarın kalınlığı 1 m.'den fazla görünüyordu, yanmış kalıntıları etrafa yayılmış duvar da kerpiç bir üstyapının bodrumu olmalıydı. XV. seviyedeki yerleşimin altında açıkça görülen stratigrafik konumuyla birlikte düşünüldüğünde duvarın muazzam boyutları höyüğün tam karşısında XVI. seviyede bulunan anıtsal surların güney uzantısı olduklarını akla getirir. Bu önemli keşif XVI. seviyedeki kalenin önceden düşünüldüğünden çok daha geniş olan sınırlarının belirlenmesine yaradı.

Diğer bir önemli keşif de, duvarının Kalkolitik dolgunun içine inşa edildiği anlaşılan İTÇ'a ait bir tahkimattı. Esasen çapraz bölme duvarlarıyla aralıklı birleştirilmiş ve tepenin yamacını çevreleyen iki paralel taş duvardan oluşuyordu. Ne yazık ki yapının çoğu Ortaçağ'da yamaçlara yapılmış teraslı evler ve yollar tarafından tahrip edilmiştir. Yine de bu keşif İlk Tunç Çağı'nda tahkim edilmiş önemli bir yerleşmenin varlığının kanıtıdır ve bu dönemde Kilikya ve doğu Akdeniz havzasındaki siyasal çatının rekonstrüksiyonuna hatırı sayılır bir parça eklemiştir.

for a mud brick superstructure, whose burnt remains were found lying all around. The monumental size of the wall, coupled with its unambiguous stratigraphic location below the Level XV settlement, suggest that it was the southern extension of the monumental city wall found in level XVI on the opposite side of the mound. This important discovery gives the Level XVI citadel a well-defined contour, which is considerably bigger than was previously believed.

The other important discovery concerns the Early Bronze Age, whose fortification wall was found to be built on terraces cut into the Chalcolithic deposits. The fortification originally consisted of two parallel stone walls surrounding the hill on the slope, connected at intervals by transversal partition walls. Unfortunately, most of the structure was destroyed by heavy terraced buildings and roads built on the slopes in Medieval times. Nonetheless, this discovery proves the existence of an important fortified settlement in the Early Bronze Age and adds a significant element to the reconstruction of the political framework of this period in Cilicia and the eastern Mediterranean basin.

Akdeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları 2011

Underwater Archaeological Surveys along the Mediterranean Coastline 2011

Harun ÖZDAŞ – Nilhan KIZILDAĞ – Emre OKAN

2011 yılı arkeolojik sualtı araştırmaları, Ege ve Akdeniz olmak üzere iki bölgede gerçekleştirilmiştir*. Akdeniz Bölgesi kapsamında, Fethiye Körfezi ile Kemer arasındaki bölge araştırılmıştır. Bu çalışmalarda daha önceki yıllarda bulunan batıkların dışında demirleme alanları incelenmiştir. Araştırmanın geniş bir bölgeyi kapsaması nedeniyle gemilerin seyir rotaları ortaya çıkmaktadır. Bu sene yapılan çalışmalarda toplam 6 batık ve iki demirleme alanı detaylı bir şeklide incelenmiştir.

1. Fethiye Rodos Batığı

Fethiye Körfezi'nin güneybatısında yapılan araştırma dalışları sırasında, 24-31 m. arası derinlikte, yaklaşık 70 m² lik alana dağılmış Rodos amphoralarından oluşan bir batık tespit edilmiştir (Res. 1). Kayalık-kumluk zemin üzerinde yer alan batık alanında amphoralar dışında, gemiye ait safra taşları ile mutfak kabı parçaları bulunmaktadır. Ana kargoyu oluşturan mahmuz kulplu Rodos amphoralarına bağlı olarak batık, İ.S. 2. yy.'a tarihlenmektedir.

2. Kekova Arkaik Dönem Kıbrıs Batığı

Kekova bölgesinde Arkaik Dönem Kıbrıs kökenli amphoralar taşıyan bir batık, daha önceki yıllarda INA tarafından tespit edilmiştir. Söz konu batık üzerinde, 2010 yılında Kanada Brock Üniversitesi ile kısa süreli bir çalışma gerçekleştirilmiş ve 2011 yılında da batık çevresi detaylı bir şekilde araştırılmıştır. 8-18 m. arası derinlikte yer alan batık, yaklaşık 200 m²'lik bir alanda

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü bünyesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan izin ve destek çerçevesinde yapılmış olup, çalışmalarda, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'ne bağlı K. Piri Reis araştırma gemisi ve INA'ya (Sualtı Arkeoloji Enstitüsü) bağlı Virazon araştırma gemisi kullanılmıştır. Ege Bölgesi çalışmalarımıza destek veren Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı'na teşekkür ederiz.

Underwater archaeological surveys in 2011 were conducted in two areas: the Aegean and the Mediterranean Seas. On the Mediterranean coast the region between Kemer and the Gulf of Fethiye was explored. In addition to exploring formerly identified wrecks, we also explored the mooring areas. As our surveys covered a wide area, it was possible to deduce some information regarding the routes of the wrecked ships. In this campaign we explored in detail six shipwrecks and two mooring areas.*

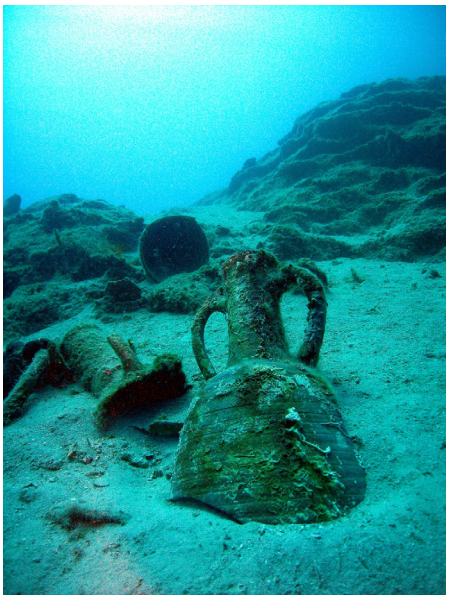
1. Rhodian Wreck in Fethiye

A wreck containing Rhodian amphorae and encompassing a 70 sq. m. area was identified at a depth of 24-31 m. in the southwest part of the Gulf of Fethiye (Fig. 1). The wreck area spread across a rocky and sandy ground. In addition to amphorae, it also contains ballast stones of the ship and cooking ware fragments. The wreck is dated to the 2nd century A.D. based on the Rhodian amphorae with spur-type handles found in the main cargo.

2. Archaic Cypriote Wreck in Kekova

A wreck carrying Cypriote-origin amphorae of the Archaic period was formerly identified by the Institute of Nautical Archaeology (INA) in the Kekova region. In 2010 a short-term exploration was conducted on this wreck together with Brock University in Canada, and in 2011 its environs were surveyed in detail. Found at a

* *This work was carried out with the permit and financial support granted by the Ministry of Culture and Tourism under the auspices of Dokuz Eylül University's Marine Sciences and Technology Institute. The Institute's survey ship, the K. Piri Reis, and the survey ship Virazon of the Institute of Nautical Archaeology (INA) were used. We would like to thank the Turkish Underwater Archaeology Foundation for their support for our surveys in the Aegean region.*

Res. 1
Fethiye Rodos Batığı

Fig. 1
Rhodian wreck at Fethiye

Res. 2
Kekova Arkaik Batık

Fig. 2
Archaic wreck at Kekova

dağılım göstermektedir. Kıbrıs dışında farklı merkezlerin üretimi olan amphoralar ile günlük kullanım amaçlı mutfak kaplarının da (mortar, vs.) bulunduğu batık alanında sağlam örnek yoktur. Batığın ana kargosunu oluşturan amphoralar arasında çok sayıda sepetkulplu Kıbrıs amphorası dikkat çekmektedir (Res. 2). Kısa, kalın ve yuvarlak kesitli kulpları ile tanınan bu tipe bağlı olarak batık, İ.Ö. 7. yy.'ın sonuna tarihlenmektedir Bölgede 35-40 m. derinliğe kadar olan alanlarda yapılan araştırmalarda başka bir buluntuya rastlanmamıştır.

3. Kekova Gazze Batığı

Kekova'da gerçekleştirdiğimiz araştırma dalışlarımız daha önce bulunan batıkların çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu dalışlar sırasında özellikle Gazze batığının derin bölümlerine bakılmış fakat herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Bununla birlikte amphora parçaları derinlere doğru dağılım göstermektedir (Res. 3). Batığa ait çapa bulunamamıştır. Kum altında çok sayıda amphoranın olduğu genel morfolojik yapıdan anlaşılmaktadır. İ.S. 4-6. yy. Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen batıkta yaklaşık 50 kadar amphora görülmektedir. Ayrıca araştırmada bulduğumuz birçok Erken Bizans Dönemi batıklarında da Gazze amphoralarına rastlanmaktadır. Bu buluntulardan batıklardan birçoğunun Kuzey Suriye üzerinden bir seyahat gerçekleştirdiği anlamaktayız.

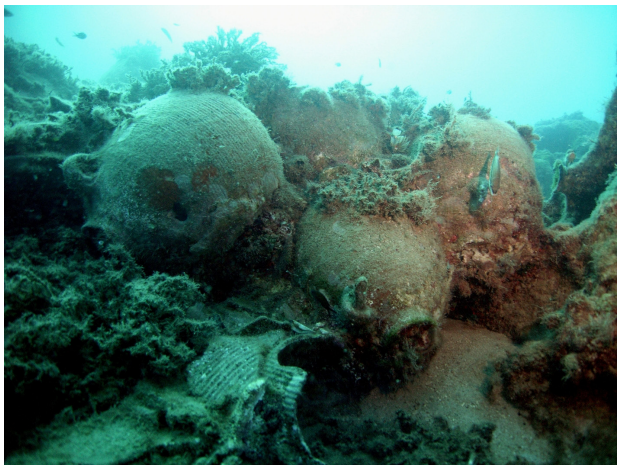
Kekova bölgesinde bulunan ve sualtında kalmış mendirek (Res. 4) ve diğer mimari kalıntıların arkeojeofiziksel yöntemlerle araştırılmasına devam edilmektedir. 2011 yılı çalışmalarında deniz seviyesi değişimine yönelik incelemeler gerçekleştirilmiş ve bölge depremselliğinin bunun üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Buna göre, bu

depth of 8-18 m., the wreck spreads across approximately 200 sq. m. The wreck area contains amphorae from places other than Cyprus as well as daily-use kitchenware (mortar etc.). However, none are intact. The main cargo contains numerous Cypriote amphorae with basket handles (Fig. 2). Based on this amphora type known for its short, thick and round handles, the wreck is dated to the end of the 7th century B.C. Our surveys that descended to a depth of 35-40 m. in the region did not reveal any other finds.

3. Gaza Wreck in Kekova

Our survey's dives in Kekova concentrated around a previously identified wreck. We especially explored the deep parts of the Gaza wreck but could not identify any other finds. However, we noticed that amphora fragments spread deeper (Fig. 3). No anchor belonging to the wreck was found. The overall morphological fabric indicates the presence of numerous amphorae buried under sand. There are about 50 amphorae visible in the wreck dated to the 4th-6th centuries A.D. Furthermore, many early Byzantine wrecks identified in the course of our surveys contain Gaza amphorae. This suggests that many of these wrecks followed a route that passed by northern Syria.

Archaeo-geophysical surveys on the sunken mole (Fig. 4) and other architecture in the Kekova region continued. In 2011 we also explored the changes in sea level and the effects of the region's seismicity on this. Thus, it is foreseen to continue these surveys in 2012 and to complete them in 2013.

Res. 3 Kekova Gazze Batığı
Fig. 3 Gaza wreck at Kekova

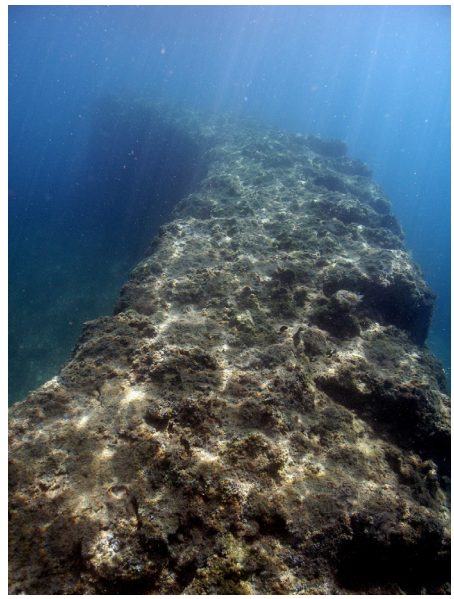

Res. 5 Göcük Burnu Tabak Batığı
Fig. 5 Plate wreck at Göcük Burnu

çalışmaların 2012 yılında devam etmesi ve 2013 yılında da tamamlanması planlanmaktadır.

4. Göcük Burnu Tabak Batığı

Adrasan Feneri'nin güneyinde 2005 yılında gerçekleştirilen dalışlarda, kumluk-kayalık zemin üzerinde, 15-18 m. arası derinlikte, yaklaşık 150 m²'lik bir alan içinde, çok sayıda kırık ve sağlam tabağa rastlanmış ve batık kayıtlara geçirilmiştir (Res. 5). 2011 yılında söz konusu batık üzerinde ayrıntılı bir çalışma daha yapılmıştır. Tabaklar ya tek tek, ya da kayaların arasında ve kumun altında birbirine kaynamış gruplar halindedir. Sgrafitto tekniğinde yapılmış tabaklar, kazıma şeklinde yapılmış bitkisel ve sarmal motiflerle süslüdür. Kırmızı ve koyu kırmızı renkte hamura sahip tabakların iç yüzeyleri yeşil ve tonlarında astarlıdır. 20-24 cm. arasında değişen ağız çaplarına sahip tabakların benzerlerine,

Res. 4
Kekova mendirek
Fig. 4
Kekova mole

4. Plate Wreck at Göcük Burnu

Dives south of the Adrasan Lighthouse in 2005 revealed numerous intact and broken plates within about 150 sq. m. at a depth of 15-18 m. on sandy and rocky ground. This wreck was later recorded (Fig. 5). In 2011 we conducted a detailed survey of this wreck. The plates are found either individually on their own, or fused in groups in rock fissures or under sand. They are decorated with engraved floral and spiral motifs in sgraffito technique. Their clay is red and dark red while their inner surfaces are slipped in shades of green. Parallels of these plates with a diameter varying between 20 and 24 cm. are found in the Izmir, Bodrum, Antalya and Istanbul Archaeological Museums. In addition, it is known that there exists another plate wreck of the Byzantine period at a depth of about 70 m. near Gelidonya Burnu (Cape) –the southernmost point of the Finike-Kemer coastline. It was identified in 1970s based on information gathered from former sponge divers by the INA. In addition, other Byzantine shipwrecks with cargos of plates have been found at Alonnesos (Pelagos) and Kastelorizo in Greece. Plates uncovered in the Alonnesos wreck are similar to those found in the wreck at Göcük Burnu. Based on the Y-shaped anchors and close parallelism between the plates in this wreck, we are of the present opinion that it should be dated to the 12th century A.D.

5. Sarcophagus Wreck at Şıldanlar

Dives near the Şıldanlar Lighthouse at Göcük Burnu in 2005 identified a wreck whose cargo was a small group of sarcophagi. In 2011 we conducted a short-term

İzmir, Bodrum, Antalya ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde de rastlanmaktadır. Ayrıca Finike-Kemer kıyı şeridinin en güney noktası olan Gelidonya Burnu yakınlarında, yaklaşık 70 m. derinlikte bir başka Bizans tabak batığı bulunduğu bilinmektedir. Eski süngercilerin verdikleri bilgiler bağlı olarak 1970'li yıllarda INA tarafından yeri tespit edilen bir batıktır. Bunun dışında, kargosunda tabak taşıyan Bizans Dönemi gemileri Yunanistan'da Alonnesos (Pelagos) ve Kastelorizo'da ele geçmiştir Alonnesos batığında ele geçen tabaklar Göcük burnu batığı örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Batıkta bulunan "Y" formlu çapalara ve tabakların yakın benzerlerine bağlı olarak, batığın şimdilik İ.S. 12. yy.'a tarihlenmesinin doğru olacağını düşünmekteyiz.

5. Şıldanlar Lahit Batığı

Göcük Burnu Şıldanlar Feneri'nin yakınında, 2005 yılında yapılan araştırma dalışlarında küçük bir grup lahit taşıyan bir batık tespit edilmiştir. 2011 yılında aynı batık üzerinde kısa süreli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 12-15 m. derinlikte, kumluk-kayalık bir zemin üzerinde yer alan ve yaklaşık 40 m²'lik bir alana dağılmış olan batığın kargosunu, sağlam ve kırık halde toplam 6 adet lahit ve 1 adet osthotek (?) oluşturmaktadır (Res. 6). Dış yüzeyleri oldukça kalın bir çökelti tabakasıyla kaplanmış olan lahitlerin herhangi bir bezeme elemanı taşımadıkları anlaşılmaktadır. Olasılıkla çıkarıldıkları ocakta yarı işlenmiş bir şekilde gemiye yüklenmişlerdir. Bezeme elemanı taşımamış olması ve lahitlerin etrafında tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi bir buluntuya rastlanmaması, batığın tarihini belirlemek konusunda sıkıntı oluşturmaktadır.

Batık alanı içinde iki adet çapa ele geçmiştir. Bu çapalardan bir tanesi, İ.S. 9-10. yy.'larda ortaya çıkmış olup, bir benzeri Serçe Limanı cam batığında bulunan "Y" formlu çapa, diğeri İ.S. 4. yy.'dan itibaren ortaya çıktığı düşünülen "T" formlu çapadır. Ancak batık alanındaki konumu gereği, "T" formlu çapanın, lahit batığı için daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, batığın İ.Ö. 4.-6. yy.'lara tarihli bir Geç Roma-Erken Bizans gemisi olduğunu söyleyebiliriz. Şıldanlar lahit batığı dışında 1997 yılında Sinop'ta ve 2010 yılında Side'de bulunan mendirek önünde yapılan araştırmalarda da lahit batıkları tespit edilmiştir. Buna göre, karasularımızda lahit taşıyan toplam üç adet batık bulunmaktadır.

6. Dikice Burnu Bizans Batığı

Antalya ili Kumluca ilçesinde bulunan Dikice Burnu açığında yapılan araştırmada, 12-27 m. derinde, sağlam ve kırık halde yaklaşık 30 adet çatı kiremidine rastlanmıştır. Çevreye dağılmış bir şekilde bulunan kiremitler

Res. 6
Şıldanlar Lahit Batığı

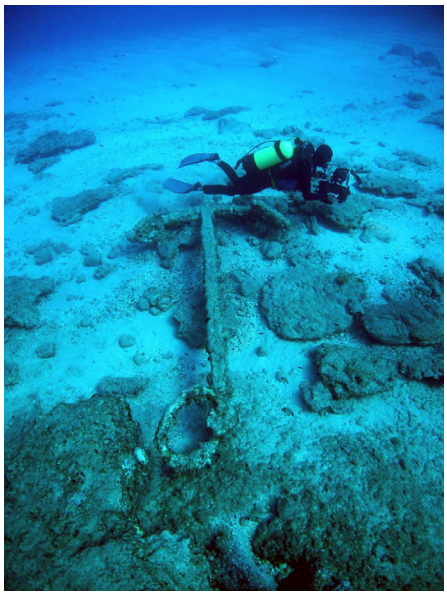
Fig. 6 Sarcophagus wreck at Şıldanlar

survey of this wreck. Its cargo spread across an area of about 40 sq. m. on sandy and rocky ground at a depth of 12-15 m. It is comprised six sarcophagi – intact or broken – and one ostothek (?) (Fig. 6). It was understood that the sarcophagi covered by a thick layer of sedimentation do not bear any decoration. Possibly they were loaded on board as semi-worked from the quarries. The lack of decoration on the sarcophagi makes it difficult to ascribe a date to the wreck.

However, two anchors were found in the wreck area. One anchor is Y-shaped, which appeared in the 9th-10th centuries A.D. and whose parallel is known from the Serçe Limanı glass wreck. The other is T-shaped, which is believed to have appeared in the 4th century A.D. However, the position of the T-shaped anchor is more suitable for belonging to the sarcophagus wreck. Thus, we can say that this was a late Roman/early Byzantine ship of the 4th-6th centuries. Except for this wreck at Şıldanlar, other sarcophagus wrecks have been identified at Sinop in 1997 and by the mole at Side in 2010. Thus, there are three wrecks with a cargo of sarcophagi in Turkish waters.

6. Byzantine Wreck at Dikice Burnu

Research off Dikice Burnu in Kumluca revealed the presence of about 30 roof tiles, intact or broken, at a depth of 12-27 m. They lie scattered around on a sandy and rocky bottom. At a depth of 27 m., where the sandy ground starts, is a broken Byzantine amphora with a cylindrical body of the 7th century. In the wreck area are three T-shaped iron anchors. Preliminary observations indicate a badly damaged wreck. Finds are scattered

Res. 7
Suluada, iki tırnaklı demir çapa

Fig. 7
Suluada, iron anchor with double claws

Res. 8
Fethiye Kızılkuyruk Burnu, üç delikli taş çapa

Fig. 8
Kızılkuyruk Burnu at Fethiye, stone anchor with three holes

kumluk ve kayalık bir zeminde yer almaktadır. Kumluk zeminin başladığı 27 m. derinlikte 1 adet kırık silindir gövdeli, İ.S. 7. yy.'a tarihlenen Bizans amphorası bulunmaktadır. Batık alanında toplam 3 adet "T" formlu demir bir çapaya rastlanmıştır. İlk verilere göre çok tahrip olmuş bir batık izlenimi vermektedir. Yaklaşık 300 m^2'lik bir alana dağılmış buluntular içinde yer alan kiremitlerin kumluk zeminde olması, kumun altında çok sayıda kalıntının olabileceği izlenimi vermektedir.

Kiremitlerin üzerinde birbirine paralel iki düz, iki dalgalı çizgiden oluşan bir bezeme vardır. Aynı tarz bezemeye sahip kiremit örneklerine Bodrum Yassıada İ.S. 7. yy. Bizans batığında rastlanmakla birlikte, kenar çıkıntıları ve formu farklıdır. Yassıada'da bulunanlara göre daha uzun bir yapı gösteren kiremitlerin İ.S. 6-7. yy.'lara tarihlemenin doğru olacağı düşünülmektedir.

Çapalama Alanları

1. Suluada

Finike-Kemer arası kıyı şeridi, sahip olduğu batıklar dışında gemilerin konaklamasını ve su ihtiyaçlarını giderebilmelerini sağlayan önemli durakları da barındırmaktadır. Suluada bunlardan bir tanesidir. Daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz bu demirleme noktasının, 2011 yılında kuzey cephesi ile anakara arasında yapılan araştırma dalışlarında, farklı yüzyıllara tarihlenen toplam 27 adet çapa tespit edilmiştir. Bölgede daha fazla çapa olduğu, yöredeki balıkçılar tarafından belirtilmektedir. Kumluk zemin ile kayalık zeminin birleştiği noktalarda yer alan çapalar genellikle kayaların arasına sıkışmış durumdadır. 15-35 m. arası derinliklerde yer alan

around an area of about 300 sq. m. That the roof tiles are found in such ground suggests there may be more remains beneath the sand.

The roof tiles bear a decoration of two parallel straight lines and two wavy lines. Although a similar decoration is also found on the roof tiles in the Yassıada Byzantine wreck of the 7th century, their edge profiles and form are different. These examples are longer than the Yassıada examples so it should be plausible to date them to the 6th-7th centuries A.D.

Mooring Areas

1. Suluada

The coastline between Kemer and Finike houses not only wrecks but also many stations suitable for sojourn and water supply. Suluada is one such place that had been identified in previous years. In 2011 our dives between its northern edge and the mainland identified 27 anchors of various periods in this mooring area. Local fishermen state that more such anchors exist in the region. Anchors found where rocky and sandy grounds meet are usually stuck in the rocks. Located at a depth of 15 to 35 m., these anchors represent types spanning a wide time span from 14th century B.C. stone anchors to 18th century A.D. galleon anchors (Fig. 7). Some anchors reach a length of 4 m. As inferred from the name Suluada, which literally means "island with water", this site was for the ships to supply their water. The ships preferred the north side to anchor; however, the rocky ground of this part did not allow many ships to remove their anchors safely.

çapalar, İ.Ö. 14. yy.'a tarihli taş çapalardan, İ.S. 18. yy.'a tarihli kalyon çapalarına kadar oldukça geniş bir zaman dilimi içine tarihlenmektedir. Bazı çapaların boyu 4 m.'ye kadar ulaşmaktadır (Res. 7). Adından da anlaşılacağı üzere Suluada, bölgede seyahat eden gemilerin su ihtiyaçlarını karşılamak üzere konakladıkları bir yerdir. Gemiler genellikle adanın kuzey cephesine demirlemişlerdir. Ancak zeminin kayalık yapısı nedeniyle birçok gemi çapasını kurtaramamış ve bırakmak zorunda kalmıştır.

2. Fethiye Kızılkuyruk Burnu

Fethiye Körfezi'nin güneybatı ucunda yer alan Kızılkuyruk Burnu, barındırdığı batıklar dışında, keşfedilen 15 adet çapayla da önemli bir arkeolojik alandır. Söz konusu burunda yapılan dalışlarda farklı tip ve tarihlerde toplam 15 adet çapa bulunmuştur. 25-35 m. arası derinliklerde bulunan bu çapalar; 2 adet "Y" formlu demir çapa, 5 adet "T" formlu demir çapa, 3 adet kurşun çipo, 2 adet üç delikli taş çapa (Res. 8), 2 adet taş çipo ve 1 adet tek delikli taş çapadır. Çapaların sayısından, Kızılkuyruk Burnu'nun gemiler için önemli bir demirleme alanı olduğu anlaşılmaktadır.

2011 yılı çalışmaları sonucunda, Akdeniz Bölgesi için özellikle Fethiye Körfezi ile Kemer arasında kalan sahil şeridinin, batık ve çapalama açısından en yoğun alan olduğu anlaşılmıştır. Olasılıkla ikmal ve korunmaya uygun koyları, bölgeyi denizciler için daha cazip hale getirmiş olmalıdır. Günümüz denizcilerinin de oldukça ilgi gösterdiği bu bölge, sert lodos rüzgarlarına açık olması, burunların önünde gözle görülmeyen çok sayıda sığlığın bulunması, Anadolu'nun batı Akdeniz kıyılarını sualtı arkeolojisi açısından zengin bir konuma getirmiştir. Devam etmekte olan sualtı araştırmalarımızda hedefimiz, daha fazla batık ve çapalama alanı ortaya çıkararak, Ülkemizin sualtı kültürel mirasının ve kurmuş olduğumuz Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS) veri tabanının daha da zenginleşmesini sağlamaktır.

2. Kızılkuyruk Burnu at Fethiye

The Kızılkuyruk Burnu at the southwest tip of the Gulf of Fethiye is an important archaeological site because of the anchors found at a mooring area. Through our dives here we identified 15 anchors of various types and periods. Finds at a depth of 25-35 m. include two Y-shaped iron anchors, five T-shaped iron anchors, three lead stocks, two stone anchors with double holes (Fig. 8), two stone stocks and one stone anchor with a single hole. The number of anchors discovered indicates that this was an important mooring area.

The surveys in 2011 clearly showed that the coastline between the Gulf of Fethiye and Kemer contains the greatest density of wrecks and mooring areas on the Mediterranean coast. It is likely that the region was attractive for seafarers because its coves were suitable for replenishment and sheltering. The western part of the Turkish Mediterranean coast, which is quite favoured by modern seafarers as well, is rich in underwater archaeology. This is due to its location exposed to strong, southwesterly winds and numerous shoals invisible to the eye. The main goal of our ongoing underwater archaeological surveys is to identify more wrecks and mooring areas, to enlarge our GIS database, and to enrich the underwater cultural heritage of our country.

Aspendos Yüzey Araştırmaları 2011

Surveys in Aspendos in 2011

Veli KÖSE

Aspendos Projesi'nin Aspendos antik kentindeki dördüncü sezon araştırmaları yine her yıl olduğu gibi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden sağlanan izinle 4-23 Eylül 2011 tarihleri arasında, Türk ve yabancı üniversitelerden geniş ve disiplinler arası bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir*.

Exedra Yapısı

Bu sezon agoranın güneyinde yer alan agoraya güney kapısından giden yolun üzerinde, agoraya yaklaşıldığı bir alanda yolun hemen yanında yer alan bir exedra yapısının total station ile ölçümü alınmıştır (Res. 1). Kış aylarındaki ofis çalışmalarında bu alınan ölçüler ışığında yapının AutoCad ile çizimi gerçekleştirilecektir. Kısmen taş ve tuğladan inşa edilen yapı şimdilik göründüğü kadarıyla iki katlı olup üst katı nişlerden ibarettir. Üzeri sıvalı olmalıydı; özellikle alt katta bunun izleri çoğu kez gözlenmektedir. Yapının güney kanadından uzanan bir kemerin yola paralel olarak devam ettiği açıkca görülmektedir. Bu durum bugünkü haliyle exedranın aslında bir yapının sadece bir bölümünü teşkil ettiğini ortaya

* Bu çalışmada Dr. L. Vandeput (Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü), J. von Geymüller (Karlsruhe Üniversitesi, Almanya), B. Ünsal, D. Sönmez, E. Şahin, E. Saçan, F. Demir, E. Ertan, F. Demirtaş (Hacettepe Üniversitesi) ve D. Z. Özcan katılmışlardır. Bakanlık temsilcisi olarak F. İnci görev almıştır. Kendilerine yardımlarından ötürü teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca çalışmamız esnasında çok yardımlarını gördüğümüz Antalya Müzesi Müdürlüğü, Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Antalya Koruma Kurulu ve Antalya İl Özel idaresi ile Aspendos antik kenti bakanlık ve müze görevli memurlarına özellikle çok teşekkür ederiz. Hepsinden önce pek tabi ki Aspendos antik kentinde bizleri çalışmaya layık gören ve de finansal destek sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız.

The fourth campaign of surveys in Aspendos within the frame of the Aspendos Project was carried out 4-23 September 2011 with a permit issued by the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums by a large interdisciplinary team of Turkish and international experts.*

Exedra Structure

An exedra structure located near the agora and by the road leading to the south gate of the agora was measured using total station (Fig. 1). The drawings of the structure will be rendered using AutoCad in the office during the winter phase of our work. As inferred to date, the structure had two storeys and the upper floor comprised niches. It was built partially with stones and bricks. It should have been plastered over as seen from extensive traces on the lower floor. An arch springing from the south wing of the structure extended parallel to the road. And this suggests that the exedra observed today was indeed part of a larger structure. It could be a fountain, but the absence of water channels or basins suggests that it may have served as a performance hall.

* *The team members were Dr. L. Vandeput (British Institute at Ankara), J. von Geymüller (Karlsruhe University, Germany), B. Ünsal, D. Sönmez, E. Şahin, E. Saçan, F. Demir, E. Ertan, F. Demirtaş (Hacettepe University) and D. Z. Özcan. The state representative was F. İnci, whom we would like to thank for his help. We are greatly indebted to the Antalya Museum Directorate, the Antalya Provincial Directorate of Culture and Tourism, the Antalya Regional Board for Protection and the Antalya Provincial Administration as well as the staff of the ministry and Museum at Aspendos for all their help in the course of our work. Above all, we would like to express our gratitude to the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums for finding us worthy of surveying at Aspendos and for granting us financial support.*

Res. 1
Exedra yapısı
Fig. 1
Exedra structure

koymaktadır. Çeşme olabileceği olasılığı bulunsa da su ile ilgili kanal ya da kurnalara rastlanmaması, daha ziyade bir gösteri salonu olarak kullanılmış olabileceğini akla getirmektetir.

Roma Bazilikası

Daha önceki senelerde de üzerinde çalışılan Roma Bazilikasının, yapıyı tutan alt kemerlerinin birine bu sene girilerek incelenmiştir. Olasılıkla daha sonraki dönemde bölümlere ayrılmış olan bu odalardan birinde, kapının hemen üstünde yer alan pervazda Nemesis yazılı bir yazıt görülerek dokümantasyonu yapılmıştır. Yazıtta adı geçen Nemesis, tanrıça ya da bu odanın kullanım amaç veya sahibi ile ilgili olabilir.

Oda duvarları düzenli, düzensiz taşlar ve sıva kullanılarak orjinal Bazilika yapısından farklı bir türde ve daha geç bir dönemde inşa edilmiştir. Üstelik bu odaların bulunduğu alan önündeki kemer, odalar yapılırken kapatılmıştır. Odalardan biri kayaya oyulmuş yuvarlak olarak işlenmiştir. Bir kült amacıyla, ya da atölye olarak kullanılmış olabileceği akla gelmektedir.

Geç Antik Hamam (Konutsal Mekân?)

Tapınak yapısının kuzeyinde oldukça iyi durumda günümüze kalmış bir yapı bulunmaktadır. Daha önceki senelerde bu yapı topografik ve hali hazırdaki plana geçirilmişti. Şimdilik Geç Antik-Ortaçağ olarak tarihleyeceğimiz yapıda bu sene daha fazla inceleme fırsatı bulduk. Yapı çok odalıdır ve odalardan birbirlerine kemerlerle

Roman Basilica

We entered underneath one of the arches supporting the Roman Basilica, which we have been studying for some years. In one of the rooms, which may have been divided at a later date, there was an inscription on the lintel over the doorway that read "Nemesis" and it was documented. For the time being we think that the name Nemesis may refer to the goddess or may be related with the owner or function of the room.

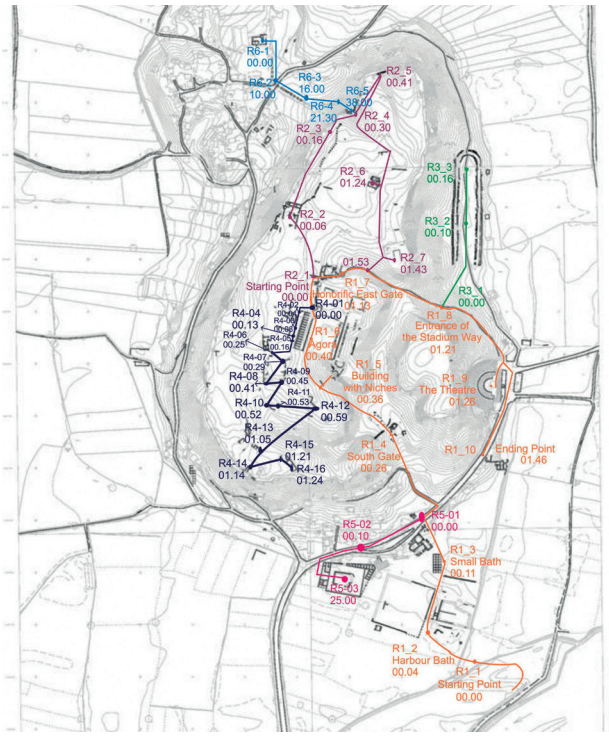
The room walls were built with regular and irregular stones and plaster; they were built at a later date and different from the original basilica. In addition, the arch before the area where these rooms are found was closed off during the construction of these rooms. One of the rooms was hewn round in bedrock. The room may have been used for cult purposes or as a workshop, but its function will only be clarified after further investigation in the future.

Baths of Late Antiquity (Residential Building?)

There is a well-preserved structure to the north of the temple. It was marked on the topographic and existing map. This year we had a further opportunity to examine this structure, which may be tentatively dated to late Antiquity and the Middle Ages. It is multi-roomed, and the rooms communicate with each other usually with arched doorways. The walls of the rooms and the arches were built with stones and bricks. In some parts water pipes are embedded in the walls. The south wall of the largest room in the south was extended higher to a second floor, and this can be observed on the wall. This was either a bath in late antiquity or a residential building owned by a wealthy person or dignitary. However, even if it were a residential building, it was one installed with heating and/or water system. Its photogrammetric drawings will be rendered in the future. This building will be incorporated into the plaster analysis project foreseen for the structures such as the theatre and the fountain, so samples of plaster will be taken. Thus, it will be possible to analyse and compare plaster samples from different points in the city's history. Comparison with those from buildings with a known date will show any changes and organic content in the composition of the plaster over time.

Cultural Heritage and Field Management Work

In the 2011 campaign we worked on the topographic and final layout plan of the archaeological and natural protection site in order to organize routes for visitors to tour the site better. For this purpose, various routes were

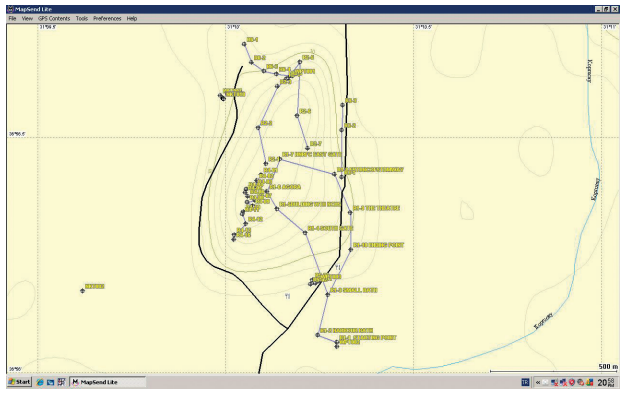
Plan 1 Yürüme rotaları

Plan 1 Walking routes

geçilmektedir. Duvarlar ve kumerler taş ve tuğlalarla yapılmıştır. Duvarların bazı kesimlerinde duvara geçirilmiş su künkleri görülmektedir. Yapının güneyindeki büyük odanın güney duvarı sonraki bir dönemde yukarı uzatılarak çift kata çıkartılmıştır ve bu durum duvarda izlenebilmektedir. Yapı bir geç dönem hamam binası, ya da zengin ve/veya ileri gelen birinin oturduğu konutsal mekân idi. Yapının ileriki yıllarda fotogrametrik yöntemlerle görünüş çizimleri gerçekleştirilecek, sıva analizleri yapılarak kullanılan malzemeler ve nitelikleri hakkında fikir sahibi olunacaktır.

Kültürel Miras ve Alan Yönetimi Çalışmaları

2011 sezonunda Aspendos kenti ve çevresinin arkeolojik ve doğal sit alanı vaziyet planı ile birlikte tarafımızdan oluşturulan topografik ve arkeolojik nihai hal vaziyet planı üzerinde ziyaretçiler için kenti doğru algılayacak güzergâhlar hazırlama çalışmasına başladık. Bugünkü mevcut bitki örtüsü ve yapılara bağlı olarak daha önceden var olan güzergahlar dikkate alınarak belirlenen farklı rotalarda ikişer kişilik gruplar halinde yürünmüş, zaman tutulmuş, bir ziyaretçi gibi kalıntılar gezilerek fotoğrafları çekilmiştir (Plan 1-2). Şimdilik Altı rota belirlenmiştir. Ziyaretçiler belirlenen altı rotayı tek tek ya da birleştirerek kenti gezme şansı bulacaklardır.

Plan 2 Yürüme rotalarının Magellan GPS ile alınmış noktaları ile birlikte Aspendos topoğrafyası üzerindeki planı

Plan 2 Magellan GPS points of the routes and their location in the topography of Aspendos

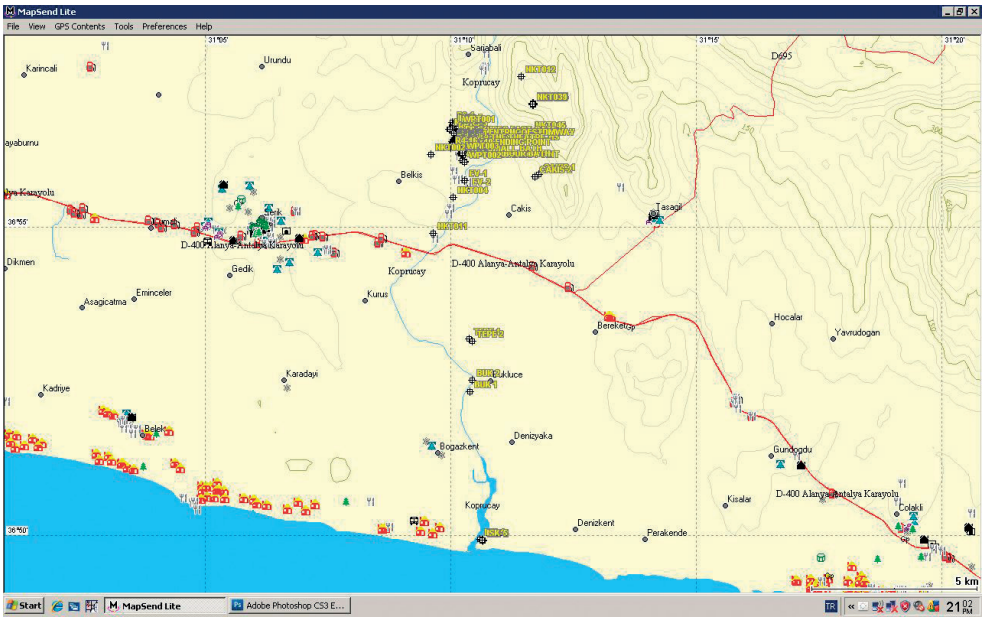

Res. 2 İskele mevkii

Fig. 2 İskele mevkii

prepared and visited by teams of two who calculated the tour time and took photographs, just like tourists do. Existing routes based on present vegetation and extant structures were taken into consideration. The route of each path and its duration were notated. For the time being, six routes have been established. The visitors may take each path individually or unite a few of them. In case we are granted a permit for excavations in the future, we will improve these routes. Here are the routes (Plan 1-2).

***Route 1**: Being the longest of the six routes, it starts in the area of the river harbour, passes by the harbour baths and small baths before reaching the south gate. From there it continues northwest to the agora located at a higher elevation. On the way to the agora, the exedra structure is seen. After visiting the Hellenistic market building, basilicas, fountain, and two-storey market/shops (?) around the agora, the visitor continues northward. Then the bouleuterion/odeion is visited, and following the street one passes by the monumental east*

Plan 3
Teritoryumda gezilen alanların Magellan GPS ile alınmış noktaları ile birlikte harita üzerindeki durumu

Plan 3
Magellan GPS points of the areas visited in the territory and their location on the map

Rota 1: En uzun rotadır. Nehir limanının olduğu alandan başlayıp Liman Hamamı, Küçük Hamam, Güney Kapısı'na ve oradan kuzey batı istikametinde daha yüksekte bulunan Agora'ya yürünür. Agora'ya çıkarken Exedra yapısı görülür. Agora çevresindeki Hellenistik market binası, Bazilikalar, çeşme yapısı, iki katlı market/dükkanlar (?) gezilerek kuzeye doğru ilerlenir. Çeşmenin kuzey yanındaki Bouleuterion/Odeion yapısı ziyaret edilir, ardından cadde istikameti ile anıtsal Doğu Kapısı'nın altından günümüzde agoraya çıkarken kullanılan patika vasıtasıyla aşağıya tiyatroya inilir. Tiyatro gezildikten sonar, son nokta olarak tiyatronun güneyindeki kalıntılar gezilir. Yaklaşık 1 saat 45 dakika tutmaktadır.

Rota 2: Bu rota, Rota 1'in Bouleuterion/Odeion yapısının önündeki düzlük alanın kuzey batı köşesindeki patika yoldan başlayıp, kentin kuzey batısını kapsayan ve büyük bir yapı kompleksini geçerek kuzey kapısına ulaşır. Oradan kuzey surların bir kısmını içine alır; antik yol kısmen takip edilerek tekrar güney istikametine dönülür, Geç Antik-Ortaçağ Dönemi'ne tarihlenen hamam ya da hamamlı zengin evini takip ederek tapınağa ulaşır ve burada da Rota 1 ile tekrar kavuşur. Toplam 1 saat 53 dakika tutmaktadır.

Rota 3: Rota 1'in Stadion'a varılan bugünkü patikasından başlayıp Stadion'un Sphendone'sine kadar olan gezinti, dönüş ile birlikte olasılıkla toplam 30-35 dakika sürecektir.

Rota 4: Rota 4 plan üzerinde (Plan 1) çok zik zak çizen bir görüntü vermektetir. Bunun nedeni yürüme güzergahı olmaması ve çalılıklar yüzünden yapılara ancak bu

gate, takes the modern path used by tourists today to climb up to the agora and reaches the theatre. After visiting the theatre, the remains to the south are visited. A touristic visit on this route takes 1 hour and 45 minutes.

***Route 2**: It starts with the path in the northwest corner of the flat area in front of the bouleuterion/odeion of Route 1, covers the northwest quarter of the city, passes by a large complex and reaches the north gate. Then it visits part of the fortifications in the north, follows part of the ancient street and turns south. It follows the late antique/medieval baths or residential building with baths, reaches the temple and then Route 1. It takes 1 hour 53 minutes; this is partly due to absence of a walking path and the difficulty of terrain. When new paths are created the route will take much shorter.*

***Route 3**: It starts from the path leading to the stadium of Route 1 and goes around it. It takes 16 minutes to reach the sphendone. Thus a round-trip will take 30-35 minutes.*

***Route 4**: On Plan 1 this route appears to zigzag due to a lack of walking paths and the presence of bushes. When a new path is created, the route will be shorter. The route starts from north of the two-storey shops (?) and visits the southwest quarter of the city where most of the visible remains date to late Antiquity. It takes 1 hour 24 minutes to reach the last building.*

***Route 5**: It starts on the asphalt road passing by the small baths and reaches a complex to the southwest, which was first used as a monumental tomb and then for other purposes. It takes 25 minutes.*

Res. 3 İskele mevkii, keramik buluntuları
Fig. 3 İskele mevkii, pottery finds

Res. 4 Büklüce, Korinth başlık
Fig. 4 Büklüce, Corinthian capital

şekilde ulaşılmasındandır. Yeni patika oluşturulduğunda bu rota çok daha kısa sürecektir. En son yapıya ulaşma 1 saat 24 dakika sürmüştür.

Rota 5: Küçük Hamam binasının yanından geçen modern asfalt yoldan başlayarak Küçük Hamam binasının güney batısında bulunan önceleri anıtsal mezar ve daha sonraki dönemlerde başka amaçla kullanılan bir yapı kompleksine ulaşır ve 25 dakika sürer.

Rota 6: Kuzey kapısından başlayıp bugünkü Camili Köy'de bulunan su kemerlerinin bir kısmını ve yine bu alandaki bir Geç Antik-Ortaçağ yapısını da içine alan bir güzergahtır. 38 dakika sürmüştür.

Aspendos Deniz Limanı (?) Araştırmaları

2009 yılındaki arkeolojik ve jeofizik araştırmalarımızda Aspendos nehir limanının yeri bulunmuştu. Ancak deniz kenarında olması gereken bir diğer deniz limanı yeri hakkında henüz çalışmalara başlanmamıştı. Aspendos teritoryum araştırmaları çerçevesinde deniz limanı olduğu düşünülen iki alan gezilerek ön incelemeleri yapılmıştır. Bunlardan biri bugünkü Köprüçay'ın tam denize döküldüğü alanda nehrin doğusunda kalan düzlükte yer almaktadır (Res. 2). İskele mevkii isimli bu alan gezilmiş ve çok sayıda keramik buluntularına, bazı işlenmiş bloklara rastlanmıştır (Res. 3). Ancak en önemlisi burada çeşitli alanlarda kaçak kazılar yapıldığıdır. Kazılan çukurların bazılarında yer yer taş ve sıvalı duvarlar görülmektedir. İleriki yıllarda bu düzlükte ve kıyıda gerçekleştirilecek jeofizik yüzey araştırmaları daha kesin sonuçları ortaya çıkaracaktır diye ümit etmekteyiz.

***Route 6**: The route starts from the north gate and visits the aqueducts and siphon system in Camili Köy and a structure of late Antiquity/Middle Ages. It takes 38 minutes.*

Surveys for the Sea Harbour (?) of Aspendos

Archaeological and geophysical surveys in 2009 led to the discovery of the river harbour's location. However, investigation for the location of a harbour on the seaside had not started. Two areas where the sea harbour may have been located were explored within the surveys in the territory of Aspendos (Plan 4). One of these two areas is the flat area east of where the Köprüçay flows into the sea (Fig. 2). This area known as İskele Mevkii was explored, and potsherds and some worked blocks were noted (Fig. 3). However, the most significant point here was that illicit digs were noted. In addition to potsherds, glass and bronze fragments were also observed in the illicitly dug pits. Bronze fragments include broken nails as well as a bronze pin or needle. Some pits contain stone and plastered walls. Extant remains in this area point to the Roman period and late Antiquity, but there may be remains of earlier periods. It may even be the case that we are encountering the remains of a settlement of the Roman period and late Antiquity, which may have developed around the sea harbour. We hope that geophysical surveys to be conducted in this flat area and the coastline will yield sharper results.

The other possible location of the sea harbour lies to the west of Büklüce where the Köprüçay makes sharp curves. During the exploration in this area called Ada locate, it was seen to be necessary to explore the other

Deniz limanı olarak düşünülen bir başka alan Büklüce'nin batısına rastlayan bir alanda ve Köprüçay'ın kesin kavisli dönüşler gösterdiği bir kesimdir. Ada mevkii denilen bu alanda gezi esnasında suyun diğer tarafına da bakılması gerekliliği anlaşılmış, ancak zaman azlığından bir sonraki seneye bırakılmıştır. Nehrin gezilen doğu tarafındaki arazide yapı ihtiva eden kalıntılara rastlanmamıştır.

Büklüce

Büklüce'de 52/B kapı nolu Süleyman Çınar'ın evinde yapı malzemesi olarak kullanılmış bazı süslü eski bloklara rastlanmıştır. Bunlar arasında Attik-İon sütun kaidesinden başka biri Roma diğeri daha geç ve olasılıkla Geç Antik Döneme ait iki adet Korint başlık görülmüştür (Res. 4).

Bir diğer gezilen alan Büklüce'den dönüşte yol üzerinde yer alan yan yana iki tepedir. Modern yol tepeyi aşağı yamacından ikiye ayırmıştır. Tepelerin höyük olabileceği düşünüldüğünden gezilmeye değer görülmüştür. Tepelerdeki yürüyüşler esnasında bazı keramik parçaları bulunmuşsa da bu alanda erken dönemlere tarihli bir yerleşme olabileceğini kanıtlar nitelikte değildir.

Çakış

Köprüçay'ın doğusunda bulunan Çakış köyünün kuzey doğusunda, Gebekaya'nın güneyinde yer alan Kale Tepe isimli kayalık tepeye çıkılmıştır (Plan 3). En tepedeki birkaç duvar kalıntısı olasılıkla gözetleme kulesi olarak kullanılmış bir mekâna aittir.

side of the river. However, time was running short so it was postponed to the next campaign. Exploration on the east bank has not brought any remains to our attention.

Büklüce

Some decorated ancient blocks were noted embedded in the house walls of Süleyman Çınar at no. 52/B in Büklüce. These include an Attic-Ionic column base and two Corinthian capitals, one of the Roman period and the other later, possibly of late Antiquity (Fig. 4).

Another area we explored was the two hills by the road coming from Büklüce. The modern road cut the edges of the hill into two. As these hills could be höyüks, we decided to explore them. The small number of potsherds noted on these hills are not sufficient to claim the presence of early settlements. Indeed some potsherds are of modern times.

Çakış

We climbed up another hill called Kale Tepe south of Gebekaya, which had been explored in the previous campaign. It is northeast of Çakış village on the east bank of the Köprüçay (Plan 3). On the very top are a few wall remains, which may have belonged to a former watchtower. Only a few potsherds were noted on the way uphill.

Beydağları Yüzey Araştırmaları 2011

Surveys in Beydağları 2011

İsa KIZGUT – Emrah AKALIN

24 Ocak - 5 Şubat 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Beydağları Yüzey Araştırmaları 2011" sezonunda Kemer ilçesi merkezinde bulunan Idyros, Tahtalı Dağı güney ve doğu eteklerinde tespit edilen yerleşim kalıntıları ve Kemer ile Olympos arasında bulunan Beycik köyü araştırılmıştır*.

İlk olarak Kemer ilçesi Ayışığı Sahili'nde yer alan Club Med Otel bahçesindeki yapı kalıntısı incelenmiştir (Res. 1). Dönemi kesin olarak saptanamayan ve çokgen bir plana sahip yapının merkezi nişlerle oluşturulmuştur ve apsisin doğuya dönük olduğu anlaşılmaktadır. Söz edilen duvarların büyük bölümü ikinci kat hizasından yıkılmıştır ve malzemenin büyük çoğunluğu çevreye yayılarak yapıyı örtmüş durumdadır. Duvarlarda sıva kalıntıları tespit edilmiş, bir bölümünde kırmızı aşı boya ile yapılmış duvar resimleri görülmüştür. Tahribatın fazla oluşu nedeniyle figür ve/veya konu varlığı anlaşılamamaktadır.

Bugüne dek içerisinde sadece bitki temizliği yapılmış olan yapının malzemesi çoğunlukla yerindedir. Planı tam anlaşılamayan yapının niceliği için bazı bilimcilerin önerileri vardır. Fakat kesin belirlenebilmesi için detaylı bir temizlik ve kazı çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak yonca planlı bir kilise ya da sinagog gibi dinsel bir yapı özellikleri gösterdiği önerilebilir. İlgili kurumlara temizlik ve kazı önerisi yapılmıştır.

İkinci bir çalışma alanı olan Tahtalı Dağ teleferik alt istasyonu kuzeydoğusu bitişiğindeki tahkimatlı yerleşimdir. GNSS ölçüm aletiyle planı çıkartılmış, çevresindeki

* Beydağları Yüzey Araştırmaları Genel Müdürlüğümüz izni ve maddi destekleri, Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) ile Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü destekleri ile 15 yıldır aralıksız devam etmektedir. Başta bu kurumlara, Bakanlık temsilcimiz arkeolog Ş. Altunel'e, Kumluca Belediye Başkanlığı'na, emeklerini esirgemeyen, zorlu koşullardan yılmayan öğrencilerimiz İ. Yalçın, A. Demirelli, H. M. Erdoğan, E. Karan, F. Karakuza, T. Atav ile N. Meydan'a sonsuz teşekkürlerimizle.

The Beydağları Surveys were conducted from 24 January to 5 February 2011 and covered the remains of Iydros, remains on the south and east foot of Tahtalı Dağı as well as the Beycik village located between Kemer and Olympos.*

First, we examined the building remains in the gardens of the Club Med Hotel on the Ayışığı Sahili of the Kemer District (Fig. 1). The core of this polygonal structure of unknown date is formed with niches, and the apse faces east. Most of these walls have fallen down to the level of the first floor, and these fallen materials have covered the structure. There are traces of plaster on the walls and painting in red ochre, but the presence of figures or scenes could not be attested due to poor condition of the painted decoration.

Most of the materials are extant because mainly vegetation was cleaned here. Some scholars have made proposals regarding the function of the building whose plan is not discernible clearly. However, it is necessary to carry out extensive cleaning inside and excavations to be able to clarify more fully its function. Yet it is possible to suggest a religious function like a church or synagogue because of its cloverleaf layout. A recommendation for cleaning and excavation has been communicated to the relevant authorities.

Our second area of study this year was the fortified settlement adjoining the bottom station of Tahtalı Dağ Cable Car on the northeast. Its plan was retrieved using

* *Surveys in Beydağları have been going on continuously for fifteen years with the permit and financial support granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums as well the support of the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) and the Akdeniz University Rectorate. Our thanks are due to these institutions above all and to our state representative archaeologist Ş. Altunel, the Kumluca Municipality as well as our hardworking students İ. Yalçın, A. Demirelli, H. M. Erdoğan, E. Karan, F. Karakuza, T. Atav and N. Meydan.*

Res. 1 Dinsel yapı kalıntıları
Fig. 1 Remains of a religious building

Res. 2 Tahkimatlı alan
Fig. 2 Fortified area

mezarların tespiti yapılarak çizimleri tamamlanmıştır (Res. 2).

Tahkimat duvarında kullanılan iri, çok kenarlı taşlar ve yapıların duvarlarını oluşturan blokların yerli anakayalardan kesildiği anlaşılmaktadır. Taşın yapısı doğal tahribat nedeniyle yıpranmaya uygun olduğundan bloklarda hiçbir mimari detaya rastlanmamıştır. Bu nedenle kesin tarihleme yapılamamakta ancak, yaklaşık iki kilometre güneyinde konumlanan Hellenistik kule çiftlik ile yüzeyde gözlemlenen İ.S. 3.-6. yy.'lara tarihlenebilecek seramik kırıkları nedeniyle geniş bir tarih diliminde kullanıldığı düşünülmektedir. Yerleşimin korunma duvarı ile çevrilmiş alanın dışından geçen, hemen güney aşağısında bulunan doğu-batı doğrultulu antik yolun kenarında üstü düz kapakla örtülü beş adet lahit tespit edilmiştir. Phaselis nekropolünde bulunan lahitlerle hem malzeme hem de kapak formu olarak benzeşmektedir.

Sözkonusu yerleşimin yaklaşık 2 km. güney aşağısında, Kemer-Kumluca asfaltından teleferiğe çıkan yolun doğusundaki düzlükte bulunan, yerleşimin ölçüm aletiyle planı çıkarılarak yapıların tanımları yapılmıştır. Düzgün kesilmiş iri bloklarla örülen ve iki katlı olduğu tespit edilen yapı, çiftlik sahibi olan kişinin yaşadığı konut ile alt katında üretimlerin stoklandığı depodan oluşmaktadır ve 8,96x8,76 m. ölçülerindedir (Res. 3). İçi ikinci bir duvarla örülü yapının, kapı ve penceresi görülebilmektedir. Bu yapıdan ayrı olarak, irili ufaklı mekânlar ve bunları birbirine bağlayan sokaklar belirlenmiş fakat tahrip olmuş ve moloz dolgu altında kalmış mekânların işlevleri tam olarak anlaşılamamıştır. Kule çiftliğin duvar tekniği ile hiç benzeşmeyen bir duvar örgüsüyle oluşturulmuş mekânların içlerinde sıva kalıntıları bulunmaktadır. Bunların tarihleri kuleye göre daha geç dönemlerden olmalıdır. Yüzeyde görülen bazı seramik kalıntıları genellikle İ.S. 3-6. yy.'lara tarihlenebilir özelliklerdedir.

Res. 3 Kule çiftlik
Fig. 3 Farmstead with tower

GNSS, and the tombs around it were identified and drawn (Fig. 2).

It was observed that the polygonal stones in the fortification and other blocks in the walls of buildings were hewn from the local rocks. As this rock is not naturally durable, no architectural detail was attested on the blocks. Therefore, no precise dating has been decided. Rather the Hellenistic farmstead with a tower located about 2 km. south and potsherds observed on the surface dating to the 3rd-6th centuries A.D. suggest a wide time span. Beside the ancient road passing by the south side of the fortified area are five sarcophagi covered with flat lids. These are similar to the sarcophagi in the necropolis of Phaselis with respect to material and lid form.

About 2 km. south and below this settlement are buildings in the flat area east of the road to the cable car leading from the Kemer–Kumluca highway. Using the same equipment we measured them, drew their plans

Res. 4 Anteli yapı
Fig. 4 Structure with antae

Res. 5
Yazıtlı sunak
Fig. 5
Altar with inscription

Bu yerleşimin en dikkat çeken özelliği güneydeki yapının varlığıdır (Res. 4). Yapı güneye yönlenen antesi, arka (kuzey) duvardaki yan yana iki nişi, ante uçlarının içe bakan yüzlerindeki içtekilere göre daha küçük nişleri ile dikkat çekmektedir. 4,05x3,00 m. ölçülerindedir. Yapının çevresinde dört adet sunak tespit edilmiştir. Hemen önünde ele geçen sunak yazıtlı ve Helios kabartmalıdır. Prof. Dr. B. İplikçioğlu'nun yaptığı çözümlemeye göre İ.S. 2.-3. yy.'a tarihlenebilen sunak iki kardeş tarafından tanrı Helios'a adanmıştır. Eser Antalya Müzesi'ne teslim edilmiştir. Aynı alanda büyük bölümü korunmuş kalkan kabartmalı bir blok bulunmaktadır. Bunların dışında yarısı korunmuş phiale kabartmalı bir sunak ile aşınmış ve tahrip olmuş üç adet sunak yerleşimde bulunan ve dikkat çeken önemli kalıntılardır (Res. 5). Tüm bu buluntular, yapının planı ve ikisi büyük olmak üzere dört adet niş yapıya kutsal bir anlam yüklemeye uygun görünmektedir. Önerimiz; yapının hem bu kule çiftliğe hem de yakınlarında tespit ettiğimiz küçük ölçekli yerleşimlere hizmet veren bir naos olduğudur. Kule çiftlik olarak adlandırılan ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen yapının çevresinde, sonraki dönemde gerçekleştirilen eklemelerle uzun süreli bir yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır.

Diğer bir çalışma alanı, kule çiftlik batısında bulunan ve kuş uçumu 50 m. uzaklıktaki yerleşimdir. Sadece sokaklarla ayrılan sık yerleştirilmiş yapılar bütününün, çok yoğun ağaçlık olması nedeniyle plan çıkarılmakta zorlanılmıştır (Res. 6). Çevredeki tarım terasları, iki mekânda tespit edilen zeytinyağı işliği ve işliğe ait parçalar (Res. 7), kule çiftlik kompleksinin aksine burada tarım ve üretimin yapıldığını gösteren önemli bulgulardır. Kule Çiftlik yerleşimi ile ilişkilendirildiğinde bu alandaki üretimin Kule Çiftlik sahiplerine ait olduğu ve onların yaşadığı bölgede çeşitli tapınım ve kültlerin yapıldığı kutsal

and wrote down their descriptions. The two-storey structure built with large cut stones and measuring 8.96x8.76 m. is comprised of storage areas downstairs while upstairs is the dwelling of the farmstead owner (Fig. 3). Apart from this structure are many other rooms of various sizes and interconnecting alleys, but the damage level and rubble heaps did not allow us to identify their functions. The masonry of the rooms is different from that of the farmstead, and there are traces of plaster inside them. These rooms should belong to a date later than the tower. Some potsherds seen on the surface can be dated to 3rd–6th centuries A.D.

The most striking part of this settlement is the structure in the south (Fig. 4). With an antae facing south, two niches on the rear (north) wall and smaller niches on the antae's inner facing sides, it measures 4.05x3.00 m. and has four altars around it. The altar right in front has an inscription and a relief of Helios. According to B. İplikçioğlu, the altar can be dated to the 2nd-3rd centuries A.D. and was dedicated by two brothers to the god Helios. The altar was turned over to the Antalya Museum. In the same area was a block with a relief of a shield, preserved to a great extent. Other important finds in the settlement are a half-preserved altar with a relief of a phiale, and three worn and damaged altars (Fig. 5). All these finds – the plan of the structure and four niches, two of which are small and the other two larger – should be enough to ascribe a sacred meaning to this structure. Our proposal is that this structure was a naos serving both the farmstead with a tower and small settlements in the vicinity. It is understood that this farm dating to the Hellenistic period stayed in use for a long time with later additions.

Res. 6 Kule çiftliğin batısı
Fig. 6 West of farmstead with tower

Res. 7 Ezme teknesi
Fig. 7 Crushing basin

bir alan bulunduğu önerilebilir. Bu bölümde semerdam kapaklı bir kaya lahti yerleşimdeki tek mezar örneği olarak belirlenmiştir. Yüzeyde bulunan seramik parçaları İ.S. 3.-6. yy.'lar arasına tarihlenmektedir.

Diğer bir tespit çalışmamız ise Kemer-Kumluca yolu üzerindeki Tahtalı Dağ teleferik tesislerinin giriş kapısının yaklaşık 80 m. doğusunda geniş bir nekropol alanında gerçekleştirilmiştir (Res. 8). Kaya teraslarının yapıldığı alanda çatı kiremidi parçaları, amphora dipleri ve kaba seramikler ele geçen buluntulardır. Giriş kapısından başlayan bir vadinin bitiminde tekrar yükselen yamaç üzerine konumlanmış nekropolde 10 adet kaya lahti ve 6 adet lahit tespit edilmiştir. Kaya lahitlerinin sekizi aynı kaya kütlesi üzerine diğer ikisi ise farklı bir kaya kütlesi üzerine oyulmuştur. Kaya lahitleri 1,80x0,40 m., lahitler ise 2,50x0,80 m. arasında değişen ölçülerdedir. Lahitlerin dış yüzlerinde sıva artıkları gözlenmiştir. Yol yapımı sırasındaki tahribat bu nekropole zarar vermiş ve mezar sayısını azaltmıştır. Bu mezarlar yukarıda sözü edilen yerleşim yerine yaklaşık 1600 m. uzaklıktadır. Bu yerleşimin sakinlerine ait olması uzak bir olasılıktır. Hemen güneyinde bulunan Phaselis nekropolüne ait mezarlardır.

Çalışma alanı olarak belirlenen diğer bir bölge ise, Tekirova ile Ulupınar arasında kalan Beycik Köyü ve çevresidir. Köy içerisinde yapılan ön araştırmalarda birçok kalıntı tespit edilmiş ve bunların tescil durumu kontrol hakkında bilgi alınmıştır. Kalıntıların tescil edildiği anlaşılmış fakat bazılarının henüz tescilsiz olduğu da görülmüştür. Her iki durumdaki eserlerin büyük çoğunluğunda tahribatın devam ettiği gözlemlenmiştir. Örneğin; köyün girişinde, yolun doğusunda 29 numaralı evde birçok eser sergilenir durumdadır. İki ezme teknesi, ezme taşı (orbis), iki adet silindirik ezme taşı, cephesinde aslan ayağı kabartması bulunan bir adet

Another area of study in 2011 was the settlement 50 m. west of the farmstead with a tower. It was very difficult to draw the plans of this dense settlement with alleys due to dense vegetation and trees (Fig. 6). The surrounding cultivated terraces, olive oil workshop and pieces belonging to such workshops attested in two rooms (Fig. 7) clearly show agricultural production and cultivation here in contrast to the farmstead complex. It may be proposed that the production here belonged to the owners of the farmstead, and there was a sanctuary for various cults in their living area. The only tomb found here was a rock sarcophagus with a saddle lid. Potsherds on the surface can be dated to the 3rd-6th centuries A.D.

In 2011 we also studied the necropolis area located about 80 m. east of the entrance facilities of the Tahtalı Dağ cable car on the Kemer-Kumluca highway (Fig. 8). In the area with rock-cut terraces are fragments of roof tiles, amphora bottoms and coarse wares. In the necropolis on the slope rising at the termination of a valley starting from the entrance facilities are ten rock sarcophagi and six sarcophagi. Eight of the rock sarcophagi are hewn into the same rock mass while the other two are found on another rock mass. The rock sarcophagi's dimensions are approximately 1.80x0.40 m. while the sarcophagi are approximately 2.50x0.80 m. Traces of plaster are discernible on the exterior of the sarcophagi. Road construction destroyed the necropolis thereby decreasing the number of tombs. These tombs are located about 1600 m. from the above-mentioned settlement. It is not very likely that these tombs belonged to that settlement, but rather belonged to the necropolis of Phaselis located just to the south.

Beycik village and its environs located between Tekirova and Uylupınar were other areas of study in this cam-

Res. 8 Nekropol alanı
Fig. 8 Necropolis area

Res. 9
Semerdam kapaklı lahit
Fig. 9 Sarcophagus with saddle lid

osthothek ile çeşitli genişlikte silme ve profilleri bulunan bir başka blok kayıt altına alınmıştır. *In situ* durumunda olmayan ve taşınarak evin bahçesine getirilen eserlerin kaynağı bilinmemektedir.

Köyün içerisinde, yukarı mahalleye çıkılırken yolun batısında ve tarla içerisinde sağlam durumda bir lahit bulunmaktadır, semerdam formlu kapağı üzerindedir (Res. 9). Tek başınaymış gibi görünen lahtin yaklaşık 30 m. kuzeydoğusunda bir işlik tespit edilmiştir. Ezme teknesi parçası, kalas yuvasının bulunduğu blok işliğe ait parçalar olarak kayıt altına alınmıştır. Kalasın oturtulduğu duvarın diğer duvarlara göre daha kalın olması da işlik için önemli bir kanıttır.

Beycik köyü içerisinde tespit edilen diğer bir lahit, Yukarı Mahalle, Çalbağı mevkii orman içerisindedir. Düzdam kapaklı, küçük tahribatlara karşın iyi korunmuştur. Cephesinde tabula ansata içerisinde bulunan yazıt okunabilecek durumdadır. İplikçioğlu'nun ilk çözümlemesine göre İ.S. 2.-3. yy.'a tarihlenebilecek lahit, Moles oğulları olan iki kardeş tarafından yaptırılmıştır ve Olympos egemenlik alanında kalmaktadır.

Gerçekleştirilen bu çalışmalardan sonra araştırma sınırları içerisinde kalan ve tespiti için yerel halkın verdiği bilgilere dayanarak ulaşılan yerleşim Tahtalı Dağı güneybatı etekleri halk adlandırması ile "Fırıncık mevkii"nde konumlanmıştır (Res. 10). Beycik köyü kuzeydoğu sınırından sonra rahat bir patika ile yarım saatlik yürüme sonunda ulaşılabilmektedir. Yapılan ön incelemelere göre oldukça geniş ve zor bir topografya üzerine yayılmış durumdaki yerleşimde çok sayıda kalıntı bulunmaktadır. Yerleşime ulaşılan antik yol yer yer izlenmekte, kısmen de heyelan nedeniyle görülmemektedir. Yerleşim içerisinde kot farkı nedeniyle sokakların basamaklandırıldığı bölümler de bulunmaktadır. Düzgün işçilikli kesme bloklarla oluşturulmuş yapılar çoğunlukla iyi

paign. Our preliminary exploration in the village brought numerous remains to our attention, and we checked their status of registration. It was observed that most of the remains were registered while some still were not. Furthermore, we noticed that destruction on most of the remains in both categories continued. For example, house no. 29 to the east of the road entering the village contains many items on display. Two crushing basins, crushing stones (orbis), two cylindrical crushing stones, an ostothek with lion paw relief and another block with various mouldings and profiles were documented. The provenance of these items on display in the garden, while not in situ, is not known.

In the village there is an intact sarcophagus in a field west of the road leading up to the upper quarters with its saddle lid still in place (Fig. 9). About 30 m. northeast of this seemingly individual sarcophagus is a work area. A fragment of a crushing basin and a block with a hole for the beam were documented as pieces related with the work area. That the wall in which the beam was fitted is thicker provides another piece of evidence for this identification.

Another sarcophagus was identified in the Çalbağı mevkii forest in the village's upper quarter. Despite minor damage, this sarcophagus with flat lid is well preserved. The inscription in tabula ansata is legible. According to a preliminary evaluation by İplikçioğlu, it can be dated to the 2nd-3rd centuries A.D. and was made by two brothers, sons of Moles. It lies within the territory of Olympos.

Res. 10 Fırıncık mevkii kalıntıları
Fig. 10 Remains at Fırıncık mevkii

korunmuş durumdadır. Mimari özelliklerine göre Hellenistik Dönem'e ait olduğu anlaşılan yapıların bazılarında kapı ve pencere gibi elemanların korunduğu görülmüştür. Merkezde konumlanmış ve çoğunluğu iyi korunmuş bu yapıların kamuya ait olduğu düşünülmektedir.

We explored another settlement located in Fırıncık mevkii, so-called by the locals, on the southwest foot of Tahtalı Dağı, based on information provided by them (Fig. 10). It is accessed by a half-hour walk on an easy path leading from the northeast edge of Beycik village. The settlement extends across a wide and difficult terrain and contains many remains. The ancient road leading to the site can be followed at places; however, it is concealed under a landslide at other points. Some alleys in the settlement are stepped due to the steep slope. Structures built with cut stones are usually well preserved. Attributed to the Hellenistic period, some of these buildings have their windows and doorways intact. Located in the centre and well preserved, they should be the public building.

Boğsak Adası Yüzey Araştırması 2011

Survey on the Boğsak Island 2011

Günder VARİNLİOĞLU

Mersin ili, Silifke ilçesine bağlı İmamuşağı köyü sınırlarındaki Boğsak Adası, Isauria Eyaleti sahili boyunca konaklamaya elverişli geniş bir koyun güney girişini kontrol eden stratejik bir konumda yer almaktadır. Ada, İ.S. 4.-7. yy.'lar arasında yapılaşarak büyük ve yoğun bir yerleşime dönüşmüştür.

Boğsak Adası ve Koyu'nda yürütülmekte olan yüzey araştırmasının ikinci sezonunda adanın güney kesiminde belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiş, bunun yanı sıra ada yerleşiminin hem anakara, hem de yakın çevresindeki diğer adalarla olan bağlantılarının araştırılması için bölgede keşif çalışmaları yapılmıştır* (Res. 1).

Boğsak Adası'nın kayalık kıyıları hariç tüm yüzeyini kaplayan bitki örtüsü ve engebeli yapısı nedeniyle 2010 sezonunda adanın güney kesiminde çalışmak mümkün olmayınca, 2011 çalışmaları adanın güneyine yoğunlaşmıştır. Yapıların konumlarını ve ana hatlarını belirlemede 2010 yılında çekilmiş hava fotoğrafları kullanılarak, kalıntıların yerleşim planının çıkarılmasına yönelik eskizler hazırlanmıştır (Res. 2). Neredeyse tamamen bitki örtüsü altında kalan Kilise IV'ün krokisi çizilerek, yapının içindeki ve çevresindeki, kiliseye ait mimari süsleme elemanlarının (sütun, sütun başlığı, parapet, *opus sectile* döşeme) yerleri tespit edilmiş, ulaşılabilen parçalar çizim ve fotoğrafla belgelenmiştir. Ayrıca, adanın güney kesiminde ulaşılabilen diğer mimari kalıntılar incelenmiş, ileriki yıllardaki ölçümlerde altlık olarak kullanılması amacıyla krokileri hazırlanmıştır.

2011 yılında yüzey araştırmalarına buluntu toplama izni verilmemesi nedeniyle küçük buluntuların büyük bir

* 2011 yüzey araştırmasına mali desteklerinden dolayı Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED), Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM, Mersin Valiliği ve Dr. Sarah Tyler Brooks'a teşekkür ederim. Araştırmanın her aşamasında deneyimlerini ve bilgisini bizimle paylaşan Silifke Müze Müdürü İ. Öztürk, Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi S. Tan ve Silifkeli dostumuz Ç. Akyürek'in desteği olmadan bu çalışmayı gerçekleştiremezdik.

Boğsak Island in the village of İmamuşağı in the Silifke District (İlçesi) of Mersin province is located strategically by the southern mouth of a bay alongside Isauria. With occupations dating to the 4th-7th centuries A.D., the island turned into a large and dense settlement.

During our second season of survey at Boğsak Island and Bay, we documented the southern part and made archaeological explorations to discover the connections of the settlement both with the mainland and with the surrounding islands (Fig. 1).*

Since no work had been done on the southern part of the island in 2010 because of the thick vegetation and rough terrain (except the rocky coastline), the survey in 2011 concentrated on the southern end. With the help of aerial photographs taken in 2010 to locate the structures and their outlines, sketches of the settlement were drawn (Fig. 2). Church IV, which is almost completely concealed under vegetation, has been mapped, and its architectural decorations such as columns, capitals, parapets, opus sectile pavement – both inside and surrounding the structure – were localised. These remains, where accessible, were drawn and photographed. Additionally, other architectural remains in the southern part of the island were investigated and mapped in order to provide a basis for future measurements.

Because collecting the small finds was not allowed for the 2011 campaign, a large portion of the small finds were documented at site. However, a small number of diagnostic finds of pottery, metal and glass were col-

* *We would like to thank the administration of the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED), the General Directorate of Circulating Funds of the Ministry of Culture and Tourism, the Governorship of Mersin and Dr. Sarah Tyler for their financial support to our 2011 campaign. We would also like to thank the director of the Silifke Museum İ. Öztürk, the representative of the Ministry of Culture and Tourism S. Tan as well as Ç. Akyürek from Silifke without whose support we would have unable to conduct our surveys.*

Res. 1 2011 yüzey araştırması yürütülen bölgenin Google Earth'ten alınmış uydu görüntüsü. Boğsak çevresinde tespit edilen yerleşimler ve kalıntılar uydu görüntüsü üzerinde işaretlenmiştir

Fig. 1 Satellite image of the area surveyed in 2011 taken from Google Earth (settlements and remains identified around Boğsak are marked)

Res. 2 Adanın güney kesiminin hava fotoğrafı mozaiği (2010 yılında çekilen hava fotoğraflarının Adobe Photoshop CS5 programında birleştirilmesiyle oluşturulmuştur)

Fig. 2 Mosaic of aerial photos from the southern end of Boğsak (aerial images taken in 2010 were united using Adobe Photoshop CS5)

kısmı arazide belgelenmiştir. Az sayıda diyagnostik seramik, maden ve cam buluntu toplanarak ofis ortamında belgelendikten sonra, küme halinde araziye geri bırakılmış ve yerleri el GPS'i ile kaydedilmiştir. Yüzeyde bulunan mimari elemanların (sütun başlığı, parapet parçaları, sütunlar, mermer kaplama, vb.) buluntu yerleri yine el GPS'i ile kaydedilmiş, krokilere işlenmiş ve fotoğraflanmıştır, ancak yalnızca küçük parçaların ölçekli çizimleri yapılabilmiştir. İleriki yıllarda az tahrip olmuş mimari süsleme elemanlarının (Res. 3) fotogrametrik yöntemler veya laser scanner kullanılarak üç boyutlu modellemesinin yapılması planlanmaktadır.

2011 sezonu çalışmaları kapsamında, Boğsak Adası yerleşiminin içinde yer aldığı yerleşim ağını anlayabilmek için, Boğsak Koyu ve çevresinde, Güvercin ile Dana adalarında keşif çalışmaları yürütülmüştür. Boğsak Koyu'nun arka bölgesinde şimdiye dek bilim insanlarının kaydetmediği, ama bir kısmı Harita Genel Komutanlığı'nın haritalarında işaretlenmiş yerleşim alanları ve kalıntılar tespit edilmiştir (Res. 1).

Boğsak kıyısının 1,5 km. kuzeybatısındaki dağlık alanda, yaklaşık 250 m. yükseklikteki Gölcük mevkiinde 200x200 m.'lik düzlük bir alana yayılmış bir köy yerleşimi bulunmaktadır. Bu yerleşimin etrafında bugün de kullanılmakta olan, kuru tarıma elverişli geniş tarım arazileri vardır. Yerleşimin kuzeydoğu ve güneybatı uçlarında yer alan zeytinyağı atölyeleri bölgede zeytin ve ürünlerinin yetiştirildiğini ve işlendiğini göstermektedir (Res. 4). Hem Gölcük'te, hem de Gölcük-Boğsak arasındaki dağlık arazide bulunan endüstriyel zeytinyağı üretimine uygun büyüklükte işlikler ve atölye yapıları,

lected and documented indoors, but these were later returned to the site where their location was recorded by GPS. Also, the location of architectural elements (i.e. columns, capitals, fragments of parapets, marble pavement, etc.) discovered on the surface were positioned, mapped by GPS, and also photographed; however, only the small findings were drawn to scale. In our future campaigns we plan to make 3D models of the less damaged architectural decorations (Fig. 3) by using photogrammetric methods or by a 3D laser scanner.

During the 2011 campaign we also made explorations along the Boğsak Bay and its environs, as well as on the islands of Güvercin and Dana, in the hope that they might reveal a network of settlements including Boğsak Island. Behind Boğsak Bay we located settlement areas, some of which are marked on the maps of the General Command of Cartography but not recorded by any scholars so far (Fig.1).

There is a village at a flat area measuring 200x200 m. at Gölcük Mevkii at an altitude of about 250 m. and 1.5 km. northwest of Boğsak's shores. The vast tracts of land surrounding the settlement are arable. The facilities by the northeast and southwest ends of the settlement reveal olive oil production and processing for the region (Fig. 4). Both in Gölcük and in the mountainous terrain between Gölcük and Boğsak, the structures identified, which are large enough for the industrial production of olive oil, indicate that the olive and its products in the hinterland of Boğsak Bay were an integrated part of the economy. Olive oil production areas identified in other rural settlements in Isauria are striking when considered in relation

Res. 3
Boğsak Adası'nın güney ucunda bulunan kireçtaşı sütun başlığı

Fig. 3
Limestone capital found on the southern end of Boğsak Island

Res. 4
Gölcük yerleşiminin batısında yer alan zeytinyağı atölyesine ait değirmen taşları

Fig. 4
Mill stones from the olive oil facility west of Gölcük

Boğsak Koyu'nun arka bölgesinde zeytin ve ürünlerinin ekonominin önemli bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Isauria'daki diğer kırsal yerleşimlerde de sıkça görülen zeytinyağı işlikleri ve bunlara koşut olarak İ.S. 4.-7. yy.'lar arasında yerleşimlerin genişlemesi ve yapılaşması dikkat çekicidir. Özellikle İ.S. 5. yy.'ın 2. yarısında kırsal yerleşimlerdeki kilise inşaatları bu ekonomik canlılığın bir uzantısı olmalıdır. Gölcük'teki yerleşimde tespit edilen iki bazilikal planlı kiliseyi de bu bağlam içinde değerlendirmek mümkündür (Res. 5). Gölcük'teki yapılarda bu bölgede sıkça rastlanan duvar örgüsü tiplerinin tümü görülmektedir (düzgün kesmetaş, poligonal, harçlı duvar örgüsü). Ancak yerleşimin tarihi hakkında daha fazla birşey söylemek şu aşamada mümkün değildir.

Boğsak kıyısının 1,5 km. batısında, Karabucak (Çukur) adıyla bilinen mevkideki kalıntılar ise günümüz yerleşimiyle içiçe olduğundan oldukça tahrip olmuştur. Bu kalıntıların kuzeybatısında İ.S. 1.-2. yy.'lara tarihlenebilecek bir mezar steli bulunmuştur. Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu mevkide görülen hareketliliğin Geç Antik Dönem'de artarak devam etmiş olduğu düşünülebilir. İleriki yıllardaki araştırmalar Boğsak kıyısının tarihine ve ada ile ilişkisine ışık tutacaktır. Boğsak Koyu'nun 1 km. güneyinde, koyu ve adanın bir kısmını gören Temirini mevkiinde, yamaçtaki doğal mağaranın genişletilmesiyle inşaa edilmiş bir şapel ve mağaranın etrafında harçlı duvar örgüsünün kullanıldığı yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Araştırmanın son gününde bulunan bu

Res. 5 Gölcük, bazilikal planlı Kilise I'in apsis kalıntıları
Fig. 5 Remains of apse from the basilical Church I, Gölcük

to the growth and development of the settlements during the 4th-7th centuries A.D. Church construction, especially in the second half of the 5th century, must be a consequence of this economic expansion. It may be possible to consider the two basilical churches at the Gölcük settlement within such a context (Fig. 5). The structures found here reveal all types of masonry seen within the region (cut-stone blocks, polygonal, mortar masonry). However, so far the history of the settlement is hardly known.

Furthermore, because the remains discovered in the vicinity of Karabucak (Çukur), 1.5 km. west of the Boğsak coastline are within the modern settlement, they have been badly damaged. There is a stele, which may be dated to the 1st and 2nd centuries A.D., located in the northwest part of the site. We may consider that the vibrancy seen in this region during the Roman Empire might have continued and increased throughout Late Antiquity. The studies to be made in the following campaigns will surely bring light the history of the Boğsak coastline and its relations with the island. In the vicinity of Temirini, 1 km. south of Boğsak Bay, we identified a chapel built as an extension of a natural cave on the slope as well as structural remains, which reveal the use of mortar masonry around the cave. The history and function of this small complex of structures, discovered on the last day of our survey, and their connection with Boğsak Bay will be studied in our future campaigns.

Thanks to permission granted by the Naval Commander of the Mediterranean Area, we had the opportunity to visit Liman Kalesi and Ağa Limanı situated within a military zone. During our short visit we discovered the remains of a basilical church and its cisterns at the peak of the peninsula. Immediately northwest of the church

Res. 6 Güvercin Adası'nın kuzeydoğusundaki yapı kalıntıları
Fig. 6 Structural remains in the northeast part of Güvercin Island

Res. 7 Güvercin Adası'nda mozaik döşeme
Fig. 7 Mosaic pavement, Güvercin Island

küçük yapı topluluğunun tarihi, işlevleri ve Boğsak Koyu ile ilişkisi ileriki yıllarda araştırılacaktır.

Boğsak Adası'nın 1 km. kuzeyinde, askeri bölge içinde yer alan Liman Kalesi ve Ağa Limanı Yarımadası'nı Akdeniz Saha Komutanlığı'nın izniyle ziyaret etmek mümkün olmuştur. Kısıtlı bir sürede gerçekleştirilen bu çalışmada, yarımadanın en yüksek noktasında bazilika planlı bir kilise kalıntısı ve kiliseye ait sarnıçlar bulunmuştur. Kilisenin hemen kuzeybatısında, yarımadanın kuzey kıyısı boyunca antik yol kalıntıları tespit edilmiştir.

Isauria kıyılarının açığındaki Güvercin ve Dana adalarına günübirlik geziler düzenlenmiştir. Boğsak Adası'nın yaklaşık 3 km. güneybatısında, Palaiai (Tahtalimanı) koyunun 1 km. güneyinde yer alan Güvercin Adası yaklaşık 50x60 m. boyutlarında, kıyının yalnızca 200 m. açığında yer alan küçük bir kayalıktır. Adadaki kalıntıların Geç Antik Dönem'e ait varsıl bir konut kompleksine ait olduğu söylenebilir. Yapılardaki duvar örgüsü harçla bağlanmış küçük dikdörtgen taşlardan oluşmaktadır (Res. 6). Adada yürütülen çalışmada, yapı kompleksinin önemli kısmının krokileri hazırlanmış, mimari süsleme parçaları ve yüzey buluntuları incelenmiştir. Yapı kompleksini oluşturan mekânların güneybatı kesiminde tahrip edilmiş geometrik renkli mozaik taban (Res. 7), güneyde ise siyah ve beyaz mozaik *tessera* küpleri görülmüştür.

Son olarak, Boğsak Adası'nın 8,5 km. güneybatısında yer alan yaklaşık 3x1,5 km. büyüklüğündeki Dana Adası ziyaret edilmiştir. Hemen güneybatısındaki Aphrodisias kenti ile Holmoi (Taşucu) limanı arasında, kıyı hattı boyunca hareket eden teknelere ve kayıklara konaklama, tamir, ve erzak sunabilecek stratejik bir konumda yer alan bu büyük adanın yalnızca kuzeybatı kıyısında tespit çalışmaları yapılmıştır. Kıyı hattı ve arkasındaki tepelere uzanan düzlük alanda çok sayıda sarnıç, lahit, kayaya oygu mezar ve işlevi bilinmeyen yapı kalıntıları görülmüştür. Kıyı hattının batısındaki tuğla örgülü

are the traces of an ancient road along the northern shoreline.

We made daily visits to the islands of Güvercin and Dana that are offshore ancient Isauria. Güvercin Island is a mass of rock measuring about 50x60 m., 200 m. off the shore, situated 1 km. south of Palaiai (Tahtalimanı) Bay and 3 km. southwest of Boğsak Island. Remains found on the island presumably belong to a wealthy house complex from Late Antiquity. The masonry of the structures is composed of small rectangular stone blocks and mortar (Fig. 6). During our studies on the island we not only mapped most of the house complex but also investigated its architectural decorations and surface finds. Around the area southwest of this complex of structures we identified a floor with polychrome geometric mosaics (Fig. 7), and towards the south black and white mosaic tesserae.

Finally, we visited Dana Island, which measures 3x1.5 km. and is located about 8.5 km. southwest of Boğsak Island. Here we only had the opportunity to explore the northwest shoreline of this island located strategically between the ancient city of Aphrodisias to the southwest and the port of Holmoi (Taşucu). The area is suitable for sheltering boats and providing them with maintenance and supply services. On the flat area behind the shore towards the hills are numerous cisterns, sarcophagi and rock tombs as well as unidentified structural remains. The hypocaustum of the brick bath construction west of the shore still survives (Fig. 8). Along this line there are remains, which may have served as a boat yard, a boat repair area, and remains of a saltern or a quarry. Among the findings on the northwest shore of Dana Island are small number of marble architectural fragments and coloured mosaic tesserae. Also, at the foot of the hill northeast of the northwestern shoreline are the remains of a basilical church, which

hamam yapısının *hypocaust* sistemi hâlâ ayaktadır (Res. 8). Bu hat üzerinde çekek yeri, tekne tamir alanları, tuzla, ya da taşocağı olarak kullanılmış olabilecek kalıntılar vardır. Dana Adası'nın kuzeybatı kıyısında az miktarda mermer mimari süsleme parçası ve yer yer renkli mozaik *tessera* küpleri bulunmuştur. Kuzeybatı kıyı hattının kuzeydoğusundaki tepenin eteklerinde sütun başlıklarına dayanarak İ.S. 5. yy.'ın ikinci yarısına tarihlenebilecek bazilikal planlı bir kilise kalıntısı tespit edilmiştir.

2011 yılında Boğsak Adası'nda yürütülen yüzey araştırmasıyla, adadaki ön keşif, belgeleme ve örnekleme çalışmalarının bir aşaması daha tamamlanmış olmaktadır. Boğsak Adası'nın zorlu arazi yapısı ve yoğun bitki örtüsü yerleşim planının üretilmesinde birçok yöntemin bir arada kullanılmasını gerektirmektedir. Geleneksel eskizler ve bunların Total Station ve GNSS GPS aletleri ile yersel kordinatlarının ölçümünün yanısıra, hava fotogrametrisi, yersel fotogrametri ve uzaktan algılama yöntemlerine başvurulmaya devam edilecektir. Yerleşim planı üretiminin yanı sıra, ulaşılabilen bölgelerde yüzey buluntuları örneklenerek belgelenmektedir. Tüm bu verilerin buluntu veritabanı ve Coğrafi Bilgi Sistemleri platformunda bir araya getirilmesi üzerine çalışmalar sürmektedir. Bu verilerin değerlendirilmesi sonucunda belirlenecek kesimlerdeki jeolojik yapıyı, mimari kalıntıları ve yüzey buluntularını daha ayrıntılı ve sistematik yöntemlerle incelemeye ve belgelemeye geçmeden önce, adanın bütününü değerlendirmek zorunludur.

Boğsak Adası'ndaki seramik buluntular üzerine çalışmalar devam etmekle birlikte, ön incelemeler İ.S. 4.-7. yy.'ları işaret etmektedir. Bölgedeki kilise inşasının, İsauria'daki diğer kırsal yerleşimlerde olduğu gibi İ.S. 5. yy.'ın ikinci yarısında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yerleşimlerdeki varsıllaşma, genişleme ve yapılaşma ile koşut olduğu öne sürülebilir. Liman ve Tokmar kaleleri dışında, Boğsak Koyu ve çevresinde, Boğsak, Dana, Güvercin adalarında Ortaçağ'a tarihlenebilecek seramik, küçük buluntu veya yapı kalıntısı henüz bulunmamıştır. Boğsak Adası ve çevresinde 2011-2012 yıllarında yürütülen yüzey araştırması, bölgenin Geç Antik Dönem'de yoğun yapılaşma ve yerleşim gördüğü savını desteklemektedir.

Res. 8 Boğsak Adası'nın kuzeybatı kıyısında yer alan hamam yapısının hypocaust sistemi

Fig. 8 Hypocaust system of the baths on the northwest shore of Boğsak Island

may be dated to the late 5th century A.D. based on its column capitals.

By the end of the survey on the Boğsak Island in 2011 we completed another phase of our studies in preliminary discovery, documentation and sampling on the island. The rough terrain and vegetation on Boğsak Island requires a combination of various mapping techniques. In addition to the traditional sketching and positioning of the coordinates by using Total Station and GNSS GPS, aerial photogrammetry and topographic photogrammetry as well as remote sensing system were used for documentation. Other than mapping the settlement, available survey finds were also sampled and documented. We are presently working to place all data in a database of finds and the "Geographical Information Systems" platform. It is necessary to consider the entire island before starting to evaluate in detail, investigate and document systematically all these data as well as to identify the geologic structures, architectural remains and survey finds in certain areas.

Even though the finds of pottery are still being studied, the initial results indicate that they are from the 4th–7th centuries A.D. Intense church construction is observed in the second half of the 5th century, as is the case for the rural settlements in Isauria. This may be a parallel development with the accumulation of wealth, expansion and construction in the settlements. So far, there have been no potsherds, small finds or structural remains identified that could be dated to the Middle Ages, either outside the Liman and Tokmar foundations, on the Boğsak Bay and its environs, or on the islands of Boğsak, Dana and Güvercin. Our surveys on Boğsak Island and its environs conducted in 2011 support the assumption that the dense construction and settlement in the region must be dated to Late Antiquity.

Burdur Ovası'nda İskan: 2010 ve 2011 Sagalassos Projesi Yüzey Araştırmaları

Inhabiting the Plain of Burdur: 2010 and 2011 Sagalassos Project Survey

Eva KAPTIJN – Ralf VANDAM – Jeroen POBLOME – Marc WAELKENS

Leuven Universitesi'nden M. Waelkens yönetimindeki Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi çerçevesinde 1993 yılından bu yana Sagalassos antik territoriumunun tamamı kapsamlı yüzey araştırmalarıyla incelenmekte ve birçok alanda yoğun çalışmalar yürütülmektedir (Res. 1).

2010 yılında Burdur ili sınırlarındaki Burdur Ovası'nda yeni bir yüzey araştırma çalışması başlatıldı. Territoriumun batı kesimindeki bu uzak bölgeye odaklanmanın amacı Sagalassos kentiyle kenar bölgeler arasındaki ilişkiye ışık tutmaktır. Ayrıca Burdur Ovası yüksek görüş mesafesi ve erozyon ile dolgu süreçlerinde görece sınırlı kalan tahribatıyla kapsamlı yüzey araştırmaları için ideal koşullar sunar. Son olarak da, Burdur Ovası'nın tarihöncesi dönemlerini temsil eden Hacılar ve Kuruçay gibi iki önemli kazı hakkında acil ihtiyaç duyulan ve bu iyi bilinen tarihöncesi yerleşmelerinin sosyal konteksti üzerine bilgiler, Burdur Ovası'nda yapılacak kapsamlı araştırmalar sayesinde gün ışığına çıkarılabilir.

2010 ve 2011 kazı mevsimlerinde yüzey araştırması Burdur Ovası'ndaki iki alanda, Düğer ile Karaçal köyleri arasında ovanın güney kesiminde ve batıda Kumluca köyü civarında odaklanmıştır. Bu iki kazı mevsimi boyunca toplam 4,7 km² genişliğinde alan saf halinde yürüyerek tetkik edildi. En eskisi Geç Neolitik – Erken Kalkolitik Çağ'a (İ.Ö. 6500-5500) tarihlenen geniş bir kronolojik döneme yayılmış yerleşmeler keşfedildi. Bu en eski dönem Burdur Ovası'nın güney ucunda yeni keşfedilen bir yerleşmeyle temsil edilir. Burada bulunan az sayıda geometrik boya bezemeli çanak çömlek komşu Hacılar'da (yak. 4,7 km. D-KD uzakta) ele geçenlerle yakın benzerlikler taşır. Başka hiçbir yerleşmenin saptanamaması Geç Kalkolitik Çağ'dan önce oluşmuş

Survey has been an integral part of the Sagalassos Archaeological Research Project directed by M. Waelkens (Leuven University) from its early stages. Since 1993 the entire ancient territory of Sagalassos has been investigated by extensive survey, and several areas have been intensively surveyed (Fig. 1).

In 2010 a new series of survey campaigns was initiated in the Burdur Plain (Burdur Province). The focus on this outlying region on the western edge of the territory aims to elucidate the relationship between the city of Sagalassos and the peripheral areas. Furthermore, the Burdur Plain provides ideal circumstances for intensive survey, i.e. good visibility and relatively limited disturbance by erosion and deposition processes. Finally, the Prehistoric periods in the Burdur Plain are represented by two important excavations, i.e. at Hacılar and at Kuruçay. The intensive Burdur Plain Survey can provide much-needed information on the social context of these well-known Prehistoric sites.

During the 2010 and 2011 seasons, the survey has focussed on two areas within the Burdur Plain, i.e. the southern part of the plain between the villages of Düğer and Karaçal and around the village of Kumluca in the west. In these two seasons a total of 4.7 km² was investigated via line walking. Sites from a wide chronological range of periods were discovered with the oldest dating back to the Late Neolithic/Early Chalcolithic period (6500-5500 B.C.). This period is represented by a newly discovered site at the southern edge of the Burdur Plain. The small collection of geometric painted pottery that was discovered here has close parallels at neighbouring Hacılar (located c. 4.7 km. to the ENE). The fact that no other sites have been found might be a result of

Res. 1 Sagalassos territoriumunun Roma İmparatorluğu Dönemi haritası. Araştırma yapılan alanlar kırmızı işaretli

Fig. 1 Map of the Roman imperial territory of Sagalassos with the surveyed areas in dark red

Res. 2 Toplanan tarihöncesi çanak çömlek örnekleri, GKÇ/İTÇ I

Fig. 2 Examples of collected prehistoric pottery, Late Chalcolithic/EBA I

sedimentasyon sonucu olabilir. Bu çanak çömlek parçalarının bulunduğu noktada, yakın bir tarihte, tarla kazılarak dağın yamacıyla aynı hizaya tesviye edilmiştir. Şans eseri rastlanılan bu buluntu Hacılar ve Kuruçay yerleşmelerinin olasılıkla bölgede tek başlarına olmadıklarını ve sedimentasyonun başka yerleşmeleri de örtmüş olabileceğini akla getirmektedir. 2012 kazı mevsiminde Sagalassos Projesi jeomorfoloji ekibi sedimentasyon seviyesini inceleyecektir.

Yüzey araştırmaları sırasında Orta Kalkolitik Çağ'dan (İ.Ö. 5500-4000) hiçbir yerleşim yeri saptanmamakla birlikte Geç Kalkolitik Çağ/İlk Tunç Çağı I'e (İ.Ö. 4000-2600) tarihlenen üç küçük köy keşfedildi. Yerleşim yerleri bugünkü Düğer ve Karaçal köylerinin civarında, yamaçlara yakın, pınarların bulunduğu mevkide tespit edildi. Hiçbiri Kuruçay Höyüğü ile aynı ölçülerde olmasa da aynı döneme tarihlenmeleri olası. Ayrıca bu yerleşimlerdeki çanak çömlek, doku, form repertuarı ve üretim teknikleri bakımından Kuruçay Höyüğü'ndekilerle büyük benzerlikler göstermektedir (Res. 2).

Araştırma alanının batı tarafında tepelerin aşağı yamaçlarında halen faaliyet gösteren bir taşocağında küp mezar (*pithos*) kalıntılarına rastlanmıştır. Farklı derecelerde korunmuş küp mezarlardan birkaçında görülen insan kemikleri burasının bir mezarlık olduğuna işaret eder (Res. 3). Depolama kapları İlk Tunç Çağı'nın farklı alt evrelerine tarihlenir. Tespit edilebilen yerlerde küp mezarların doğuya bakan ağızları yassı taşla kapatılmıştır. Bazı örneklerde insan kemiği parçaları ve olasılıkla mezara konan armağanları temsil eden küçük kaplar bulundu. Mezarlığın büyük bölümü taşocağındaki faaliyetler yüzünden tahrip edilmiş olsa da kenarlardaki parçalardan çok geniş bir alana yayıldığı (yak. 100x300 m.) anlaşılmaktadır. Hemen mezarlığın batısında Burdur Ovası'na doğru çıkıntı yapan alçak, tepelik burunda Gâvur Evi Tepesi yerleşim yeri tespit edildi. Başka dönemlerin yanı sıra İlk Tunç Çağı'na ait kalıntılar

sedimentation that occurred before the Late Chalcolithic period. At the find spot of these sherds, digging activity had taken place recently (the agricultural field had been levelled by digging into the slope of the mountain). This fortuitous finding suggests that the excavated sites of Hacılar and Kuruçay were probably not alone in the region and that other settlements may have been obscured by sedimentation. During the coming 2012 season the level of deposition will be investigated by the geomorphological team of the Sagalassos Project.

No sites from the Middle Chalcolithic period (5500-4000 B.C.) were attested during the survey, but three small villages dating to the Late Chalcolithic period/Early Bronze Age I (4000-2600 B.C.) were discovered. The sites were located around the current villages of Düğer and Karaçal, close to hill slopes and in the vicinity of springs. None of these sites were of the same dimensions as Kuruçay Höyük, but they seem to date from the same period and the pottery of these sites shows great similarity in fabric, shape repertoire and production techniques with the pottery of Kuruçay Höyük (Fig. 2).

In the western part of the research area on the lower slope of the hills, the remains of several pithoi were discovered in an active gravel quarry. Several pithoi in varying states of preservation were visible in the sections of the quarry, associated with human bone, attesting to the presence of a cemetery (Fig. 3). The storage vessels dated to different sub-phases of the Early Bronze Age. Where it could be attested, the pithoi were oriented to the east and closed by a flat, stone slab placed on top of the mouth of the vessel. In some instances, human bone fragments and small vessels that probably represented grave goods were found. Although most of the cemetery has been destroyed by the quarry, the sherds on the edges of the pit suggest it was originally of very considerable extent (c. 100x300 m). Immediately to the west of this cemetery, the site of Gâvur Evi Tepesi is located on

Res. 3 Gavûr Evi Tepesi'nin batısındaki taşocağında küp mezar (*pithos*)

Fig. 3 A burial pithos in the gravel quarry to the west of Gavûr Evi Tepesi

Res. 4 Kırmızı üstüne siyah, iki renkli ve mat boyalı çanak çömlek örnekleri

Fig. 4 Selection of Black on Red ware, bi-chrome and matt-painted pottery

olasılıkla gömülü sakinlerin bir zamanlar buradaki yerleşmeye yaşadığına işaret etmektedir.

Araştırma yapılan sahada Orta ve Geç Tunç Çağı (İ.Ö. 2000-1200) ile Erken Demir Çağı'na (İ.Ö. 1200-800/750) tarihlenebilir hiçbir kalıntı bulunmamıştır. Bu durum söz konusu dönemlerden çok az buluntuya rastlanılan Sagalassos territoriumunun geri kalanıyla uyumludur.

Araştırma alanımızda Arkaik Dönem (İ.Ö. 750-550) çok daha iyi temsil edilir. Yüzey araştırmasının bu ilk iki sezonunda Arkaik Dönem'e tarihlenen toplam yedi küçük yerleşme keşfedildi. Bunlardan hiçbiri büyük bir merkezi yerleşim yeri değildir; hepsinin 1 hektar ya da altında bir alana yayılan mezra veya küçük köyler olduğu düşünülmektedir. Bulundukları mevki tek tiptir, diğer bir deyişle ovayı çevreleyen tepelerin aşağı yamaçlarında veya kuzeydeki Düğer'den Burdur Gölü'ne akan Düğer Çayı boyunca konumlanmışlardır (Res. 8). Konumlarına bakınca sakinlerinin geçimlerini Burdur Ovası'nda yaptıkları tarımdan sağladıkları anlaşılır. Tüm bu yerleşmelerde Klasik/Hellenistik dönemin (İ.Ö. 550-200) içlerine kadar devam eden iskan görülür. Çanak çömlek, çoğu küp ve büyük kaselerden oluşan kaba mallarla ve boyama bezemeli yemek kaplarından ibarettir. Bunların arasında kırmızı üstüne siyah, iki renkli (bikrom) ve mat boyalı olanlar da bulunur (Res. 4).

Bu Arkaik ile Hellenistik dönemler arasına tarihlenen yerleşimler, territoriumda daha önceden keşfedilmiş yerleşmelerden farklı bir karaktere ve konuma sahiptirler. Burdur Ovası'nın bu kesiminde biri Hacılar Tekke, diğeri Yarımada olan iki çağdaş yerleşme biliniyordu. Her ikisi de ova yerine bilakis tepe üstlerinde konumlanmıştır.

a low, hilly promontory protruding into the Burdur Plain. At this site, remains from the Early Bronze Age are present (among several other periods), probably representing the settlement where (at least some of) the buried individuals lived.

From the Middle and Late Bronze Ages (2000-1200 B.C.) and Early Iron Age (1200-800/750 B.C.) no clearly datable remains were found in the surveyed area. This is in line with the rest of the Sagalassian territory where very few finds from these periods have been attested.

The Archaic period (750-550 B.C.) is much better represented. In these first two survey seasons a total of seven small sites from this period were discovered. None of these represented a large central settlement; they all seem to have been rural hamlets or small villages (all about 1 ha or smaller). Their location is quite uniform, i.e. they are situated on the lower slopes of the hills surrounding the plain or along the river, the Düğer Çayı, that runs from the spring at Düğer to the north and ends in Lake Burdur (see Fig. 8). Their location suggests that the villagers were cultivating the Burdur Plain for subsistence. All these sites showed a continuation into the Classical/Hellenistic period (550-200 B.C.). The pottery showed a combination of coarse wares, mainly jars and large bowls, and table wares that often have painted decoration. These include Black-on-Red ware, bi-chrome and matt-painted wares (Fig. 4).

These Archaic to Hellenistic sites have a different character and location than previously discovered settlements in the territory. In this part of the Burdur Plain,

Res. 5 Burdur Ovası'nın batı ucunda Arkaik ve Klasik yerleşme, arka planda yapay değişime uğrayan kaya görülmekte

Fig. 5 Archaic and Classical site on the western edge of the Burdur Plain with the modified rock in the background

Res. 6 Düğer köyünde bir evin önünde Roma İmparatorluk Dönemi'nden mezar yazıtı

Fig. 6 Roman Imperial burial inscription in front of a house in the village of Düğer

Bunlardan Hacılar Tekke olasılıkla küçük bir askeri üstü ama Yarımada oldukça büyük olup hatırı sayılır mimari kalıntılar saptanmıştır. Yarışlı Gölü'ndeki burunda yer alan Yarımada'da ortaya çıkarılan terracotta frizler ve çatı kiremitleri Gordion'daki evlerde görülenlere benzer tarzda birkaç megaronun varlığını kanıtlar. Bundan başka civarda tümülüslere de rastlanmıştır. Daha geniş olduğu açıkça görülen bu yerleşme yüzey araştırmalarında keşfedilmiş küçük köylerden daha görkemlidir ve Burdur Ovası'ndaki tarım arazilerinin ortasında yer alan (bağlı) köyler açısından merkez işlevi görmüş olabilir.

Burdur Ovası'nın batı ucundaki bu Arkaik ile Klasik/Hellenistik dönemler arasına tarihlenen yerleşmelerden birinin yakınında toprağın üstünde yükselen doğal bir kaya saptandı (Res. 5). Kayanın batıya bakan tarafında basamaklar oyulmuştu. Kayanın tepesi insan eliyle düzleştirilmişti. Hemen kayanın bitişiğindeki tarlalarda Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemlerden çanak çömlek parçaları tespit edildi.

Yüzeyde geç Hellenistik ve Roma dönemlerinden kayda değer herhangi bir buluntu grubu saptanmamıştır. Ancak Düğer köyünde Roma Dönemi'nden önemli mimari parçalar vardır. Ramsay (1888) ve Bean (1959) tarafından yapılan önceki yüzey araştırmaları ve Sagalassos Projesi'nin kapsamlı araştırmaları sırasında bu köyün içinde ve etrafında birkaç yazıt keşfedilmiştir. Bunların arasında bulunan yedi veya sekiz sınır işareti hemen sağdaki (doğu) alanın Sagalassos territoriumuna, sol taraftaki (batı) arazilerin de Tymbrianassos İmparatorluk arazisine ait olduğunu gösterir. İ.S. 1. yy.'a veya belki daha öncesine tarihlenen bu yazıtların keşfi Sagalassos

two contemporary sites were already known, Hacılar Tekke and Yarımada. Both of these were located not in the plain but on top of hills. While Hacılar Tekke was probably a small military outpost, the site of Yarımada is considerably larger, and remains of substantial architecture have been found. It is located on a promontory in Lake Yarışlı, and terracotta friezes and roof tiles were found attesting to the presence of several megara in a style similar to Gordion's houses. Additionally, tumuli have been found in the vicinity. This site is clearly larger and more monumental than the small villages discovered in the survey and may have had a central function for the (subordinate) villages located amidst the agricultural fields in the Burdur Plain.

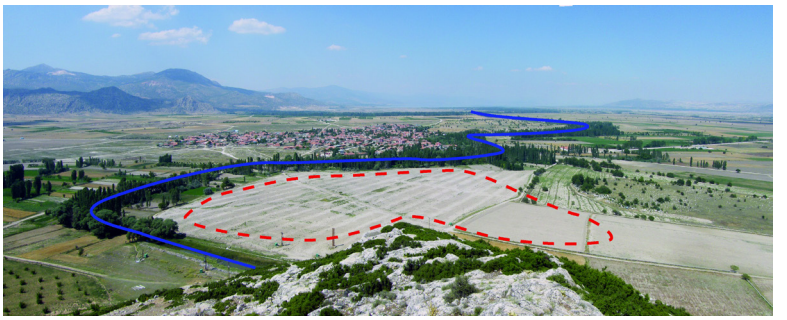
Near one of the Archaic to Classical/Hellenistic sites in the western edge of the Burdur Plain a natural rock outcrop was found (Fig. 5). On its western side steps were cut into the rock. The top of the rock was artificially flattened. In the fields immediately next to the rock, sherds from the Archaic, Classical and Hellenistic periods were found.

From the Late Hellenistic and Roman periods no significant artefact scatters were found at the surface. However, in the village of Düğer significant architectural fragments from the Roman period are present. Previous surveys of Ramsay (1888), Bean (1959), and the extensive survey of the Sagalassos Project have discovered several inscriptions in and around this village. These include 7 or 8 boundary markers stating that the area to the right (east) belonged to the territory of Sagalassos and that the lands to the left (west) were part of the Imperial estate of Tymbrianassos. With these inscriptions the first century

Res. 7
Düğer'in güneyinde bulunan giyimli kabartma figürü

Fig. 7
Relief of a draped figure found to the south of Düğer

Res. 8 Burdur Ovası'nın güneyine tepeden bakış, ön planda pınar ve çok dönemli geniş yerleşme

Fig. 8 Overview of the southern Burdur Plain with the spring and a large multi-period site in the foreground

territoriumunun sınırının düzeltilmesini sağlamış olup bundan böyle yeni sınırın *Via Sebaste* üzerinden geçtiği kabul edilecektir.

2010 ve 2011 yıllarındaki yüzey araştırmaları Roma Dönemi'nden biri yazıt ve biri de kabartma olmak üzere iki yeni buluntuyu günışığına çıkardı. Düğer'in güneyinde bir kayanın yüzeyinde tespit edilen kabartmada iki yanında sütunlar olan giyimli bir kadın figürü görülür (Res. 6). Ne yazık ki kabartmanın üst kısmı tahrip haldedir. Üslup açısından Geç Hellenistik/Roma İmparatorluk dönemine tarihlenir. Buna çok benzeyen bir başka kabartma da Yarımada'da bir kayanın yüzünde tespit edilen Herakles figürüdür. Yazıt ise Düğer'de bir evin hayatına tuğla gibi örülmüş halde bulundu (Res. 7). Evin sahibinin anlattığına göre dedesi bu yazıtı köyün kuzeyindeki tarlalarda bulmuştu. Yazıtın her iki tarafı kesilmiş ve alt kısmı okunmayacak halde. Geriye kalandan İ.S. 2. yy.'a ait bir mezar yazıtı olduğu anlaşıldı.

Roma İmparatorluk Dönemi sonrasına ait çok az kalıntıya rastlanmıştır. Düğer'in kuzeyindeki Düğer Çayı'nın iki yakasında az sayıda çanak çömlek buluntu tespit edildi. Perdah bezemeli çanak çömlek, Karanlık Çağ diye bilinen döneme (İ.S. 7.-9. yy.) tarihlenebilir. Ayrıca bu yerleşme olasılıkla bir mezra ya da küçük bir köyü temsil etmektedir. Bu yerleşmeler yaygın olmamakla birlikte Sagalassos territoriumu genelinde birkaç tane daha saptanmıştır. Boyutlarına bakılırsa bunların küçük köyler oldukları düşünülebilir.

A.D. (and possibly older) border of the territory of Sagalassos has been corrected, henceforth following the course of the Via Sebaste as the new border.

The 2010 and 2011 surveys revealed two new finds from the Roman period: an inscription and a relief. The relief was discovered on a rock face to the south of the Düğer and depicts a draped female figure flanked by two columns (Fig. 7). Unfortunately, the upper part of the relief is destroyed. The relief was stylistically dated to the Late Hellenistic/Roman Imperial period. A very similar relief was found with a Hercules figure on a rock face on the Yarımada peninsula. The inscription was found bricked into the veranda of a house in Düğer (Fig. 6). The owner related that his grandfather had found it in the fields to the north of the village. The inscription is cut off at both sides and is illegible at the bottom. From what remains, a funerary inscription of the 2nd century A.D. was identified.

From the time after the Roman Imperial period very few remains have been found. A small scatter of ceramics was identified on the banks of the Düğer Çayı to the north of Düğer. The pattern burnished pottery can be dated to the so-called Dark Age period (7th-9th century A.D.), and the site probably represents a hamlet or small village. These sites are not ubiquitous, but a few more have been identified in the Sagalassian territory as a whole. The size of most of these sites suggests they were small villages.

Remains from the Ottoman period generally concentrate in the same areas as the modern villages. In the area around Düğer this is the same. A concentration of Ottoman pottery was found in the fields immediately south of Düğer.

The next field campaign, planned for July and August 2012, will continue the work in the Burdur Plain. It is

Osmanlı Dönemi'nden kalıntılar genellikle modern köylerle aynı alanlarda yoğunlaşmıştır. Düğer dolaylarında da aynı durum geçerlidir. Düğer'in hemen güneyindeki tarlalarda Osmanlı seramikleri yoğun olarak görülmüştür.

2012 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında yapmayı planladığımız bir sonraki arazi çalışmamızda Burdur Ovası'ndaki araştırmalarımız devam edecektir. Roma, Bizans ve Osmanlı kalıntılarının yanı sıra tarihöncesi ve Arkaik, Klasik/Hellenistik dönemlere ait tespit edilmiş yerleşme modellerini incelemeyi hedefliyoruz. Buna ek olarak yürütülecek jeomorfolojik araştırmada Neolitik çağdan itibaren meydana gelmiş sedimentasyon sonrası süreçler incelenecektir.

aimed to investigate further the attested settlement patterns of the Prehistoric and Archaic to Classical/ Hellenistic periods as well as the Roman, Byzantine and Ottoman remains. Furthermore, geomorphological research will be carried out in order to investigate the post-depositional processes that have occurred since the Neolithic period.

Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları 2011

Surveys in the Settlement History of Düver in 2011

Tarkan KAHYA*

Kültür Bakanlığı'nın izinleriyle gerçekleştirilen Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları Projesi'sinin bu yılki arazi çalışmaları Ekim ayında tamamlanmıştır*. Verimli sonuçlar aşağıda kısaca özetlenmiştir:

I. Arazi Çalışmaları

Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları Projesi Düver - Yarımada yerleşmesinin yoğun kaçakçılık faaliyetleri neticesinde talan edilmiş mimari terrakottalarını koparıldıkları kontekstleriyle ele almayı ve de yerleşmenin tarihini tüm safhalarıyla araştırmayı hedeflemektedir. Projenin bu yılki arazi araştırmaları bu hedef doğrultusunda iki ana başlık altında planlanmıştır; ilki yerleşimin mimari terrakottalarla bezenmiş binalarına dair kalıntıların, yerleşimin dışında, yani Düver - Yarımada çevresinde de olup olmadığı sorusuna açıklık getirmek, diğeri de sistematik surveylerin devam ettiği alanlarda mimari terrakottalı binaları inşa ettiren elit zümrenin ve bu binalara tanıklık eden dönemin yöre halkının mezarlarını/mezarlıklarını tespit etmek, dolayısıyla Düver'in ölü gömme geleneklerini aydınlatmak olmuştur. Elde edilen arkeolojik veriler beklentinin ötesinde geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır.

a. Demir Çağı öncesi nekropolü

Yörede 1960'lı yıllar ve sonrasının kaçak kazılarının sadece Yarımada'da mimari terrakotta avına yönelik olmadığını, Burdur Müzesi'nde bu yağmadan kurtulabilmiş bir grup keramik vazo aracılığıyla biliyoruz. İ.Ö. 2. bin'e ait eserler gerek bunları müzeye getirenlerin

* Her sene olduğu gibi bu sene de Düver'deki araştırmalarımı destekleyen değerli büyüğüm Burdur Müzesi Müdürü Sayın Hacı Ali Ekinci'ye, çalışmalarıma yakın ilgi gösteren hocam Sayın Halûk Abbasoğlu'na, araştırma izni için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürlerimi sunarım. Projede görev alan meslektaşlarım Dr. H. Kan, A. Çankaya ve G. Gülseveren'e ayrıca teşekkür ederim.

The 2011 campaign of Surveys in the Settlement History of Düver Project was carried out in October with the permission issued by the Ministry of Culture and Tourism. The fruitful results are listed below:*

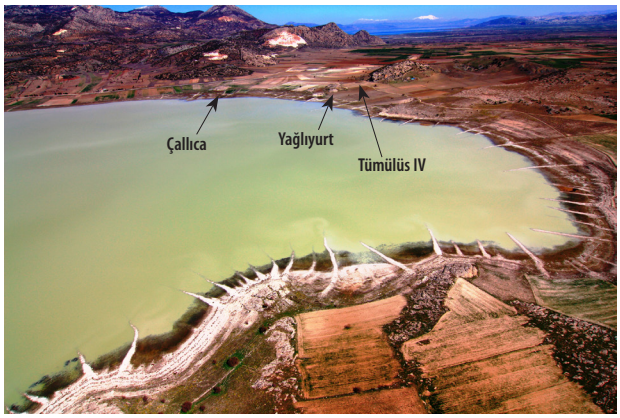
I. Fieldwork

The project aims at studying the architectural terra cottas of the Düver Peninsula settlement, which has been heavily plundered, within their original contexts and the history of the settlement with all its phases. This year's campaign was organised under two headings; first, to clarify whether remains of buildings decorated with terracottas existed outside the Peninsula settlement, while the second was to identify the tombs and necropoleis belonging to both the elite class and the locals, who had witnessed those above-mentioned buildings, to shed light onto the burial traditions of Düver. The archaeological evidence obtained spreads across a time span beyond that expected.

a. The Pre-Iron Age Necropolis

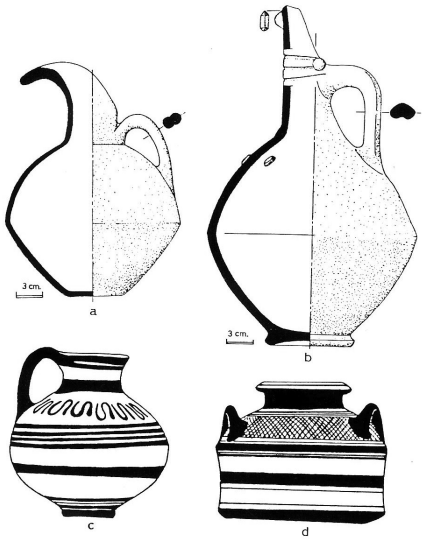
A group of vases saved by the Burdur Museum from plunder reveals that pillaging in the 1960s and thereafter had targeted more than the terra cottas. Items of the 2nd millennium B.C. were recovered from a prehistoric necropolis of pithoi at the north end of Yarışlı Lake as inferred from what those bringing the items to the Museum reported and what the Museum officials surveyed (Figs. 1-2). Vandalism (Fig. 3), which is still trying to eradicate the history of Düver, damaged these pithoi

* *I would like to express my gratitude to Mr. Hacı Ali Ekinci, director of Burdur Museum, for his support to my surveys at Düver as before, to my advisor Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu for his close attention, and to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums for the permit. Further thanks are due to my colleagues Dr. H. Kan, A. Çankaya and G. Gülseveren, who participated in the project.*

Res. 1 Hava fotoğrafı. Yarışlı Gölü kuzey sahili. Çallıca, Yağlıyurt Höyüğü ve Düver Tümülüs IV

Fig. 1 Aerial view of the north shore of Yarışlı Lake, showing Çallıca, Yağlıyurt Höyüğü and Düver Tumulus IV

Res. 2
Düver Tunç Çağı keramik buluntularından örnekler

Fig. 2
Examples of Bronze Age pottery finds from Düver

verdiği bilgilere gerekse Müze Müdürlüğü'nce yapılan araştırmalara göre Yarışlı Gölü'nün kuzey ucunda bir prehistorik nekropolden -pithos gömütlerden- gelmiştir (Res. 1-2). Düver'in tarihini şimdi bile inatla kazımaya çalışan vandalizm (Res. 3) bu küp mezarları da geçmişte tümüyle tahrip etmiştir. Tunç Çağı'nın bahsi geçen bu küp mezarlarının varlığı ölü gömmenin yapıldığını düşündürse de ölülerin ne şekilde gömüldükleri belki hiçbir zaman tespit edilemeyecektir.

Pithos gömütlerin buluntuları 5 gaga ağızlı testi, 2 yuvarlak ağızlı testi ve 4 adet pyxis'tir (Res. 2). Gaga ağızlı testiler Göller Bölgesi eski Tunç Çağı seramik formlarının İ.Ö. 2. bin'de de devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu ilk grup benzer örneklere göre İ.Ö. 18.-16. yy. ortasına tarihlendirilmektedir. Miken kaplarını ihtiva eden ikinci grubun tarihlendirmesi Miken IIIA: 2e'den, IIIC: 1g evresine (İ.Ö. 1400-1200) dek sürer. Bu kaplar vasıtasıyla Düver'in Argolis ve Levantin ülkelerine kadar uzanan ilişkilerinin izi sürülebilmiştir. Kaplar arasında yöresel üretimin olması Düver çevresinde gözden kaçırılan önemli bir merkezin varlığını düşündürür. Zamansal açıdan da iki farklı gruba ayrılan Düver Tunç Çağı keramikleri bazı soruları gündeme getirmektedir; uzun süreli kullanılmış bir mezarlıkla mı yoksa iki ayrı mezarlıkla mı karşı karşıyayız? Düver'in Tunç Çağı mezarlığı tam olarak neredeydi? gibi. Ama en önemlisi, bu erken yerleşimlerin ve nekropollerinin Düver-Yarımada yerleşimi ile ne gibi bir bağlantısı vardı sorusudur. Soruların cevapları gelecek sezonlarda aranacaktır.

Nekropolün yerinin tayini için Yarışlı Gölü'nün kuzey sahili taranmıştır. Bu kısım su ihtiyacının rahatça sağlanabileceği çok sayıda pınara sahip, yerleşim için uygun, verimli topraklardır. Gölün kuzeydoğusunda, Düver

entirely in the past. Jar burials from the Bronze Age indicate inhumation, not cremation, traditions, but it will never be possible to clarify details of these burials.

Finds from pithoi burials include five jugs with beak-like spouts, two jugs with round mouths and four pyxeis (Fig. 2). Jugs with beak-like spouts are of importance for they show the continuation in the 2nd millennium B.C. of Bronze Age pottery forms in the Lakes District. This first group is dated to the 18th-mid-16th century BC based on parallel examples. The second group including Mycenaean vessels is dated from Mycenaean IIIA:2e through IIIC:1g (1400-1200 B.C). These vessels allow us to trace Düver's connections with Argolis and the Levant. The presence of local production among vessels suggests a neglected important centre near Düver. Düver's Bronze Age pottery dated to two periods presents some quetions: Is this a necropolis that was used during two different periods, or are there two necropoleis here? Where is the Bronze Age necropolis of Düver located exactly? Perhaps the most important question is: What is the connection of Düver Peninsula settlement and these earlier settlements and necropoleis? The answers to these queries will be sought in future campaigns.

The north shoreline of Yarışlı Lake was surveyed in order to localise the necropolis. This area houses many springs and fertile land suitable for settling. To the northeast of the lake are Çallıca and Yağlıyurt Höyüks near Düver village and to the northwest is Yarışlı Höyük in Yarışlı village. While Yarışlı Höyük is damaged by the modern settlement, Yağlıyurt Höyük was destroyed by excavation machines. Our surveys brought no necropolis to our attention in this area. Near Yağlıyurt Höyük we found a rim fragment of a burial pithos, which is not enough

Res. 3 Tahrip edilen Düver - Yarımada Herakles kabartması
Fig. 3 Damaged Herakles relief on the Düver Peninsula

Res. 4 Düver - Yarımada kaya mezar odası. Klineler
Fig. 4 Rock-cut tomb at Düver Peninsula, klinai

Köyü tarafında, Çallıca ve Yağlıyurt höyükleri, kuzeybatısında ise Yarışlı Köyü'nün içerisinde Yarışlı Höyük bulunmaktadır. Yarışlı Höyük modern yerleşim tarafından Yağlıyurt Höyük ise hafriyat makineleri tarafından tahrip edilmiştir. Araştırmalarımız esnasında bu alanda herhangi bir nekropole rastlayamadık. Yağlıyurt Höyüğünün yakınlarında bulduğumuz bir pithosa ait ağız fragmanı pithos gömütlerden oluşan bir nekropol için kuşkusuz yeterli kanıt sayılmasa da nekropolün yakın bir çevrede olabileceği ihtimalini de akla getirir.

b. Demir Çağı nekropolü

Düver'in Demir Çağ'ı mezarları Demir Çağı öncesi pithos gömütlerle mukayese edildiğinde daha heybetlidirler. Yöre halkınca "Gavur ini" olarak da anılan Düver kaya mezarı (Res. 4) ve yığma tepelerden tümülüsler bu dönemin şimdilik bilinen mezar tipleridir (Res. 5).

Bölgede araştırmalar yapan bilim insanlarınca bir kaç kez arkeoloji dünyasının gündemine getirilen Düver kaya mezarı Yarımada'nın ulaşılması zor kayalık güney yamacında açılmıştır. Mezara defin işlemleri veya olası ziyaretler, araştırmalarımız esnasında keşfettiğimiz bir kısmı hâlâ izlenebilen, kayaya açılan bir patika yol aracılığıyla yapılıyor olmalıydı. Dromossuz mezar tek odalıdır. Hemen hemen kare biçimli oda 2,45x2,70 cm. ölçülerindedir. Mezar odası kayadan oyulmuş üç klineye sahiptir. Duvarlardan biri üzerinde kötü korunmuş Eski Yunanca yazıtın sadece birkaç harfi okunabilmektedir ve genetiv bitimler olabilecek son ekler dışında ne yazıkki kelime bile içermemektedir. Yazıt, mezar odasının daha sonraki bir kullanımına ait olmalıdır.

Tavanı kırma beşik çatı biçiminde oyulan mezar Phryg dini anıtlarını, kademeli silmelerle hareketlendirilmiş

evidence to claim the presence of a necropolis with pithoi burials, but it should be expected to be in the environs.

b. Iron Age Necropolis

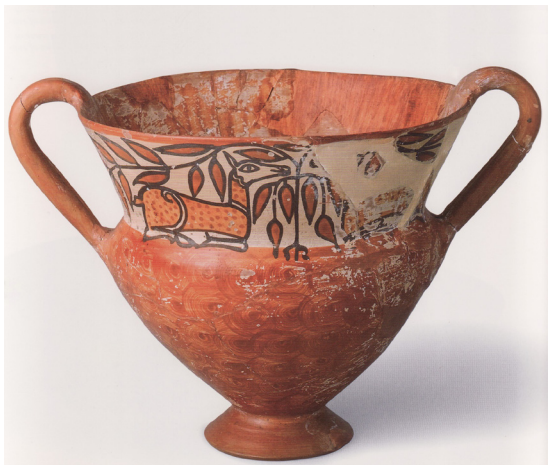
Iron Age tombs of Düver are grander in comparison with the pithoi burials of the pre-Iron Age. The rock-cut tomb at Düver (Fig. 4), called the Gavur İni by the locals, and the tumuli are the known tomb types of this period (Fig. 5).

Brought to the attention of academia a few times by scholars conducting research in the region, the Düver rock-cut tomb is located on the south cliff of the peninsula, difficult to access. The burials or possible visits to the tomb must have been done via a path cut on the bedrock, partly traceable on the surface, which we discovered in the course of our surveys. The single burial chamber of the tomb measures 2.45x2.70 m and does not have a dromos. The chamber has three klinai cut into the rock. A very poorly preserved inscription in ancient Greek is discernible on a wall; however, it does not even contain a full word other than some genitive endings. It should belong to a later phase of use.

The ceiling is shaped as a pitched roof and recalls Phrygian religious monuments while its doorway framed with stepped mouldings recalls some Phrygian rock-cut tombs. M. Waelkens considers the tomb "Phrygian". Even if it were not made by Phrygian masters, it was clearly inspired by the Phrygians. Partly painted in red, the façade is decorated with motifs in relief, which is unique both for Pisidia and its period. The lotus flower, which is one of the two relief motifs,

Res. 5 Düver Tümülüsü IV
Fig. 5 Düver Tumulus IV

Res. 6 Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonlarından olasılıkla Düver orijinli kantharos
Fig. 6 Kantharos from the Sadberk Hanım Museum collection, possibly of Düver origin

cephesi ile de bazı Phryg kaya mezarlarını akla getirir. Mezarı "Phrygialı" olarak tanımlayan Prof. Dr. M. Waelkens'a göre Phrygialı ustaların ürünü değil ise açık bir Phrygia esinlenmesidir. Kısmen kırmızıya boyalı cephe hem Pisidia Bölgesi hem de dönemi için ünik kabartma bezeklere sahiptir. Kabartmalardan biri olan lotus çiçeği Pisidia'nın İ.Ö. 6. yy.'a tarihlenen mimari terrakottaları üzerinde de görülmektedir.

Yapılan mimari çizimleriyle dikkatli bir şekilde belgelediğimiz kaya mezarını yeni bir tarihleme önerisi ile makale bazında bilimsel bir çalışmaya konu etmiş bulunmaktayız. Yakılan ateşler, atılan çöpler ve yüzyılların biriken toz-toprağı nedeniyle mezbelelik haline gelmiş mezar odası projemiz kapsamında temizletilmiştir.

Yarımada'nın hemen kuzeyinde, Yağlıyurt Höyüğün doğusunda *Düğer IV. Tümülüs* adıyla bilinen bir tümülüs Düver araştırmaları için önem arz eder (Res. 5). Çapı 31 m.'dir. Çoğu araştırmacının gözünden kaçmış gibi gözüken bu tümülüsün etekleri, üzerinde bulunduğu tarım yapılan tarlanın sürülmesi nedeniyle erimiştir. Kaçak kazıcılarca tümülüse tepesinden girilmiş, yaklaşık 4 m. derinliğinde bir çukur açılmıştır. Mezar odası ya da dromosa dair bir iz yoktur. Bu yığma toprak tümülüsün mezar odasının Phrygia'da olduğu gibi ahşaptan duvarlara sahip olması ya da Lydia'da olduğu gibi ana kayaya oyulmuş olması bir olasılıktır. Belki de yerel özellikler göstermektedir. Şimdilerde üzeri yoğun bitki örtüsü ile kaplı mezarı tarihlendirmek için en ufak bir arkeolojik kalıntı elde edilememiştir. Bugün Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonlarında bulunan ve Prof. Dr. Greenewalt'a göre olasılıkla Düver orjinli bir kantharos (Res. 6) –şayet *is also found on Pisidian architectural terra cottas dated to the 6th century B.C.*

We have meticulously documented the tomb with architectural drawings to scale, and we are publishing an article on it with a new dating proposal. The tomb, which had become a garbage dump damaged by fires lit inside and filled with earth accumulated through the centuries, was cleaned in the course of our project.

To the north of the peninsula and east of Yağlıyurt Höyük is an important tumulus known as Düğer Tumulus IV (Fig. 5). This tumulus with a diameter of 31 m seems to have escaped the attention of many scholars; its base has disappeared due to agricultural ploughing. Treasure hunters had dug a pit of 4 m in depth trying to reach its burial chamber; however, there is no trace of a burial chamber or a dromos. It is likely that its burial chamber had timber walls like Phrygian examples or one cut into the bedrock like Lydian examples. Perhaps it had some peculiar local features. Concealed under heavy vegetation, the tumulus did not yield any archaeological evidence that could be dated. C. Greenewalt has suggested that a kantharos at Istanbul's Sadberk Hanım Museum (Fig. 6) came from Düver. If this is correct, then it could have come from such a tumulus. This important find of high quality is intact as would be expected for tomb finds, and its date attributed to the 6th century BC supports our opinion. It is also worth noting that a Lydian kantharos recovered at Düver may suggest that the Lydian cultural influence permeating the region may not have been limited to that attested on the architectural terra cottas only and should be expected on other works of minor arts.

Res. 7 Düver khamosoriumları
Fig. 7 Chamosoria from Düver

Res. 8 Düver kaya resmi
Fig. 8 Rock picture from Düver

geliş yeri Düver ise– olasılıkla bir tümülüs buluntusu olabilir. Oldukça kaliteli bu eserin gerek mezar buluntuları gibi iyi korunmuş olması gerekse İ.Ö. 6. yy.'a verilen tarihi bu konudaki görüşümüzü desteklemektedir. Bir Lydia malı kantharosun Düver'den ele geçmiş olması bölgeye Lydia'dan ulaşan kültürel etkilerin Düver mimari terrakottalar üzerinde tespit edilenlerle sınırlı kalmayacağını ve diğer küçük sanat ürünlerinde de beklenebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Düver - Yarışlı köyleri arasındaki üç tümülüsün haricinde Yarımada yakınlarında tespit ettiğimiz iki küçük tepecik –şayet tümülüs iseler– Düver tümülüs tipolojisine katkılar sağlacak gibi görünmektedirler. Bunlar yak. 8 ve 10 m.'lik çaplarıyla boyut bakımından daha küçüktürler ve kısmen toplama taşlarla yükseltilmişlerdir.

c. Demir Çağı sonrası nekropolü

Yarışlı Gölü çevresinde Roma Dönemi veya daha geç evreye ait iki nekropol alanı üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Lahit ve kayaya oyulmuş lahitlerin oluşturduğu ilk mezarlık alanı Yarışlı Gölü'nün doğu sahillerinde Kayrak Tepe ve Maden Tepesi'nin güneybatısında, tepelerin kayalık etekleri ile göl kıyısı arasındaki günümüz tarlalarının kenarındadır. Lahitler sadece kayaya açılmamış, kayadan, bağımsız lahitler için kaide ve lahitlere ulaşım için basamak olarak ta faydalanılmıştır. Bu nekropol alanı bilim dünyasına kısmen Prof. Dr. M. Özsait tarafından tanıtılmıştı. Bunların dönemin çiftliklerine ait aile mezarları oldukları ileri sürülebilir. Oldukça tahrip edilmiş bu lahitlerin bazılarının araziye dağılmış kapak parçalarını da görmek mümkündür.

Apart from the three tumuli between Düver and Yarışlı villages, there are two lesser hillocks, possibly tumuli, and they may contribute to the tumulus typology of Düver. With diameters of about 8 and 10 m. they are smaller and their peaks were made higher partly with stones gathered.

c. Post-Iron Age Necropolis

Two necropolis sites from the Roman period and thereafter were surveyed around Yarışlı Lake. The first of these two sites is located on the eastern shore between the southwestern bases of Kayrak Tepe and Maden Tepesi and the fields on the shore. It comprises sarcophagi and rock cut sarcophagi. Rocks were not cut as sarcophagi only but also as bases for self-standing sarcophagi; steps for providing access to the sarcophagi were cut from the rock. This necropolis was presented to academia by M. Özsait. It is plausible to claim that these are family tombs of the period's farmsteads. The sarcophagi have been badly damaged and fragments of their lids are scattered around.

The second site is located to the southwest of the lake, east of Sazak Köyü and to the north of Büyük Damık Dağı. It contains some sarcophagus lids and chamosoria, which should belong to the period's farmsteads (Fig. 7). A find of speculative nature, not related with the late tombs here, is a rock picture of a wild goat (Fig. 8). According to testimony of a field owner, some of these hauntings are 'modern' and engraved in order 'to attract attention to the region'.

Gölün güneybatısında, Sazak Köyü'nün doğusunda, Büyük Damık Dağı'nın kuzeyindeki alanda tespit edilen bazı lahit kapakları ve khamosoriumlar yine buradaki dönemin çiftlik evlerine ait mezarlar olmalıydılar (Res. 7). Bu alandaki geç dönem mezarlarıyla ilişkili olmayan spekülatif bir buluntu bir yaban keçisini betimleyen kaya resmidir (Res. 8). Tarla sahiplerinden birinin ifadesine göre kaya resimlerinin bazıları "modern"dir ve "yöreye ilgi çekmek için" kazınmışlardır.

Bu sene incelediğimiz tüm bu alanlarda herhangi bir mimari terrakotta buluntusuna rastlanılmamıştır. Düver'in mimari terrakottalarla süslenmiş binalarının sadece Yarımada'ya özgü olduğunun tespiti araştırmalarımızın bu yılki önemli sonuçlarından biridir. Ölü gömme geleneklerinin farklı nekropollere yayılmış farklı dönemlerden izleri Düver'de çok uzun bir yaşamın arkeolojik kanıtlarını sunmaktadır. Bu da Düver araştırmalarını zengin kılmaktadır.

Düver'in insan eliyle tahribi inanılmaz boyutlardadır. Ayrıca bölgenin bütün kültür ve doğa varlıkları Yarışlı Gölü'nün çevresinde sayıları mantar gibi her geçen gün artan mermer ocaklarının tehdidi altındadır. Eğer önlem alınmaz veya önlem için alınan kararlar uygulanamaz ise gelecek kuşaklara satır aralarında kalmış bir tarih, delik deşik edilmiş tepelerde sayısız ocak ve mermer yongalarından oluşan çöp yığınlarından başkaca miras bırakamayacağız aşikardır...

II. Yayın Çalışmaları

Projenin yayın çalışmaları Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün her geçen gün büyüyen zengin kütüphanesinde sürdürülmektedir. 2010 senesi Düver arazi çalışmalarının sonuçları Anmed'in 9. sayısında yayınlanmıştı. Düver ve Pisidia Bölgesi'nin mimari terrakottaları ile ilgili bir bildiri I. Uluslararası Genç Bilimciler Sempozyumu'nda sunulmuştur. AKMED'in düzenlediği bu sempozyumun kitabı enstitünün yayın dizileri arasında yerini almıştır. *Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları Projesi* Viyana Üniversitesi'nin, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü ve Viyana Bilimler Akademisi ile ortaklaşa düzenlendiği, yıl sonu Viyana'da gerçekleşecek sempozyuma davet edilmiştir. Yerleşmenin tek kaya mezarıyla ilgili "Rock Tomb at Düver-Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interactions" başlıklı makale de Adalya XV, 2012'de yayınlanmaktadır. Düver mimari terrakottaları hakkında İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nde Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu danışmanlığında hazırladığım "Düver Pişmiş Toprak Kaplama Levhaları ve Çatı Elemanları" başlıklı doktora tezim AKMED'de baskıya hazırlanacaktır.

Architectural terra cottas were not found in all the areas surveyed this year. An important result of this year's campaign is that Düver buildings decorated with architectural terra cottas were found only on the Peninsula. Traces of burial traditions attested in various necropoleis provide us with archaeological evidence for the long existence at Düver. This renders our surveys at Düver much more fruitful and rich.

Man-made destruction at Düver is beyond imagination. Furthermore, marble quarries increasing in number day by day around Yarışlı Lake threaten the cultural and natural heritage of the region. In case no measures are taken or they are implemented improperly, it is clear that our heritage to the future generations shall consist of only uncountable quarries and hills looking like sieves with pits as well as dumps of marble flakes....

II. Publication Work

Publication work of the project continues at the growing library of Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations. The results of the 2010 fieldwork were published in Anmed 9 (2011). A paper on the architectural terra cottas of Düver and Pisidia was presented at the First International Young Scholars Conference. The proceedings of this symposium organised by AKMED is already published. The Surveys in the Settlement History of Düver Project has been invited to a symposium to be held at Vienna at the end of 2012 jointly organised by the University of Vienna, the Archaeological Institute of Austria and the Austrian Academy of Sciences. An article on the only rock tomb of Düver is published in Adalya XV (2012): "Rock Tomb at Düver-Peninsula: An Early Example from Pisidia and Remarks on Cultural Interactions". The author's doctoral dissertation titled "Düver Architectural Terracotta Revetments and Roof Elements", prepared under the supervision of Prof. Dr. H. Abbasoğlu, will be published by AKMED as well.

Isparta ve Burdur 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları

Surveys in Burdur and Isparta in 2011

Mehmet ÖZSAİT

Araştırmalarımız Isparta'nın merkez ilçe, Atabey, Gönen, Keçiborlu, Eğirdir, Gelendost, Sütçüler ilçeleri, Kesme kasabası ve köyleri ile Burdur'un merkez ilçe, Karamanlı, Kemer ilçeleri, kasaba ve köylerinde sürdürülmüştür*.

*Our surveys during the 2011 campaign covered the central town of Isparta and other towns such as Atabey, Gönen, Keçiborlu, Eğirdir, Gelendost, Sütçüler, and Kesme in its environs, as well as Karamanlı and Kemer and the central town of Burdur.**

* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Burdur, Isparta, Antalya ve Konya illeri ve ilçelerinde başladığımız yüzey araştırmalarına bu yıl 19.08.2011 – 05.11.2011 tarihleri arasında, Isparta ve Burdur illerinde devam edilmiştir. Başkanlığımız altında sürdürülen yüzey araştırmalarında Arkeolog N. Özsait, Okutman Ç. Meydan, Fransa'nın Besançon Franche Comté Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. G. Labarre ile öğrencilerden G. Acar ve E. Bulut'tan oluşan ekibimize Bakanlık temsilcisi olarak Z. Özcan ile V. Mutlu katılmışlardır. Araştırmalarımızı destekleyen T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) yönetimine ve Enstitü Müdürü Sn. K. Dörtlük'e, Türk Tarih Kurumu Başkanlığına, özveriyle çalışan ekibimize candan teşekkür ederim. Isparta'daki araştırmalarımızda değerli yardımlarını aldığımız Sn. Vali Memduh Oğuz'a, Kültür ve Turizm Müdürü A. Kılıç'a, Müdür Yard. R.Taşdan'a, Müze Müdürü M. Akaslan'a, Arkeolog İ. Güceren'e, Gelendost-Yaka Belediye Başkanı İ. Perçin'e, Sütçüler Kaymakamı Ö. Özbek'e, Milli Eğitim Müdürü Yusuf Öz'e, Kesme YIBO Müdürü F. O. Doğan'a, rehberimiz A. Güler'e, Uluborlu Küçükkabaca araştırmalarımızda ekibimize yardımcı olan Ş. Yalçın'a candan teşekkür ederim. Yine araştırmalarımıza yardımcı olan Atabey Belediye Başkanı A. Bal'a, Zabıta S. Geçit'e, rehberimiz A. Kılıçaslan'a, Büyükgökçeli Belediye Başkanı M. Akar'a, Sorkuncak köyünden A. Demirtaş'a, M. Sağlam'a, V. Yıldırım'a, Büyükkabaca Belediye Başkanı A. İ. Temurçin'e ve rehberimiz Asker Mehmet'e, Mahmatlar'dan S. Aydın'a yürekten teşekkür ederim. Burdur'daki araştırmalarımızda ekimize değerli yardımlarda bulunan Burdur Valiliğine, Müze Müdürü H. A. Ekinci'ye, Müzenin muhasebe memuru A. Men ile diğer çalışanlarına candan teşekkür ederim. Kozluca Kasabası'ndaki çalışmalarımızda çok değerli yardımlarını aldığımız Belediye Başkanı G. Altındal'a, Belediye personelinden Ö. Kazan'a, H. Kaygısız'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

* *Our surveys in the Isparta, Burdur, Konya and Antalya provinces and their townships, which lasted from 16 August- 5 November 2011, continued in the provinces of Burdur and Isparta this year on behalf of the Istanbul University (IU) Faculty of Letters and with the permission issued by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, Ministry of Culture and Tourism. The team led by the author consisted of archaeologist N. Özsait, Lecturer Ç. Meydan, and Prof. Dr. G. Labarre of Besançon Franche Compté University in France; students G. Acar and E. Bulut and the state representatives Z. Özcan and V. Mutlu. I would like to express my gratitude to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, Ministry of Culture and Tourism, the Dean of the IU Faculty of Letters, the administration of the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) and Institute Director K. Dörtlük, as well as the President of the Turkish Historical Society and the team members who worked devotedly. Further thanks are due: in Isparta, to Governor Memduh Oğuz, Director of the Culture and Tourism Bureau A. Kılıç, and the Assistant Director R. Taşdan, Director of the Isparta Museum M. Akaslan, archaeologist İ. Güceren, Gelendost-Yaka Mayor İ. Perçin, Sütçüler Kaymakam Ö. Özbek, the Director of Education Yusuf Öz, director of YIBO in Kesme F. O. Doğan, and to our guide A. Güler as well as Ş. Yalçın who assisted us during our research at Uluborlu Küçükkabaca. Our special thanks also go to the Mayor of Atabey A. Bal, municipal policeman S. Geçit, our guide A. Kılıçaslan, the Mayor of Büyükgökçeli M. Akar, A. Demirtaş and M. Sağlam from the village of Sorkuncak, and to the Mayor of Büyükabaca A. İ. Temurçin as well as to our guide Asker Mehmet and S. Aydın from Mahmatlar. Further thanks are also due: in Burdur, the Burdur Governor's Office, the Director of the Burdur Museum H. A. Ekinci as well as the accountant of the museum Ali Men and other staff members; to the Mayor of Kozluca G. Altındal, and to his staff Ö. Kazan and H. Kaygısız for their help and support.*

Res. 1 İnbaşı Höyük, güneydoğudan
Fig. 1 İnbaşı Höyük, from the southeast

Res. 2 Bindeos-Kaleburnu kaya oda mezarı, kuzeybatıdan
Fig. 2 Bindeos-Kaleburnu rock burial chamber, from the northwest

I. Isparta İli Araştırmaları
Merkez İlçe

Isparta-Afyon karayolunun ve S. Demirel Üniversitesi'nin bitişiğinde yol kenarında duvarla çevrili Çünür Mahallesi mezarlığında birçok mimari parça ile birlikte görülen yazıtlı bir stel ekip üyemiz G. Labarre tarafından okundu.

Gelincik Köyü: Isparta'nın 10 km. kadar güneybatısında yer alan köyün 3 km. batısında, Gültekin Akar çeşmesinin de bulunduğu İnbaşı mevkiinde 200 m. çapında bir höyük tespit ettik (GPS: h. 1150 m., E 37 45 513; N 030 25 336) (Res. 1**)**. Bir yamaç yerleşmesi olan bu höyüğün yüzeyinde SKÇ ve İTÇ yerleşmelerine ait keramikler bulduk. Burdur-Isparta yolunun kuzey tarafında da aynı özellikleri veren keramiklerin bulunması, yolun açılması sırasında höyüğün kuzeydoğu eteklerinin kesilerek tahrip edildiğini gösteriyor. Höyük, kaynağını Kepçe Pınar'dan alan ve günümüzde, 400 m. batısındaki Gelincik Barajı'na sularını boşaltan Usaz Deresi vadisi tarafından da tahrip edilmiştir.

Büyükgökçeli Kasabası: Kasabanın 2 km. kuzeydoğusunda, Findos Höyük'ün 1 km. doğusunda yer alan Kaleburnu'nda (Kale Tepe), 1993 yılında tespit ettiğimiz Bindeos antik kentinin territoriumunu sistematik olarak araştırdık.

Büyükgökçeli, Kaleburnu Kaya Mezarı: Bindeos kentinin yer aldığı Kale Tepe'nin kuzey eteğinde, burunda, bir kaya oda mezarı bulduk (Res. 2). Düz çatılı ve klinesiz olan mezarın silmeli giriş açıklığı kuzeydoğuya bakmaktadır. Mermerciler tarafından mezarın iç zemini tahrip edilmiş, dıştan ve içten karotla delikler açılmıştır.

I. Surveys in Isparta
Central Township (Merkez İlçe)

A stele has been discovered among many architectural fragments in the enclosed graveyard adjacent to Süleyman Demirel University alongside the Isparta-Afyon highway, and its inscription was deciphered by G. Labarre.

Gelincik Köyü: *This village is situated approximately 10 km. southwest of Isparta. Our surveys were concentrated 3 km. west of the village in the environs of İnbaşı right to the south of the Isparta-Burdur highway, where the Gültekin Akar fountain is also located. There we discovered a höyük (Fig 1). On the surface of the höyük we found potsherds from Late Chalcolithic (LCh) and Early Bronze Age (EBA) settlements. Their similar characteristics with the potsherds previously discovered in the surveys north of the Burdur-Isparta highway demonstrate that the northeast base of the höyük had been cut during the road construction. The höyük, a slope settlement, has a diameter of 200 m. (GPS: h.1150 m., E 37 45 513; N 030 25 336). Along its southwest foot extends the Bağlar road. The water of the Usaz Deresi originating from Kepçe Pınar and flowing into the Gelincik Dam 400 m. to the west has destroyed the höyük.*

Büyükgökçeli: *We have made a systematic survey in the territory of the ancient city of Bindeos discovered in 1993 at Kaleburnu (Kale Tepe) 1 km. east of Findos and 2 km. northeast of Büyükgökçeli located about 25 km. northeast of Burdur.*

Rock Tomb at Büyükgökçeli, Kaleburnu: *During our survey around the north base of Kale Tepe, where the ancient city of Bindeos is situated, we found a rock tomb*

Res. 3 Kazankaklık Tepe, Mezar 7, kuzeyden
Fig. 3 Kazankaklık Tepe, Tomb 7, from the north

Kazankaklık Tepe: Büyükgökçeli kasabasının 800 m. güneybatısındaki Kazankaklık Tepe (1132 m.), Büyükgökçeli Barajı ile Kavaklı 100. yıl Atatürk Kültür Parkı'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Eni yaklaşık 600 m. olan ve sık makilerle kaplı tepenin tümü araştırılmıştır. Tepe'nin arka tarafında, zirveye doğru olan kesimlerinde yoğun olarak İTÇ keramiklerine rastlanmıştır. Zirvede, batıya doğru uzanan yukarı sırtlar üzerinde çok küçük parçalar halinde SNÇ - İKÇ keramikleri ile minik obsidyen ve yonga kırıkları görülmektedir. Bunlar, 1,5 km. kadar kuzeybatıdaki ovada yer alan Findos Höyük buluntularının tam olarak çağdaşlarıdır. Tepe'nin kuzeybatıya bakan alt eteklerinde 3 ve zirvenin altında 4 olmak üzere 7 tane kaya oda mezarı belirledik (Res. 3). Bunlardan biri tamamlanmamış durumdadır.

Atabey İlçesi

Yaka Kaya Mezarları: Agrae kentinin territoriumu içinde, Atabey'in kuş ucumu 1,5 km. doğusunda yer alan ve Yaka mevkii olarak bilinen alanı kapsamlı olarak araştırdık. 1620 m. yüksekliğindeki Yaka Tepe'nin güneybatı eteklerinin Yaka Bağları'na bakan kayalık uzantısında, birbirinden fazla uzak olmayan 4 kaya oda mezarı (Res. 4) ve bunlarla ilgili olan 9 sunu çukuru bulduk. Ağız açıklıkları doğuya bakan bu mezarların (GPS: 1089 m, N 37 57 254337; E 030 39 819) taslak olarak çizimleri de yapıldı. Kaya mezarlarının yaklaşık 50 m. doğusundaki, Yaka Bağları denilen yamaçın yüzeyinde Roma ve Geç Roma dönemlerine ait keramik parçaları vardır.

Kumacık Ovası, Gevges Çiftliği ve Nal Döken Yerleşmesi: Atabey'in 7 km. güneybatısında bulunan Kumacık Ovası'ndaki Kızılhöyük'ün bir toprak yükseltisinden ibaret olduğu gözlendi. Atabey'in 10. km güneybatısındaki

near the promontory (Fig. 2). The tomb with a flat ceiling but no kline has a doorway with mouldings facing northeast. Obviously it was damaged with holes drilled by marble cutters both inside and outside.

Kazankaklık Tepe: *We continued our surveys on Kazankaklık Tepe (alt. 1132 m.) 800 m. southwest of Büyükgökçeli and southeast of the Büyükgökçeli Dam and Atatürk Kültür Park in Kavaklı. The hill was explored in two stages, first the lowers parts of the hill covering an area of 600 m. with dense scrubs, and then the uppers heights as well as the summit. Behind Kazankaklık Tepe, on the northern slopes towards the summit is a dense accumulation of amorphous potsherds of the EBA. Then, on a rocky ground at the upper west boulder towards the peak more potsherds from the Late Neolithic (LN) and EBA as well as tiny obsidian fragments and flakes are found. These are contemporaneous to the findings at the Findos höyük about 1.5 km. northwest of Kazankaklık. We discovered seven rock tombs in total, three on the lower skirts of Kazankaklık Tepe facing the Büyükgökçeli Dam and Atatürk Culture Park in Kavaklı, and four of them on the upper part of the hill towards the top (Fig. 3). One of these is incomplete.*

Atabey İlçesi

Yaka Rock Tombs: *Here we surveyed Yaka Mevkii within the territory of the city of Agrae, at an aerial distance of 1.5 km. east of Atabey. This site is in the southwest extension of the rocky area facing Yaka Bağları in the southwest skirts of Yaka Tepe (alt. 1620 m.), which is also called Aras Yüzü of Barla Mountain, so named after the name of Agrae. In this sector we discovered four rock tombs close to each other (Fig. 4) and also nine libation pits. Every tomb facing east was measured by GPS (GPS: 1089 m., N 37 57 254337; E 030 39 819) and draft drawings of them were made. Yaka Bağları is located on the shoulder around 50 m. east of this site. The potsherds seen here prove that these vineyards witnessed a settlement from the Roman and Late Roman periods.*

Kumacık Ovası, Gevges Çiftliği and Nal Döken Settlement: *A survey was made on Kumacık Ovası 7 km. southwest of Atabey. Here we observed that the site known as Kızılhöyük was not actually a mound but only an elevation of earth. The potsherds found in the environs of Gevges Çiftliği 10 km. southwest of Atabey demonstrate that this area has been a settlement from late antiquity until the present. We also explored Nal Döken Tepesi 9 km. southwest of Atabey (GPS: 1061 m., N 37 56 968; E 030 34 604). On the south slopes of the hill we spotted small number of potsherds and cut stones as*

Res. 4 Atabey, Yaka, Mezar 3, güneybatıdan
Fig. 4 Atabey, Yaka, Tomb 3, from the southwest

Gevges çiftliği ve çevresinde bulunan keramikler, bölgenin Geç Antik Çağ'dan günümüze kadar yerleşme yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. İlçenin 9 km. güneybatısında, Nal Döken Tepesi'nin (GPS: 1061 m., N 37 56 968; E 030 34 604) güney sırtlarında Roma Çağı yerleşmesine ait az sayıda keramik parçası ve kesme taş bloklar ile teras duvar kalıntıları görüldü.

At Alanı Yaylası: İlçenin 10 km. kadar kuzeybatısındaki Kısık vadisi ve onun üst kesimindeki dağlık bölge araştırıldı. Değirmen Deresi vadisi incelendi. Dere vadisi boyunca, son 30 yıl öncesine kadar 13 su değirmenin çalıştığı öğrenildi. Değirmen Deresi vadisinden sonra, Akçay-Kurudere kesimini geride bırakarak Yıkılgan Deresi vadisinden At Alanı Yaylası'na çıkıldı. Burada, Tülüce Tepe ile Kısık mevkiinin 1,5 km. güneybatısında, At Alanı mevkiinin de 500 m. güneydoğusunda Kilise Sekisi olarak bilinen alan araştırıldı (GPS: 1350 m, N 38 01 210; E 030 36 417). Boyutları 175x400 m. kadar olan Seki, kayalık bir zemin üzerindedir ve birçok yerinde kaçak kazı çukurları görülmektedir. Yüzeyde Roma Çağı'na ait az sayıda keramik bulunmuştur. Kilise yeri olarak tanımlanan kesimde bazı temel kalıntıları ve bir ezme taşı, bir yuvgu taşı parçası görülmüştür. Kısık kanyonunun içinde akan Suaçan Deresi'nin batısındaki sırtlardan tırmanılarak Yalak Pınarı (1415 m.) ve ardından halk arasında kale olarak bilinen zirveye çıkıldı. Üç tarafı uçurumlarla çevrili bu sarp kaleye, ana kayaya oyularak açılmış yol ve basamaklarla ulaşılmaktadır. Son derece tahrip edilmiş tepede 3 teras vardır. Görülebilen önemli kalıntı, eni yer yer 2 m.'yi bulan kesme taş bloklardan yapılmış surlarıdır. Sur trasesi kalenin sarp ve uçurum olan ve Kısık vadisine bakan doğu kısmından başlamaktadır. Böylece kalenin ihtiyaç duyulan kuzey ve batı yönleri korunmuştur. Kale stratejik olarak ovadaki su kaynaklarını; Barla Dağı'nın kuzeyinde yer alan ve

well as the remains of a terrace wall from the Roman period.

At Alanı Yaylası: *We conducted surveys in the mountainous terrain 10 km. northwest of Atabey and in Kısık Valley where the main water supply for Atabey originates. First we explored the valley of Değirmen Deresi and discovered 13 watermills, which were working until thirty years ago. But since the valley is used today as a source of sand and gravel, the remains of the mills are no more than a few heaps of stones and some grindstones. After the valley of Değirmen Deresi we left the Akçay-Kurudere sector and climbed up At Alanı Yaylası via the valley of Yıkılgan Deresi. Here we explored the area called Kilise Sekisi, which is situated 1.5 km. southwest of the Tülüce Tepe and Kısık sector and 500 m. southeast of the At Alanı vicinity. Kilise Sekisi, situated at the entrance of At İni and 700 m. east of At Alanı, is skirted around by deep cliffs in the east, west and south (GPS: 1350 m., N 38 01 210; E 030 36 417). This terrace of 175x400 m. sits on a rocky ground specked with holes from illicit digs. A few potsherds found on the surface of the terrace are from the Roman period. In the sector identified as the church site there are very few remnants of a foundation. Here we discovered a crushing stone (62x79 cm.) with ornaments around the edges 15 cm. wide and 14 cm. deep but chipped on the top. It might have been used to crush grapes. Among the small quantity of cut stones found on the Kilise Sekisi, we also spotted a half-broken cylindrical stone roller now 45 cm. in length with a diameter of 25 cm. and probably belonging to later periods. Then, leaving At Alanı and Kilise Sekisi, we walked up the hill along the west bank of the Suaçan Deresi that flows into the Kısık Canyon. Passing by the fountain called Yalak Pınarı at an altitude of 1415 m. we arrived at the peak which known as Kale, literally the Castle, among the locals. Surrounded by rifts on three sides, Kale is accessible from two roads, one in the east and the other in the west. On both sides the bedrock was specifically cut and foothold notches are arranged to facilitate climbing the steep slope. There are three terraces at the top; however, the castle is badly damaged. The most significant finding is the walls, which is 2 m. wide at some points and built with cut stones. Traces of walls can be seen on the east side of the castle, where a steep cliff faces Kısık Valley which suggests that the wall was built to defend the northern and western sides of the castle. The castle is strategically situated – allowing the supervision of water sources vital for the local people on one side, and overseeing the short access routes to the settlement in the fertile valley of the Pupa Çay north of Barla Dağı on the other. Furthermore,*

Res. 5 Mahmatlar, Eskiköy Yeri, batıdan
Fig. 5 Mahmatlar, Eskiköy Yeri, from the west

verimli Pupa Çay vadisindeki yerleşme yerlerine en kestirme olarak ulaşılabilecek yolları kontrol altında tutacak bir konumdadır. Afyon, Senirkent ve Uluborlu'ya giden kervan yollarının da Kale'nin eteklerinden geçtiği, bu yolları önceden kullanan kaynak kişilerden öğrenilmiştir.

Boyutları, doğu-batı yönünde 250 m., kuzey-güney yönünde de 150 m. kadar olan Kale'de, İ.S. 4. ve 5. yy.'lara tarihlenebilecek az sayıda keramik görülmüştür.

Harmanören Köyü: İlçenin 7 km. güneydoğusunda yer alan Harmanören köyünün Tepecik mevkiinde bir kaya oda mezarı bulunmuştur. Mezarın içindeki 2 kline ve mezar çevresi mermerciler tarafından tahrip edilmiştir.

Eğirdir İlçesi

Sorkuncak Köyü: İlçenin 16 km. doğusunda yer alan Sorkuncak köyü kapsamlı olarak araştırıldı ve sonuçta, Roma, Geç Roma ve Ortaçağ'a ait dokuz yerleşme yeri (Kocapınar Yerleşmesi, Kayabaşı, Bayboğan, Kurtini Tepe, Saksağanlık Tepe, Topuzlu, Çöğürlü Tepe, Kelerce Tepesi, Yanık Harman Tepesi) bulunarak incelendi.

Mahmatlar (Mahmutlar): Eğirdir'in 25 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan Mahmatlar köyü, bugün Isparta-Eğirdir- yolu üzerindedir. Köy, bundan 20-25 yıl önce göl sahiline taşınmadan, şimdiki yerinden 3 km. kadar yukarıda, göle tepeden bakan dağlık kesimin üzerinde yer almaktaydı. Çalışmalarımızı Mahmatlar'ın taşındığı ve şimdi Eskiköy yeri olarak bilinen alanda yoğunlaştırdık. Kayalık sırt üzerinde ve Bahçe Deresi vadisinin üst kesimlerinde (Res. 5) SNÇ-İKÇ yerleşmesine ait Hacılar VI ile çağdaş keramik parçaları gördük.

Gelendost İlçesi

1992 yılında Yaka kasabası sınırları içinde Mallık, Mandalkırı ve Köşk yeri (Hellenistik-Roma Çağı) yerleşmelerini tespit etmiştik. Bunlardan Köşk Yeri (Köşk Höyük) yüzeyinde, son yıllarda tesviye etmek, ağaç

according to some local people, the caravan routes to Afyon, Senirkent and Uluborlu also passed along the skirts of the castle.

In the environs of the castle, which extends about 250 m. in an east-west direction and 150 m. in the north-south, a small number of potsherds datable to the 4th and 5th centuries A.D. have been discovered outside the northern and eastern walls. As already pointed out, the castle is in poor condition.

Harmanören Köyü: *In this village located 7 km. southwest of Atabey a rock burial chamber was identified in the environs of Tepecik. Both the two klinai inside the chamber and its environs have been destroyed by marble workers.*

Eğirdir İlçesi

Sorkuncak Köyü: *We explored nine settlements from Roman, Late Roman and Medieval periods (Kocapınar Yerleşmesi, Kayabaşı, Bayboğan, Kurtini Tepe, Saksağanlık Tepe, Topuzlu, Çöğürlü Tepe, Kelerce Tepesi, Yanık Harman Tepesi) which were all identified in our extensive survey in the village of Sorkuncak 16 km. east of Eğirdir.*

Mahmatlar (Mahmutlar): *The village is 25 km. northwest of Eğirdir along the right and left side of the Isparta-Eğirdir-Konya highway. Before it was moved to its present location by the lake shore 20-25 years ago, the village was located about 3 km. up the hill in an area facing Eğirdir Lake. Our survey concentrated on and around the previous settlement of Mahmatlar, which is now called Eskiköy. In the end, both on the rocky ridge and on the upper slopes of the valley of Bahçe Deresi as well as among the foundations of the old village, we spotted potsherds not only from modern times but also from a LN-EC settlement (Fig. 5). The potsherds we identified in this LN-EC settlement are contemporaneous to the ones in Hacılar VI.*

Gelendost İlçesi

In our 1992 campaign within the Yaka Kasabası we had identified the Hellenistic-Roman settlements of Mallık, Mandalkırı and Köşk Yeri. The destruction caused by the levelling of the ground, planting trees and laying a canal on the surface of the Köşk Yeri (Köşk Höyük) settlement also exposed potsherds from LN – ECh + MCh + EBA. For this reason we have applied to the Directorate of Yalvaç Museum for the registration of Yaka Köşk Höyük.

dikmek ve kanal açmak için yapılan tahribattan sonra, SNÇ – İKÇ + OKÇ + İTÇ yerleşmelerine ait keramikler de gün ışığına çıkmıştır. Bu bakımdan Yaka Köşk Höyüğün tescili için Yalvaç Müze Müdürlüğü'ne öneride bulunulmuştur.

Uluborlu İlçesi

Uluborlu'nun Küçükkabaca köyü merkezinde Nafiz Çelik'in evinin dış bahçesindeki kuru örgü duvarı kenarına üst üste yığılı halde bir mezar steli, bir kapı biçimli stel ve bir de yazıt bulunmuştur.

Senirkent İlçesi

İlçesinin doğusunda Yassıören ve Garip köyleri arasında bulunan Ortayazı köyünün Eski mezarlık mevkiinde pek çok mimari parça ve özellikle alınlıklı mezar steli ile kabartmalı ve kapılı mezar steli bulunmuştur. Senirkent Büyükkabaca yolunun kuzeyinde, Başköy'ün içindeki köy çeşmesi üzerinde betonlanarak yan yatırılmış olarak bulduğumuz mezar steli G. Labarre tarafından okunmuş ve yayına hazırlanmaktadır. Ulubey kasabası Koru yaylasında ana kayaya oyulmuş ön duvarı kesme taştan örülmüş bir mezar odası ile hemen yanında bir sunu çukuru bulunmuştur.

Büyükkabaca Kasabası: Başköy ve Gençali arasında yer alan kasaba eski eser açısından çok zengindir. Büyükkabaca yaylasındaki araştırmalarımızda Maltepe mevkiinde kayalık arazinin uygunluğu nedeniyle yeraltına oyulmuş, kapılı, iki yana eğimli kırma çatılı beş mezar saptanmıştır. Mezarların dromos ve iç kısımları kısmen toprakla doludur ve soyulmuşlardır. Burada önceki yıllarda Takke Tepe çevresinde başladığımız araştırmalar bu yıl, Koca Tarla ve çevresinde sürdürülmüş ve birisi tahrip edilmiş üç anıtsal mezar bulunarak incelenmiştir. Büyük dikdörtgen taş bloklarla yapılmış olan 3,53x 2,45 m. ölçülerindeki ikinci mezarın da, ilk mezar gibi, üst kısmı tümüyle yok edilmiştir ve yoğun bitki örtüsü altındadır. Takke Tepe'nin 650 m. kadar güneyinde yer alan üçüncü mezar (3,24x2,56 m.) öncekilerden çok farklıdır. Büyük monoblok bir kaya kitlesi kesilerek yapılmış olan mezar, içyapısı yönünden bölgede şimdiye kadar gördüğümüz tek örnektir (GPS: h. 1264,E 36 293 502; N 42 31 804). Mezar odası içinde altı boş bir kline bulunmaktadır. Yuvarlak çatılı, kırılmış durumdaki girişi kuzeye bakan mezarın dışında iki sunu çukuru vardır.

Sütçüler İlçesi

Kesme Kasabası: Kesme'de, İdrisler Sarnıcı ve Asarı incelenmiş, burada, kayalığın bir burun gibi uzamış olan üst kısmında oyulmuş 5 adet sunu çukurlu lahit mezar,

Uluborlu İlçesi

In the Küçükkabaca village of Uluborlu we found one grave stele, one stele in the shape of a door and one inscription, all piled on top of each other by the side of a dry wall in the yard of Nafiz Çelik.

Senirkent İlçesi

Our surveys in Senirkent continued at the villages of Ortayazı, Garip, Başköy, and in the towns Uluğbey and Büyükkabaca. In the Eski Mezarlık mevkii of Ortayazı köyü located between the villages of Yassıören and Garip to the east of Senirkent, many architectural fragments were discovered. Among these was one grave stele with pediment and another one with reliefs and a door. The inscription on the grave stele embedded sideways in the village fountain at Başköy by the north of Senirkent-Büyükkabaca main road, was deciphered and is currently under preparation for publication by G. Labarre. On the Koru Yaylası at Ulubey we identified a burial chamber, whose front wall was built with cut stones, and a libation pit right next to it.

Büyükkabaca Kasabası: *The borough located between Başköy and Gençali is quite rich in ancient artefacts. During our surveys on Büyükkabaca Yaylası in the environs of Maltepe, we discovered and explored five burial chambers dug underground, each with a door and a pitched roof slanted on both sides. The identified burial chambers were already robbed, and their dromoi and interiors have been partly filled with earth. We continued our surveys started during the previous campaigns in the vicinity of Takke Tepe at Koca Tarla and its environs. At Koca Tarla we studied three monumental tombs, one of which is in ruins. The upper part of the second one built with rectangular ashlars has also been completely destroyed, like the first. Both of them are now covered with dense vegetation. The second tomb measuring 3.53x2.45 m. has a doorway measuring 98 cm. and facing east. But the third tomb (3.24x2.56 m.) about 650 m. south of Takke Tepe shows totally different features than the other two. And there are two libation pits outside the tomb, which has a round roof and a broken entrance facing north. This tomb, cut into a rock mass at the bottom of the boulder, is one of a kind seen in the region (GPS: h. 1264 m., E 36 293 502; N 42 31 804). In the southeastern skirts of Takke Tepe on a rocky mass there are two libation pits.*

Sütçüler İlçesi

Kesme Kasabası: *At Kesme of Sütçüler both the İdrisler Sarnıcı and Asarı areas were surveyed. Along with five*

birisi büyük, diğeri küçük 2 adet kilise ve su sarnıçları saptanmıştır. Derinliği 9 m. olan sarnıçın içine düşmüş ve bir yüzünde yunus kabartması (?) bulunan yazıt G. Labarre tarafından okunmuştur. Kasabanın 2 km. kuzeybatısında, Büyük Sarnıcın 200 m. yakınındaki Karay Soluğu çeşmesinin önündeki basit taş sırasında, Tabula Ansata içinde yer alan "*Çok büyük Tanrı (Hyspistos) ile Gaia'ya adak*" ifadesini içeren Eski Yunanca yazıt G. Labarre tarafından okunmuştur.

Moulasseis Halkı, İdrisler Sarnıcı: G. Radet ve P. Paris'in 1885 yılında Kesme Kasabası'nın kuzeybatısında, "*sarinch*" adıyla belirtilen bir mevkide buldukları yazıtta "*Moulasseis demosu*" zikredilmektedir. Bu buluntu yerini Th. Drew-Bear, Kesme'den 2.5 km. uzaklıkta Bel Sarnıç olarak vermektedir. Gerçekte, burada söz konusu olan Bel Sarnıç değil, İdrisler Sarnıcı'dır. 2011 yılı araştırmalarımızda, İdrisler Sarnıcı'nın içinde, merdiven basamağı olarak kullanılan, Septimius Severus şerefine dikilen bir heykelin yazıtlı kaidesini bulduk. Sağ yan cephesinde bir Yunus balığı (?) kabartması olan yazıt Moulasseis demosu'nun adını vermekte ve İ.S. 193-194 yıllarına tarihlenmektedir. Septimius Severus'un, Roma dünyasındaki saltanat mücadelelerinde, Syria ordularının imparator ilân ettiği Pescennius Niger'i yenmesi şerefine dikilmiş olan bu heykelin yazıtı, Torosların yükseltilerinde, büyük yerleşmelerden uzak bir yerde yaşayan küçük bir topluluğun Roma dünyasındaki değişmeleri, gelişmeleri yakından izlediğinin bir kanıtıdır.

Çiğdüşmez Mevkii (Hamid'in Asarı): Kesme Kasabası'nın 4,5 km. kuzeydoğusunda yer alan Çiğdüşmez mevkiindeki Asararası kesiminde, bir burunun eteğinde, kuzey-güney kenar uzunluğu 14,35 m. ve doğu-batı genişliği de 8,95 m. olan, temelleri iri kesme taş bloklardan yapılmış bir tapınak kalıntısı bulunmaktadır. Burunun üstünde, farklı seviyelerde çok geniş olan üç terasta pek çok yapı temelleri, mimari bloklar, yivli sütun parçaları, kesme taş bloklarla yapılmış anıtsal iki mezarın kalıntısı görülmektedir. Yapı tekniğinden Roma Çağı'nda (İ.S. 2.-3. yy.) yapılmış oldukları anlaşılmaktadır. Yerleşmenin kuzeyinde, çok geniş ve 8 m. derinliği olan bir sarnıç ile orta kesiminde üç nefli, küçük tek apsisli bir kilise kalıntısı da vardır. Bu yörede tekstil işçiliğinin yaygın olduğunu yüzeyde bulduğumuz pek çok ağırlıktan anlamaktayız. Bulduğumuz kırk tanesinin envanteri yapılarak, Isparta Müze Müdürlüğü'ne teslim edildi. Aynı şekilde, Kesme Kasabası'nın 6 km. kadar kuzeybatısında yer alan Damla Asarı'nda da onyedi adet ağırlık daha bulduk.

sarcophagi with libation pits cut in the bedrock that extend like a promontory, two churches (one of them larger) and some cisterns were explored. An inscription with a dolphin relief (?) on one side was found in the cistern (9 m. in depth) and read by G. Labarre. The Greek inscription in a tabula ansata, which includes the phrase "Devoted to the Most High God (Hypsistos) and Gaia", is found among the stones in front of the fountain within a range of 200 m. of the great cistern. The inscription was also read by G. Labarre.

Demos of Moulasseis, İdrisler Sarnıcı: *An inscription, which was discovered by G. Radet and P. Paris in 1885 at an area known as "sarinch" northwest of Kesme Kasabası, mentions the "demos of Moulasseis". Although Th. Drew-Bear had identified this findspot as Bel Sarnıç 2.5 km. to Kesme, the location is not Bel Sarnıç but İdrisler Sarnıcı. During our surveys in 2011 we discovered the base of a statue erected in honour of Septimius Severus. It was found by the water lying on its left side and covered with moss. On the right side is a dolphin (?) relief. The inscription, which mentions the demos of Moulasseis, dates back to A.D. 193-194. It proves that a small community living far away from large settlements on the heights of the Taurus Mountains had closely watched the changes and developments in the Roman realm. Erecting a statue of Septimius Severus, who defeated Pescennius Niger and was acclaimed as the emperor by the Syrian armies in the struggle for the Roman throne, is evidence to this.*

Çiğdüşmez Mevkii (Hamid'in Asarı): *We inspected the environs of Çiğdüşmez 4.5 km. northeast of Kesme. Here, in the vicinity of Asararası at the tip of the promontory, are the remains of a sanctuary with a foundation constructed of cut stones 14.35 m. long north-south and 8.95 m. wide east-west. On the elevation above the promontory, we found many building foundations, numerous architectural blocks and fragments of fluted columns. There are also the remains of two monumental tombs built with ashlars. The entrance of one tomb facing northeast with an arched roof is well preserved, but the second one is almost completely ruined. Their construction technique indicates that they belong to Roman Age (2nd-3rd centuries A.D.). In the northern part of the settlement there is one large cistern 8 m. in depth. Towards the centre of the settlement we also discovered remains of a three-aisled church with a small apse facing east. Many loom weights found in this region demonstrate the prevalence of a textile industry. Once inventoried, 40 such items were turned over to the Directorate of the Isparta Museum. Likewise, we discovered 17 loom weights at Damla Asarı about 6 km. northwest of Kesme.*

Res. 6 Kelhöyük, güneybatıdan
Fig. 6 Kelhöyük, from the southwest

Res. 7 Hadriani, yazıtlı lento
Fig. 7 Hadriani, inscribed lintel

II. Burdur İli Araştırmaları
Merkez İlçe

Çendik Köyü: Köyün kuş uçumu 1,5 km. kuzeydoğusunda, haritalarda Kelhöyük Tepe olarak geçen doğal bir tepede (1250 m.) ortadan ikiye yarılmış bir tümülüs gördük. Krepis taşları tüm çevreye dağılmıştır. Burdur Gölü'ne kuş uçumu 1 km. uzaklıkta olan Kelhöyük Tepe, göl ve tüm çevreye hâkim konumda olan tek noktadır (Res. 6). Kelhöyük Tepe'nin doğu eteklerinde ve daha aşağılarında bulduğumuz keramiklerden tümülüsün yanı sıra bir Demir Çağı yamaç yerleşmesinin varlığı da anlaşılmaktadır. Bugün biraz da dik olan yamaç, zaman içinde çok tahrip olmuştur. Buluntular, burasının Geç Antik Çağ'da da yerleşim yeri olduğunu kanıtlamaktadır.

Kozluca Kasabası: Bu kasaba ile birlikte, İğdeli, Karacaören, Kapaklı, Erikli, Aziziye ve Bozlar köylerinin arazilerinde de çalışmalara başlanmıştır. Kasaba İçinde yapılan araştırmalarda M. Akçan, M. Kozlucalı ve S.Yağız'ın evlerinde mimari elemanlar bulunarak incelenmiştir. Kasaba içinde, M. Ölmez'in evinin dış duvarı önünde, kırmızı kalker taşından, yuvarlak gövdeli, kare kaideli bir miltaşı görülmüştür. Miltaşının 11 satırlık kitabesi çok yıpranmış, silik durumdadır, bazı satırlarda ancak birkaç harf görülebilmektedir. Miltaşı, İ.S. 293-305 yılları, yani Tetrarkhi dönemine aittir.

Kozluca Höyük: Kasabanın 5 km. batısında ovanın ortasında yer almaktadır. Höyük yüzeyinde SKÇ+İTÇ+OTÇ+Hellenistik ve Roma Çağı yerleşmelerine ait keramikler bulunmuştur. Höyüğün 300 m. kadar doğusunda, oldukça geniş bir alanda, Herakles heykelleri, lahit, lahit kapakları ile yazıtlı, yazıtsız heykel kaidelerinin çıktığı, H. Şenkan'ın tarlasının bulunduğu Kınalıtaş mevkii

II. Surveys in Burdur
Central Township (Merkez İlçe)

Çendik Köyü: *We spotted a tumulus cut in half on a natural hill marked as Kelhöyük Tepe (1250 m.) in the maps at an aerial distance of 1.5 km. northeast of the village of Çendik. Remains of its krepis are scattered around. The location of Kelhöyük Tepe at an aerial distance of 1 km. to Burdur Lake is the only spot dominating both the lake and its vicinity (Fig. 6). The potsherds discovered both on the eastern slopes and further below suggest that a slope settlement from the Iron Age should be expected in addition to the tumulus. The steep slope has been badly destroyed over time. The findings are also evidence of a settlement from late antiquity.*

Kozluca Kasabası: *During our 2011 campaign we continued exploring Kozluca and its environs. We also began surveys in the territories of the following villages: İğdeli, Karacaören, Kapaklı, Erikli, Aziziye and Bozlar. During the surveys within the town proper architectural elements were discovered in the houses of M. Akçan, M. Kozlucalı and S. Yağız and studied. In front of the outer wall of the house of M. Ölmez we saw a round milestone of red limestone with a square base. The milestone bears a badly weathered inscription of eleven lines, which has only a few letters that are legible. The milestone dates to ca. A.D. 293-305, i.e. to the Tetrarchy period.*

Kozluca Höyük: *The höyük is located in the middle of the plain 5 km. west of Kozluca. The survey on the surface of the mound revealed potsherds from the LCh+EBA+MBA+Hellenistic+Roman settlements. We also continued our surveys in Kınalıtaş Mevkii, where Heracles figures, sarcophagi and lids, and statues bases*

Res. 8 Üçboğaz-Moatra, güneydoğudan
Fig. 8 Üçboğaz-Moatra, from the southeast

incelenmiştir. Höyüğün 1 km. kadar güneybatısında, Bozçay (Lysis) Vadisi'nin de 350 m. kadar batısında, Eğneş Kırı olarak bilinen geniş bir yamaçta Höyüğün mezarlığını tespit ettik. Kayalıca, Koçören, Çamlar Yakası, Ormaniçi-Tekke güneyi, Erikli köyü çevresinde Beşiktaş, Kale Yıkığı, Çamoluk (Aziziye), Kapaklı ve Bozlar köyleri arasında Seki Tarla, Toptaş, Çolak Ali Tarlası, Gücükburun'da Demir Çağı, Roma ve Geç Antik Çağ yerleşmeleri bulunarak incelenmiştir.

Hadrianoi (Hadriani) Şehri: G. E. Bean, 1950'li yıllarda, Kozluca ve Kozluca mezarlığında yaptığı araştırmalarda, biri Caracalla, diğeri Lucius Verus heykeline ait iki kaide bulmuştur. Lucius Verus'a ait kaidenin üzerinde, *"Hadrianoi'nin meclis ve halkı, İmparator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus'u kutsadılar/saygılarını sundular"* ifadesi vardır. Kozluca'nın 12 km. kuzeydoğusunda yer alan Karacaören'de (Karacaviran-Gâvur Ören), çok geniş bir alan kapsayan Hadriani ören yerinde nekropol ve yerleşme iç içedir. Ne yazık ki, hemen her taraf kazılmış, yapay tepecikler oluşmuş ve çok şey bir birine karışmıştır. Yerleşme içinde Ansatalı lahit tekneleri, klineli lahit kapakları, yazıtlı lento (Res. 7), her çeşit mimari elemanlar, kimi yerde kesme taş blok yığınları, temel kalıntıları, keramikler, zeytinyağı ve şarap üretimine işaret eden ezgi-pres taşları görülmektedir**.**

Bereket-Akyayla: Akyayla sınırları içinde kalan Üçboğaz mevkiinde geniş bir alanda yoğun olarak Roma Çağı, az sayıda da Hellenistik ve İTÇ yerleşmelerine ait keramikler bulduk. Üçboğaz adını verdiğimiz yerleşme, Akyayla'nın 3,5 km. kuzeybatısındadır (H. 1500, 365 026 1071; Utm. 415 7017). Burasının W. M. Ramsay ve G. E. Bean tarafından Bereket köyüne lokalize edilmiş olan Moatra olabileceğini düşünmekteyiz (Res. 8).

with and without inscriptions were identified in Halil Şenkan's field 300 m. east of the mound.

At a location 1 km. southwest of Kozluca Höyük, we also discovered its necropolis on a vast slope named Eğneş Kırı, about 350 m. west of the valley of ancient Lysis (today Bozçay).

During our survey in Kozluca and its environs more settlements from the Iron Age, Roman period and Late Antiquity were identified and explored at Kayalıca, Koçören, Çamlar Yakası, south of Ormaniçi-Tekke road, Beşiktaş, Kale Yıkığı, Çamoluk (Aziziye) in the vicinity of Erikli as well as in Seki Tarla, Toptaş, the field of Çolak Ali and Gücükburun between the villages Kapaklı and Bozlar.

City of Hadrianoi (Hadriani): *During the surveys that G. E. Bean had conducted in Kozluca and its cemetery in the 1950s two bases, one belonging to Caracalla, and the other to Lucius Verus, were identified. The inscription on the latter reads, "the senate and people of Hadrianoi venerated/blessed the Emperor Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus", where the term Hadrianoi signifies a community. This shows that the city was ruled both by the council and the people.*

At the site of Hadrianoi, which covers a vast area at Karacaören (Karacaviran-Gavur Ören) 12 km. northeast of Kozluca, the necropolis and the settlement are interspersed. However, since the entire site has been illicitly dug, many artificial mounds have built up and many things mixed up. The site contains sarcophagi with tabula ansata, lids of sarcophagi with klinai, inscribed lintels (Fig. 7) as well as all sorts of architectural elements, as well as heaps of cut stone blocks, remains of foundations, potsherds and grindstones suggesting the production of olive oil and wine.

Bereket-Akyayla: *During our surveys in Bereket, Aksu and Akyayla within the territory of the central town, in a wide area in Üçağız Mevkii of Akyayla, we identified a number of potsherds. Most of them were from Roman period but a few were from the EBA and Hellenistic settlements. The settlement we named as Üçboğaz is 3.5 km. northwest of Akyayla (h. 1500 m., 365 026 1071; Utm. 415 7017), which could well be the ancient settlement Moatra (Fig. 8). W. M. Ramsay and G. E. Bean located Moatra in the village of Bereket. But our systematic surveys showed no sign of a large settlement except a few ancient remains. Therefore, we came to the conclusion, as A. Men suggested, that the settlement at Üçboğaz must be Moatra. We also applied for the registration of this site, which we hope top study thoroughly.*

Bereket'i sistematik olarak araştırdık ve birkaç antik parçanın dışında büyük bir yerleşme alanı belirleyemedik. Üzerinde ayrıntılı olarak çalıştığımız bu yerleşmenin tescili için öneride bulunduk.

Karamanlı İlçesi

Kayapınar Höyüğü ve Kaya Mezarı: Karamanlı ile Yeşilova arasında, Dereköy'ün 2 km. kuzeydoğusunda Kayapınarı mevkiinde, 1992 yılında kaya mezarının hemen doğusundaki alçak sırtta Hacılar VI. ile çağdaş olan bir SNÇ-İKÇ yerleşmesi tespit etmiştik. Bu yıl burada kapsamlı bir araştırma yaptık. Bu yerleşme ile birlikte, hemen yanındaki kaya mezarı için tescil önerisinde bulunduk.

Sonuç olarak 2011 yılı araştırmalarımızda iki SNÇ-İKÇ yerleşmesi, iki SKÇ+İTÇ yerleşmesi, bir Demir Çağı yerleşmesi, yirmi beş Roma+Geç Antik Çağ+Ortaçağ yerleşmesi, bir Tümülüs, on üç kaya mezarı tespit ettik. Bulduğumuz dokuz yazıt da epigrafımız G. Labarre tarafından okunmuştur.

2010 yılı Keçiborlu ilçesi İncesu kasabası çalışmalarımız sırasında incelediğimiz, 2011 yılında tekrar giderek ana hatlarıyla araştırdığımız Yel Değirmeni Tepesialtı yerleşmesi, Ağa Tepe kaya mezarı, Tülü Tepe (höyük), Deniz Tepesi (höyük) ile Kuyucak köyü, Kuyucak Tepe SNÇ-İKÇ yerleşmesi, Kelhöyük Tepe, Mahmatlar Eskiköy Yeri, Atabey Yaka kaya Oda mezarları, Kazankaklık Tepe, Kaleburnu Bindeos kaya oda mezarı, İnbaşı Höyük için tescil önerisinde bulunulmuştur.

Karamanlı İlçesi

Kayapınar Höyüğü and Rock Tomb: *During our campaign in 2011 we identified a LNP-ECh settlement contemporaneous with the Level VI of Hacılar on a ridge just to the east of the rock tomb discovered in 1992 in Kayapınarı Mevkii 2 km. northeast of Dereköy located between Karamanlı and Yeşilova. We carried out an extensive survey this year, which revealed a rock tomb right next to the settlement and recommended its registration to the Directorate of the Burdur Museum.*

In conclusion, our surveys in 2011 revealed 2 settlements of LNP-EBA, 2 settlements of LCh+EBA, on settlement of Iron Age, 25 Roman+Late Antique+Medieval settlements, 1 tumulus and 13 rock tombs. Furthermore, 9 inscriptions discovered were read by G. Labarre.

Moreover, we recommended the registration of the settlement at the foot of Yel Değirmeni Tepesi and for the Ağa Tepe rock tomb, Tülü Tepe (Höyük), Deniz Tepesi (Höyük) and Kuyucak Köyü, the Kuyucak Tepe LNP-EBA settlement, Kelhöyük Tepe, Mahmatlar Eskiköy Yeri, the Atabey Yaka rock tombs, Kazankaklık Tepe, the Kaleburnu Bindeos rock tomb as well as İnbaşı Höyük, all of which we had surveyed during our 2010 campaign at İncesu of Keçiborlu and which we revisited in 2011 for further studies.

Isparta İl Bütünü Arkeolojik Yerleşmeleri Risk Analizi ve Koruma Modeli Önerisi: Atabey ve Gönen İlçeleri Etabı Araştırması

Risk Analysis and Protection Model Proposal for Archaeological Settlements in Isparta Province: Atabey and Gönen Districts

Pervin ŞENOL

"Isparta Il Bütünü Arkeolojik Yerleşmeleri Risk Analizi ve Koruma Modeli Önerisi: Atabey Gönen ilçeleri Etabı Araştırması" Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) desteğiyle, 2010 yılı Haziran-Ekim ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir*.

Araştırmanın temel amacı; tarihi ve arkeolojik nitelikli alanlarda riskler ve potansiyelleri, toplumsal ve mekânsal özellikleri bir arada ele alarak, koruma amaçlı çalışmalarda izlenecek yöntem ve model önerisi geliştirebilmektir. Araştırma, Atabey ve Gönen ilçelerinin kent merkezi, kırsal yerleşme ve yerleşme alanı dışında kalan alanlarda tamamlanmıştır. Bu kapsamda; Atabey ilçesi sınırlarında 2010 yılı itibariyle 2 belediye (Atabey ve İslamköy), 4 köy yerleşimi (Pembeli, Harmanören, Bayat, Kapıcak); Gönen ilçesinde ise, 2010 yılı itibariyle, 2 belediye (Gönen ve Güneykent) ve 6 köy yerleşiminde (Kızılcık, İğdecik, Gümüşgün, Gölbaşı, Koçtepe, Senirce) incelemeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında incelemeye alınan arkeolojik ve tarihi alanlar ve yapılar, Isparta Kültür Envanteri listesinden ve yürütülmekte olan arkeolojik yüzey araştırmalarından elde edilmiştir. Envanterde yer alan kültür

* Araştırmanın Gönen İlçesi etabında, Doç. Dr. B. Hürmüzlü başkanlığındaki arkeolojik yüzey araştırması ile eşgüdümlü ve disiplinler arası bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu etaptaki çalışmalara; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın temsilcisi olarak yüzey araştırmalarında yer alan A. Erzurumlu ve Süleyman Demirel Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencilerinden G. Kuzey, M. Kocaoğlu, O. Akkuş, S. Akdemir katılmışlardır.

"Risk Analysis and Protection Model Proposal for Archaeological Settlements in Isparta Province: Atabey and Gönen Districts" was carried out from June to October 2010 with the support of the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations.*

The main goal of the research was to develop a method and model proposal that could be used for protecting works by handling altogether the risks and potentialities as well as the social and spatial characteristics at archaeological and historic areas. The research was completed in the town centres, rural settlements and areas of the Isparta provincial districts of Gönen and Atabey. For this purpose, in 2010 the research team investigated two municipalities (Atabey and İslamköy) and four village settlements (Pembeli, Harmanören, Bayat, Kapıcak) within the territory of the Atabey District while two municipalities (Gönen and Güneykent) and six village settlements (Kızılcık, İğdecik, Gümüşgün, Gölbaşı, Koçtepe, Senirce) within the territory of the Gönen District.

The historic and archaeological sites and structures investigated within the project were selected from among the ongoing archaeological surveys and from

* *The research in the Gönen District (İlçesi) had an interdisciplinary coordination in harmony with the archaeological surveys conducted by Assoc. Prof. Dr. B. Hürmüzlü. The team members were G. Kuzey, M. Kocaoğlu, O. Akkuş and S. Akdemir, students in the Urban and Regional Planning Department of Süleyman Demirel University, Isparta. The state representative was A. Erzurumlu.*

Res. 1 Atabey, bir caminin duvarındaki çeşme
Fig. 1 Atabey, fountain in the mosque wall

Res. 2 Gönen, Gümüşgün köyü arkeolojik malzeme kullanımı (IAS Arşivi)
Fig.2 Gönen, Gümüşgün Village, reused of archaeological material (IAS Archive)

varlıklarının taşıdıkları risklerin, özelliklerinin ve potansiyellerinin araştırılmasında öncelikle mevcut durum tespiti ve alan kullanım çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, yerleşim yaşayanlarının korumaya yönelik algı, yaklaşım ve kabullerin neler olduğuna yönelik bilgilere ulaşmak amacıyla mülakat teknikleri kullanılmıştır.

Isparta il bütünü, Üst Paleolitik'ten günümüze; Frig, Lidya, Pers Dönemi, Helenistik, Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi gibi farklı kültürlerin izlenebildiği bir alandır. Atabey ve Gönen ilçelerinde en eski bulgular Üst Paleolitik ve Mezolitik dönemlere aittir. Gönen ilçesi sınırlarında, Konane (Conana) antik kenti ve çevresinde arkeolojik yüzey araştırması sürdürülmektedir. Isparta Arkeolojik Survey'i (IAS) kapsamında yürütülmekte olan bu çalışmalarda yeni bulgular tespit edilmekte ve kültür envanterine yeni malzeme, yapı ve alansal bilgiler eklenmektedir. Atabey ilçesi sınırları içinde ise, 2010 yılı itibariyle, herhangi bir arkeolojik kazı ya da yüzey araştırması bulunmamaktadır.

Envanterlenerek yerinde incelemeye alınan kültür varlıkları; dönemleri, materyalin niteliği, türü, bulunduğu alan gibi özellikleri ile değerlendirildiğinde, mekânda var oluş biçimlerinin de farklılık gösterdiği görülmektedir. Araştırma alanında; farklı dönemlere ait arkeolojik nitelikli bulgu ve buluntular malzeme, tek yapı ve alansal olmak üzere üç farklı ölçekte ve "kültürel değerler" başlığı altında genellenebilmektedir.

1. Arkeolojik Malzeme(ler) ve Bulguların Nitelikleri

Çalışma alanı bütününde, arkeolojik malzemelerin ait oldukları alanların dışında ve farklı amaçlarla kullanımlarının yaygın olduğu (dış cephede estetik amaçlı, yapı temelinde taşıyıcı malzeme, yapı inşaat malzemesi gibi

the Isparta Cultural Inventory list. For investigating the risks, characteristics and potentialities of the cultural heritage in the Inventory, first of all, the present condition was identified and use of the area was studied. Furthermore, local people were interviewed in order to clarify their perception of, approach to and understanding of protection.

The province of Isparta is an area where a very long time span ranging from the Upper Paleolithic through the Phrygian, Lydian, Persian, Hellenistic, Roman, Ottoman to the Turkish Republic can be observed. The earliest finds in the districts of Gönen and Atabey go back to the Upper Paleolithic and Mesolithic periods. Archaeological surveys are underway in and around the ancient city of Konane (Conana) in the Gönen District. The surveys within the framework of the Isparta Archaeological Survey (IAS) project insert new sites, materials and structures into the Cultural Inventory. On the other hand, there were no archaeological surveys or excavations in the Atabey District as of 2010.

Cultural assets studied on site after inventorying display a variety in their presence within space when their periods, material types and quality and location are taken into consideration. In the area surveyed, archaeological finds and evidence can be categorized under the heading "cultural assets" according to three properties: material, independent building and areal.

1. Archaeological Material(s) and Qualities of Evidence

It was observed that archaeological materials were commonly used outside their original places and for different functions (such as for aesthetic purposes on outer

Res. 3 Gönen, Koçtepe köyü arkeolojik malzeme kullanımı

Fig. 3 Gönen, Koçtepe Village, reused of archaeological materia

Res. 4 Atabey, Bayat köyü Seleukeia Sidera antik kentinde tarımsal kullanım

Fig. 4 Atabey, Bayat Village, ancient city of Seleukeia Sidera and agricultural fields

olarak kullanıldığı) saptanmıştır. Alanda ya da yapıda görsel, estetik bir öğe olarak kullanılan arkeolojik malzemelerin özellikle kerpiç yapı malzemesi ile üretilmiş yapılarda sıklıkla kullanıldığı da görülmektedir (Res. 1-3).

2. Tek Yapı Ölçeği ve Bulguların Nitelikleri

Yerleşim alanları içinde ve dışında, tek yapı ölçeğinde tarihi ve arkeolojik yapıların kimi kez restorasyon çalışmaları ile korunduğu, kimi kez ise hiç bir müdahale yapılmaksızın yıkıma terk edildiği örneklerle karşılaşılmaktadır. Alansal bütünlüğünü yitirmiş olmakla birlikte, tekil yapılar olarak varlığını sürdürmekte olan bu nitelikteki kültür varlıklarının sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilerek yapının korunduğu örneklerden biri Atabey ilçesinde, Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen Gazi Ertokuş Medresesi'dir. Medrese hem tek yapı ölçeğinde hem de malzeme ölçeğinde korunarak sürekliliğin sağlandığı özgün örneklerden biridir. Yapının dış cephelerinde de görülebilen arkeolojik nitelikli bazı malzemelerin, yapının inşaatı sırasında Agrai (Atabey) ve Seleukeia Sidera (Bayat) yerleşim alanlarından getirildiği bilinmektedir.

3. Alansal Ölçek ve Bulguların Nitelikleri

Alansal ölçekte, arkeolojik ve tarihi nitelikli örnekler arasında; Atabey ilçesinde, Seleukeia Sidera antik kenti ve nekropolü, Gönen ilçesi Konane kenti, her iki ilçe sınırlarında yer alan höyükler sayılabilmektedir. Alansal ölçek ve nitelikteki, arkeolojik ve tarihi kültür varlıklarının genel durumları ve korumaya yönelik sorunları farklılık göstermektedir.

façades, carrier elements in the foundations, as construction materials, etc.). It was also noted that when archaeological materials were used for visual, aesthetic purposes on sites or structures, they were used on mudbrick structures (Figs. 1-3).

2. Individual Building Level and Qualities of Evidence

In and around settlements it was observed that individual buildings of historic or archaeological importance are either protected through restoration or left to their fate without any intervention. It is important to maintain the continuity of cultural assets, which have lost their areal unity but remain as independent structures. One such monument conserved through restoration is the Gazi Ertokuş Madrasah of the Seljuk period in the Atabey District. This is one authentic example whose continuity is maintained through both restoration and material conservation. It is known that some archaeological materials embedded in the outer walls of the madrasah were brought over from the settlements at Agrai (Atabey) and Seleukeia Sidera (Bayat).

3. Areal Level and Qualities of Evidence

Among the archaeological and historic examples at an areal level are: 1) Seleukeia Sidera, an ancient city and necropolis in the Atabey District; 2) the ancient city of Konane in the Gönen District and 3) the höyüks in the territory of both districts. The general situations and issues of protection for archaeological and historic cultural assets of an areal level display a variety.

Atabey ilçesi, Bayat köyünde bulunan Seleukeia Sidera antik kenti ve nekropol alanı 2008 yılında 1. Derece Sit Alanı ilan edilmiştir. Alanın yakın çevresinde tarımsal amaçlı faaliyetler devam etmektedir (Res. 4). Bu faaliyetler sırasında yeni malzemelerin ve bulguların yüzeye çıktığı, bilinçsiz müdahalelerin ve kullanımların bu bulgulara zarar verdiği görülebilmektedir. Gönen İlçesinde yürütülmekte olan yüzey araştırmaları kapsamında, Konane antik kentine ilişkin bulgular yapılan çalışmalarla artmaktadır. Öte yandan, yürütülmekte olan yüzey araştırmaları, yerleşim sakinlerine yaşam alanlarının tarihi ve arkeolojik nitelikleri hakkında bilgi sahibi olma olanağı sunmaktadır. Bu süreçte gerçekleştirilen karşılıklı diyaloglar ve etkileşimler, araştırmacılar ile yaşayanların korumaya yönelik ortak bir perspektif geliştirmesine zemin oluşturmaktadır.

4. Diğer Kültürel Değerler

Arkeolojik nitelikli olmayan, ancak yakın tarihe ve kültüre ışık tutan "kültürel değerler"de çalışma kapsamında incelenmiştir. Konut üretim biçiminin ve yaşam tarzlarının temsilcisi olan sivil mimari örneklerden "Bey Konakları" ile kerpiç konut üretim gelenekleri bu kapsamda ele alınmıştır. Arkeolojik nitelikte olamamakla birlikte, yakın tarihe ışık tutan ve kültürel değerlerin temsilcisi olan bu yapıların korunması amacıyla geliştirilmiş herhangi bir öneri olmadığı gibi bu yapıların büyük bir kısmı tescilli de değildir. Bu başlıkta incelenen bir diğer "kültürel değer" ise, kırsal ve yarı kırsal nitellikli yerleşmelerde, yerel ve özgün yaşam biçimleridir. Alan çalışmaları boyunca yerleşmelerin kendine özgü geleneklerinin (örneğin "Yörük yaşam kültürü") yitirilmekte olduğu da saptanmıştır.

Pisidia Bölgesi'nde yer alan Atabey ve Gönen ilçelerinde farklı dönemlere ait, farklı ölçeklerdeki arkeolojik ve tarihi nitelikli kültür varlıklarının taşıdığı riskler; doğal koşullar ve bilinçli ya da bilinçsiz insan eylemlerinin neden olduğu zararlar olarak, iki ana başlık altında kategorize edilebilmektedir. Doğal koşullar (deprem, sel vb. yanı sıra bitki örtüsü gibi) ve bu koşulların arkeolojik malzeme, yapı, alan üzerindeki etkileri ile malzemenin eskimesinden kaynaklanan sorunlar, doğal koşullardan kaynaklanan risklerdir. İnsan eylemlerinin neden olduğu riskler korunacak alanın yerleşim alanlarının içinde, dışında ya da yakın çevresinde yer almasına göre değişmektedir. Bu riskler şu başlıklar altında genellenebilmektedir:

1. Yerleşim alanlarının gelişme baskısı ve yapılaşma talebinden kaynaklanan sorunlar (konut, ticari amaçlı yapılaşma, sanayi yatırımı, mermer ocakları, taş ocakları, teknik alt yapı yatırımları, sosyal alt yapı

The ancient city of Seleukeia Sidera and its necropolis located in the village of Bayat in the Atabey District was declared a first-degree site in 2008. However, agricultural activities still continue around the site (Fig. 4). It was observed that new materials and evidence come up to the surface during agricultural activities and that unconscious intervention and use cause damage. Thanks to surveys in the Gönen District, evidence on ancient Konane increases. On the other hand, ongoing surveys allow the local people to gain information on the historic and archaeological qualities of their habitat. Mutual dialogue and interactions in the course of the process facilitate the development of a common perspective between the researchers and the locals.

4. Other Cultural Assets

Cultural assets that are of no archaeological quality but cast light onto the recent history and culture were also investigated. The bey konakları of civic architecture representing house construction style and lifestyle as well as mud-brick house construction traditions were studied. There exists no proposal for the protection of such structures, and most are not registered at all. Another cultural asset studied under this heading was the local and authentic lifestyles in the rural and semi-rural settlements. Our fieldwork also clarified that authentic traditions and customs of settlements (e.g. "Yörük life culture") are in the process of disappearing.

Risks faced by cultural assets of various periods and sizes in the Atabey and Gönen Districts in Pisidia can be categorised under two headings: natural elements and human activities, whether deliberate or not. Problems caused by earthquake, flood, vegetation, etc. on archaeological materials, structures and sites as well as the aging of the materials are considered risks arising from the natural elements. Risks caused by human activities depend on the location of the areas to be protected within, outside or near settlements. These risks can be categorised as follows:

1. *Problems caused by development of settlement areas and the demand for new construction (e.g. for housing or commercial purposes, industrial investments, marble quarries, stone quarries, technical infrastructure investments, social infrastructure investments, investment areas for tourism purposes, etc.; transportation interventions for highways, airports, railroads, etc.).*
2. *Problems at structural and material levels arising from a change in function or extensive use, interventions or no use and no intervention (abandoned buildings assuming functions of storehouse, stables,*

yatırımları, turizm amaçlı yatırım alanları vb; karayolu, hava alanı, demiryolu gibi ulaşım amaçlı mekânsal müdahaleler vb.).

2. Yapı ve malzeme ölçeğinde, işlevsel değişime ya da aynı işlevin yoğun olarak kullanımına yönelik müdahalelerin ya da hiçbir kullanım ve müdahalenin olmamasından kaynaklanan sorunlar (Kullanımı terk edilmiş alanların fonksiyonel değişimle depo, ahır vb olarak kullanımı, ya da yapının özgün işlevi ve mimarisini, malzemelerini ve kullanımını değiştirerek günün koşullarına uygun yeni işlevler yükleyerek kullanımı vb.).
3. Tarımsal üretim amaçlı kullanımların yarattığı sorunlar (tarımsal üretim ve tarımsal faaliyetler, ağaçlandırmalar vb.).
4. Kaçak kazılar, bilinçsiz müdahaleler vb. girişimlerin yarattığı sorunlar.

Arkeolojik ve tarihi nitelikli alanlarda, korumaya yönelik geliştirilecek yöntem ve model önerisinde veri tabanı ve detaylı bir envanterleme sisteminin oluşturulması oldukça önemlidir. Bu veri tabanı ve envanter sisteminin içermesi gereken temel bilgiler ise şunlardır: kentleşme süreçlerinden etkilenme düzeyi, yerleşim alanları içindeki konumu, mevcut kullanım türü (konut, tarımsal üretim alanı vd), bulgunun niteliği (malzeme, yapı, alansal, karma nitelik), ait olduğu dönem, mevcut koruma statüsü ve yasal durumu, taşıdığı risk(lerin) türü ve düzeyi, mevcut yerel potansiyeller, içinde bulunduğu bölgenin doğal-toplumsal-ekonomik-kültürel düzeyi.

Envanterleme çalışmaları ile elde edilen veriler bir arada değerlendirilerek oluşturulacak riskler, potansiyeller ve öncelikler matrisi gerçekçi ve uygulanabilir koruma yaklaşımları için önem bir diğer adımdır. Atabey ve Gönen ilçeleri bütününde gerçekleştirilen bu araştırma, böyle bir matris için alt yapı oluşturma olanağı sunmuştur. Arkeolojik yüzey araştırmaları ile eşgüdümlü ve disiplinler arası yürütülen araştırma; hangi durumlarda in-situ korumanın gerçekleşebileceği, malzeme, yapı ve alansal korumanın hangi koşullarda gerçekleştirilebileceği gibi konularda ortak çalışma ve karar üretebilme olanağı sunmuştur.

etc. or adaptation to modern day by changing the original function and architecture, materials and use, etc.).

3. *Problems arising from agricultural activities (cultivation and production, forestation, etc.).*
4. *Problems caused by illicit digs and ignorant interventions.*

In archaeological and historic sites it is very important to build a database and a detailed inventory system. The basic information to be incorporated into this database and inventory system are: Level of influence by urbanisation processes, its location within settlement areas, present use (house, agricultural production area, etc.), quality of evidence (material, structure, areal, mixed), its period, current status of protection and legal position, types and levels of risk(s), present local potentials, natural-social-economic-cultural levels of the region.

Evaluating together all the data obtained from inventory work will yield a matrix of risks, potentials and priorities, and this is an important step leading to realistic and implementable protective approaches. Research conducted in the Atabey and Gönen Districts allowed us to build the infrastructure for such a matrix. The interdisciplinary research that was conducted, synchronised with archaeological surveys, provided us with the opportunity to discuss and decide together regarding when to implement in situ conservation and when to implement material, structural or areal protection.

Isparta Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2011: Konane (Conana) Antik Kenti ve Çevresi

Archaeological Surveys in the Isparta Region in 2011: The Ancient City of Konane (Conana) and its Environs

Bilge HÜRMÜZLÜ – Kay KOHLMEYER – Paul A. IVERSEN – Arzu İNAN
Pervin ŞENOL – Uygar HECEBİL

Isparta ve ilçeleri yüzey araştırması 2011 yılı çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sağladığı izinle, 12 Temmuz-5 Ağustos 2011 tarihleri arasında Bakanlık temsilcisi D. Derici'nin katılımı ile gerçekleşmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Berlin-Almanya HTW (University of Applied Sciences Wirtschaft) Üniversitesi ve Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) desteğiyle, uluslararası ve disiplinler arası bir ekiple Konane (Conana) antik kenti ve çevresinde Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) araştırmaları sürdürülebilmiştir (Res. 1).

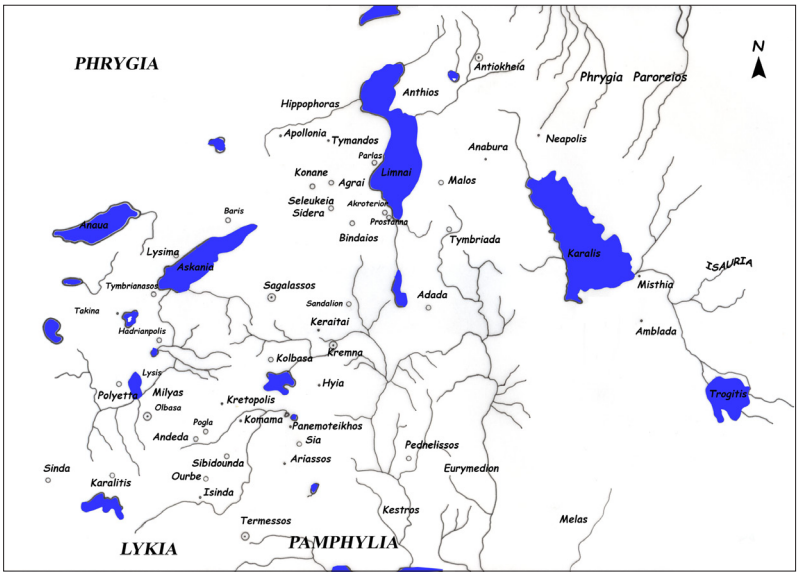
Kale Tepe Çalışmaları

Projenin 2009 yılından bu yana araştırma alanı olarak seçilmiş olan Konane (Conana) antik kenti Hellenistik Dönem yerleşmesinin, Kale Tepe üzerinde yer aldığı daha önceki raporlarda belirtilmiştir. 2011 yılı çalışmalarının öncelikli amaçlarından birini Kale Tepe'de konumlanmış olan Hellenistik Dönem'e ait savunma sisteminin detaylı olarak araştırılması oluşturmuştur. Yürütülen araştırmalar, 1656 m. yükseklikte ve Gönen'in 2 km. kuzeyinde yer alan Kale Tepe'nin İ.Ö. 2. yy.'da kurulmuş, müstahkem bir kale olduğunu ortaya koymaktadır. Kale Tepe'de, içerisinde sivil yapıların ve cadde sistemlerinin izlenebildiği bir çekirdek yerleşme alanı bulunmaktadır. 2011 yılında öncelikle bu çalışmanın tamamlanması amaç edinilmiştir. Savunma sisteminin içerisinde kalan yerleşme alanı ve tümülüslerin bulunduğu kent dışındaki kısmın (yaklaşık olarak 670599 m^2; çevresi 3311 m.) topografik planı tamamlanmıştır.

The surveys in the province of Isparta in 2011 were carried out from 12 July to 5 August with the permit granted by the General Directorate of Museums and Cultural Heritage of the Ministry of Culture and Tourism with the participation of the state representative D. Derici. The Isparta Archaeological Surveys (IAS) were conducted in and around the ancient city of Konane (Conana) by an international interdisciplinary team with the financial support of the General Directorate of Museums and Cultural Heritage, Süleyman Demirel University in Isparta, the University of Applied Sciences HTW Berlin, and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) (Fig. 1).

Work at Kale Tepe

The Hellenistic settlement of Konane (Conana), which has been the focus of the IAS since 2009, was previously reported by us to be located on Kale Tepe. One of the foremost goals of the 2011 campaign was to study in detail the Hellenistic defence system on Kale Tepe. Surveys since 2009 have shown that Kale Tepe – at an altitude of 1656 m. located 2 km. north of Gönen municipality – was a fortified site founded in the 2nd century B.C. Within Kale Tepe is a core settlement in which civic buildings and a street system can be traced. It was planned to complete the study of them in 2011. The topographic map of the fortified settlement and the surrounding area containing tumuli (ca. 670,599 sq. m. with a perimeter of 3311 m.) was completed. The impressive fortifications and gate were photographed in detail; GPS measurements were taken and then marked on a Quickbird 2006 space photo. Thus detailed docu-

Res. 1 Kuzeybatı Pisidia

Fig. 1 Northwest Pisidia

Etkileyici bir şekilde tahkim edilmiş olan Kale Tepe yerleşmesinde savunma sistemi ve kente giriş kapısı detaylı olarak fotoğraflanmış, GPS kodları alınarak Quickbird 2006 uzay fotoğrafı üzerine noktalar yerleştirilerek dokümantasyonları detaylı olarak yapılmıştır (Res. 2). Bu çalışma sırasında toplanan seramik parçaları genel olarak Hellenistik Dönem'e işaret etmektedir (Res. 3). Sur duvarlarının içerisinde kalan alanda toplanan bu seramik parçaları arasında, Hellenistik Dönem öncesine ait olması gereken ancak niteliği tam olarak anlaşılamayan parçalara da rastlanmıştır. Muhtemelen Kale Tepe yerleşmesinin erken dönemlerine (İ.Ö. 2. bin ?) işaret eden bu seramikler üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir.

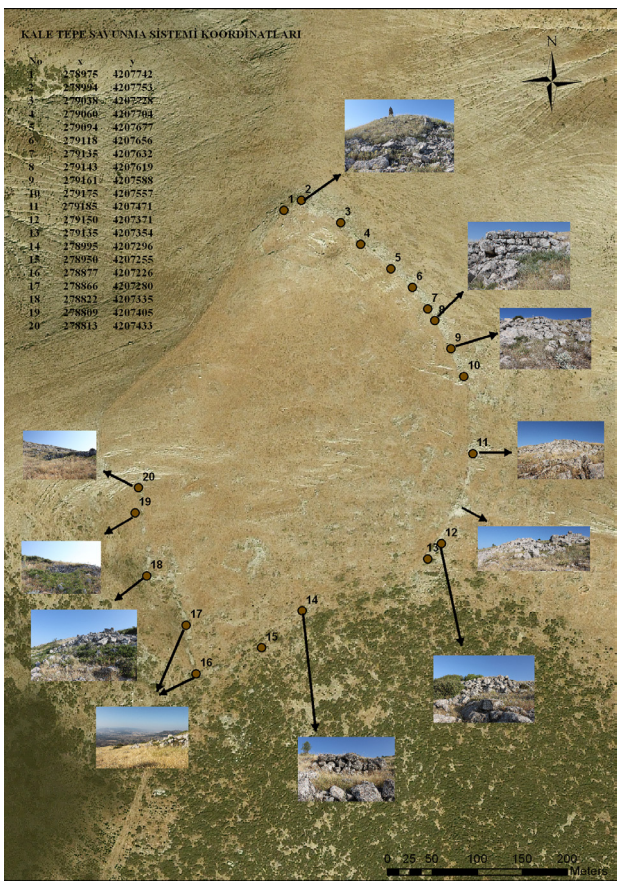
Kale Tepe yerleşmesinde yürütülen diğer bir çalışma ise Leica Scanstation 2 cihazı ile Kale Tepe'nin üç boyutlu planını çıkartılmasıdır (Res. 4). Bu çalışmaya 2011 yılından itibaren Berlin HTW (University of Applied Sciences Wirtschaft) Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. K. Kohlmeyer başkanlığında oluşan bir ekiple başlanmış olup amaç, kente giriş kapısı ve çevresindeki alanın ölçülerek, üç boyutlu olarak kağıt üzerine aktarılmasıdır. Kente giriş kapısı detaylı bir şekilde taranmış, kesit ve planı elde edilmiştir.

Kepeci Tepe Çalışmaları

Yürütülen yüzey araştırmalarının önemli bir ayağını Konane (Conana) antik kentinin kırsal yerleşim alanlarının mahiyetini anlamaya yönelik yüzey araştırmaları oluşturmaktadır. Günümüzde yerel halkın "Yayla" olarak adlandırdığı Kepeci Tepe'nin güney yamacında

mentation was made (Fig. 2). Potsherds collected at this time mostly point to the Hellenistic period (Fig. 3). There were also fragments collected within the fortifications that point to a date earlier than Hellenistic period, but they could not be identified clearly. Study continues on these pieces, which possibly point to earlier phases (2nd millennium B.C.?) of the Kale Tepe settlement.

Another work undertaken was to retrieve a 3D plan of Kale Tepe using the Leica Scanstation 2 (Fig. 4). This was initiated in 2001 by a team led by K. Kohlmeyer of HTW Berlin University in order to prepare a 3D plan of the city gate and its surrounding area and then transfer it to paper. The city gate was scanned in detail, and its plan and cross section were retrieved.

Res. 2 Kale Tepe savunma duvarı

Fig. 2 Defence wall, Kale Tepe

Res. 3 Kale Tepe Hellenistik Dönem seramikleri
Fig. 3 Hellenistic pottery, Kale Tepe

Res. 4 Kale Tepe giriş kapısı (Leica Scanstation 2 cihazı)
Fig. 4 Gate (Leica Scanstation equipment), Kale Tepe

2010 yılında tespit edilmiş olan nekropolis alanı, muhtemelen bir kaç yüz metre kuzeyindeki küçük yerleşim yeri ile bağlantılı olmalıdır.

Kepeci Tepe yerleşmesinin sınırları ve hangi dönemden itibaren kullanılmış olduğu henüz bilinmemektedir. Bununla birlikte, tepenin kuzeyinde bulunan Kalkolitik Dönem'e ait seramik parçaları bölgenin erken süreçten itibaren yerleşim görmüş olabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. 2011 yılı çalışmaları sırasında nekropolis alanının kuzeyinde, muhtemelen kentin sınırını gösteren kayaya kazılmış bir yazıt ile karşılaşılmıştır (Res. 5). Kayanın yüzeyi oldukça pürüzlüdür ve üzerinde büyüyen yosunlar yazıtı kaplamaktadır. Yazıtın harfleri kabaca şekillendirilmiştir ve okunmaları güçtür. Fakat metnin Yunanca olduğu anlaşılmaktadır:

A·CṚ[--]
Ạ̣O[- - -]

Yazıtın tarihi ve neye işaret ettiğini anlamak güçtür.

Gönen İlçe Merkezi

Gönen ilçe merkezinde 2009 yılından bu yana yürütülen çalışmalarda çok sayıda yazıt, mimari parça ve arkeolojik buluntu ile karşılaşılmıştır. Gönen ilçesi modern yerleşme alanında çeşitli noktalarda Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çok sayıda seramik parçaları ile yazıt, mimari parça ve yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Ayrıca, Gönen'in TOKİ alanından hâlâ Isparta Müzesi'nde korunmakta olan İ.S. 3. yy.'a ait mezar taşlarının ele geçtiği de bilinmektedir. Tüm bunlardan hareketle, her yıl olduğu gibi, 2011 yılı çalışmaları sırasında da, ilçesi merkezinde sistematik olarak tarama çalışmaları yürütülmüştür. Böylelikle çeşitli nedenlerle açığa çıkan mimari kalıntılara ait taşların veya mezar stellerinin kayıt altına alınması amaçlanmaktadır.

Work at Kepeci Tepe

An important part of the IAS was its aim to survey the rural area of Konane (Conana) in order to understand the character of the rural settlements. On the south slope of Kepeci Tepe, which is called Yayla (i.e. highland pastures) by the locals, is a necropolis area identified in 2010, which probably should be related to the small settlement located a few hundred meters north.

The limits and first settlement time of the Kepeci Tepe settlement are not known yet; however, potsherds of the Chalcolithic period attested on the north side of the hill may point to a very early settlement in the area. An inscription engraved on rock was identified in the northern part of the necropolis area in 2011 (Fig. 5); it may point to the border of the city. The surface of the rock is quite rough and concealed under moss. The letters were roughly shaped only and difficult to read but they are in Greek:

A·CṚ[--]
Ạ̣O[- - -]

It is difficult to ascertain the date and content of this inscription.

Town of Gönen

Surveys in the town of Gönen itself since 2009 have brought to our attention numerous inscriptions, architectural fragments and archaeological finds. At various points within the town centre of Gönen we have identified numerous potsherds from the Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman periods as well as inscriptions, architectural fragments and building remains. In addition, it is known that gravestones of the 3rd century A.D., now housed at the Isparta Museum, were found at the

Res. 5 Nekropolis alanının kuzeyinde kaya üzerindeki yazıt

Fig. 5 Inscription engraved on rock in the northern part of the necropolis

Modern pazar yerinin kuzeydoğusunda açılmış olan bir hafriyat alanında kesitte gözlemlenen Roma Dönemi'ne ait bir mezara rastlanmıştır (Res. 6). Modern yürüme zemininin 134 cm. altında ve zeminden 120 cm. yükseklikte karşılaşılan mezara ait insan kemik parçaları ile çatı kiremidi parçaları, seramik parçaları ve cam kadeh parçası ele geçmiştir. 2009 yılı çalışmaları sırasında aynı alanda, taş yığınları arasında tespit edilen mezar stelleri Isparta Müzesi'ne teslim edilmişti. Tüm bu buluntular Roma Dönemi'ne ait bir mezarlık alanının varlığına açıkça işaret etmesi açısından önemlidir.

Gönen Kültür Envanteri Projesi (GİKEP)

Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ), Şehir Bölge ve Planlama Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. P. Şenol başkanlığında yürütülen bu projenin amacı, Gönen'in her yönüyle (arkeoloji, sanat tarihi ve yakın tarih) araştırılması, taşınmaz ve taşınabilir kültür varlıklarının tespiti, envanterlenmesi ve korunmalarına yönelik risk analizlerinin saptanmasıdır. Projenin temel ayaklarından birini Konane (Conana) ve çevresindeki kırsal yerleşimlerin Antik Dönem'de nasıl olduğu, günümüz kırsalı ile arasındaki benzerlik ve farklılıklarının anlaşılmasına yönelik araştırmalar oluşturmaktadır.

Geçmiş çağlardan bugüne kadar uzanan kültür varlıklarının kendilerinden önceki dönemlerle etkileşim halinde oldukları açıktır. Ancak, Antik Dönem toplumlarının üretmiş oldukları kültürün yeniden anlaşılabilmesinde ve günümüz insanı ile arasında bağ kurulabilmesinde arkeoloji tek başına yetersiz kalmaktadır. Kırsal yerleşim alanlarında insanların çeşitli açılardan yaşamları yeniden canlandırılmaya çalışıldığında, etnografik değerlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Tüm bu değerlerin açıklanabilmesi için yerleşim yerlerinin arkeolojik ve etnografik anlamda incelemesinin yanı sıra, geleneksel özelliklerin bölge insanları tarafından sürdürülüyor olması da önem

Res. 6 Gönen ilçe merkezi pazar yeri Roma Dönemi mezarı

Fig. 6 Roman tomb in the market area of Gönen town centre

TOKİ construction site. Thus, systematic surveys were conducted in the town centre in 2011 (as before) in order to document any architectural remains or gravestones exposed due to various reasons.

In the course of our surveys in Gönen we noticed a tile tomb of the Roman period in the profile of a construction excavation site to the north of the modern market place (Fig. 6). Human bone fragments of the tomb located 120 cm. above its ground level and 134 cm. below the modern walking level as well as roof tile fragments, potsherds and glass goblet fragment were recovered. Tomb stelae found at the same area amidst piles of stones in 2009 had already been turned over to the Isparta Museum. These are of importance for they point to the presence of a Roman period necropolis site here.

Gönen Cultural Inventory Project (GİKEP)

Another work underway is the Gönen Cultural Inventory Project (GİKEP) that is preparing the cultural inventory of the Gönen District. This project, initiated by P. Şenol of the Urban and Regional Planning Department of Süleyman Demirel University, aims to identify portable and non-portable cultural heritage (archaeological, art history and modern history) of the Gönen District in all

taşımaktadır. Etnografya, doğal çevrenin kırsal ekonomileri üzerindeki etkisini değerlendirme, devlet öncesi ve devlet toplumlarında köy topluluklarının örgütlenmesinin büyüklüğünü saptamada oynadığı rol bakımından önemli bir araçtır. Göçebe ya da yarı göçebe toplulukların, uyguladıkları ekonomik faaliyetlerin başarısı geçmişten günümüze değişim sürecinin anlaşılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde devam eden veya kısa bir süre önce bırakılmış ancak hâlâ bölge insanı tarafından hatırlanan ve kırsal yaşamın ekonomisine işaret eden geleneksel değerler, Gönen'de kısmen GİKEP çalışmalarında tespit edilebilmiştir. İlçe merkezine bağlı, Tınaz Tepe-Kepeci Tepe mevkiinde, bugün Kızılcık köyünün yaylası olarak kullanılan Yuğacık Yaylası bulunmaktadır. Günümüz yayla yaşam kültürüne örnek oluşturmakta olan bu yayla, hâlâ devam etmekte olan hayvancılık faaliyetleri ile de geleneksel üretim sistemini yansıtmaktadır.

Gönen'in bütününde kültürel değerler arasında sayılması gereken önemli unsurlardan biri kerpiç konut üretimidir. Pisidia Bölgesi'nde Neolitik Dönem'den itibaren görülen kerpiç konut mimarisinin geçmiş dönemlerde kullanılan tekniklerle günümüzde de devam ediyor olduğu görülmektedir. Gönen'in Kızılcık ve İğdecik köyleri yerleşim alanı içinde GİKEP kapsamında yürütülen araştırmalarda doğal malzeme olan, kerpiç yapının kullanımı, inşa süreçleri açısından geleneksel konut üretim süreçlerinin yakın geçmişe dek sürdürüldüğünü göstermektedir.

aspects as well as to inventory, analyse and determine their risks for conservation and preservation. One of the main branches of the project covers the condition of the ancient city of Konane (Conana) and its rural settlements during antiquity, as well as their comparison with modern rural areas.

It is clear that cultural assets are in communication and interaction with the times that precede them. However, archaeology alone is not powerful enough to understand the cultures produced by ancient peoples and to establish a connection between modern and ancient peoples. An effort to reconstruct the lives of ancient people in rural areas brings forth the importance of ethnographic values. To be able to explain all these values, it is important that settlement sites are studied both archaeologically and ethnographically in relation to the continuation of traditions by the local people. Ethnography is a very important tool in the assessment of the natural environment's influence on rural economies and in the identification of the organisational size of village societies in pre-state and state periods. The success of the economic activities of nomadic or semi-nomadic groups plays a great part in understanding the process of change through the ages.

Traditional values still in use or recently abandoned but remembered in Gönen could be partly identified through our GİKEP studies. In the Tınaz Tepe-Kepeci Tepe Mevkii of the town centre is Yuğacık Yaylası, which serves as the highlands pastures of Kızılcık Village. An example of modern yayla life culture, this yayla reflects the traditional system of production for ongoing animal husbandry.

Another important traditional feature still alive in the Gönen District is the construction of mud-brick houses. Mud-brick architecture, known since the Neolithic period in Pisidia, has continued with ancient techniques still in use. Surveys within the scope of GİKEP show that the traditional mud-brick construction process has continued until recently in the settlement areas of the Kızılcık and İğdecik villages where mud brick is an abundant natural material.

Kibyratis Araştırmaları 2011

Research in the Kibyratis in 2011

Thomas CORSTEN – Oliver HÜLDEN

Tarihi ve Arkeolojik Yüzey Araştırmaları
(T. Corsten – O. Hülden)

2008 yılından bu yana sürdürdüğümüz araştırmalarımızda antik Kibyratis'in tarihsel gelişimi ve maddi kültürünü kısmen de olsa değerlendirebilmek amacıyla bu yıl bir kez daha Gölhisar Gölü'ne uzanan yarımada üzerindeki antik yerleşmede yoğunlaştık* (Res. 1). Esasen Arkaik Dönem'e ait olan bu yerleşim ve onunla bağlantılı Toprak Tepesi'nin yamaçlarındaki onlarca mezar 2010 yılındaki çalışmalar sırasında tümüyle belgelenmiş ve ayrıntılı ölçümleri yapılmıştı. Ayrıca, Hellenistik öncesi döneme ait zengin bulgularla karşılaştığımız göl çevresinde de yüzey araştırmalarına başlamış bulunuyoruz. Öte yandan Gölhisar Gölü'nün güneyindeki sahada aynı döneme ait, aralarında yaklaşık 50 kadar tümülüsün de yer aldığı beklenmedik ölçüde yoğun buluntu noktalarıyla karşılaşınca büyük hayrete düştük. Moloz taşlardan inşa edilmiş bu mezarlar, belki de yakındaki Uylupınar köyünde ev inşaatlarında kullanılmak üzere yıllardır yağmalanmışa benziyor. Dolayısıyla, tümülüslerin çoğu bugün çapı 30 m.'ye kadar varabilen yassı, yuvarlağımsı taş yığınları görünümündedir (Res. 2). Bu taş yığınlarının tümülüs olarak kabul edilmesinin nedeni bazılarında, kısmen de olsa, özenle düzleştirilip yuvarlatılmış yüzeyi olan kesme taşlardan meydana gelmiş krepis kalıntılarının bulunmasıdır. Başka örneklerde mezar odaları

* 8 Ağustos ile 1 Eylül 2011 tarihleri arasında yürütülen çalışmalar Gerda Henkel Vakfı tarafından mali olarak desteklenmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile yürütülen çalışmalarda Bakanlık Temsilcisi olarak E. Torunlar'a yardımları için teşekkür ederiz. Ayrıca Burdur Arkeoloji Müzesi Müdürü H. A. Ekinci'ye ve müze personeline de verdiği desteklerden ötürü teşekkürü borç biliriz. Corsten ve Hülden'in yanı sıra 2011 yılındaki çalışmalara Münster Üniversitesi'den Dr. J. Gebauer de özellikle bulduğumuz çanak çömlekle ilgili önemli katkılarda bulunmuştur. Diğer katılanlar: K. B. Zimmer, M. Förg, K. Gschwendtner, M. Pichler ve I. Zimmermenn, (Münih Üniversitesi).

The Historical and Archaeological Survey in 2011
(Th. Corsten – O. Hülden)

In continuation of our research programme begun in 2008 and based on specific questions concerning at least a partial overview of the historical development and the material culture of ancient Kibyratis, our fieldwork in 2011 was again concentrated on the settlement situated on the peninsula projecting into the Gölhisar Gölü (Fig. 1). This mainly Archaic settlement and the dozens of tombs identified on the slopes of Toprak Tepe were documented and measured in detail during the 2010 campaign; in addition, we have started to survey the vicinity of the lake where we found rich evidence of the pre-Hellenistic period. We were, however, completely surprised by the results of our survey in the area south of Gölhisar Gölü because of the unexpected density of find spots of the same age, among them nearly 50 tumuli. These tombs, mainly built from rubble stones, seem to have been pillaged for many years, maybe for the purpose of building new houses in the nearby village of Uylupınar. Hence, most of the tumuli present themselves today as flat, roundish accumulations of stones, which can reach a diameter up to 30 m. (Fig. 2). That these flat stone heaps have to be regarded as tumuli is proved by the fact that some of them show remains of a krepis, which is at least, in part, constructed of ashlars*

* *The campaign in 2011 lasted from 8 August to 1 September and was supported financially by the Gerda Henkel Stiftung. The permission was kindly issued by the General Directorate of Monuments and Museums, whose representative E. Torunlar the authors would like to thank very much for his enthusiastic support. We are also very grateful for the untiring and dedicated cooperation of A. H. Ekinci, Director of the Archaeological Museum at Burdur, and his research staff. In addition to Corsten and Hülden, Dr. J. Gebauer (University of Münster) took an active part in the campaign in 2011 by working again on the pottery we found. Further participants were K. B. Zimmer, M. Förg, K. Gschwendtner, M. Pichler and I. Zimmermann (University of Munich).*

Res. 1
Gölhisar Gölü'nde yarımadanın güneyden görünüşü

Fig. 1
The peninsula of Gölhisar Gölü; view from south

kısmen korunmuş olup 6 adet tümülüsle doğrudan bağlantılı *phallus* ya da mantar şeklindeki mezar işaretleri keşfedilmiştir (Res. 3). Bu yerlerin hemen hepsinin içinde ve etrafında çoğu Arkaik Dönem'e ait, Gölhisar Gölü ve Toprak Tepesi'nde toplananlarla yakından benzeyen çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Sözü edilen mezarlardan başka, Karia'nın bazı kesimlerindeki Arkaik Dönem'e ait kompleks yapılarla benzerlikler gösterdiği düşünülen, yontulmamış moloz taşlardan inşa edilmiş kötü durumda çiftlik kalıntıları tespit ettik.

Hellenistik öncesi dönemden görülmedik sayıda tümülüsün keşfi sayesinde yarımadadaki yerleşmeyi, Strabon'un (13.4.7) Hellenistik Dönem'de Pisidialılar tarafından kurulduğunu belirttiği Kibyra şehrinin, Lydialılar dönemindeki öncülü "Eski Kibyra" olarak özdeşleştirme konusunda duyulan bütün kuşkular ortadan kaldırılabilir. Buna karşılık birkaç yıl önce A. Hall tarafından da desteklenen yerleşmeyi "Sinda" yerleşimi ile özdeşleştirme fikrini artık savunmak mümkün değildir. 2011 yılındaki çalışmamız hem Hellenistik öncesi yerleşmelere hem de Gölhisar Gölü'nün güneyinde ve doğusunda yer alan daha geç dönemlerin buluntu noktalarından bazılarına da odaklanmıştı. Burada bizi daha çok ilgilendiren üstünde yatan aslan figürü olan kapaklı birkaç lahitle ilişkilendirilen Roma İmparatorluk Dönemi'nden iki çiftlikti. Bunlardan ilki Uylupınar'ın doğusunda, ikincisiyse Kozağacı köyünde yer alır. Her ikisi de çoktandır bilinmekle birlikte ayrıntılı olarak belgelenmemişti. Aynı durum ikinci çiftlik ile ilişkili ve bu arada kısmen tahrip edilen birkaç kabartma için de söz konusudur. Kabartmaların çoğu Dioskurlar ve bir tanrıçayı gösteren bir gruba ait olmakla birlikte, münferit kabartmalar da bulunmaktadır. Bunlardan birinde büyükçe yuvarlak bir kalkan, kılıç ve sunak tasvir edilmiştir; diğerindeyse elinde mızrak tutan ve ayakta duran bir erkek figürü görülür. Ayrıca aynı yörede, Ambarcık köyü yakınlarında bir bilicilik merkezinde inceleme ve belgeleme çalışmaları yaptık. Th. Corsten bu bilicilik merkezinden bir yazıtı daha önce yayımlamıştı. Bu kutsal alan ve çevresi

with a carefully smoothed and rounded outer surface. In other cases, parts of the burial chamber are preserved, and phallic- or mushroom-shaped gravemarkers have been discovered in direct connection with six tumuli (Fig. 3). Also, in and around nearly all these locations we found pottery sherds mainly of the Archaic period, which correspond strongly with those collected on the Gölhisar Gölü peninsula and at Toprak Tepe. Apart from these tombs, we discovered the remains of several poorly preserved contemporaneous farmsteads in the same area, also mainly built of unhewn rubble stones that seem to show similarities with the so-called compounds of the Archaic period in some parts of Karia.

The discovery of this extraordinarily large number of pre-Hellenistic tumuli might dispel any lingering doubts about identifying the settlement on the peninsula with 'Old-Kibyra', the Lydian predecessor of the city of Kibyra, localized at Gölhisar and founded by Pisidians in the Hellenistic period, according to Strabo (13, 4, 7). In contrast, the previously suggested idea of an identification with the town of 'Sinda' favoured by A. Hall some years ago can no longer be maintained.

Our work in 2011 concentrated not only on pre-Hellenistic sites but also on some find spots of later periods that were situated south and east of Gölhisar Gölü. Our interest here was mainly attached by two farmsteads from the Roman Imperial period associated with several sarcophagi with lids showing a reclining lion. While the first one is located east of Uylupınar, the second one lies in the area of the village of Kozağacı. Both were already known but not yet documented in detail. The same is true of several reliefs that are associated with the second farmstead and have in the meantime been partly destroyed. Most of these reliefs belong to a group showing the Dioskuroi and a female goddess, but there are also some isolated reliefs, one of which depicts a large, rounded shield with a sword and an altar while another shows a standing man with a spear. Nearby, close to the village of Ambarcık, we also explored and documented

Res. 2 Uylupınar'ın güneyindeki büyük tümülüs
Fig. 2 Large tumulus south of Uylupınar

Res. 3 Uylupınar yakınındaki bir tümülüse ait mezar işareti
Fig. 3 Gravemarker of one of the tumuli close to Uylupınar

tahribat tehlikesi altındadır. Hisarardı'nda Değirmenbaşı adı verilen küçük bir tepedeki küçük bir Bizans şapeli de bulunan bir kalede inceleme ve ölçümler yaptık. Hisarardı köyünde çeşitli devşirme malzemeyle kabartmaları ve daha önceden de bilinen fakat buraya yakındaki bir tarladan getirilmiş Tateis adlı bir kadının yuvarlak mezar sunağını belgeledik. Son olarak Uylupınar'ın doğusunda kötü şekilde tahrip edilmiş başka bir Bizans kilisesi üzerinde çalıştık.

En çok üstünde durduğumuz konu geçen yılki çalışmalarımızda Gölhisar Gölü'ndeki yarımadada keşfettiğimiz kireçtaşından yapılmış Arkaik kuş torsosunun kurtarılmasıydı. Başvurumuz üzerine eser, yetkililerince Burdur Arkeoloji Müzesi'ne götürüldü. Yine Arkaik Dönem'e ait ayakta duran kadın figürünün (Kybele?) betimlendiği başka bir heykel parçasının alt kısmının da Söğüt'ten alınıp müzede korunacağını umut ediyoruz.

Gölhisar Ovası'nda olduğu gibi Çavdır ve Çavdır Barajı dolaylarındaki alanda da toplam altı adet kaya mezarı belgeledik. Bunların arasında kısmen kayadan oyulmuş, kısmen inşa edilmiş olan ilginç bir mezar ve Lykia tipi cephesi olan iki mezar özellikle ilgi çekicidir. Karamanlı'da, Kale Tepe'nin hemen eteğinde bulunan küçük bir nekropol ile karşı tepedeki Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden olduğu anlaşılan bir yerleşmeyi ayrıntılı şekilde inceledik. Kayalı'da üzeri toprak yığılı iki tümülüs keşfettik. Bu mezarların üst tarafındaki küçük bir tepede çoğu Arkaik Dönem'den, ama aynı zamanda tarih öncesi dönemlere ait çok miktarda çanak çömlek parçası (aldığımız izin belgesinin gereğini yerine getirip bunları sahada bıraktık) bulunduğuna bakılırsa bir yerleşim yeri beklenebilir. Bunun dışında Olbasa antik yerleşmesine kısa bir ziyarette bulunduk fakat kapsamlı bir çalışma yapmadık. Son olarak Yeşilova dolaylarında Hellenistik öncesi döneme ait olduğu anlaşılan iki kaya

an oracle sanctuary, an inscription from which has already been published by Th. Corsten. The sanctuary and its vicinity is threatened by destruction. At Hisarardı we examined and measured a castle with a small chapel of the Byzantine period situated on a little hill called Değirmenbaşı. In the village of Hisarardı itself we documented various spolia, reliefs, and a round grave altar of a woman called Tateis, which was already known but was brought here from a field nearby. Finally, we worked on another badly destroyed Byzantine church east of Uylupınar.

Extremely important to us was the recovery of the torso of an Archaic bird made from limestone which we discovered during last year's season on the peninsula at Gölhisar Gölü. The recovery was arranged upon our request by members of the Archaeological Museum in Burdur where the torso is held today. It is to be hoped that the fragment of another statue – the lower part of a free standing female figure (Kybele?), possibly of the Archaic period – has in the meantime been brought from Söğüt to the museum.

In the area of Çavdır and Çavdır Barajı as well as in Gölhisar Ovası we documented a total of six rock-cut tombs, among them an interesting tomb that is partly hewn from the rock and partly built, as well as two tombs with a Lycian façade. At Karamanlı we examined in detail the small necropolis at the foot of Kale Tepe and a settlement obviously from the early Roman Imperial period with a monumental building on the opposite hill. At Kayalı we discovered two apparently unopened tumuli piled up with earth. On a small hill above these tombs a settlement could be identified due to large quantities of pottery sherds mainly from the Archaic period, but also from prehistoric times (according to our permission the latter ones were left at the site).

Res. 4
Yeşilova Ovası: Arkaik Dönem'den aslan rölyefli kaya mezarı

Fig. 4
Yeşilova Ovası: Archaic rock-cut tomb with relief of a lion

mezarında çalıştık. Bunlardan daha büyük olanında koşan bir aslanla üç yaban keçisi kabartması bulunuyor (Res. 4).

Son yıllarda Kibyratis'te korkunç oranda artış gösteren, neredeyse sistematik hale gelmiş durumdaki kaçak kazılara bir kere daha dikkat çekmek istiyoruz. En az bu kadar olumsuz başka bir husus da, örneğin mermer ocakları ve krom madenlerinin çevreye yaptığı tahribatın korkunç boyutlara gelmesidir. Bu madenlerin sağladığı ekonomik çıkarlar tabii ki su götürmez fakat her şeyden önce buradaki halkın çıkarları için, ve de aynı zamanda gelecekteki ziyaretçi ve araştırmacılar için öneme sahip arkeolojik anıtların ve muhteşem coğrafyanın korunması amacıyla girişimde bulunmak istiyoruz.

Furthermore, we paid a short visit to the ancient settlement of Olbasa without, however, starting detailed work there. Finally, in the vicinity of Yeşilova we worked on two rock-cut tombs which seem to belong to the pre-Hellenistic period. The larger one shows the relief of a running lion and three wild goats (Fig. 4).

At the end of this survey report we would like to raise awareness once more of the nearly systematic illegal excavation activities which have been increasing dramatically in the Kibyratis during the last years. Similarly dramatic is also the expanded destruction of the landscape that is taking place, e.g., by marble quarries as well as chrome mines. In spite of the understandable economic interests which stand behind this mining, we would like to lobby for the preservation of the archaeological monuments and the wonderful landscape, above all in the interest of the local population, but also in the interest of future visitors and researchers.

Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon Araştırmaları 2011

Surveys on Urbanization and Agricultural Organization in Rough Cilicia 2011

Ümit AYDINOĞLU

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile Mersin iline bağlı Erdemli ve Silifke ilçeleri arasındaki dağlık bölgede, Antik Dönem'e ait yerleşimler, bunların oluşturdukları bölgesel yerleşim düzenlemesi ve bunun oluşmasında önemli bir rolü olan tarımsal organizasyonu ortaya çıkarabilmek amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmaları 2011 yılında da sürdürülmüştür. 2011 yılında gerçekleştirilen arazi çalışmaları, yeni tespitler yapmaya değil, tespiti yapılmış yerleşimlerin yayına yönelik belgelenmesi çalışmalarını hedeflemiştir. Bu kapsamda, araştırma alanındaki bazı kırsal yerleşimlerde kapsamlı inceleme ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Kanytella antik yerleşimi, bu çalışmaların gerçekleştiği alanlardan biridir. Kanytella, Dağlık Kilikia Bölgesi'nin doğusunda, bugün Mersin ilinin yaklaşık olarak 60 km. batısında ve Mersin Silifke karayolunun 3 km. içerisinde yer almaktadır. Yerleşim konum olarak burada bulunan ve obruk olarak adlandırılan büyük bir yer çöküntüsünün etrafına kurulmuştur (Res. 1). Kanytella'da Hellenistik Dönem'de başlayan iskânının sonraki dönemlerde de varlığını devam ettirdiğine yönelik çok sayıda kanıt bulunmaktadır ve bugün yüzeyde görülen kalıntıların çoğu yerleşimin Roma ve Geç Antik Dönem'de yoğun olarak iskan gördüğüne işaret etmektedir. Obruk kenarında iyi korunmuş durumdaki kilise kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla yerleşim Geç Antik Dönem'de büyümüş ve farklı bir karakter kazanmış olmalıdır. Bu döneme ait kiliselerin yanı sıra çok sayıdaki evin ve zeytinyağı atölyesinin varlığı, yerleşimin bu evrede önemli bir üretim merkezi olduğuna işaret eder. Kanytella'nın Roma Dönemi yerleşimine ait az sayıda kalıntı yüzeyde izlenebilmektedir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlar, kentin nekropolis alanlarında bulunan mezarlardır.

With the permission granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the Ministry of Culture and Tourism, our archaeological surveys continued in 2011 within the mountainous area between Erdemli and Silifke of Mersin province. Their purpose has been to identify the ancient rural settlements and to establish the patterns shaped by these settlements as well as the agricultural organization, which took a significant part in their development. This year our campaign did not aim at making new discoveries but rather to document the previously identified sites. In this framework, we extensively examined some rural settlements within the region and documented them.

The ancient site of Kanytella is one of them. It is located in the eastern part of Rough Cilicia 3 km. from the Mersin – Silifke highway about 60 km. west of Mersin. The settlement is situated around the chasm here (Fig. 1). Abundant archaeological evidence reveals that the settlement that began in Kanytella in the Hellenistic period continued into the following ages, and the surface remains suggest the existence of intense settlements during the Roman period and Late Antiquity. Furthermore, well-preserved remains of a church by the chasm indicate that the settlement had developed in Late Antiquity and acquired a different character. In addition to the churches from this period, numerous dwellings and olive oil production facilities evidence a significant production centre. Few remains from the Roman period can be discerned on the surface of the Kantytella settlement. The most remarkable among those are the tombs. The available evidence suggested that the settlement was surrounded by a necropolis. Dense vegetation does not allow a comprehensive investigation of this area so only some monumental tombs have been studied until now.

Res. 1 Kanytella, havadan görünüm
Fig. 1 Kanytella, aerial view

Res. 2 Kanytella, T12 tapınak mezar
Fig. 2 Kanytella, T12 temple tomb

Yoğun bitki örtüsü bu nekropolislerin ayrıntılı incelenmesine imkan tanımamıştır ve bugüne kadar sadece burada bulunan bazı anıt mezarlar hakkında incelemeler gerçekleştirilmiştir. Yerleşimde yapılan çalışmalar sonucunda, bu alanlarda çok sayıda mezarın incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, yerleşimde daha önceden önerilenin aksine ikiden fazla nekropolis alanı olduğu, bölgede daha önce örneği bilinmeyen mezar ve mezar anıtlarının yerleşimdeki nekropolislerde bulunduğu anlaşılmış ve daha önce bilinmeyen tapınak mezar ve mezar evleri tespit edilmiştir. Yerleşimin sahip olduğu mezarlar, geniş bir alana yayılmışlardır ve farklı mezar tiplerini içermektedir. Bunlar arasında, tapınak mezarlar, mezar evleri ve mezar odaları, kaya mezarlar, lahitler ve bir eksedra mezar anıtı bulunmaktadır.

Elde edilen veriler, yerleşimin çevresinin nekropolis olarak kullanıldığı yönündedir. Daha önceki çalışmalardan farklı olarak yerleşimde iki değil daha fazla nekropolis alanı olduğu ve bunların, yerleşimi çevreledikleri tespit edilmiştir. Kuzeye doğru yükselen terasların nekropolis olarak özellikle tercih edildiği görülür ve yerleşime ve obruğa hakim bu nekropolis alanı sahip olduğu mezar çeşitliliği ile dikkat çekicidir. Burası, teraslar halinde yükselen kuzey yamaçlara yayılmış yaklaşık 4,5 ha. alanı kaplamaktadır ve içerisinde çok sayıda farklı tipte mezar içerdiği tespit edilmiştir. Kanytella'daki bir diğer nekropolis alanı ise yerleşimin yaklaşık olarak 750 m. kuzey batısındaki yamaçlarda yer almaktadır ve burada çok sayıda serbest duran lahitin yanı sıra hyposoriumlu lahitler ve bir tapınak mezarın tespit edilmiş olması dikkat çekicidir. Mezarların yoğunlaştığı bir

But as a result of studies made on site, we had a chance to examine several new tombs. Contrary to previous suggestions, we have identified more than two necropoleis that surrounded the settlement. In these were found tombs and mausolea with characteristics entirely different than others discovered previously. Scattered over a large area, new temple tombs and burial chambers were also discovered. The tombs feature different characteristics such as temple tombs, burial chambers, rock tombs, sarcophagi and a monumental exedra tomb.

We observed that the terraces rising to the north and dominating the chasm were specifically preferred for the necropoleis, and they contained a rich variety of tombs types. The area terraced on the northern slopes covers around 4.5 ha., and in it many tombs of different types have been identified. One other necropolis in Kanytella was found on the slopes about 750 m. northwest of the site. It contained numerous individual sarcophagi as well as many sarcophagi with a hyposorium and a temple tomb. Another area with dense tombs identified southwest of the chasm, where also sarcophagi and monumental tombs are found, seems to have served as a quarry in ancient times. In the sinkhole named Çanakçı, located 350 m. west of the chasm, there is another necropolis with rock tombs. This is the most renowned necropolis of Kanytella, thanks to its reliefs. After the initial examinations in the necropoleis, we established 100 different tomb types.

Three temple tombs in these necropoleis – called T6, T12 and the tristyle prostyle temple tomb – have already taken their place in various publications for their specific

Res. 3
Kanytella, mezar evi
Fig. 3
Kanytella, burial chamber

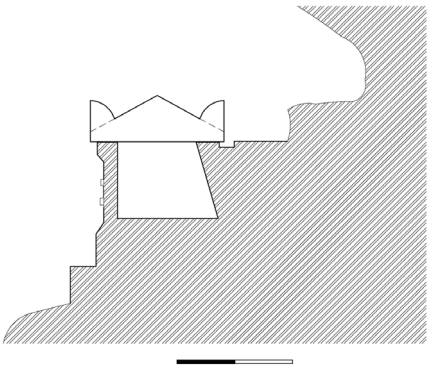

Res. 4
Kanytella lahit
Fig. 4
Kanytella, sarcophagus

diğer alan ise obruğun güney doğusunda tespit edilmiştir ve lahit ve anıt mezarların bulunduğu bu alanın aynı zamanda antik taş ocağı olarak da kullanılmış olduğu görülmektedir. Obruğun 350 m. batısında, Çanakçı olarak adlandırılan çöküntü alanda ise kaya mezarların bulunduğu başka bir nekropolis vardır ve sahip olduğu kabartmalar nedeniyle Kanytella'nın en tanınan nekropolisidir. Söz konusu nekropolislerde yapılan ilk incelemelerin sonucu yaklaşık 100 kadar farklı tiplerde mezar tespit edilmiştir.

Bu nekropolislerde bulunan T6, T12 ve tristyle prostyle tapınak mezar olarak adlandırılan üç tapınak mezar sahip oldukları özellikleri açısından daha önce çeşitli yayınlarda ele alınmışlardır (Res. 2). Bir tapınak mezar ise yeni tespit edilmiştir. Yerleşimde, mezar evleri de tespit edilmiştir (Res. 3). Bunlar, küçük taşlar ve harç dolgu kullanılarak inşa edilmiş yapılardır. Bu tür mezarların üzerlerinin bir tonozla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Bazı örneklerde ise çatının üçgen görünümlü olduğu ve üzerlerinin ince bir tabaka harç ile kaplı olduğu görülür. Kanytella'daki en yaygın mezar grubu lahitlerdir (Res. 4). Bunlar arazideki duruşlarına göre; hyposoriumlu, podyumlu, serbest duran lahitler, kaya lahitleri ve khamosorionlar olmak üzere çeşitlilik göstermektedirler. Yapılan ilk tespitlerde en yaygın tipin podyumlu ve hyposoriumlu lahitler olduğu görülmektedir. Altında, düzgün kesilmiş taş bloklarla inşa edilmiş ya da anakayaya oyularak meydana getirilmiş bir mezar odasına sahip bu mezarlarda, lahit mezar odasının üzerinde yer alır. Kanytella'da az sayıda khamosorion ve kaya lahdi de tespit edilmiştir (Res. 5). Khamosorionlar anakayaya oyulan mezarın üzerinde üçgen kapak taşıyan örneklerdir. Kanytella'daki lahitlerin bir kısmının tekneleri ve kapakları üzerindeki bezemeler dönemlerinin ölü

characteristics (Fig. 2). But one other temple tomb has been recently discovered. Also, burial chambers have been identified throughout the settlement (Fig. 3). These structures were built with small stones and mortar. It is understood that they were vaulted over. In some cases it was observed that the roof was a pitched type and covered with a thin layer of mortar. But the most common type of tombs in Kanytella is the sarcophagi (Fig. 4). The types of sarcophagi observed are those with a hyposorium, with a podium, individual sarcophagi, as well as rock sarcophagi and chamosoria. The initial evidence reveals that the prevailing types were the sarcophagi with podium and a hyposorium. In this type of tomb sarcophagi are located on top of the burial chamber, which is built either with ashlars or hewn into the bedrock. Also, a few chamosoria and rock sarcophagi have also been found in Kanytella (Fig. 5). Chamosoria have triangular lids on top of the tombs cut into the bedrock. On some of the sarcophagi decoration observed both on the basins and the lids provide significant evidence to explain the burial traditions of their period as well as to give essential criteria for their dating. The front sides of the sarcophagi were decorated even though some have decoration on the lateral sides as well. The most common decorations are bunches of grapes, leaves of ivy, altars, inscriptions and reliefs on tabula ansata. On one of them are a female and a male bust as well as a garland. All data collected so far indicate that the sarcophagi appeared first in Kanytella in the mid-2nd century A.D. and stayed in use throughout the 3rd century A.D. Moreover, we also observed that the use of sarcophagi in Kanytella from the Roman period continued into the Early Christian period. There are also examples of rock tombs found in the settlement, all of which are located in the Çanakçı necropolis to the west. On the slopes of the sinkhole 18 rock tombs were identified among which 13 were built adjacent to each other on the southern slope as much as the topography would allow. There

Res. 5 Kanytella kaya lahdi kesit çizim
Fig. 5 Kanytella, cross-sectional diagram of a rock sarcophagus

Res. 6
Eksedra mezar anıtı
Fig. 6 Exedra-type tomb

gömme geleneklerinin açıklanabilmesi için sağlayacakları bilginin yanı sıra tarihleme yapmak için kriter olmaları açısından da önemlidirler. Yerleşimde, genellikle lahit teknelerinin ön yüzlerinin bezendiği anlaşılmaktadır, bazı lahitlerin ise kısa yan yüzlerinde de bezemeler görülebilmektedir. En çok karşılaşılan bezemeler, üzüm salkımı, sarmaşık yaprağı, sunak, yazıt ya da tabula ansata kabartmaları olmaktadır. Bir örnekte ise kadın ve erkek büstü ile girland bezemesi tespit edilmiştir. Elde edilen veriler, Kanytella'da lahitlerin İ.S. 2. yy. ortalarından itibaren görülmeye başladıklarını ve İ.S. 3. yy. boyunca da kullanımlarının olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Kanytella'daki Roma Dönemi lahitlerinin Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde de kullanımlarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Yerleşimde kaya mezarlara ait örnekler de vardır ve bunların tamamının yerleşimin batısındaki Çanakçı nekropolisinde olduğu tespit edilmiştir. Buradaki çöküntü alanın yamaçlarında on sekiz kaya mezar tespit edilmiştir. Bunların on üçünün, topografyanın izin verdiği ölçüde güney yamaçta yan yana yapıldıkları görülür. Bunlar basit kaya mezarlardır ve bir ön cephe bezemesine sahip değillerdir. Bununla birlikte, mezarların üzerlerine ve yanlarına çeşitli şekiller içerisinde yazı ve kabartmalar yapılmıştır. Kanytella'da obruğun kuzeyinde bulunan yarım daire formlu yapının, sahip olduğu plan özellikleri açısından bir eksedra mezar anıtı olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede bu plana sahip başka bir örnek bilinmemesi yapının önemini arttırır. Yarım daire şeklindeki formu, yapıyı oluşturan blokların ön yüzlerinin profillerle şekillendirilmesi, kaide olarak kullanılan blokların bir oturma basamağı şeklinde profillendirilmesi ve anıta basamaklı bir girişin olması yapının içinin kullanıldığına işaret eder ve bu özellikler işlevsel ve form olarak yapının sahip olduğu eksedra özellikleri olarak ortaya çıkar. Bu yapının yerleşimdeki kuzey nekropoliste bulunması ise bunun bir

are plain rock tombs without any decoration on the façade. However, there are inscriptions and reliefs on the tops and sides of the tombs. The semi-circular structure north of the chasm seems to be an exedra tomb. It is significant that there is no other example of this type within the region. Its semi-circular form, blocks with profiled fronts, blocks forming the base profiled as a row of seats and stepped entrance to the monument suggest that the interior of the structure was also used. All of these characteristics reveal its functional features and exedra form. On the other hand, considering its location at the northern necropolis it should have been used as a monumental tomb (Fig. 6).

Paslı is another rural settlement, in which the 2011 campaign was concentrated. This ancient site is situated in Olba's territorium in the eastern part of Rough Cilicia, about 10 km. northwest of the ancient coastal city of Korasion. It sits on the east bank of the valley, through which the Yenibahçe Stream flows. The remains extant in the settlement suggest that this was one of the fortresses built in the region during the Hellenistic period and survived during the post-Hellenistic period. Although some of the Hellenistic findings have appeared in publications, studies about the Roman period with its rich archaeological remains have been very limited. Regarding Late Antiquity, while the number of remains increases and the settlement grows, remains from previous periods have been destroyed. All the same, it is evident that the settlement acquired a rural character in line with the historical process beginning from the Roman period.

Among the remains in the site, the ones that stand out are the tombs and monumental tombs (Fig. 7). Their rich variety may be observed by looking at various type of architecture. Our surveys reveal that both the western and northern slopes facing the valley were used as

mezar anıtı olarak kullanıldığını düşündürmektedir (Res. 6).

2011 yılı çalışmalarının yoğunlaştığı kırsal yerleşimlerden bir diğer ise Paslı olmuştur. Dağlık Kilikia'nın doğusunda Olba Territoriumu olarak adlandırılan alanda yer alan Paslı antik yerleşimi sahildeki Korasion antik kentinin yaklaşık 10 km. kuzey batısında, Yenibahçe Deresi vadisinin doğu kenarında kuruludur. Yerleşimin sahip olduğu kalıntılar, burasının bölgede Hellenistik Dönem'de kurulan kalelerden biri olduğunu ve varlığını Hellenistik Dönem sonrasında da devam ettirdiğini gösterir. Yerleşimin sahip olduğu Hellenistik Dönem kalıntıları bazı yayınlarda ele alınmış olmakla birlikte, buradaki Roma Dönemi yapılanması ve zengin arkeolojik kalıntıları konusunda çalışmalar kısıtlı kalmıştır. Geç Antik Dönem ise, yerleşimdeki kalıntıların sayıca çoğaldığı, yerleşim alanının genişlediği ve kendisinden önceki dönemlere ait kalıntıları da tahrip ettiği bir süreçtir. Bununla birlikte, bölgenin tarihsel süreciyle uyumlu bir şekilde Roma Dönemi'nden itibaren yerleşimin kırsal bir karakter kazandığı görülmektedir.

Yerleşimin kalıntıları arasında mezarlar ve mezar anıtları dikkat çekicidir (Res. 7). Buradaki mezarlar sahip oldukları çeşitlilik açısından bölgedeki zenginliği ortaya koyarlar. Yapılan araştırmalarda, yerleşimin vadiye bakan batı ve kuzey yamaçlarının nekropolis olarak kullanıldığı tespit edilmiştir ve burada farklı tipte mezarların varlığı görülmektedir. Bunlar arasında aediculalı mezarlar, hyposoriumlu lahitler, khamosorionlar, kaya lahitleri ve bir de podyumlu mezar anıtı bulunmaktadır. Paslı'da yerleşimin içine dağılmış altı zeytinyağı atölyesi tespit edilmiştir. Bu atölyelerin gerek duvar örgü teknikleri gerekse de yerleşim içerisindeki konumları, Hellenistik Dönem sonrasında buraya eklendiklerine işaret etmektedir ve yerleşimin Hellenistik Dönem sonrasındaki sahip olduğu kırsal karakteri yansıtmaları açısından dikkat çekicidirler. Paslı'da yerleşimin kuzeyinde sur duvarının hemen dışında büyük bir ev yapısına ait kalıntılar bulunmaktadır (Res. 8). Yerleşimde yaklaşık olarak 50-60 kadar konutun varlığı da izlenebilmektedir. Alandaki yoğun tahribat bu konutların planlarının anlaşılmasına imkan sağlamaz. Bunların kendi içlerinde belirli bir düzene sahip olduğu, kuzey yamaçlardaki konutlar arasında izlenebilen taş döşeli sokağın varlığından ve yamaçlardaki kayalara oyulmuş merdivenlerin olmasından anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte, yerleşimde şu anda görülen konutların yerleşimin son kullanım evresine ait oldukları düşünülmelidir ve Hellenistik ve Roma dönemi konutlarının bunlar arasından ayrılabilmesi mümkün olmamaktadır.

Res. 7
Paslı aedicula mezar anıtı
Fig. 7
Paslı, monumental tomb with aedicula

Res. 8
Paslı Roma Dönemi evi
Fig. 8
Paslı, dwelling from Roman period

necropoleis containing different types of tombs. Among them are monumental tombs with aediculae, sarcophagi with hyposorium, chamosoria, rock sacrophagi and monumental tombs with podiums. Six olive oil workshops have been identified in Paslı. Both the masonry and the location of these facilities indicate that they were additional structures added after the Hellenistic period reflecting the rural character that the settlement assumed in this period. In the northern part of the settlement in Paslı right outside the fortification wall, the remains of a large dwelling structure were found (Fig. 8). Throughout the settlement around 50-60 dwellings can be discerned. However, due to heavy destruction, their plans cannot be retrieved. Still, paved street and rock-cut steps on the slope are evidence for a certain arrangement among them. On the other hand, we should rather consider that these dwellings belonged to the final stages of the settlement. It is not possible to distinguish the ones dating from the Hellenistic and the Roman periods.

Dağlık Kilikya Yaylaları Arkeolojik Yüzey Araştırması: Ormansızlaşma Araştırması 2011

Rough Cilicia Highland Archaeological Survey: Deforestation Research in 2011

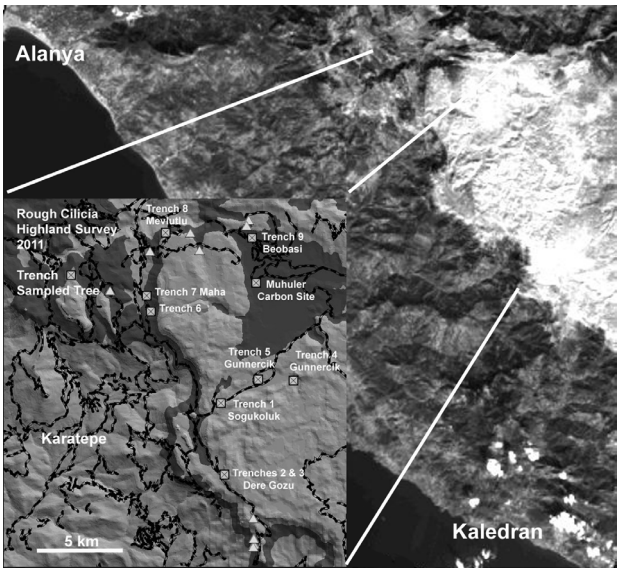
Ünal AKKEMİK – Hülya CANER – Grace CONYERS – Nurgül KARLIOĞLU
Matthew J. DILLON – Nicholas RAUH – Lawrence THELLER

Dağlık Kilikya Yaylaları Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi 2011 sezonu 21 Temmuz-12 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Res. 1). Bu sezon çalışmaları National Geographic Society tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Yüzey araştırması ekibi, antik Dağlık Kilikya Bölgesi'ndeki (Antalya ili, Gazipaşa ilçesi) yüzey araştırmalarının parçası olarak coğrafyadaki dönüşümü incelemektedir. Toros Dağları'ndaki relik sedir ormanlarının paleo-çevresel analizini yaparak zaman içerisinde nüfus artışı ile ilgili antropojenik müdahalelerin zaman çizelgesini oluşturma ve bu sayede antik ormancılığın sürdürülebilirliğini değerlendirme amaçlanmıştır. Araştırma ekibi, Roma Dönemi sonunda nüfusun birden azalmasında kaynak fakirleşmesinin bir rolü bulunma olasılığını incelemektedir. Bu veriyi elde edebilmek amacıyla ekibimiz sedir zonunda (1500-1800 m. rakım) kazılan jeomorfolojik açmalardan polen ve karbon örnekleri, mevcut ormandan dendrokronolojik inceleme için ağaç halkası verileri ve antik yayla yerleşmelerinden arkeolojik veri toplamaktadır. Ulaşılan ön sonuçlara göre bir ormansızlaşma evresi, Antik Çağ sonundaki (yak. İ.S. 600) bölgesel yerleşmelerin terki ve nüfus azalması ile örtüşmektedir.

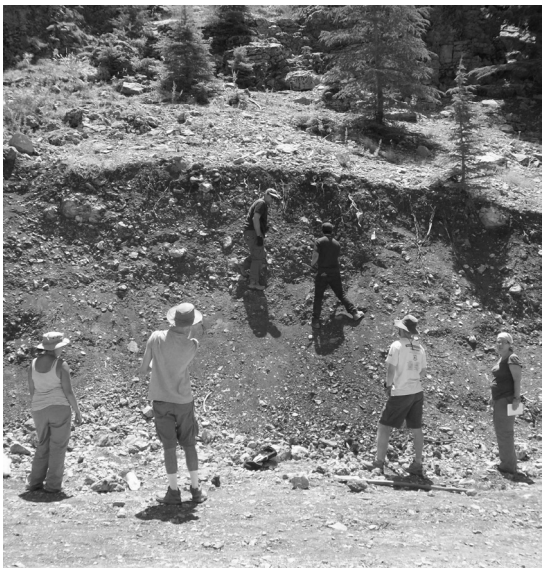
Eskiçağ boyunca bu dağların ormanları, uzun boylu kozalaklı ağaçları, özellikle de çürümeye dayanıklı ve dolayısıyla gemi yapımcılığında tercih edilen sedir ağaçları için övülüyordu. 20. yy.'ın başına gelindiğinde bu orman tükenmiş durumda idi. Bilim adamları bölgesel ormansızlaşma sürecinde insanoğlunun belirleyici rol oynadığı konusunda hemfikir olmalarına karşın modern çağ öncesi orman kullanımının zamanlaması ve hızı konusunda bilgiler kısıtlıdır. Amacımız bu zamanlamayı paleo-çevresel teknikler yoluyla saptamaktır. Son

The 2011 season of the Rough Cilicia Archaeological Survey Project was conducted between 21 July 21-21 August (Fig. 1). The work of the 2011 survey was funded by a grant from the National Geographic Society. The survey team is investigating landscape transformation as a component of its regional survey of ancient Rough Cilicia (Antalya province, Gazipaşa district). We employ paleo-environmental analysis of relic cedar forests in the Tauros Mountains to construct a timeline of anthropogenic disturbances associated with population growth over time and thereby to assess the sustainability of ancient forestry practices. The survey team has been investigating the possibility that resource depletion played a role in population collapse at the end of the Roman era. To obtain this data the team recovers pollen and carbon samples from geomorphologic trenches excavated in the cedar zone (1500-1800 m. elevation), tree-ring data from dendrochronological survey of the existing forest, and archaeological data from the remains of ancient highland settlements. Preliminary results indicate that a phase of deforestation coincided with regional site abandonment and population decline at the end of antiquity (ca. 600 A.D.).

Throughout antiquity the forests of these mountains were praised for their lofty conifer trees, particularly cedar trees, whose rot-resistant properties made them desirable for shipbuilding. By the beginning of the 20th century A.D., this forest was essentially exhausted. While scholars agree that human activity played a determining role in regional deforestation, the timing and pace of pre-modern forest utilization is poorly understood. Our objective is to reconstruct this timing through paleo-environmental techniques. In recent years the team

Res. 1 Araştırma bölgesini gösterir harita
Fig.1 Map of survey region

Res. 2 Açma 8
Fig. 2 Trench 8

yıllarda ekibimiz, yaylaların yazlık sakinlerinin bahçelerinde kullanmak üzere alüvyon birikimlerini kazdığını ve böylece gerilerinde polen ve karbonca zengin topraklı çukurlar bıraktıklarını gözlemiştir. Bu çukurların kesitlerinden toprak, polen ve karbon örnekleri toplayıp birikim toprak profilleri rekonstrüksiyonu yapabildik. Ekibimiz sedir zonunda, 2007 yılından bu yana Ü. Akkemik'in relik yayla ormanlarının dendrokronolojik incelemelerini yaptığı bu tür çukur ve yol kesitlerinden dokuzunu inceleme imkanı bulmuştur. Burada örnek olarak 1570 rakımlı Mevlütlü Yayla yakınındaki 8 no.'lu açmadan elde edilen bilgileri sunuyoruz. Açma 8, Maha'dan Bedem üzeri gelerek Mevlütlü'ye giden yolun güney yakasında açılan oldukça dik bir kesit üzerinde kazıldı (Res. 2). Söz konusu kesit, oldukça yaşlı ve yoğun sedir, karaçam ve köknar ormanında yer alır. Akkemik tarafından 2007 yılında örneği alınan 764 yaşındaki karaçam ağacı bu yol kesitinin 800 m. kadar doğusundadır. Ekibimiz 3,2 m. yüksekliğindeki kesitin üst 1,5 m.'lik kısmında her 10 cm.'de bir, alttaki 1,7 m.'lik kısmında ise her 20 cm.'de bir toprak örneği almıştır (Res. 3). Toprak profilinde zengin kırmızımsı killi toprak gözlenmiştir (Res. 4). Üst 80 cm.'lik kısımda kumlu kil matris içerisinde çok sayıda kök, taş, ve çakıl yer alır. Aşağıya inildikçe kil ve nem miktarı artmasına karşın taş ve çakıl miktarı azalmıştır. Kesitin üst ucundan yaklaşık 3 m. aşağıda görülen karbon birikiminden karbon tarihlemesi için örnek alınmıştır.

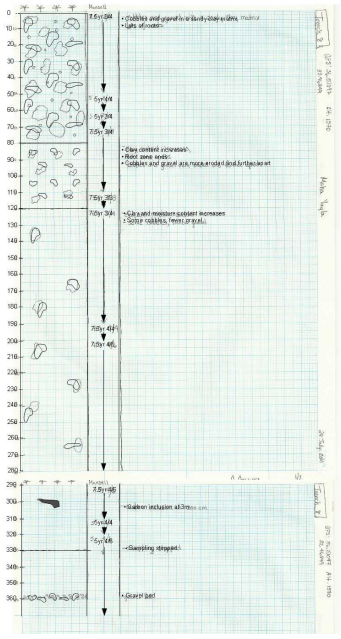
2011 yılında alınan karbon örnekleri henüz işlenmemiş bulunmasına karşın 8 no.'lu açmanın polen analizlerini ön sonuçlarında zaman içerisinde ormanlaşmaya işaret

observed that summer inhabitants of the yayla district have been excavating soil from alluvial deposits for their summer gardens, leaving exposed pits of pollen and carbon-rich soil. By dressing the scarps of these pits, the team has been able to extract soil, pollen and carbon samples to reconstruct depositional soil profiles. The team examined nine such pits and road cuts at the elevation of the cedar forest, essentially in the same areas where Ü. Akkemik has conducted dendrochronological survey of relic highland forests since 2007. As an example we present Trench 8 near Mevlütlü Yaylası (elevation 1570 m.). Trench 8 was excavated at a rather steep road cut on the southern flank of the road leading from Maha past Bedem to Mevlütlü Yaylası (Fig. 2). The road cut was situated in a dense region of old-growth forest consisting of cedar, fir and black pine. A 764-year-old black pine tree that was sampled by Akkemik in 2007 stands approximately 800 m. east of the road-cut location. The team dressed the uppermost 3.2 m. of the trench and extracted soil samples every 10 cm. for the first 1.5 m. of the trench, followed by samples every 20 cm. for the lower 1.7 m. of the trench (Fig. 3). The soil profile exhibited rich, reddish clay soils (Fig. 4). The upper 80 cm. of the trench also exhibited numerous roots, cobbles and gravel in a sandy clay matrix. Clay and moisture content increased, but cobbles and gravel decreased lower down. A carbon deposit was visible approximately 3 m. from the top of the scarp and was extracted for carbon dating.

Although the carbon samples of 2011 have not been processed, the preliminary pollen analysis of Trench 8

Res. 3-4 Açma kesiti, Açma 8
Figs. 3-4 Trench 8, profile

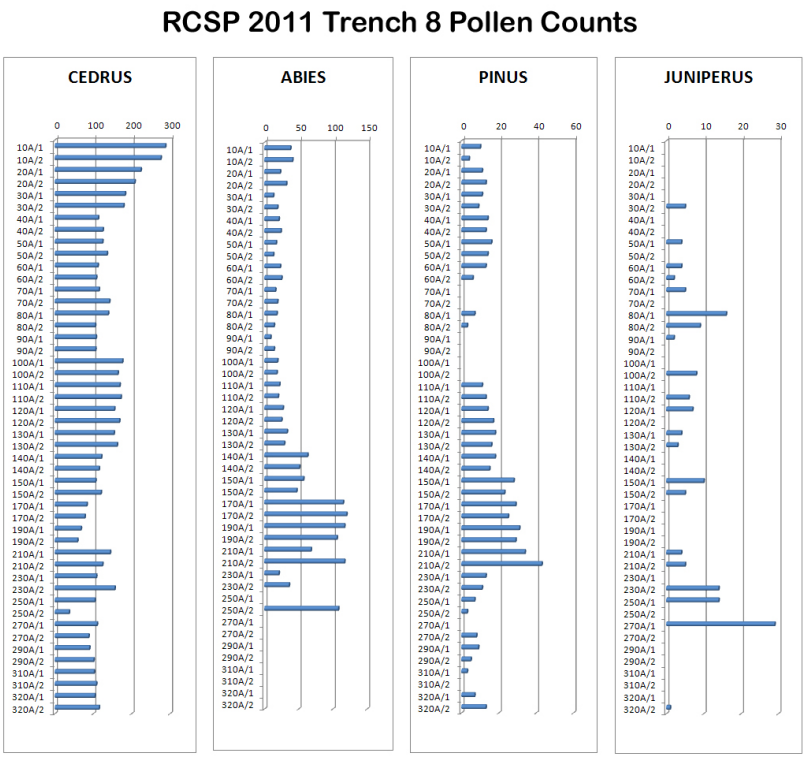

eden ayırt edici paternler görülmektedir (Res. 5). Ekibimizin çalışma hipotezine göre bölgenin orman örtüsünün tarihsel dengesi dört temel polen tipinin karşılaştırılması ile saptanabilir. Açma 8'in olgunlaşmış yayla ormanının baskın görüldüğü toprak profilinde sedir (Toros sediri, *Cedrus libani*) ve köknar (Toros köknarı, *Abies cilicica*) gibi ağaçların polenlerinin yüksek konsantrasyonlarda görülmesi gerekir; diğer yanda, yaylanın doğal orman örtüsü fakirleştiği zamanlarda ise ardıç (Kokulu ardıç, *Juniperus foetidissima*) ve karaçam (*Pinus nigra*) gibi yayla kolonizatörlerinin polenleri baskın olmalıdır. Res. 5'te verilen tabloda görüldüğü üzere, 60-90 cm., 190 cm., ve 250 cm. derinliklerde sedir poleninin azaldığı saptanmıştır. Bu paternlerin karşılığında ise ardıç ve karaçam polenlerinde artış gözlenmekte; özellikle 270 cm. derinlikte ardıç poleninde çok sivri bir artış ve 110 ila 210 cm. arasında ise sürekli karaçam sayımı tespit edilmiştir. Genelde, sedir poleni baskın olduğu zamanlarda diğer ağaç polenlerinin azaldığı söylenebilir. Bu durumda, yaylanın dört temel ağacının polen sayımlarını karşılaştırarak sedir ormanı sürekliliğinin zaman içerisinde değişimi konusunda önemli bilgi elde edilebilecektir.

Ü. Akkemik, Taşeli Platosu'nda (Gazipaşa Yaylası) yaklaşık aynı alanda kesit kazıları yanı sıra ağaç halkaları araştırması da yürütmüş ve sedir, ardıç ve karaçam ağaçlarından 25 halka örneği almıştır (Res. 6). Res. 7'de Akkemik tarafından Gazipaşa ilçesinde alınan örneklerin kronolojik yelpazesi verilmektedir. Yaşlarına göre gruplandığında Akkemik'in 47 ağaç için dendrokronolojik verisi son 535 yılda Gazipaşa Yaylası'nda başlıca altı evrede orman yenilenmesi yaşanmıştır: 1475-1500, 1550-1575, 1600-1650, 1700-1800, 1800-1825, ve 1825-1850. Yaşı 500'ü aşan en yaşlı dört ağaç Maha Yayla bölgesindeki karaçamlardır. Sedir ormanlarında ciddi boyutlu rejenerasyon 1550'li yıllara kadar gerçekleşmemiştir. Dokunulmadıkları takdirde sedir ağaçları bin yıl yaşayabildiklerine göre Gazipaşa'da tespit edilen en yaşlı sedir ağaçları (ki, ortalama 304-280 yaşlarındadırlar) oldukça genç ağaçlardır (Res. 8). Dokunulmamış ormanlarda ölümün tesadüfi doğasını göz önüne alınca ağaç yaşları daha geniş yelpazede görülmelidir. Ağaç yaşlarının altı belirgin evrede gruplanıyor olması bu

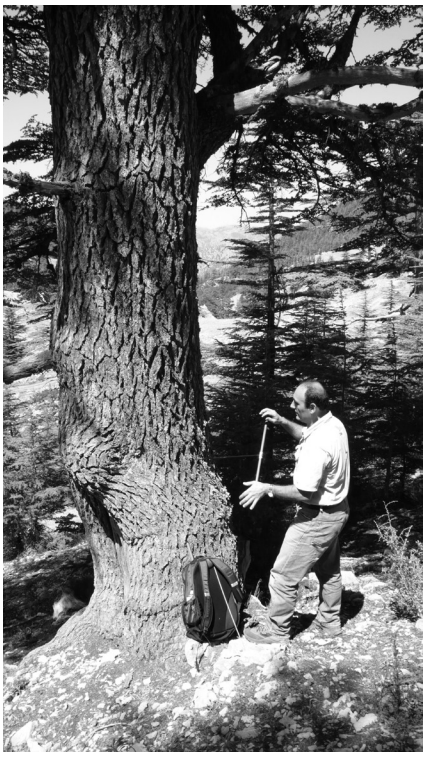
reveals distinct patterns of forest vegetation over time (Fig. 5). The team's working hypothesis is that the historical balance of the region's forest cover can be determined through a comparison of four principal pollen types. In the soil profile of Trench 8, periods dominated by a mature highland forest should exhibit high concentrations of tree pollens such as cedar (Toros sediri, Cedrus libani) and fir (Toros göknarı, Abies cilicica). However, at times when the natural highland forest cover was depleted, pollens of highland colonizers such as juniper (Kokulu ardıç, Juniperus foetidissima) and black pine (Karaçam, Pinus nigra) should predominate. As the table in Figure 5 indicates, diminished quantities of cedar pollen are visible at a depth of 60-90 cm., 190 cm. and 250 cm. These patterns appear to be matched by rising counts of juniper and black pine pollen, with a very significant spike of juniper pollen at 270 cm. and a sustained count of black pine pollen between 110 and 210 cm. in depth. By and large, at trench levels where the pollen count for cedar is pronounced, the other tree pollens are diminished. This suggests that the strategy of comparing relative patterns of pollen concentrations for the four principal tree types of the highland will eventually generate important information about the sustainability of the highland cedar forest over time.

In addition to the trench excavations Ü. Akkemik conducted tree-ring research in the same approximate area of the Taşeli Plateau (Gazipaşa highland). He obtained 25 tree-ring samples from cedar, juniper and black pine trees (Fig. 6). In Figure 7 we display the chronological

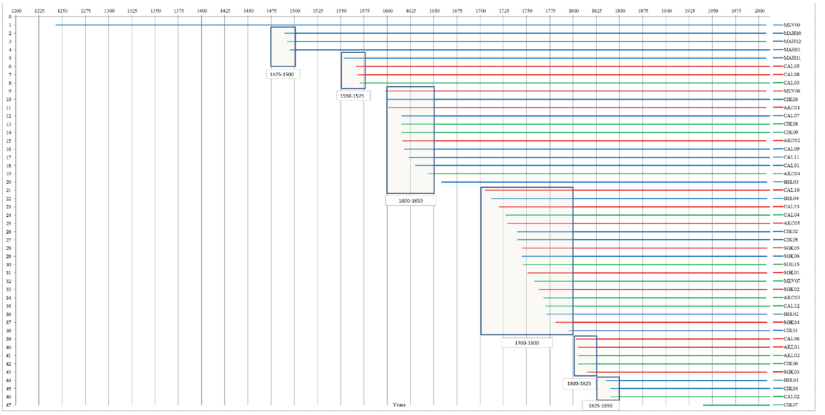
Res. 5 Polen sonuçları, Açma 8

Fig. 5 Trench 8, pollen results

Res. 6 Ü. Akkemik sedir ağacından örnek alırken

Fig. 6 Ü. Akkemik coring a cedar tree

Res. 7 Gazipaşa Yaylası'ndan ağaç halkası verileri

Fig. 7 Tree ring data from the Taşeli Plateau

bölgedeki orman kesiminin tomruk işletmeleri gibi eşzamanlı "ağaç hasat"larından kaynaklandığı anlamına gelmektedir. Bölgenin yayla sedir ormanlarında "ikincil" büyümenin 300-400 yıl kadar önce başladığını ve "asıl" ormanın çok daha önce yok edildiğini şu aşamada söyleyebiliriz. En azından dendrokronolojik kanıtlara göre batı Dağlık Kilikya'daki "eski" ormanın modern çağdan çok önce yok edildiği söylenebilir. Dendrokronolojik verilerden 1475 yılı öncesine ait yayla ormanı tarihçesi elde edilemez; ayrıca Taşeli Platosu'nun kırılgan

range of the samples that Akkemik has obtained from the Gazipaşa district during the course of the survey. Grouped according to age, Akkemik's dendrochronological data for 47 trees demonstrates that in the last 535 years, forest regeneration in the Taşeli Plateau has occurred in six discernible phases: A.D. 1475-1500, 1550-1575, 1600-1650, 1700-1800, 1800-1825 and 1825-1850. The four oldest trees (500+years of age) are black pines that survive in the general vicinity of Maha Yaylası. Significant cedar forest regeneration did not occur until A.D. 1550. Since cedar trees typically live for 1000 years when left undisturbed, the oldest surviving cedar trees in the Taşeli Plateau are relatively young (on average 280-304 years in age). Given the stochastic nature of mortality in undisturbed forests, a wider range of tree ages ought to be visible (Fig. 8). The clustering of tree ages in six recognizable phases indicates therefore that forest clearance in this region resulted from synchronous "harvest events" such as timbering enterprises. Preliminarily, we can assert that "secondary" growth in the highland cedar

Res. 8 Mevlütlü Yaylası'nda eski bir sedir ağacı
Fig. 8 Old growth cedar tree in Mevlütlü Yaylası

çevresinde bu ormanın tekrar yetişmesi için ne kadar zaman gerektiğini de bu verilerden yola çıkarak saptayamayız. Bu soruların yanıtları için jeomorfolojik açma kazılarını sonuçlarını beklemek durumundayız. Stratigrafik bilgilerle tarihlenen karbon örneklerinin desteğinde, Mevlütlü Yaylası 8 no.'lu açmadan elde edilenler gibi polen verileri sayesinde Gazipaşa ormanının uzak geçmişini ve modern çağ öncesi insan etkinliklerinden ne derece etkilendiğini tespit etmemiz mümkün olabilecektir.

forests of this region began some 300-400 years ago and that the "original" forest was depleted significantly earlier. At the very least the dendrochonological evidence demonstrates that the "old growth" forest in western Rough Cilicia was depleted centuries prior to the modern era. The dendrochronological data cannot explain the history of the highland forest prior to A.D. 1475, nor the time required for a cleared forest to regenerate in the fragile environment of the Taşeli Plateau. For the answers to these questions we must await the results of the geomorphic trench excavations. Once reinforced by stratigraphically dated carbon samples, pollen data such as that obtained at Trench 8 in Mevlütlü Yaylası should enable us to reconstruct the remote history of the forest in Gazipaşa as well as the degree to which it was affected by human activity in pre-modern times.

Dağlık Kilikia 2011: Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları

Rough Cilicia 2011: Settlement History and Epigraphic Surveys

Hamdi ŞAHİN

Yüzey Araştırmalarımız kapsamında Korykos (=Kızkalesi) ve Seleukeia (ad Calycadnum) (=Silifke), Korasion (=Susanoğlu), Diokaisareia (Uzuncaburç), Klaudiopolis (Mut), Anemourion (Anamur), Titiapolis (Kalınören), Arsinoe (Softa Kalesi/Maraş Tepesi) antik kentleri ve arazilerindeki yazıtları kapsayan epigrafik araştırmalara yoğun olarak devam edilmiştir*.

In this year's campaign our surveys have extensively continued regarding the epigraphy in and around the following ancient cities: Korykos (=Kızkalesi), Seleucia ad Calycadnum (=Silifke), Korasion (=Susanoğlu), Diokaisareia (Uzuncaburç), Klaudiopolis (Mut), Anemourion (Anamur), Titiapolis (Kalınören) and Arsinoe (Softa Kalesi/Maraş Tepesi).*

Silifke İlçesi Araştırmaları

Narlıkuyu Beldesi, Astım Mağarası'nın 3 km. güneybatısında bulunan Sokumlusu İn mevkiinde kalker taşı üzerinde tespit edilen bir Eski Yunanca yazıt belgelenmiş ve estampajı alınmıştır.

Narlıkuyu, Cennet – Cehennem Obrukları mevkiinde bulunan tapınağın kuzey duvarının üzerindeki rahip listelerinden oluşan yazıtların belgelenmesi yapılmış ve estampajları alınmıştır.

Karadedeli köyünün 9 km. kadar kuzeybatısındaki *Kümbetbeleni* mevkiinde üzerinde kadın kabartması bulunan kalker taşından yapılmış yuvarlak, yazıtlı bir mezar steli saptanmıştır. Belgelenenek estampajı da alınan bu yazıtı harf karakterlerinden yola çıkarak İ.S. 4. yy.'a tarihlemek mümkündür.

Surveys in the Silifke District

An inscription in ancient Greek on limestone in the vicinity of Sokumlusu İn 3 km. southwest of Astım Cave at Narlıkuyu town has been documented and its squeeze taken.

Inscriptions bearing the name lists of priests on the northern wall of the temple at Cennet - Cehennem Chasms in Narlıkuyu were documented and their squeeze taken.

An inscribed round stele of limestone with a relief depicting a female figure was identified in the vicinity of Kümbetbeleni around 9 km. northwest of Karadedeli village. Considering the characters of its letters, this inscription probably dates to the 4th century A.D.; it was also documented and its squeeze taken.

* Mersin İli, Erdemli, Silifke, Mut, Gülnar, Çamlıyayla, Aydıncık, Bozyazı, Anamur ilçelerinde Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmalarına başkanlığım altında, Yrd. Doç. Dr. S. Pullu, Yrd. Doç. Dr. F. A. Yüksel, Klasik Filolog F. Şahin, Klasik Arkeoloji lisans öğrencisi Ş. Sapma ve Kültür ve Turizm Bakanlığını temsilen E. B. Varol katılmışlardır. Arazi çalışmalarımıza izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkürü borç bilirim.

* *The Settlement History and Epigraphic Surveys are conducted in Erdemli, Silifke, Mut, Gülnar, Çamlıyayla, Aydıncık, Bozyazı, and Anamur of Mersin province under the direction of H. Şahin accompanied by Asst. Prof. Dr. S. Pullu, Asst. Prof. F. A. Yüksel, Classical Philologists F. Şahin as well as E. B. Varol representing the Ministry of Culture and Tourism and Ş. Sapma, an undergraduate from the department of Classical Archaeology. I would like to express my sincere thanks to all of the participants and my gratitude to the Ministry of Culture and Tourism.*

İmamlı köyü, Güvercinlik mevkiinde bulunan antik yerleşmede tespit edilen İ.S. 3. yy.'a ait yuvarlak mezar stelindeki Eski Yunanca yazıtın estampajı alınmıştır. Bu yazıttan, mezar stelinin, yerleşmenin sahibine ait olduğu anlaşılmıştır.

Yenibahçe köyü, Suluin Mağarası'nın içinde yer alan iki havuzdan, kuzeydekinin kenarında siyah boyayla çizilmiş, şimdilik Prehistorik Dönem'e ait olduğunu düşündüğümüz av sahneleri tespit edilmiştir. Havuzların kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu duvarlarında nişler, mağara tabanında ise sunu çukurları vardır.

Uzuncaburç beldesinde (Diokaisareia) bulunan tapınak ve tapınağın yakın çevresindeki yazıtların estampajları alınarak belgelenmiştir. Diokaisareia antik kentinde yer alan sütunlu cadde ve tapınağın temenos duvarı içerisinde kalan alanlarda jeoradar çalışmaları yapılmıştır. Sütunlu cadde boyunca dükkânlara ait olduğu düşünülen mimari temeller ve yine tapınağın içerisinde muhtelif yapılara ait temeller tespit edilmiştir.

Hüseyinler köyüne bağlı, Kapıtaş II mevkiinde, Geç Antik Çağ'a tarihlediğimiz tarımsal nitelikli küçük bir yerleşme tespit edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan, yerleşme, yaklaşık 20 adet konuttan oluşmaktadır. Yerleşmenin kuzeydoğu noktasında, bir adet işlik saptanmıştır. İşlikte bulunan mortarium, zeytinyağı üretiminin kanıtıdır. Yerleşmenin yaklaşık merkezinde dikdörtgen planlı ve tahminen üç odadan oluşan bir çiftlik yapısı ile hemen batısında bir ambar yapısı olduğunu düşündüğümüz 5x5 m. boyutlarında tek girişli bir diğer yapı yer almaktadır.

Korykos antik kentinde bulunan Kara Kalesi'nde yazıtlar kopyalanmış ve estampajları alınmıştır. Kalenin kuzeydoğu duvarının iç tarafında tek satır halinde yeni bir Latince yazıt tespit edilmiştir. İ.S. 1. yy.'a ait olduğunu düşündüğümüz yazıt sağdan ve soldan kırık durumdadır.

Hüseyinler köyü, Merkez mahallesinde (Aşağı Mahalle) iki adet mermer mezar sunağı tespit edilmiştir. Her iki yazıtı İ.S. 3. yy.'a tarihlemek mümkündür.

Hüseyinler köyüne bağlı Aşağı Mahalle'nin 200 m. güneyinde Geç Roma İmparatorluk-Erken Bizans dönemlerine tarihlendirdiğimiz bir yerleşme tespit edilmiştir. Yerleşme, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmakta olup, kuzeyinde ve güneybatısında iki adet dikdörtgen biçimli sarnıç yer almaktadır. Yerleşme yaklaşık 10 adet konuttan oluşmakta olup, doğusunda yaklaşık 8x10 m. boyutlarında bir işlik vardır. Atölyenin ortasında bir adet *mortarium* ve kuzeyinde de tek toplama ve tek sıkma havuzundan oluşan büyük bir zeytinyağı işliği yer almaktadır. Atölyenin biri kuzeyde diğeri güneyde iki

An inscription in ancient Greek on a round grave stele from the 3rd century A.D. identified in the ancient site at Güvercinlik locale in İmamlı village was copied with a squeeze. The inscription reveals that the stele belonged to the owner of that settlement.

Of the two ponds located inside the Suluin Cave at Yenibahçe village, the one on the north shows a few hunting scenes drawn in black, which may be dated to the Prehistoric age. On the northern, northwestern and northeastern walls of the ponds are niches, while there are libation pits in the ground of the cave.

Inscriptions on the temple and its environs at Uzuncaburç town (Diokaisareia) were copied with squeezes and documented. Georadar surveys were carried out both at the colonnaded street in the ancient city of Diokaisareia and the areas within the temenos wall of the temple. Architectural foundations, probably belonging to the shops alongside the colonnaded street as well as other foundations inside the temple, were identified.

A small agricultural settlement, which extends in a northeast-southwest direction and is comprised of approximately 20 houses which might be dated to late antiquity, was identified in Kapıtaş II locale of Hüseyinler village. In the northeast part one work area was discovered. The mortarium found inside the work area is evidence for olive oil production. The structure comprised of three rooms with a rectangular plan discovered towards the center of the settlement is a farmhouse; right to the west there is another structure measuring 5x5m., which might be a storehouse with one entrance.

Inscriptions discovered at Kara Kalesi at the ancient city of Korykos were copied and their squeezes taken. On the northeastern interior of the castle wall we identified a Latin inscription with a single line, broken away both from the left and right. It may be dated to the 1st century A.D.

The two inscriptions identified on two marble grave altars discovered in the Merkez (Aşağı) quarter of Hüseyinler village may be dated to the 3rd century A.D.

In the area 200 m. south of the Aşağı quarter of Hüseyinler village we discovered a settlement, which may be dated to the Late Roman Imperial-Early Byzantine periods. The site extends in a northwest-southeast direction, and there are two rectangular cisterns in its north and southwest areas. The settlement is comprised of about 10 dwellings and 1 workshop. In the middle of the work-area is a mortarium and to the north, a large olive oil production area with one collecting basin and one crushing basin. There are two entrances to the workshop, one on the north, and the other on the south.

adet girişi bulunmaktadır. Atölyenin güneydoğusunda çapı yaklaşık 30 m. olan bir harman yeri mevcuttur. Güneybatısından ise kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bir antik yol geçmektedir.

Ovacık köyü, Tekkadın Mahallesi, Kemikli İn mevkiinde, 5.-6. yy.'lara tarihlenen kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezarın dış duvarında biri 10 satır, diğeri 3 satır olmak üzere iki Eski Yunanca yazıt bulunmaktadır. Harflerin içi kırmızı aşı boyasıyla boyanmıştır.

Diokaisareia antik kentinin 15 km. kuzeybatısında saptadığımız yerleşme kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Diğer yerleşme tiplerinden farklı olarak etrafı yer yer 5 m. kalınlığına varan moloz taş örgülü duvarlarla çevrilidir. Kuzey duvarındaki giriş kapısı gözlemlenebilmektedir. Yerleşmenin özellikle güneybatı bölümünde, kuzeye oranla daha fazla sarnıç ve harman yeri bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise yerleşmenin güneye doğru indikçe eğim göstermesidir. Bununla birlikte bir işlik kalıntısına rastlanmamış olması da 1400 m. gibi bir yükseklikteki yerleşmede kuru tarım yapıldığını göstermektedir. Konut sayısı kesin olarak tespit edilememekle birlikte, 30-40 kadar olduğu düşünülmektedir. Az sayıdaki keramik parçasından, yerleşmenin Geç Roma İmparatorluk-Erken Bizans dönemleri arasında yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır.

Adamkayalar mevkiindeki kabartmaların alt kısmında bulunan üç adet yazıtın estampajları alınmıştır. Kabartmaların hemen güneyinde, bir blok taş üzerinde yer alan ve Korykos kentinin tanrısı Hermes'e adanan bir yazıt tespit edilmiştir. Yerleşme üzerinde yer alan tüm taşınmaz kültür varlıkları ayrıntılı şekilde koordinatlandırılmıştır.

Hüseyinler köyünün 3 km. güneydoğusunda bulunan Hermes kutsal alanı incelenmiştir. Tapınağın yaklaşık 20 m. kadar doğusunda blok taş üzerinde Hermes'e adanan yazıt kopyalanmış ve estampajlanmıştır.

Yenibahçe köyünün 3 km. kadar doğusunda yer alan Akyarık Mağarası incelenmiştir. 20x10 m. boyutlarında olan mağaranın kuzey duvarında siyah boyayla çizilmiş keçi, mızrak ve yay resimleri tespit edilmiştir.

Erdemli İlçesi Araştırmaları

Ayaş kasabasında yer alan, Paşa Türbesi Çayı'nın doğu yakasında, çaya 50 m. mesafede, Hıdır Kalesi'nin 1,5 km. kuzeyinde bulunan doğal mağaranın içinde Eski Yunanca adak yazıtı tespit edilmiştir. İ.S. 3.-4. yy.'a tarihlediğimiz yazıt dört satırdan oluşmaktadır.

Ayaş Kasabası, Elaiussa-Sebaste antik kentinin kuzeyinde yer alan Çatıören mevkiinde bulunan Hermes tapınağı

To the southeast side of the workshop is a threshing floor with a diameter of 30 m. Along the southwest end of the field an ancient road runs northwest to southeast.

In Kemikli İn locale of the Tekkadın quarter in Ovacık village, one rock-cut tomb from the 5th-6th centuries A.D. was discovered. On the exterior wall we have identified two inscriptions in ancient Greek, one of 10 lines, and the other in 3. The letters are painted in red ochre.

The settlement we discovered 15 km. southwest of Diokaisareia extends in a northwest-southeast direction. Its distinctive feature is the rubble wall enclosure reaching a thickness of 5 m. at places. There is an entrance gate on the northern wall. Compared to the northern end of the settlement more cisterns and threshing floors were found especially in the southwestern section. One reason may be that the settlement descends towards the south. On the other hand, the lack of any remains of a work area is evidence of dry farming at an altitude of 1400 m. Although the exact number of dwellings cannot be identified, our estimation is about 30 to 40. A very small amount of potsherds reveals that the settlement existed sometime between the Late Roman Imperial-Early Byzantine periods.

The three inscriptions identified on the lower part of the reliefs discovered in the vicinity of Adamkayalar were copied and squeezes taken. Right to the south of the reliefs, another inscription dedicated to Hermes, the patron god of Korykos, was found on a stone block. The coordinates of all immovable cultural assets located within the settlement were measured.

The sanctuary of Hermes discovered 3 km. southeast of Hüseyinler village was studied. An inscription on a stone block, dedicated to the god Hermes and located towards 20 m. east of the sanctuary, was copied and its squeeze taken.

The Akyarık Cave located 3 km. east of Yenibahçe village was explored. On the northern wall of the cave, which measures about 20x10 m., we identified black painted drawings of a goat, spear and arrow.

Surveys in the Erdemli District

A votive inscription in ancient Greek was identified in a natural cave within 50 m. distance on the east bank of Paşa Türbesi stream, 1.5 km. north of Hıdır Castle, in the town of Ayaş. The four-line inscription is dated to the 3rd-4th century A.D.

We determined the coordinates of the Hermes temple located in the Çatıören locale north of the ancient city of Elaiussa Sebaste in Ayaş. Also, we copied and took

incelenerek yapı koordinatlandırılmıştır. Biri tapınak girişinde diğeri ise zeminde kırık olarak bulunan iki adet yazıt kopyalanarak estampajı alınmıştır.

Anamur İlçesi Araştırmaları

Kalınören (Titiapolis) antik kenti araştırmalarında kentin kuzeyinde, surlarla çevrili akropol kalıntıları, bazilika, hamam ve nekropol alanı incelenmiştir. Kentin yakın çevresinde görülen iki yazıt belgelenmiştir.

Bozyazı İlçesi Araştırmaları

İlçenin 2 km. doğusunda ve Softa Kalesi'nin yaklaşık 1 km. güneyindeki Arsinoe (Maraş Tepesi) antik kenti ve yakın çevresinde yürütülen çalışmalarda, Roma-Erken Bizans dönemleri arasına tarihlenen konutlara ait kalıntılar ve İ.S. 5. yy.'a tarihlenen bir kilise kalıntısı incelenmiştir.

Mut İlçesi Araştırmaları

İlçenin 60 km. kadar kuzeyinde bulunan Ballıköy'ün 5 km. doğusunda kaya mezarları tespit edilmiştir. Mezarlardan birinin üzerindeki 10 satırlık yazıt kopyalanmış ve belgelenmiştir. Yazıtı harf karakterlerinden yola çıkarak İ.S. 4.-5. yy.'a tarihlemek mümkündür.

squeezes of the two inscriptions, one of which was found broken on the floor and the other by the entrance.

Surveys in the Anamur District

During our surveys at the ancient city of Titiapolis (Kalınören) we concentrated on the remains in the walled acropolis, on the basilica, baths and necropolis. We also documented the two inscriptions noted in the vicinity.

Surveys in Bozyazı District

We investigated remains of dwellings dated from the Roman-Early Byzantine periods as well as remains of a church from the 5th century A.D. during our surveys in and around the ancient city of Arsinoe (Maraş Tepesi) about 1 km. south of Softa Kalesi 2 km. east of the present town.

Surveys in the Mut District

Rock-cut tombs were identified in the area 5 km. east of Ballıköy located 60 km. north of the town proper. The 10-line inscription identified on one of them was copied and documented. Observing the character of the letters, it may be dated to 4th-5th century A.D.

Doğu ve Kuzeydoğu Likya – Güneybatı Pisidya Epigrafik–Tarihî Coğrafî Yüzey Araştırmaları Projesi 2011

Epigraphic – Historical Geography Survey Project in Eastern and Northeastern Lycia – Southwest Pisidia in 2011

Bülent İPLİKÇİOĞLU

Antalya İli Merkez, Elmalı, Korkuteli, Kemer, Kumluca ve Finike ilçelerinde, 1990 yılından bu yana, Avusturya Bilimler Akademisi Küçükasya Komisyonu'nun finans desteğiyle uygulamakta olduğumuz projeye ilişkin çalışmalara bu yıl da 23 Ağustos-14 Eylül tarihleri arasında devam edilmiştir. Yüzey araştırmalarına Bakanlık Temsilcisi olarak, S. Erdoğan; proje asistanı olarak ise, Eskiçağ Tarihçisi-Arkeolog Z. Özüsağlam-Mutlu katılmışlar ve özverili gayretleriyle çalışmalara önemli katkılar sağlamışlardır.

Çalışma alanları ve dokümantasyonu yapılan yeni buluntuların (Env. No. 1008–1080) dağılımı şöyledir:

Arykanda:

– Ge'nin mezar yazıtı [Env. No. 1064]

– Yazıtlı bir ara quadrata fragmanı [Env. No. 1058]

– Muhtelif toplam 8 yazıt fragmanı [Env. No. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1065. 1066.1067]

Balboura Egemenlik Alanı? (Korkuteli Kırkpınar Köyü; Elmalı Müzesi'nde):

– Midas oğlu Aurelios Menis'in Tanrı Hosios ve Dikaios'a adağı [Env. No. 1074]

Lagbe (Elmalı Müzesi'nde):

– Symphonos'un, babası Thoas ve annesi Zosime'ye yaptırdığı mezarın yazıtı [Env. No.1068]

Our project covering the city of Antalya and the townships of Elmalı, Korkuteli, Kemer, Kumluca and Finike, initiated in 1990, continued from 23 August-14 September 2011 with the financial support of the Commission for Asia Minor of the Austrian Academy of Sciences. The state representative was S. Erdoğan and the project assistant was ancient historian and archaeologist Z. Özüsağlam-Mutlu, both of whom contributed greatly through their efforts.

The areas of work and the list of finds documented are as follows (Inv. No. 1008–1080):

Arykanda:

– *Funerary inscription of Ge [Inv. No. 1064]*

– *Fragment of an inscribed ara quadrata [Inv. No. 1058]*

– *Fragments of eight inscriptions [Inv. Nos. 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1065, 1066, 1067]*

Territory of Balboura? (Korkuteli Kırkpınar Village; at Elmalı Museum):

– *Votive offering of Aurelios Menis, son of Midas, to deities Hosios and Dikaios [Inv. No. 1074]*

Lagbe (at Elmalı Museum):

– *Inscription of a tomb built by Symphonos for his father Thoas and mother Zosime [Inv. No.1068]*

Territory of Olympos (Kemer İlçesi):

– *Inscription of a tomb built by Demetrios, son of Moles, and his brother, for their parents, themselves and their families [Inv. No. 1070]*

Olympos Egemenlik Alanı (Kemer İlçesi):

– Moles oğlu Demetrios ve erkek kardeşinin anne-babalarına, kendilerine ve ailelerine yaptırdıkları mezarın yazıtı [Env. No. 1070]

– De--- oğlu Demetrios ve kardeşinin yaptırdıkları mezarın yazıtı [Env. No. 1071]

– Khamosorion yazıtı [Env. No. 1072]

Olympos/Korydalla Sınırı (Dazdağı Mevkii):

– Olympos'un sınır yazıtı [Env. No. 1054]

– Korydalla'nın sınır yazıtı [Env. No. 1055]

Phaselis Egemenlik Alanı (Antalya Müzesi'nde):

– Agathopus oğlu Eleutheros'un Tanrı Helios'a adağı [Env. No. 1073]

Phoinikos (Finike):

Trokondas, ailesi ve diğerlerinin mezar yazıtı [Env. No. 1053]

Rhodiapolis:

– Rhodiapolis Kenti'nin İmparator Maximinus Daia onuruna diktiği anıtın yazıtı (1 Mayıs 305 – 313 yazı sonu) [Env. No. 1013]

– Opramoas'ın babası Apollonios için onur yazıtı [Env. No. 1020]

– Onur yazıtı fragmanı [Env. No. 1015]

– Opramoas Anıtı'na ait toplam 60 fragman [Env. No. 1016. 1017. 1018. 1019. 1021. 1022. 1023A–B. 1023B. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030a–o. 1031a–f. 1040a–l. 1045a–b. 1046a–f. 1047a–b. 1048. 1049. 1050]

– Zeus'a adak [Env. No. 1008]

– Hermaios, Thoas ve Polemon'un adı bilinmeyen bir tanrıya adağı [Env. No. 1009]

– Arteimas'ın bir tanrıçaya (Neotera) adağı [Env. No. 1012]

– Bir sunak ya da kaideye ait, birbirine bitişen yazıtlı 2 fragman [Env. No. 1011]

– Seramikten bir mühür [Env. No. 1041]

– Mühürlü bir amphora parçası [Env. No. 1010]

– Yazıtlı toplam 10 kap altlığı fragmanı [Env. No. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1042. 1043. 1044]

– Kallistratos oğlu Arteimas ve karısı Elpis'in mezarının yazıtı [Env. No. 1052]

– Onasidoros oğlu Hekataios ve karısı ile diğerlerinin mezar yazıtı (Hellenistik) [Env. No.1057]

– Kallistratos oğlu Leon ve ailesinin mezar yazıtı [Env. No. 1056]

– *Inscription of a tomb built by Demetrios and his brother, sons of De--- [Inv. No. 1071]*

– *Inscription of a chamosorion [Inv. No. 1072]*

Border between Olympos and Korydalla (Dazdağı Mevkii):

– *Border inscription of Olympos [Inv. No. 1054]*

– *Border inscription of Korydalla [Inv. No. 1055]*

Territory of Phaselis (at Antalya Museum):

– *Votive offering of Eleutheros, son of Agathopus, to Helios [Inv. No. 1073]*

Phoinikos (Finike):

– *Funerary inscription of Trokondas, his family and others [Inv. No. 1053]*

Rhodiapolis:

– *Inscription on the monument erected by the city of Rhodiapolis in honour of Emperor Maximinus Daia (1 May 30 – end of the summer of 313) [Inv. No. 1013]*

– *Honorary inscription for Apollonios, father of Opramoas [Inv. No. 1020]*

– *Fragment of an honorary inscription [Inv. No. 1015]*

– *Total of 60 fragments belonging to the Opramoas Monument [Inv. Nos. 1016, 1017, 1018, 1019, 1021, 1022, 1023A–B, 1023B, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030a–o, 1031a–f, 1040a–l, 1045a–b, 1046a–f. 1047a–b, 1048, 1049, 1050]*

– *Votive offering to Zeus [Inv. No. 1008]*

– *Votive offering to an unknown deity by Hermaios, Thoas and Polemon [Inv. No. 1009]*

– *Votive offering to a goddess (Neotera) by Arteimas [Inv. No. 1012]*

– *Two inscribed fragments joining, belonging to an altar or a base [Inv. No. 1011]*

– *A pottery seal [Inv. No. 1041]*

– *A sealed fragment of an amphora [Inv. No. 1010]*

– *Ten vessel base fragments with inscriptions [Inv. Nos. 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1042, 1043, 1044]*

– *Grave inscription of Arteimas, son of Kallistratos, and his wife Elpis [Inv. No. 1052]*

– *Grave inscription of Hekataios, son of Onasidoros, and his son and others (Hellenistic) [Inv. No.1057]*

– *Grave inscription of Leon, son of Kallistratos, and his family [Inv. No. 1056]*

– *Grave inscription of ---liros, freedman of, Demosthenes, and his family [Inv. No. 1032]*

– *Fragment of a grave inscription [Inv. No. 1051]*

– Demosthenes'in azatlı kölesi ---liros ve ailesinin mezar yazıtı [Env. No. 1032]
– Mezar yazıtı fragmanı [Env. No. 1051]

Soklai Egemenlik Alanı (Elmalı Müzesi'nde):

– Stephanos oğlu Oromos'un Tanrı Herakles'e adağı [Env. No. 1069]
– Glykon'un muhtemelen Kakasbos'a adak fragmanı [Env. No. 1079]
– Muhtemelen Tanrı Kakasbos'a toplam 4 adak fragmanı [Env. No. 1076. 1077. 1078. 1080].

Territory of Soklai (at Elmalı Museum):

– *Votive offering of Oromos, son of Stephanos, to Herakles [Inv. No. 1069]*
– *Votive fragment by Glykon to Kakasbos probably [Inv. No. 1079]*
– *Four votive offering fragments to deity Kakasbos [Inv. Nos. 1076, 1077, 1078, 1080].*

Oinoanda Araştırmaları 2011

Report on Campaign at Oinoanda in 2011

Martin BACHMANN

2011 araştırmaları başlıca mimari yapıların belgelenmesi ve Diogenes yazıtı parçalarının belgelenmesi ve kurtarılması üzerine yoğunlaşmıştır*. Kentsel alanın güney ucundaki, Anadolu'nun kent savunmasına ilişkin en önemli anıtlarından biri olan Hellenistik surun 65 m.'lik kesimi tamamen belgelenmiştir (Res. 1). Ayrıca Esplanade ("Düzlük") üzerindeki yapı komplekslerinin, eski hamamların ve Martin Tepesi olarak bilinen kaya

* Çalışmalar 15 Eylül – 15 Ekim tarihleri arasında, ara sıra kötü hava koşulları altında sürdürülmüştür. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne verdikleri izin ve yardımları için müteşekkiriz. Araştırma projemize yaptığı destek ve katkılar için Bakanlık temsilcimiz M. B. Harmankaya'ya teşekkür ederiz. Diogenes fragmanlarının kurtarılması ve saklanması, Müdür İ. Malkoç'un şahsında teşekkürlerimizi sunduğumuz Fethiye Müzesi ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Oinoanda araştırmalarının bilimsel programı Alman Arkeoloji Enstitüsü, Köln Üniversitesi Stiftung Altertumskunde, Kore merkezli Kim Hee-Kyung Vakfı, İngiltere merkezli Charlotte Bonham-Carter Charitable Trust ve The Seven Pillars of Wisdom, ve de J. Fraser ve özellikle M. Ferguson Smith'in şahsi bağışları ile finanse edilmiş olup tüm kişi ve kuruluşlara teşekkürü borç biliriz.

Çalışmaların ana ekibinde şu kişiler yer almıştır: M. Bachmann, idari, mimari araştırmalar ve Diogenes fragmanlarının kurtarılması ve saklanmasından sorumludur; N. Koch, J. von Geymüller (KIT); U. Herrmann (TU Viyana); A. Zeitler, N. Diewald, V. Gneupel, B. Heberlein (FH Regensburg); E. Oktay ve B. Ölçer (Mimar Sinan Üniversitesi), Oinoanda anıtlarının ayrıntılı mimari belgelenmesinden sorumludur; M. F. Smith (kendisinin uzun yılların birikimine dayanan Oinoanda ve Diogenes yazıtı bilgisi ile yine büyük yardımda bulundu) ve J. Hammerstaedt (Köln Üniversitesi) felsefi içerikli yazıt konusunda epigrafik incelemeden sorumludur; E. Bağcı ve B. Hinzer (Köln Üniversitesi) Diogenes yazıtının belgelenmesinde yardımcı oldular; E. Laufer (Viyana) ve K. Berner (HTW Karlsruhe) Oinoanda ve çevresinin yeni topografik haritası üzerindeki çalışmalarını sürdürdüler; K. Berner ile A. Dittrich ve S. Waniorek eşliğinde (HTW Karlsruhe), Diogenes fragmanlarını 3D lazer yöntemiyle belgeledi; In-Yong Song, G. Staab (Köln Üniversitesi) ve N. Milner (Londra) geniş kentsel alanda felsefi olmayan yazıtlarla ilgili epigrafik araştırmalarına devam ettiler.

Work in 2011 at Oinoanda chiefly focused on recording architectural structures and salvaging and documenting fragments of the Diogenes inscription. The 65 m. long*

* *The campaign was carried out between 15 September and 15 October 2011 in occasionally adverse weather conditions. We wish to thank the General Directorate of Cultural Heritage Preservation in Turkey for kindly issuing a permit and for its assistance. We thank M. B. Harmankaya, representative of the Turkish government, for his personal commitment and support for our research project. The salvage and the storage of the Diogenes fragments were carried out in cooperation with and under the supervision of the Fethiye Museum, whose director İ. Malkoç we would here like to thank for his excellent collaboration. The scientific programme of the research campaign at Oinoanda was financed by the German Archaeological Institute, the Stiftung Altertumskunde of the University of Cologne, the Kim Hee-Kyung Foundation (Korea), the Charlotte Bonham-Carter Charitable Trust and The Seven Pillars of Wisdom Trust (both United Kingdom) as well as by the generous private donations of John Fraser and particularly M. Ferguson Smith, to all of whom we extend our sincere thanks.*

The members of the large team during the Oinoanda campaign were: M. Bachmann, responsible for direction, construction research and the salvaging and storage of the Diogenes fragment; N. Koch, J. von Geymüller (both from KIT), U. Herrmann (TU Vienna), A. Zeitler, N. Diewald, V. Gneupel, B. Heberlein (all from FH Regensburg), E. Oktay and B. Ölçer (both from Mimar Sinan Üniversity), responsible for the detailed architectural documentation of the monuments of Oinoanda; M. F. Smith (whose first-hand knowledge of Oinoanda and the Diogenes inscription, acquired from many years' experience, once again proved an invaluable aid) and J. Hammerstaedt (University of Cologne), responsible for epigraphic research on the philosophical inscription; E. Bağcı and B. Hinzer (both from the University of Cologne) assisted in the documenting of the Diogenes inscription; E. Laufer (Vienna) and K. Berner (HTW Karlsruhe) continued work on the new topographic plan of Oinoanda and its environs; K. Berner, together with A. Dittrich and S. Waniorek (both from HTW Karlsruhe), documented the Diogenes fragments with the 3D scanner; In-Yong Song, G. Staab (both from the University of Cologne) and N. Milner (London) continued the epigraphic survey on the non-philosophical inscriptions in the wider urban area.

Res. 1 Oinoanda Hellenistik kent surunun belgelenmesi
Fig. 1 Documentation of the Hellenistic city wall of Oinoanda

oluşumunun kesit çizimleri yapılmıştır. Bu isimlendirme aslında, Esplanade'nin güneybatısında yer alan ve kentsel doku içine katılan yüksekçe oluşum tepe için kendi aramızda verdiğimiz addır. Adını M. F. Smith'ten esinlendiğimiz bu tepe zemin planına dahil edilmiştir. Sonuçta bu anıtlarla ilgili tüm mekânsal veriler derlenmiş durumdadır.

Bir önceki sene başlattığımız ve araziden felsefi içerikli yazıtların kaldırılmasına yönelik çalışma 2011 yılında genişleyerek devam etmiştir. Bazıları 500 kg.'a ulaşan ağırlıklarıyla elliden fazla büyük ebatlı parçanın önemli bir kısmı depoya raflara yerleştirilmiştir. İlginçtir ki, bu çalışma ve arazide yoğun yüzey araştırması yürüyüşü sırasında on beş yeni parça daha keşfedildi. Bunların arasında içerik olarak önemli felsefi yazıtlı büyük parçalar bulunmaktadır. Ayrıca 2011 yılında tekrar keşfedilen iki parçadan da söz etmek gerekir. YF 258 ve YF 269 eskiden Fransız ve Avusturya araştırma ekiplerince keşfedilmiş, ancak 19. yy.'dan bu yana bir daha görülmemişti. Kurtarma çalışmaları sırasında büyük parçaların her yönden taranmasını sağlayan lazer tarayıcı ile yoğun belgelemesi de yapılmıştır.

Felsefi içerikli olmayan yazıtlar arasında da çok önemli yeni bulgular yer alır: Örneğin, yazıtlı Hellenistik stel, eski hamamın inşa kitabesi ve Martin Tepesi'nin güneybatısındaki büyük kilisede ele geçen Bizans yazıt fragmanı (yazıt noları: YÇ 1270, YÇ 1261 ve YÇ 1267 A/B). Söz konusu bu yeni yazıtlarda Oinoanda'nın tarihinden önemli dönemlerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Kentsel alan ve hemen yakın çevresinde yoğun yüzey araştırmaları yaparak kent ve çevresinin yeni bir topografik haritasının hazırlanması çalışmaları devam etmiştir.

section of the Hellenistic city wall at the southern extremity of the urban area – one of the most significant polyorcetic monuments of Asia Minor – has thus been comprehensively documented (Fig. 1). Furthermore, section drawings were made of the building complexes of the Esplanade, the older baths and the rock formation known as Martin's Hill. This is an internal designation for the mound to the south-west of the Esplanade, a highly convenient feature that was integrated into the urban fabric. Named after M. F. Smith, the mound had already been documented in the ground plan. As a result, all the relevant spatial data relating to these monuments has now been compiled.

The task of recovering the fragments of the philosophical inscription from the terrain, begun last year, was continued on a wide scale in the 2011 campaign. The overwhelming portion of the big fragments, some weighing up to 500 kilograms – over 50 stone blocks in all – have now been moved to the depot and placed on the shelves. Remarkably this operation, as well as further intensive field walking, led to the discovery of 15 new finds, among which are several large fragments of the philosophical inscription bearing text of significant content. Two other fragments rediscovered in 2011 should also be mentioned. YF 258 and YF 269 were first found by the French and Austrian research teams, but had not been seen again since the 19th century. The salvage operation was accompanied by intensive documentation by laser scanner since it provided the opportunity to scan the large fragments from all sides.

As regards the non-philosophical inscriptions, there were also some highly significant new finds, e.g. a fragment of an inscribed Hellenistic stele, the building inscription of the older baths, and a Byzantine inscription fragment in the large church to the south-west of Martin's Hill. (The fragments in question are YÇ 1270, YÇ 1261 and YÇ 1267 A/B.) In these new fragments important epochs in Oinoanda's history are reflected epigraphically.

Lastly, extensive surface surveys were carried out in the urban area and its immediate surroundings with the aim of creating a new topographic map of the city and its environs. Much of the work had been done in previous campaigns. In 2011 only partial sections of the urban area remained to be surveyed. The plan of Oinoanda was extended by the addition of new data from three sites in the surrounding area. The "Apollo sanctuary' at the foot of the eastern flank of the acropolis mountain was surveyed. The name of the settlement Kemer Arası is probably derived from an 18th century Ottoman bridge that spanned the Xanthos River on two arches

Res. 2 Çokgen kulenin zemin planı
(Çizim: N. Koch ve J. v. Geymüller)

Fig. 2 Ground plan of the polygonal tower (Dwg. N. Koch and J. v. Geymüller)

İşin çoğu önceki sezonlarda gerçekleştirilmişti. Geçen yıla kentsel alanın küçük kısımları kalmıştı. Oinoanda planı çevredeki üç yerden yeni verilerle genişletildi. Akropol tepesinin doğu eteğindeki Apollon kutsal alanı incelendi. Kemer Arası yerleşmesi bu adını, muhtemelen 18. yy.'a ait ve Ksanthos Çayı'nı iki kemer ile aşan Osmanlı köprüsünden almış olmalıdır ve Türkçe bir mevkii adı olarak algılanmalıdır. Ancak, Geç Klasik Dönem yerleşmesi araştırmalarda tekrar tekrar ve hatalı şekilde bitişik ovadaki Termessos Minor yerleşimi ile özdeşleştirilmektedir. Son olarak, kentin güneyinde dağlık arazideki antik yolun bir parçası belgelenmiştir (İngilizlerin yüzey araştırmasında bu yolun bir parçası ve bir miltaşı görülmüştü). Tüm bu veriler Oinoanda coğrafi bilgi sisteminde 2008 yılında belgelenen su sistemi ile birlikte derlenecektir.

Binaların Belgelenmesi

Oinoanda'daki binaların belgelenmesi çalışmasında 2011 yılında kentin güneyindeki Hellenistik sur parçası üzerinde yoğunlaşıldı.

Öncelikle 2010 yılında yapılan lazer taramalara dayanarak sur duvarının zemin planı taş taş çizilmiştir. Bu süreçte anıtın özgün karakteristikleriyle ilgili yeni gözlemler yapılmıştır. Söz konusu bölüm güneydoğu-kuzeybatı yönde uzanan 65 m. uzunluğundaki kısımdır. Kuzeyde önemli yüksekliğe kadar ayakta duran beşgen bir kule yer alır; orta kısımda yuvarlak bir kuleye ait duvarlar, güneydoğu uçta ise kente güneyden ilk giriş noktası olarak yorumlanabilecek bir kapı yer alır. Bu

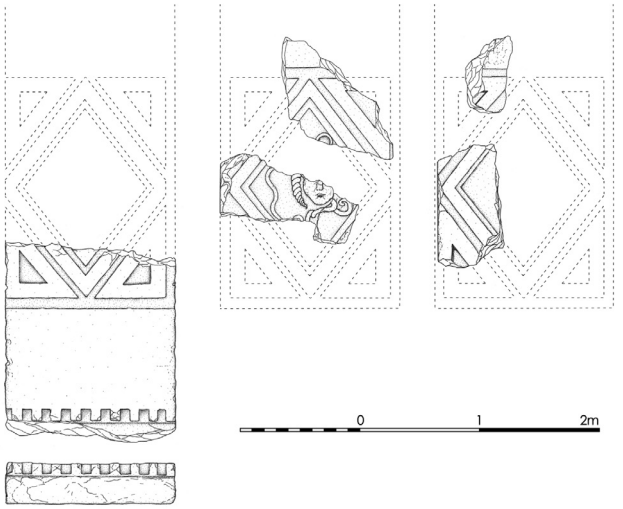
and is to be understood as a Turkish field name. However, in research, the late classical settlement is repeatedly and erroneously identified with the settlement, Termessos minor, in the adjacent plain. Finally, a section of an ancient street in mountainous territory south of the city was documented (This section of road and a milestone were observed here in the British survey.). These data will be compiled in the Oinoanda geographical information system along with the water supply system recorded topographically in 2008.

Documentation of Building Structures

In 2011 work on the documentation of Oinoanda's building structures concentrated on the section of the Hellenistic city wall south of the urban area.

First, on the basis of the terrestrial laser scans produced in 2010, the ground plan of the wall was drawn stone-by-stone. In the process many new observations relating to peculiar features of this polyorcetic monument were made. It consists of a section approximately 65 m. long, extending from the south-east to the north-west. In the north it incorporates a pentagonal tower that is preserved to a considerable height; in the middle it incorporates remains of the walls of a round tower and at the south-eastern end a portal that may be interpreted as the primary point of access to the city from the south. This observation is confirmed by the latest research into the urban morphology since this entrance portal appears to have found a continuation, further to the north, in a Roman arch significant in terms of urban layout.

The curtain walls, consistently about 2 m. thick, have an exterior face of carefully layered, pseudo-isodomic rusticated blocks and an inner face displaying polygonal masonry in which the jointing is no less exact. The polygonal blocks are mainly in rusticated form too, though in places they are smoothed. The towers follow the same principle inasmuch as the interior surfaces are constructed in the polygonal technique using smaller-format stones. In the documentation of the pentagonal tower it was possible to record exactly the shape and positioning of the loopholes – which differ greatly on account of defence technicalities (Fig. 2). In addition, the door openings were documented in detail including the means of securing them. On the south-facing exterior side of the tower, a niche cut into the stone and a dowel hole were observed on the coping. The niche was evidently used for the fastening of a cult object. It thus takes its place among a group of installations and inscriptions by means of which we have been able to establish, in recent years, that this wall of undressed blocks was the focus of special veneration (probably in

Res. 3 Ionik bir heroonun kasetli tavanına ait parçalar
Fig. 3 Fragments of the coffered ceiling of an Ionic heroon

gözlem, kent morfolojisi üzerine en son incelemelerle teyit edilmiştir. Çünkü bu giriş kapısının kuzeydeki devamında kent planı açısından önemli bir Roma kemeri bulunur.

Düzenli şekilde 2 m. kalınlığındaki perde duvarların dış yüzeyinde, özenli şekilde sıralanmış pseudo-isodomik rustik bloklar, iç yüzeyinde ise eklemlemenin daha az özenli olmadığı poligonal duvar örgüsü görülür. Çokgen bloklar da rustiktir fakat bazı yerlerde düzeltilmişlerdir. Kulelerde de iç yüzeydeki çokgen örgüde daha küçük taşlar kullanıldığı benzer çokgen örgü görülür. Beşgen kulenin, savunma teknolojisi açısından oldukça farklı olan mazgal deliklerinin biçimlerini ve konumlarını hassas şekilde belgelemek mümkün oldu (Res. 2). Kapı açıklıkları da onları sabitleme yöntemleri de dahil olmak üzere ayrıntılı şekilde belgelenmiştir. Kulenin dışa bakan güney cephesinde taşa açılmış bir niş ve nişin zemininde bir dübel yuvası yer alır. Bu nişin bir kült objesi yerleştirmek amaçlı olduğu açıktır. Böylece bu niş, son yıllarda bizlerin bu düzeltilmemiş taşlarla örülü duvarın özel bir tapınım yeri olduğu (özellikle İ.S. 2. yy.'da) ve bunun tek tanrılı bir kült olduğuna dair saptamalar yapmamıza yol açan döşem ve yazıt grubu içinde yerini aldı.

Duvarın – kuzeyde olduğu gibi burada da biçimsiz şekilde sonlanan – güneydoğu ucundaki kapı ilk kez tam olarak ölçülmüştür. 2,80 m.'lik genişliği ile kente güneyden erişimi sağlayan kapı olarak işlev görmüş olabilir.

Zemin planı çizildikten sonra, cephe ve kesitler yerüstü lazer tarama ve fotogrametri ile üretilebilir. İyi korunmuş haldeki beşgen kulenin belgelenmesi boylamasına ve enlemesine kesitler ve cephe çizimleriyle özellikle ayrıntılı gerçekleştirilmiştir.

the 2nd century AD.) and that a monotheistic cult was central to it.

The portal at the south-eastern end of the wall – which breaks off here abruptly as it does in the north– was measured exactly for the first time. With a width of 2.80 m. it can potentially have served as an entrance way to the city from the south.

Once the ground plan had been drawn, the elevations and sections of the walls could be produced with the aid of the terrestrial laser scan and photogrammetry. Documentation of the well-preserved pentagonal tower was particularly meticulous, with longitudinal and cross sections and several wall elevations being produced.

In the older thermal building, west of the Esplanade, several sections were drawn in order to document more precisely the complex of ruins which in places still stand to a considerable height. In the process we recorded all details pertaining to the affixing of the wall incrustations and to the technical installations of the thermal complex.

Sectional drawings of the Esplanade and of Martin's Hill were affected as part of the topographic documentation of the centre of the Hellenistic city and to clarify the spatial arrangement of the monuments. An important contribution was made here by numerous architectural members that were found in the collapsed debris of the south-east slope of Martin's Hill. Specifically they were pieces of a Doric entablature which could possibly have originated in the upper-storey order of the North Stoa after which, having been reused in another structure, they ended up at the place where they were found. A number of architectural members from a monumental Ionic edifice – also of limestone and mixed up with the Doric members among the collapse debris – may for their part have belonged to an impressive heroon which could have crowned the plateau-like rock outcrop on Martin's Hill, forming a highly prominent feature in the urban landscape (Fig. 3).

Lastly, work on the Byzantine church south-west of Martin's Hill was brought to a conclusion with the drawing of supplemental ground plans and sections, and the documentation of architectural members and details. (In the British grid system the church was designated Mm3 and was believed to be linked with the episcopacy of Oinoanda). The church is being examined from the construction history point of view in a masters thesis by A. Zeitler at the FH Regensburg.

Res. 4 2011 yılında toplanan Diogenes yazıtı parçaları, 2010 yılında inşa edilen depoda

Fig. 4 Storehouse erected in 2010 with Diogenes fragments collected in 2011

Esplanade'nin batısındaki eski termal yapıda, halen oldukça yüksek seviyede korunan kalıntıları ayrıntılı şekilde belgeleyebilmek için birkaç kesit de çizilmiştir. Bu süreçte duvar ve termal kompleksin teknik döşemleriyle ilgili tüm ayrıntılar kaydedilmiştir.

Esplanade'nin ve Martin Tepesi'nin kesit çizimleri, Hellenistik kent merkezinin topografyası vee anıtların mekânsal düzenlenmesini açıklığa kavuşturmak amacıyla yapılmıştır. Martin Tepesi'nin güneydoğu yamacındaki enkaz içinde ele geçen çok sayıda mimari parça çalışmalara büyük katkı sağlamıştır. Bu parçalar Kuzey Stoanın üst katının Dorik entablatürüne ait olup, başka bir yerde ikinci kullanımlarından sonra, bir şekilde buraya gelmiş olmalıdır. Yine, çökmüş yığınlar içinde Dorik unsurlarla birlikte bulunan ve anıtsal bir İonik yapıya ait çok sayıda kireçtaşı mimari parça aslında Martin Tepesi'ndeki plato benzeri kayalık alanı taçlandıran ve kentsel topografyada baskın bir yere sahip etkileyici bir heroona ait olabilir (Res. 3).

Martin Tepesi'nin güneybatısındaki Bizans kilisesi üzerindeki çalışmalar, tamamlayıcı zemin planları ve kesitlerin çizilmesi, mimari unsur ve ayrıntıların tesbiti ile tamamlanmıştır (İngiliz ekibin karelaj sisteminde bu kilise Mm3 olarak gösterilmiş ve Oinoanda'nın piskoposluğu ile ilintili olduğu düşünülmüştü). Söz konusu kilise FH Regensburg'da A. Zeitler tarafından bir yüksek lisans tezi çerçevesinde mimari tarih bağlamında incelenmektedir.

Diogenes Yazıtının Kurtarılması ve Belgelenmesi

2010 yılında depo binasının inşa edilmesi sonucu bu yıl yazıt fragmanlarını Fethiye Müzesi Müdürlüğü'nün

Salvaging and Documenting the Diogenes Inscription

After the erection of a depot building in 2010, this year we were able to proceed on a large scale with the task of retrieving fragments of the inscription from the site and storing them in the depot (Fig. 4). The authorization necessary for this work was obtained through a resolution by the office for the protection of historical monuments in Muğla and the insertion of an appropriate passage in this year's research permit. The salvaging of the fragments took place accordingly under the supervision of Fethiye Museum.

This proved to be an extremely difficult and laborious operation as the stones, some weighing up to 500 kilograms, had to be carried a distance of up to 300 m. with little mechanical assistance over fields of scree and very rugged terrain. Utmost care was required in view of the poor state of preservation of many fragments and the risk that the limestone might fracture. Nevertheless it was possible to recover over 50 big fragments of the inscription, with the result that now well over half of all known fragments are safely stored in the depot (Fig. 5). The fragments that remain on the terrain are in most cases adequately protected where they lie.

A certain number of fragments are firmly built into other structures, and extracting them could cause the partial destruction of those buildings, which mainly date from late antiquity. In one case, however, the decision was taken with the Fethiye Museum to retrieve fragments in this situation. The fragments in question had been reused as building blocks in the upper layer of the crepis of the South Portico and were uncovered during the British excavation in 1997. In 2011 they were carefully lifted out and removed to the depot. The fragments are YF 186, YF 187, YF 188 and YF 189. This brought to light three more pieces built into the step lying directly underneath. Since these lower slabs had projected northwards by about 30 cm. from beneath the upper step, they had been observed and examined during the British excavation. However, they could not be fully read. This now became possible. After being thoroughly documented, the fragments were carefully covered with fine earth and a layer of quarry-stones. These fragments are numbered YF 190, YF 191 and YF 192.

As a result of the salvage operation, work on the three-dimensional documentation of the philosophical inscription fragments by light line scanner was considerably speeded up. The pieces were first placed on a level surface outside the depot and examined from all sides, something that had been very hard to accomplish

Res. 5 2011 yılında toplanan parçalar, depoda
Fig. 5 Fragments collected in 2011 saved in the storehouse

denetiminde araziden kaldırıp depoya yerleştirmeye başlayabildik (Res. 4). Oldukça zorlu ve emek gerektiren bu işlemde, bazıları 500 kg. ağırlığa ulaşan taşları, zorlu ve döküntülü bir coğrafyada çok az mekanik destek ile 300 m.'lik bir mesafeye taşınacaktı. Çoğu parçanın kötü durumu ve kireçtaşının kolaylıkla çatlayabilmesi nedeniyle çok dikkatli olunması gerekiyordu. Yazıtın elliden fazla büyük parçasını kaldırmak mümkün oldu ve bilinen parçaların yarısından fazlası depoya yerleştirildi (Res. 5). Arazide kalan parçalar ise bulundukları yerde korunaklı haldedir.

Bir miktar parça da, Geç Antik Çağ'da başka yapıların duvarlarında devşirme olarak kullanılmıştır ve bunlar yerlerinden söküldüğünde söz konusu yapılar kısmen zarar görebilecekti. Ancak Fethiye Müzesi yetkilileriyle birlikte parçaların yerlerinden alınması kararı alındı. 1997 yılında İngiliz kazılarında Güney Portiko krepisinin üst tabakasında açığa çıkarılan YF 186, 187, 188 ve 189 numaralı parçalar 2011 yılı çalışmalarında dikkatlice yerlerinden kaldırılıp depoya yerleştirildiler. Blokların tam altlarında kullanılmış üç yeni parça daha açığa çıktı. Bunlar İngiliz araştırma ekibi tarafından saptanmış, incelenmiş, fakat tam okunamamışlardı. Tam olarak belgelenerek YF 190, YF 191 ve YF 192 numaraları verilen parçaların üzerine ince toprak ve ocak taşı serildi.

Kurtarma operasyonunun sonucunda tarayıcı kullanılarak yapılan üç boyutlu belgeleme işlemleri oldukça hız kazandı. Parçalar öncelikle deponun dışında düz bir zemine konularak her yönden ayrıntıyla incelendi. Sabitlenmiş tarayıcı ile taşların yazıtlı yüzleri yüksek çözünürlüklü tarandı; yazıtsız yüzleri elde tutulan bir tarayıcı ile tesbit edildi. Önceki yıllarda başarılı şekilde geliştirilen bu kombine yöntem sayesinde felsefi yazıtın erişilebilen tüm parçaları artık belgelenmiş durumdadır.

among the collapsed debris. In addition to the stationary light line scanner used to record the side bearing the inscription in high resolution, a hand-held scanner was employed in the documentation of the uninscribed sides of the stones. Thanks to this combined approach, adopted with successful results in the previous year, nearly all of the accessible fragments of the philosophical inscription have now been documented. This means that this exceptionally important part of the Oinoanda project is nearing completion.

During this retrieval operation as well as further intensive field walking, an impressive number of fragments of the Diogenes inscription were newly discovered in 2011 (Fig. 6). Among the 15 new finds are numerous small fragments with truncated words but also some large fragments, one of which bears text in several columns. (This fragment YF 256 was discovered by G. Staab on the Esplanade just a few metres to the east of the depot.) Lastly we can report the gratifying rediscovery of three small fragments which were registered in 1972 as splinters of a larger block but had been missing ever since (These fragments of block YF 080/A are numbered YF 080/B, YF 080/C and YF 080/D and were found by J. Hammerstaedt. Another small fragment YF 050, found in 1973 but not seen since, was rediscovered in 2011 by N. Koch.).

Non-philosophical Inscription Finds WResulting from Surface Surveys

During the epigraphic survey, which once again took in broad sections of the urban area, significant new finds came to light, as mentioned above. Most noteworthy is a large plaque found by I.-Y. Song amid collapsed debris immediately to the north of the north-west corner of the thermal building that can be interpreted as the building inscription of the older bath complex. This building was designated M1 1 in the British research project in the grid system then in use, and it was dated to the Flavian Imperial period, a supposition that can now be confirmed. The plaque carries a dedication to Vespasian, Titus and Domitian on the occasion of the ceremonial inauguration of the bathhouse and surrounding amenities by the Lycian governor Firmus. The dedication can be dated to A.D. 73 (The inscription will be processed and presented by N. Milner). Thus the older baths, now verified by inscription, may be numbered among a series of notable building projects which introduced the Roman bathing culture to Lycia. The baths and aqueduct (Delikkemer) in Patara and in Balboura can also be mentioned in this connection.

Yani, Oinoanda projesinin bu önemli ayağı sona yaklaşmaktadır.

Kurtarma çalışmaları ve arazide yoğun yürüyüşlü incelemeler sırasında 2011 yılında Diogenes yazıtına ait yeni fragmanlar keşfedilmiştir (Res. 6). Söz konusu on beş yeni buluntu arasında çoğu kesilmiş kelimeli küçük parçalar bulunduğu gibi, G. Staab tarafından deponun birkaç metre uzağında saptanan (YF 256) ve üzerinde birkaç sütun halinde metin yer alan örnek gibi büyük parçalar da vardır. Daha büyük bir bloğun parçaları olarak 1972 yılında saptanan fakat o günden bu yana yitik olan üç parçanın yeniden keşfi bizi mutlu etmiştir (YF 080/A bloğuna ait olup J. Hammerstaedt tarafından bulunan bu parçalar YF 080/B, YF 080/C ve YF 080/D şeklinde adlandırılmıştır. Bir başka küçük fragman YF 050 de, 1973 yılında saptanmış fakat bir daha görülmemiş iken 2011 yılında N. Koch tarafından yeniden keşfedilmiştir).

Res. 6 2011 yılında yeni keşfedilen Diogenes yazıtı parçaları

Fig. 6 Examples of the 2011 newly discovered Diogenes fragments

Yüzey Araştırmalarında Saptanan Felsefe Dışı Yazıt Buluntuları

Kentsel alanın geniş kısımlarında sürdürülen epigrafya yüzey araştırmalarında ulaşılan yeni sonuçlardan en önemlisi, termal yapının kuzeybatı köşesinin hemen yanı başındaki enkaz içinde I.-Y. Song tarafından bulunan ve eski hamam kompleksinin inşa kitabesi olarak değerlendirilebilecek büyük levhadır. İngilizlerin araştırma projesinde M1 1 olarak adlandırılan bu yapının Flaviuslar dönemine tarihlenmesi artık teyit edilmiştir. Levha üzerindeki yazıtta Lykia Valisi Firmus tarafından hamamın ve müştemilatının törenle açılışı sebebiyle Vespasianus, Titus ve Domitianus'a ithaf yer alır. İthafın tarihi İ.S. 73 yılına verilebilir (Yazıt N. Milner tarafından incelenip sunulacaktır). Dolayısıyla, artık bir yazıtla doğrulandığı üzere eski hamam, Lykia'ya Roma yıkanma kültürünü getiren önemli bina projeleri dizisine dahil edilebilir. Patara ve Balboura'daki hamam ve sukemerleri (Delikkemer) de bu bağlamda zikredilebilir.

Aynı zamanda, bu yazıttan bu inşa projesine yerel olarak nasıl bir önem atfedildiğini de öğreniyoruz. Bu bina sayesinde Esplanade'nin batısındaki alanın statüsü önemli şekilde yükselmiştir.

Felsefe dışı yeni buluntular arasında, yukarıda sözü edilen Hellenistik stel fragmanı ve Bizans kilisesindeki yazıtlı bloklar haricinde, Artemis'e ithaf içeren bir stel fragmanı (YÇ 1244/A) ve Letoon'dan bir adak sunağı (YÇ 1259) sayılabilir. Bu yeni buluntuların üçü, Esplanade'deki çok kırılgan haldeki büyük onurlandırma kaidesine (YÇ 1001) ait sekiz parça ile birlikte yeni depoya taşınmıştır.

At the same time the inscription shows what importance was attached locally to this particular building project. It significantly enhanced the status of the area west of the Esplanade.

Among other non-philosophical new finds, apart from the above-mentioned Hellenistic stele fragment and the inscribed blocks from the Byzantine church, there was also a stele fragment with a dedication to Artemis (YÇ 1244/A) and a votive altar from the letoon (YÇ 1259). Three of these new finds were moved to the depot along with eight fragments of a large and extremely fragile honorary base (YÇ 1001) from the Esplanade.

In addition to the inscription finds, the survey yielded a number of new discoveries of architectural members and necropolis finds. Particularly worthy of note is a portion – surviving in large fragments – of the lid of an ostothek made of limestone.

Work on the Topographic Plan of Oinoanda

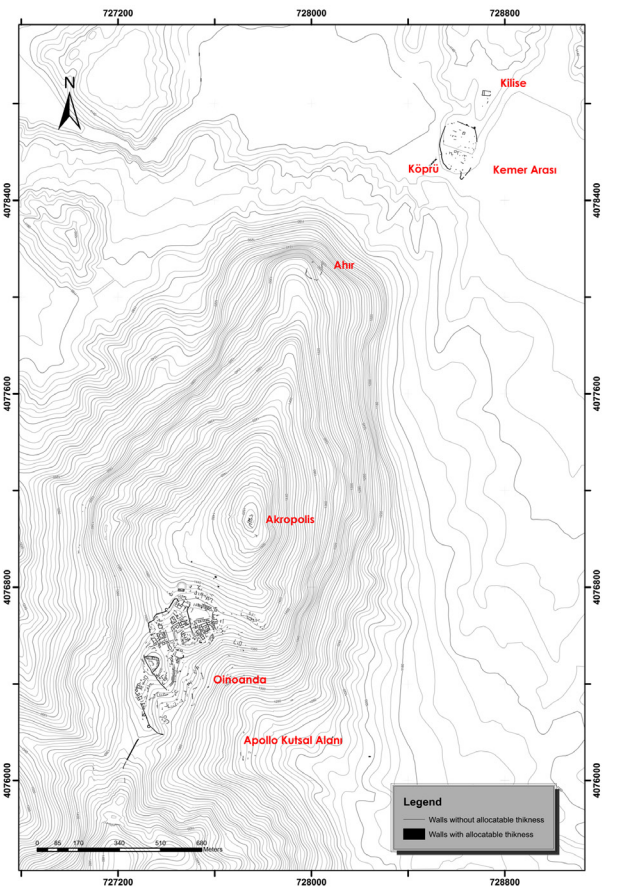
Substantial progress was also made in mapping the city and its environs. In the 2011 campaign, attention focused on building structures and spatial structuring of the urban topography. Some interesting observations are worth mentioning here. For instance, two intersecting principal axes in the urban area were defined. It appears furthermore that this intersection was retained with minor modifications in post-antiquity occupation phases of the city.

In the immediate surroundings of Oinoanda, where the "Apollo sanctuary" and neighbouring graves were investigated using geophysical methods the previous

Res. 7 Kemer Arası'ndan bir mimari eleman

Fig. 7 Architectural member of the serliana in Kemer Arası

Res. 8
Oinoanda ve çevresinin yeni topografik planı (Çizim: K. Berner)

Fig. 8
New topographic plan of Oinoanda and its surroundings (Dwg. K. Berner)

Yazıtların yanı sıra yüzey araştırmaları sırasında çok sayıda mimari eleman ve nekropol buluntusu da tespit edilmiştir. Bunların arasında özellikle büyük parçalar halinde günümüze ulaşan kireçtaşı bir ostothek kapağı parçası sayılabilir.

Oinoanda Topografik Planı Çalışmaları

Kent ve çevresinin haritasının hazırlanma çalışmalarında büyük aşama kaydedilmiş olup 2011 yılında dikkatimizi binalara ve kentsel topografyanın mekânsal yapılanmasına yoğunlaştırdık. Bazı ilginç gözlemler burada sözedilmeye değerdir. Örneğin, kentsel alandaki birbiriyle kesişen iki ana aks belirlenmiştir. Üstelik kavşak alanı kentin Antik Çağ sonrası evrelerinde de küçük değişikliklerle varlığını sürdürmüşe benziyor.

Bir önceki yıl Apollon kutsal alanı ve bitişiğindeki mezarların jeofizik yöntemlerle incelendiği yakın çevrede 2011 yılı çalışmaları özellikle Kemer Arası denilen alanda yoğunlaştı. Burada Ksanthos Çayı'nın doğu yakasında hafifçe yüksek bir plato üzerinde yer alan kalıntılar başlıca Geç Klasik ve Bizans dönemine aittir. 2010 yılındaki yüzey araştırmasında İ.S. 3. yy.'dan önceye giden keramik buluntusu saptanmamıştı. Ancak çok

year, it was above all the site known as Kemer Arası that was the focus of exploration work in 2011. The ruins lie on the east bank of the Xanthos on a slightly elevated plateau and consist in the main of late classical and Byzantine settlement remains. In a surface survey in 2010, no pottery was found that dates further back than the 3rd century A.D. However, a great deal of sigillata was observed. A defensive ring wall studded with towers and exploiting the steep cliffs over the Xanthos, particularly to the south and west, can still be made out clearly. The modern highway between Fethiye and Antalya via Korkuteli cuts a wide swathe through the terrain, greatly to the detriment of the archaeological site. A section to the north of the urban area is thus cut off from the settlement proper. In that section lie the remains of a Roman temple and an early Christian basilica of considerable size. The giant architectural members of the temple can be reconstructed as a serliana (Fig. 7). The central architrave of this triaxial facade was arch-shaped. The arch was evidently set in a triangular pediment whose architectural members are also to be found scattered around the site. On the over 3 m. long architrave units, traces of an erased building inscription were identified. Squeeze copies were taken

sayıda sigillata gözlenmişti. Kulelerle desteklenmiş ve Ksanthos'a bakan dik yamaçları kullanan savunma amaçlı çevre duvarı halen açıkça seçilmektedir. Antalya-Fethiye arasında Korkuteli üzerinden geçen karayolu geniş bin bant halinde uzanarak arkeolojik alanı kesmiştir. Böylece kentsel alanın, içinde bir Roma Dönemi tapınağı ve önemli büyüklükte Erken Hıristiyan kilisesine ait kalıntıların yer aldığı kuzeydeki bir parçası kesilmiştir. Tapınağın devasa mimari elemanları serliana biçiminde düzenlenmiştir (Res. 7). Üç akslı cephenin merkezi arşitravı kemer şeklindeydi. Üç metreden daha uzun arşitrav blokları üzerinde silinmiş inşa kitabesi izleri vardır. Estampajı alınan yazıt üzerindeki çalışmalar G. Staab tarafından yapılacaktır.

Bu çalışmalar sayesinde, yüzey araştırmamızın temel parçası olan kentin nasıl geliştiği ve fiziksel ortama nasıl dahil olduğu sorularını irdelemek için yeni bir baz elde edilmiştir (Res. 8).

from the inscription and will be processed and presented by G. Staab.

By means of this work a new basis has been created for investigations into how the city developed and how it was embedded in the physical environment, questions that form an essential part of the survey project (Fig. 8).

Sillyon ve Çevresi Yüzey Araştırması 2011

Surveys in and around Sillyon in 2011

Elif ÖZER – Murat TAŞKIRAN

Sillyon antik kenti ve çevresi yüzey araştırmasının üçüncü çalışma sezonu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) biriminin maddi katkılarıyla 2011 yılında gerçekleştirilmiştir*.

2011 sezonunda kent planının çıkartılması ve yapıların tespiti hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda tüm yapılar ve nekropol Total Station, nivo, GPS yardımıyla çizilmiştir. Kentte kronolojik olarak yapılaşma, Hellenistik Dönem'den Osmanlı Dönemi içine kadar aralıksız sürmektedir. Devam etmekte olan araştırma ve kütüphane çalışmasının ardından tüm veriler değerlendirilerek, bilgisayar ortamında birleştirilecek ve kent haritası son haline getirilecektir. Ayrıca Sillyon'da gözlemlenen dönemler ayrı ayrı tabakalar halinde haritalaştırılacak ve görülebilen tüm mimari gelişim/değişim ayrıntılarıyla belgelenmiş olacaktır. Kent haritasını çıkartmaya yönelik çalışmalara geçen yıl başlanılmıştır. Bu çalışmalarda akropolisin güneyinde bulunan Tiyatro (Sil10/84), Odeon ? (Sil10/85), Tapınak (Sil10/102), 40 adet Sarnıç (?) ve bazı sivil mimari özelliği gösteren yapılar ile kentin batı yamacında bulunan envanter no.'lu Hellenistik Kule (Sil09/54) ve bazı mezarlar Total Station ile kayıt altına alınmıştır.

Akropolisteki çalışmalar 2010 yılında yarım kalan yerden yani akropolisin doğusundan başlatıldı ve alandaki sur duvarları ile yapı ve yapı komplekslerinde ölçümleme sürdürüldü. Bu alanda bulunan ve mimari özellikleri

* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimine, Belek Belediye Başkanı Sayın Yusuf Mecek ve Başkan yardımcısı Sayın F. Yılmaz'a tüm yardımlarından ötürü en içten teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Ayrıca Serik Kaymakamı Sayın Ahmet Ümit'e ve bakanlık temsilcimiz H. Türkmen'e teşekkür ederiz. Son olarak vefakâr öğrencilerimiz S. Morkoç ile D. Peçen'e teşekkürlerimizi sunarız.

*The third campaign of surveys in and around the ancient city of Sillyon was conducted with the permission granted by the Ministry of Culture and Tourism's General Directorate of Cultural Heritage and Museums and with the financial support of Pamukkale University's Scientific Research Projects Unit (BAP).**

The goals of the 2011 campaign were to draw the city map and identification of the structures. For this purpose, all the structures and the necropolis were drawn to scale using Total Station, Nivo and GPS. Chronologically the settlement was inhabited uninterruptedly from the Hellenistic period into the Ottoman period. Following the completion of the ongoing research and library work, all the data will be evaluated and integrated digitally, and the city map will be finalized. In addition, the time periods observed in Sillyon will be mapped separately, and all the architectural development/change will be recorded in detail. Work for the city map was initiated in the previous campaign. Documentation with Total Station of the theatre (Sil10/84) on the south side of the acropolis, odeon (?) (Sil10/85), temple (Sil10/102), forty cisterns (?) and some buildings seemingly with civic functions as well as the Hellenistic Tower (Sil09/54) and some graves was accomplished.

The work at the acropolis was resumed where it had stopped in 2010 on the east side and measurements were taken on the fortifications, buildings and building complexes. Drawings of a building complex in this area, which we believe to date to the Roman period based on

* *Our thanks are due to the Ministry of Culture and Tourism's General Directorate of Cultural Heritage and Museums, Pamukkale University's Scientific Research Projects (BAP) Unit, Mr. Yusuf Mecek the mayor of Belek and his deputy Mr. F. Yılmaz, for all their help and support. Furthermore, we would like to express our gratitude to Mr. Ahmet Ümit, the kaymakam of Serik and the state representative H. Türkmen as well as our self-sacrificing students S. Morkoç and D. Peçen.*

Res. 1 Armudi formlu sarnıç
Fig. 1 Pear-shaped cistern

Res. 2 Akropolisin güney doğusundaki geçiş ve merdivenler
Fig. 2 Gateway and steps on the southeast side of the acropolis

nedeniyle Roma Dönemi'ne tarihlenmesi gerektiği düşünülen yapı kompleksinin çizimleri tamamlandı. Yıkıldığı için detayları anlaşılamayan yapının sağlam kalan duvarları yerel kesme taştan isodomik örgü tekniğinde örülmüştür. Geç dönemde çeşitli eklemeler yapılmıştır. Bu kompleksin hemen güney doğusunda yer alan yuvarlak planlı kule yapısı çizilmiş; alandaki armudi formlu ve üzeri kapaklı, derinlikleri 1 ile 2 m. arasında değişen sarnıçlar tespit edilmiş ve tamamı belgelenmiştir (Res. 1).

Güneyinden başlayarak akropolisi çevreleyen ve güney batıda biten surların çizimi bitirilmiştir. Bu sur yapılarının Geç Dönem (Bizans) özellikleri gösterdiği anlaşılmaktadır. Akropolisin yerleştiği alan bütünüyle kayalıktır ve uzaktan bakıldığında tam tahkimatlı bir kaleyi andırır. Bu doğal savunma sağlayan ana kayalardan da yararlanılarak, savunulması zor olan noktalar yüksek duvarlarla çevrilmiş ve takip edilen alanlarda ise kayalık yüzey oyularak veya düzeltilerek sur oluşturulmuştur. Akropolisin güney suru üzerinde bir giriş tespit edilmiş, buradan aşağıya doğru inen bir merdivenin (Res. 2) varlığı gözlemlenmiştir. Akropolisin batı kısmındaki surun Roma Dönemi özelliği gösteren bir temel üzerinde yükseltildiği anlaşılmaktadır. Yine akropolis kuzeyden girişi sağlayan yolun üzerinde Roma Dönemi'ne ait iki kanadında kule olan, isodomik duvar tekniği ile örülmüş tek girişli bir kapı yer almaktadır (Res. 3). Bundan da yola çıkarak Roma Dönemi'nde de akropolisin güçlü bir tahkimat sistemine sahip olduğu önerilebilir. Akropolisin doğusunda, buradaki sur duvarlarının hemen batısında, surdan bağımsız yuvarlak planlı, yerel kesme ve çokgen taşlarla örülmüş kule yer almaktadır. Kulenin duvarları çatı bölümüne kadar sağlam olup, savunma amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapı çizilerek kent planına aktarılmıştır.

Akropolisin kuzey doğu kanadından başlayarak güneybatısına kadar devam eden alanda sivil mimari örnekleri yer almaktadır. Bu mekânların, mimari özelliklerden

its architectural features, were completed. The building, in ruins today, displays isodomic masonry with cut blocks of local stone. Various additions were made in later periods. The round tower southeast of this building was drawn to scale. Lidded cisterns with pear-like shape reaching a depth of 1-2 m. were identified and documented (Fig. 1).

The drawing of the fortifications encircling the acropolis starting on the south and terminating at southwest was completed. These fortifications display features of Late Antiquity (Byzantine). The acropolis area is entirely rocky and gives the impression of a wholly fortified fortress. Upon this natural rocky terrain high walls were built where defence was difficult. As far as can be traced, the walls were formed by cutting or levelling the rocks. A gate has been identified on the southern fortifications of the acropolis, and stairs lead down from there (Fig. 2). The fortification on the west rises on Roman period foundation. On the road that provides access to the acropolis on the north is a gate with a single entranceway built with isodomic masonry and flanked with a tower on either side (Fig. 3). Based on this evidence it is apparent that the acropolis was strongly fortified in the Roman period.

There is a round tower built with local cut and polygonal stones standing independent of the fortifications just to the west of the east wall. Its walls stand intact up to the roof level, and it is understood to have served defensive purposes. Drawings of it were made, and it was marked in the city map.

There are buildings with a civic function in the area that starts from the northeast wing of the acropolis and extends to the southwest. Their architectural features suggest a domestic function. Rocky areas were levelled to create rooms. Houses with multiple rooms placed side by side in conformity with the terrain contain cisterns (Fig. 4). Between the rooms are alleys reaching a

Res. 3
Roma Dönemi kapısı ve rampalı yol
Fig. 3 Roman gate and ramped road

Res. 4 Sivil mimari örnekleri, akropolisin kuzeyi
Fig. 4 Examples of civic architecture in the north side of acropolis

dolayı konut olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Kayalık alanlar oyulup düzleştirilerek mekânlar oluşturmuştur. Yan yana dizilmiş ve araziye uydurulmuş birden fazla odalı olan konutların (Res. 4) içinde sarnıçlar yer almaktadır. Mekânların arasında bazı yerlerde 2 m.'ye kadar genişleyen sokaklar vardır. Bu sokaklar üzerinde ortak yaşamın birer göstergesi olan sarnıçlar yer almaktadır.

Akropolisin kuzey ve kuzeybatısındaki sur duvarlarında, stoa ve önündeki ana kayadan oyularak işlenmiş stoa ile bağlantılı olması muhtemel mekânlarda ve mescit yapısında ölçüm ve detaylı tanım çalışmaları gerçekleştirildi. Anakayadan oyulan yan yana dizilmiş mekânların girişleri batı yönünde düzenlenmiştir. Bazı mekânların arka ve yan duvarlarında hatıl yuvaları bellidir. Bazılarında da giriş kısmının kuzey ve güney duvarlarına nişler işlenmiştir.

Akropolisin merkezi bir noktasında yer alan olasılıkla geç döneme ait Kale, bunun hemen doğusunda bulunan, üç tarafı çatı kısmına kadar korunmuş tonozlu bir yapı ile önündeki farklı pencereleriyle dikkati çeken bir diğer yapı ve bunların güneyinde konumlanan kilisenin (Sil11/05) çizimleri yapılarak kent planına aktarılmıştır. Geç dönem kalesinin yerel kesme taşlarla inşa edilmiş kuzey, doğu ve güney duvarları çatı seviyesine kadar korunmuştur. Bazı noktalarda devşirme taş kullanılmış, harç yardımıyla güçlendirilmiştir. Üzerindeki kazamatlar ve geçişlerden savunma amaçlı yapıldığı belli olmaktadır (Res. 5). Kalenin doğusunda yerel kesme taştan inşa edilmiş, doğu, kuzey ve batı duvarları çatı kısmına kadar koruna gelmiş ve tonozlu bir çatı sistemine sahip

width of 2 m. at places. In these alleys there are cisterns that serve as indicators of everyday life.

Measurements were taken and detailed descriptions made for the north and northwest fortifications of the acropolis as well as for the stoa, the rooms cut into the rock in front of the stoa (which should be related with it) and the masjid. The row of rooms cut into the bedrock has the doorways on the west side. Some rooms have traces of relieving beams in their lateral and back walls, while some have niches in their north and south walls flanking the doorway.

The castle standing at a central point of the acropolis probably dates to the late period. A vaulted structure is located just east of the castle and still stands to its roof level on three sides. Another structure with curious windows located just before it as well as the church (Sil11/05) located to their south were drawn to scale and marked in the city map.

The north, east and south walls of the castle were built with cut blocks of local stone and are preserved to the roof level. At some points there are reused stones reinforced with mortar. The casemates and gates on it reveal its defensive purpose (Fig. 5). Another structure built with local cut stones is found in the eastern part of the castle; its east, north and west walls are preserved to the roof level and it is understood to have had a vaulted superstructure. This building too has casemate-type windows (Fig. 6).

To the south of the vaulted structure is another building of which only one wall has survived. The lintel of the doorway on the wall is decorated with "ears" that resemble the volutes of Ionic capitals. Above the door, on the left are two windows while there is a small doorway to its east. There is an inscription on the interior sides of the

Res. 5 Kale üzerindeki kazamatlar
Fig. 5 Casemates in the castle

Res. 6 Çatıya kadar korunagelmiş yapının pencere sitemi
Fig. 6 Window system of the building standing to roof level

olduğu anlaşılan bir diğer yapı yer almaktadır. Bu yapıda da kazamat şeklinde pencereler görülmektedir (Res. 6). Tonozlu yapının hemen güneyinde sadece bir duvarı sağlam kalabilmiş bir yapı görülmektedir. Duvar üzerindeki kapının lento kısmında Ion başlığı şeklinde kapı kulakları görülmektedir. Kapının üst seviyesinde solda iki adet pencere, doğusunda ise ikinci bir küçük kapı vardır. İşlemeli kapının iç kısımlarında yazıt yer almaktadır. Kapı süsü ve duvar örgü şeklinden yola çıkarak yapının Hellenistik Dönem'de inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Kentin batı yamacındaki yapı ve yapı komplekslerinde detaylı tanım ve ölçüm çalışmaları sürdürüldü. Bu kısımda yer alan ve Roma Dönemi'ne tarihlenen hamam yapısı (Sil09/53) (Res. 7) çizimleri bitirilerek kent planına eklendi. Yapı, kentin güneybatı yamacında bastiyonun (Sil11/09) güneybatısında, stadionun doğusunda ve yarım yuvarlak giriş kapısının kuzeybatısında konumlanmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan kompleks 5 odalı olup giriş kısmı güneydoğu tarafındadır. Ön tarafta, 3 kapılı giriş (tripylon) yer almaktadır. Ortadaki en geniş kapının üst yapısı kemerlidir. Hamamın güney batı ucunda yerel taşlarla isodomik duvar örgüsüyle inşa edilmiş bir girişi daha vardır. Mekânın içinde geç devir kullanımlarına yönelik izler vardır. Orta odaların birinde ana duvarlarda geç dönem harç izleri ile bu harç üzerine kazılmış haç motifi dikkati çekmektedir.

Hamam yapısının hemen güney doğusunda kente girişi sağlayan kent kapısı yer almaktadır. Yarım yuvarlak formda olan kapının tek girişi vardır. Kapının iki tarafında kare şeklinde kuleler yükselmektedir. Duvarlarında herhangi bir harç izine rastlanılmamıştır. Gösterdiği mimari özelliklerden dolayı Roma Dönemi'ne

decorated doorway. The décor on the doorway and masonry style suggest a date in the Hellenistic period.

Work for the detailed descriptions and measurements of buildings and complexes on the west slope continued. The drawings of the Roman baths (Sil09/53 and Fig. 7) in this area were completed and marked in the city map. The structure is located southwest of the bastion (Sil11/09), east of the stadium and northwest of the semi-circular gate. The complex with five rooms extends in the northwest-southeast direction and is accessed from the southeast. On the front side is a tripylon. There is another entrance built with isodomic masonry and local stones in the southwest corner. Traces inside point to its use in the later period. In one of the middle rooms is a cross motif engraved on plaster; the plaster of the main walls dates from a later period.

Just to the southeast of the baths is the city gate, which is semi-circular and has a single entranceway. It is flanked with square towers. No trace of mortar has been attested in the walls. Architectural features suggest a date in the Roman period. Drawings and detailed descriptions of it were completed, and it was marked on the city map.

Our fieldwork on the west slope has shown that the city had strong fortifications in the Hellenistic, Roman and Byzantine periods. This is clearly evidenced with the Hellenistic tower and the connected wall, the Roman bastion with the northeast-southwest walls located where the acropolis starts, and the Byzantine walls starting from where the bastion is and extending to the southwest past the outskirts of the city in the plains.

The Roman fortifications are comprised today of bastions, walls and the city gate on the walls. The bastions

tarihlenmesi gereken kent kapısının çizimleri bitirilmiş, detaylı tanımları yapılmış ve kent planına eklenmiştir.

Kentin batı yamacında yaptığımız arazi çalışmalarında kentin Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde güçlü bir savunma sistemine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen kule ve buna bağlı bağlı sur duvarı; akropolisin hemen başladığı alanda yer alan Roma Dönemi'ne ait bastiyon ile buna bağlı olarak kuzeydoğu-güneybatı yönlü sur duvarları; yine bastiyonun bulunduğu alandan başlayarak güneybatıya doğru devam eden ve kentin eteklerini aşarak ovada da izleri görülebilen Bizans Dönemi surları bunun en büyük kanıtıdır.

Roma Dönemi'ne tarihlenen tahkimat sistemi yukarıda da anlatıldığı üzere, bastionlar, sur duvarları ve surlar üzerinde yer alan kent kapısından oluşmaktadır. Bastiyon ve surlarda destekler (payandalar) kullanılarak sağlamlaştırma yoluna gidilmiştir. Surlar üzerinde kazamatlar görülmektedir. Bu alanlarda Bizans Dönemi'nde yeni surlar inşa edildiği gibi, Roma Dönemi yapılarının da onarıldığı ve bunlara çeşitli eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle bastiyon duvarının kuzeybatı duvarı yenilenmiş ve inşaatında farklı duvar tekniği kullanılmıştır.

Daha önceki çalışma dönemlerinde çizimlerini ve katalog çalışmalarını bitirdiğimiz nekropol kent planına eklenmiştir. Kentin hemen güneyinde bulunan ve kuzey güney yönünde yerleştirilmiş stadionda çalışmalara devam edilmiş, detaylı tanımları yapılarak kent planına yerleştirilmiştir. Çalışmalar sonrasında stadionun tek sphendoneli yapıldığı anlaşılmıştır. Yapının kuzey kanadına sphendonesi yerleştirilmiştir. Doğu kanadında oturma basamakları yamaca oturtulmuşken batıda ise tonozlar destek olarak kullanılmıştır.

Bastiyon, altındaki sur duvarlarının ölçüm çalışmaları sırasında, anakayaya oyulmuş bir kaya mezarı tespit edilmiştir (Sil11/07). Mezara 3 basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Giriş kısmı açıktır. Mezarın içinde ana kayaya birbirine bitişik olarak oyulmuş iki tekne vardır. Kapakları kayıptır. Olasılıkla bir aileye aittir.

Res. 7 Hamam, güneyden
Fig. 7 Baths, from the south

and walls are reinforced with buttresses; casemates are on the walls. In these areas new walls can be seen that were built in the Byzantine period, while Roman constructions were repaired or added on to. The northwest wall of the bastion was rebuilt with a different type of masonry.

The necropolis, whose drawing and cataloguing were completed in the previous campaigns, was marked on the city map. Work at the stadium, which extends in the north-south direction in the southern part of the city, continued; detailed descriptions were prepared and marked on the city map. Surveys have shown that the stadium has a single sphendone placed in the north wing. The rows of seats in the east wing rest on the hillside while those on the west wing rise on vaults.

In the course of measuring the fortifications under the bastion a rock tomb (Sil11/07) was found. Three steps lead to the tomb and the entrance is open. There are two basins hewn side by side from the bedrock and their lids are missing. This tomb most probably belonged to a family.

Termessos'taki Su Yapıları Araştırmaları 2011

Surveys on the Water Structures at Termessos in 2011

Mehmet KÜRKÇÜ

"Çağlar boyunca Termessos'un kentsel gelişimi ve bu bağlamda Su Sistemleri" konulu doktora tezi çalışmaları kapsamında 2010 yılında başlanan araştırmalara 2011 yılında da kış ve yaz dönemi olmak üzere yaklaşık 2 ay süre ile devam devam edilmiştir*.

Kış dönemi çalışma programı dahilinde kent ve çevresindeki yamaçlardan gelen yağmur sularının akış yönleri, sarnıçlara su toplamak amacıyla yapılmış olan sistemlerin incelenmesi, sel baskınlarına karşı alınan önlemler, atık su ve kanalizasyonların araştırılması planlanmış fakat bu dönem içerisinde düşen yağış miktarlarının çok az olması nedeniyle konuya yönelik çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu nedenle ören yerindeki araştırmalar sit alanının güneybatısına, baraj olabileceği düşünülen duvara yönlendirilmiş, inceleme, temizlik, fotoğraflama, ölçüm ve çizim işlemleri gerçekleştirmiştir (Res. 1). Uç kesimleri vadinin her iki yamacında bulunan kaya kütlelerine oyularak inşa edilen yapının toplam uzunluğu 34,18 m.'dir. Güneyindeki, içine oyularak yerleştirildiği kaya bloğunun üzerinde bulunan izlere göre toplam yüksekliği yaklaşık 9,84 m., genişliği ise 2,87 m.'dir. Yine güneyindeki içine oyulduğu anakayadan kuzeybatıya doğru 13.46 m. mesafede yaklaşık 30 derecelik bir açı oluşturarak kuzeye doğru yönelir. Bu köşenin, duvarın gerisinde toplanan suyun uyguladığı basıncı kırmak,

* Araştırmalarımı gerçekleştirebilmem için gereken izni sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Antalya Müzesi Müdürü M. Demirel'e, öneri ve çizimleri için Arkeolog-Topograf S. Aydal'a teşekkürlerimi sunarım. 2011 yılı çalışmaları Universite Paris-Sorbonne (Paris IV), CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) UMR 8167 Orient et Méditerranée, Centre Lenain de Tillemont, Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) ve E. Yılmaz tarafından desteklenmiştir. Başta tez danışmanım Madame N. de Chaisemartin olmak üzere araştırmalara destek olan kişi ve kurumlara, Bakanlık temsilcisi olarak görev alan Arkeolog Ü. Çınar'a, Arkeolog A. Akman'a, Arkeolog J. Kayahan'a, ören yeri görevlisi B. Buyruk ve M. Akkaşoğlu'na minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Within the frame of the author's doctoral thesis titled "The Urban Development of Termessos through the Ages and Water Systems in this Context" our fieldwork initiated in 2010 continued in 2011 for two months in two stages during the winter and summer.*

During the winter the plan was to identify the flow routes of rainwater in and around the city and to examine the systems designed not only to collect water in the cisterns but also for waste water and sewage. We also planned to look at the measures taken against flooding. However, due to low rainfall during that period our study was limited. Therefore, work concentrated in the southwest part of the site where a wall, thought to be from a dam, is located. Cleaning, examination, photography, measurements and drawings were made of it (Fig. 1). Both ends of the structure terminate in the rocks carved to hold them, and it measures 34.18 m. long. Based on the marks on the south rock mass, in which the wall rested, its height is estimated at 9.84 m. while its width is estimated to be 2.87 m. 13.46 m. northwest of the rock in which it rests in the south, the wall turns northward about 30 degrees. It is thought that this corner was created to decrease the pressure of the water collecting behind the wall. If this hypothesis can be verified

* *I would like to thank the General Directorate of Cultural Heritage and Museums for the permission for me to conduct research, Mr. M. Demirel, the director of Antalya Museum, and archaeologist-topographer S. Aydal for his proposals and drawings. The work in 2011 was supported by the Université Paris-Sorbonne (Paris IV), CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) UMR 8167 Orient et Méditerranée, Centre Lenain de Tillemont, Suna – İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) and E. Yılmaz. I would like to extend my gratitude to, above all, my advisor Madam N. de Chaisemartin, to all the individuals and institutions that have supported my work, archaeologist Ü. Çınar as state representative, archaeologist A. Akman, archaeologist J. Kayahan, and site officials B. Buyruk and M. Akkaşoğlu.*

Res. 1 Baraj, doğudan görünüm
Fig. 1 Dam, from the east

Res. 2 D. 38, sarnıç
Fig. 2 Cistern, D. 38

azaltmak gibi bir işlevi olduğu düşünülmektedir. İleri dönemlerde yapılacak sondajların bu düşüncemizi doğrulaması durumunda bahsi geçen yapı Antik Dönem barajları içerisinde en iyi korunanlardan biri olarak yerini alacaktır.

Güneybatı nekropolü ve orman gözetleme kulesinin kuzeyinde bulunan ve geçen dönemlerde kısmen incelenen sektörde çalışmalara devam edilmiş, çok sayıda ve farklı tiplerde sarnıçlar (Res. 2) bulunmuştur. Buradan sütunlu caddenin doğusuna kadar yapılan incelemelerde rastlanılan, kente ve Antalya Körfezi'ne hakim manzaraya sahip yapılar kentin varlıklı kişilerine ait konutlar olmalıdır. Genelde incelikli işçiliğe sahip duvarları olan bu yapılardan biri Anadolu'daki diğer antik kentlerde pek görülmeyen bir özelliğe sahiptir. Yapının dış kısmında, güney duvarında, bir pencere açıklığının batısında, üst kısımlara oyulmuş bir *aedicula* bulunmaktadır (Res. 3). İki adet sütun ve üzerinde yükselen kemerin çevrelediği bir niş, büyük bir dikdörtgen bloğun üst tarafına bulunduğu alan bloğun ve duvarın geri kalan kısmından daha özenli bir şekilde düzlenerek yerleştirilmiştir.

Yaz dönemindeki çalışmalarımızda aynı sektörde 2010 yılında gerçekleştirilen araştırmalarda bulunan kanalizasyon sistemlerine ilaveten yeni atık su sistemleri bulunmuştur (Res. 4). Bu kanalizasyon sistemleri ile sarnıç ve kuyuların ölçüm ve fotoğraflandırma çalışmaları da tamamlanmıştır. Bulunan kanalizasyon, kuyu ve sarnıçların koordinatları daha sonra plan üzerindeki yerlerini göstermek amacıyla GPS aracıyla saptanmış ve kayda geçirilmiştir.

Son dönem araştırmalarında kullanılan hassas GPS aletiyle yapılan değerlendirmeler sonucunda kentin daha önceden belirtilen ölçümlerden farklı olarak 900 ile 1150 m. yükseklikler arasında kurulduğu belirlenmiştir.

by sounding excavations in the future, then it will be one of the best-preserved ancient dams.

Surveys continued in the sector north of the forest watchtower and southwest necropolis, an area surveyed previously. Many cisterns of various types were identified (Fig. 2). The buildings located between this area and east of the colonnaded street that overlooks the city and the Gulf of Antalya should be the houses of the wealthy. One of these buildings had walls of fine workmanship with an unusual feature not well known from other ancient cities in Anatolia. On the south wall of the building's exterior west of a window is an aedicula on the upper part (Fig. 3). Flanked with two columns and a crowning arch on top, this niche had been carved carefully into the wall on top of a large rectangular block.

During the summer fieldwork we identified new waste water system elements that were in addition to those discovered in 2010 (Fig. 4). The measurements and drawings of these waste water systems as well as of cisterns and wells were completed. Their location coordinates were taken with GPS in order to mark them on the map.

With the use of very sensitive GPS equipment we observed that the city was established between an altitude of 900 and 1150 m., different from previously published values. These stated that the cistern at the highest point is located at 1144 m. while the one at the lowest point is at 909 m. altitude.

Our measurements showed that the difference in altitude between the parking lot and the retaining wall at the entrance of the city is 117 m. with the parking lot being at 909 m. and the retaining wall at 1026 m. The officials at the site have observed that waters flowing down between these two points disappear under the ground

Res. 3 Aedicula
Fig. 3 Aedicula

Res. 4 Su tahliye kanalı
Fig. 4 Drainage channel

Şu ana kadar bulunan sarnıçlardan en yüksekte olanı 1144 m.'de en aşağı seviyede olanı ise 909 m.'dedir.

Yaptığımız ölçümlerde, kentin girişindeki istinat duvarı ile otopark olarak kullanılan düzlenmiş alan arasında 117 m.'lik bir yükseklik farkı ortaya çıkmıştır (istinat duvarı denizden 1026 m. – otopark alanı 909 m. yüksekliktedir). Bu iki yer arasında bulunan yamaçlardan inen suların otopark olarak kullanılan düzlükteki tapınağa (N 7) ulaşmadan, hemen güneyindeki mimari bloklar seviyesinde toprak zeminin altına inip gözden kaybolduğu, orada var olduğu düşünülen kanallarla da daha aşağılara aktığı, şiddetli yağışlar esnasında kanalların yetersiz geldiği ve suyun toprak zeminin üstünden geçtiği antik kent görevlilerince gözlemlenmiştir. Suyolunun muhtemel güzergahı üzerinde, gözetleme deliği, *colluviarium,* olarak adlandırılan, üstü olası bir kazayı önlemek amacıyla büyük bir kaya bloğuyla örtülü, kare planlı, kesme bloklardan oluşan bir baca bulunmaktadır (Res. 5). Yukarıdan bakıldığında zemin seviyesi net olarak görülmemekte, dörtkenarı da boşlukta, havada asılı izlenimi vermektedir. İçine inildiğinde rögar olduğu söylenen yapının aslında Termessos'un en iyi durumdaki sarnıcı olduğu ortaya çıkmış, ölçüm ve fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. İçerisinde dört adet kemer bulunmaktadır. Kuzey kısmındaki boş alanda inşa edilmiş 2,38 m. yükseklikte ve uzunluğu yaklaşık 4 m. civarında kesme taşlardan örülme, işlevinin ne olduğunu araştırmalarımızın bu safhasında henüz bilemediğimiz bir duvar bulunmaktadır.

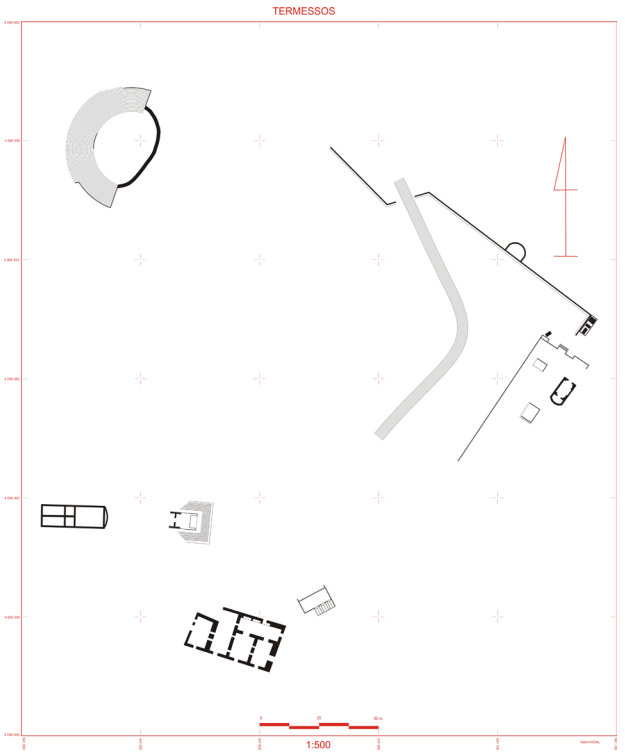
2010 yılı ilk dönem araştırmalarımız esnasında sarnıcın bulunduğu alanın yaklaşık 130 m. kadar batısında ağaçlar ve sık çalılarla çevrili, cavea ve duvarları erozyon nedeni ile yıkılmış bir yapıya rastlanmıştır. Daha sonra Antalya Arkeoloji Müzesi tarafından bitki temizliği yapılan cavea kalıntılarına sahip yapının yaz dönemi

before reaching the architectural blocks south of temple N7 by the parking lot. The waters possibly flow down channels thought to exist there; however, in times of heavy rainfalls these channels are insufficient for drainage so rainwater flows down on the surface. Along the possible route of the sewer is an observation/ventilation hole (colluviarium) concealed under a large mass of rock in order to prevent accidents (Fig. 5). Looking from above one cannot see its bottom, and it gives the impression as if it is suspended. After entering this so-called manhole, we discovered it to be the best-preserved cistern of Termessos. It measures about 4 m. long and 2.38 m. high. There are four arches inside as well as a wall of unclear function built with cut stones in the northern empty section. Finally, photographic documentation was carried out.

In the first stage of our fieldwork in 2010 we discovered a building about 130 m. west of the cistern. It is surrounded with trees and dense bushes, and its cavea and walls have fallen down due to erosion. After the vegetation was cleared by the Antalya Museum, measurements were then taken of the building. The plan of the sector in which it is located was prepared during the summer fieldwork (Fig. 6). The present condition of the cavea does not allow any accurate determination of the number of rows of seats. It is semi-circular and rests on the hillside facing southeast. Large rock masses have fallen down from the upper slopes – one in the centre of the orchestra and two in the southwest. As inferred from the evidence the first row of seats hewn from the bedrock was located about 2 m. above the orchestra level. Remains of an arc-shaped wall, mostly damaged, are visible encircling the orchestra. It reaches a height of 2.40 m. and a width of 1.70 m. near the analemma in the north (Fig. 7). An examination of the wall's remains

Res. 5
Sarnıç girişi
Fig. 5
Entrance to the cistern

Res. 6
Termessos, otoparkın bulunduğu alanın planı
Fig. 6
Termessos, plan of the area with the parking lot

araştırmaları sırasında ölçümleri alınmış ve dahil olduğu sektörün planı çıkarılmıştır (Res. 6). Caveanın bugünkü durumu, oturma sıralarının miktarını kesin olarak saptamamıza olanak vermemektedir. Yarım daire şeklinde, yamaca yaslanarak yönü güneydoğu istikametinde inşa edilmiştir. Orchestra üzerinde, orta kısımda bir adet, güneybatıda ise iki adet, caveanın yaslandığı yamaçtan kopup geldiği anlaşılan büyük kaya blokları bulunmaktadır. Oturma sıralarının yıkılan bloklarından görülebildiği kadarıyla caveanın orchestra kenarındaki anakayanın yontulmasıyla elde edilen ilk oturma sırasının yüksekliği yaklaşık 2 m. civarındadır. Zeminde orchestrayı çevreleyen ve kuzeyde analemmaya yakın yerlerde yine 2,40 m. yüksekliğe ve 1,70 m. genişliğe ulaşan, yay şeklinde ve büyük bölümü yıkılmış durumda bulunan bir duvarın kalıntıları görülmektedir (Res. 7). Duvardan geri kalanlar incelendiğinde, ihtiyaç duyulan alanı sağlamak ve yer kazanmak amacıyla düz bir çizgi halinde değil de kasıtlı olarak yay şeklinde yapıldığı düşünülebilir. Bu duvarın orta kısmı ile cavea arasındaki mesafe 24,58 m. ölçülmüştür. Orchestranın caveanın uç kısımları arasındaki genişliği 32,22 m. Caveanın yarım daire şeklindeki planı nedeniyle aynı doğrultu üzerinde bulunan analemma duvarlarının günümüze kalan kısımlarının arasındaki uzunluk ise (caveanın dış uçları) 53,02 m.'dir. Güney analemma yaklaşık 8,75 m. uzunluğundadır. Orchestrayı doğudan çevreleyen duvarın, analemma duvarlarının arasındaki hayali çizgiden açıklığı da 8,86 m.'dir.

Cavealı yapının kuzeybatı kesiminde yapılan temizlik neticesinde, tepenin güney eteklerindeki taş ocağı ortaya çıkmıştır.

suggests that it was built arc-shaped in order to make room deliberately. The distance between the centre of this wall and the cavea is 24.58 m. The orchestra's width between the extremities of the cavea is 32.33 m. The distance between the extremities of the analemma, i.e. the outer extremities of the cavea, is 53.02 m. The southern analemma is about 8.75 m. long. The distance of the wall encircling the orchestra and the imaginary line between the analemma walls is 8.86 m.

As a result of the cleaning work done northwest of the structure with cavea, a stone quarry was exposed at the south foot of the hill.

At the termination of the asphalt road that provides access to the site, we followed the double rows of columns sticking up above the ground. We identified a polygonal wall that extends in a southeast-northwest direction and encircles the area south of the northeast necropolis (Fig. 8). It is thought that this wall was partially pulled down when the asphalt road was built. Measurements and photographs were taken as much as the vegetation and earth deposits allowed. The height of the remaining parts reaches 4.09 m. On the northern side of the wall is a buttress built with cut stones and measuring 0.98 m. wide and 0.50 m. deep. Near its middle is an opening, possibly a doorway, 6.50 m. wide. East of this opening is a U-shaped podium adjoining the wall that is concealed under blocks fallen from the wall

Res. 7
Cavealı yapı kuzeyden görünümü

Fig. 7
Structure with cavea, from the north

Res. 8
Otopark alanının kuzeyindeki duvar

Fig. 8
Wall to the north of the parking lot

Kente ulaşımı sağlayan asfalt yolun bitiminde bulunan çift sıralı sütunların toprak üstünde kalan kısımlarının izlenmesi sonucu kuzeydoğu nekropolünün güneyinde, güneydoğu kuzeybatı istikametinde bulunan ve bu bölümü tamamen çevreleyen poligonal bir duvar tespit edilmiştir (Res. 8). Bu asfalt yolun yapımı esnasında kısmen yıkılıp yolun geçirildiği düşünülen bu duvar, toprak ve bitki örtüsünün imkan verdiğince ölçülmüş, çizim ve plan çalışmalarına başlanmıştır. Ayakta kalan kısımların yüksekliği 4,09 m.'ye ulaşmaktadır. Duvarın kuzeyinde genişliği 0,98 m derinliği ise 0,50 m. ölçülerinde kesme taşlardan örülü bir payanda bulunmaktadır. Duvarın orta kısımlarında 6,50 m. genişliğinde kapı olması muhtemel bir açıklık görülür. Bu açıklığın doğusunda duvarın üst kesiminden düşen blokların ve bitki örtüsünün altında U şeklinde, duvara bitişik olan bir podyum fark edilmektedir. Duvardan kuzeye uzunluğu 5,90 m., genişliği ise (duvar seviyesinde doğu-batı istikametinde) 3,60 m.'dir. Batı kısımda bulunan ve kısmen görünen blokların podyumun altında bulunan bir basamak olduğu düşünülmektedir. Aynı seviyelerde, duvarın güneyinde, çapları 0,70 m. ile 0,65 m., boyları 1,54 m. ile 1,93 m. arasında değişen çok sayıda sütun parçaları bulunmaktadır.

19. yy.'da kente uğrayan gezginlerin çizimlerinden anlaşıldığı kadarıyla; şimdiki otopark alanının güneydoğusunda bulunan ve D 1 diye adlandırılan sarnıç ve çevresinde bir takım değişiklikler saptanmıştır. Erozyon ve heyelan gibi nedenlerle buralara yığılan toprak, zemin seviyesinde yaklaşık 1 m.'lik bir kot farkı meydana getirmiştir.

Kuzeydoğu nekropolüne komşu olan bu alandaki kalıntıların çeşitliliği ve zenginliği, Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin kuzeyde bulunan savunma duvarlarının dışına taştığını göstermekte ve burada da yeni bir kent merkezi yaratıldığı izlenimini vermektedir. Bu alanda yer alan ve kısmen toprak altında bulunan sütunlar, iki adet sarnıç, kesin olarak işlevi bilinmeyen fakat

and from vegetation. It is 5.90 m. long northward from the wall and its width in the east-west direction due to the wall is 3.60 m. It is believed that blocks partly visible on the west belong to a step under the podium. At the same levels are numerous column fragments with a diameter of 0.65 to 0.70 m. and a length of 1.54 to 1.93 m.

As can be inferred from drawings published by the 19th-century travellers, changes have occurred on and around cistern D1 located southwest of the parking lot. Earth has been deposited here through erosion, and a landslide has created a difference of 1 m. in the ground level.

The variety and richness of the buildings in this area neighbouring the northeast necropolis show that the city extended beyond the city walls to the north in the Roman Imperial period. The impression is given that a new city centre was formed here. This hypothesis is further supported by the presence of half-buried columns, two cisterns and an arched structure of unknown function, possibly related with water because of the high-capacity cisterns located next to it and on the east and west slopes by it. The area also has the largest temple in the city, which was adorned with a propylon in order to honour Emperor Hadrian. To its south is a monumental fountain identified in the previous campaign and architectural blocks belonging to buildings of high quality. We hope to obtain clearer information regarding this part of the city after the vegetation is cleaned by Antalya Museum Directorate.

hemen yanında ve alanın doğu ve batı tarafındaki yamaçlarda bulunan yüksek kapasiteli diğer sarnıçlar nedeniyle suyla ilgisi olduğu düşünülen kemerli yapı, İmparator Hadrianus'u onurlandırmak için önüne anıtsal bir kapının eklendiği kentin en büyük tapınağı, güneyinde geçen dönem bulduğumuz anıtsal çeşme ve yine nitelikli yapılara ait çok sayıda mimari blok da bu düşüncemizi destekler görünmektedir.

Araştırmalarımıza başladığımız ilk dönemin en önemli buluntularından olan ve Anadolu'da hâlâ bir ilk ve tek olma özelliğine sahip tanrı Pan'a adanmış yapının (Pan Kutsal Alanı) ölçümleri tamamlanmış ve planı hazırlanmıştır. Yakın zamanda baraj ve caveali yapı gibi "Pan Kutsal Alanı" üzerine ayrıca bir inceleme planlanmaktadır.

One of the most important finds of the first campaign was the Pan Sanctuary, still unique in Anatolia, whose plan was measured and prepared. A separate publication is foreseen for the Pan Sanctuary similar to that for the dam and the structure with a cavea.

Tlos Epigrafya Araştırmaları 2011

Epigraphic Research in Tlos 2011

Martin ZIMMERMANN – Denise REITZENSTEIN

Münih Universitesi'nden M. Zimmermann 1999 yılından itibaren –yine aynı üniversiteden D. Reitzenstein'ın 2008'de katılımıyla– Tlos arkeolojik kampanyalarında epigrafya araştırmalarından sorumlu idi. Tlos epigrafya araştırmaları yakın zamanda Bordeaux Üniversitesi'nden J. des Courtils ve M. Zimmermann tarafından tesis edilen ve her iki ülkenin ulusal araştırma fonları ANR ve DFG tarafından önemli ölçüde finanse edilen Fransız-Alman araştırma işbirliği Xanthiaca'nın bir parçasıdır. Bu işbirliği ile Ksanthos vadisine odaklanan birkaç uluslararası proje bir araya getirilmektedir. Ancak epigrafya çalışmaları 2011 yılında kazı başkanının kararıyla beklenmedik şekilde sona erdirilmiştir. Bu durumda ne Tlos yazıtları korpusunu, ne de Xanthiaca'nın Tlos'taki yoğun araştırmadan kaynaklanan değerli bilgilerini tamamlamak mümkün olamayacaktır. Yine de Zimmermann ve Reitzenstein bugüne kadar keşfedilen Tlos yazıtlarını 2012 yılında öncelikle bir epigrafya raporu ve Tlos kentinin genel kentsel tarihi içeriğiyle ETAM (Viyana) dizisinde yayımlama hazırlıklarını sürdürmektedir. Aşağıda okuyacaklarınız Tlos'ta yakın zamanda ele geçen önemli epigrafya malzemesini sadece kısa şekilde ilk kez tanıtma amaçlıdır.

Tlos kenti, Lykia yarımadasının Toroslarda Kızılca Dağ'dan doğan Eşen Çayı (antik Ksanthos) vadisinin kuzeyinde konumlanmıştır. Yerleşim yeri olarak Tlos'un kökeni en geç İ.Ö. 2. binyıla kadar geri gitmektedir. Kentin tarihine ışık tutan epigrafya malzemesi ise Klasik dönemlere kadar uzanmaktadır. Bu yerleşim Likçe yazıtlarıyla zaten tanınıyordu; fakat son zamanlarda yeni ve ilginç Likçe ve Likçe-Eski Yunanca çift dilli yazıtlar keşfedildi. Bir kaya mezarında keşfedilen bir yazıt oldukça eski bir Yunanca olup Tlos'un Hellenleşmesine ve bunun tüm bölgeye etkisine işaret eden değerli bir kanıttır.

Yakın zamandan hayretler uyandıran bir epigrafik keşif ise Tlos tiyatrosunun arka duvarı yakınında antik döşeminde hâlâ yerinde duran yazıtlı bir sunak olup, Tlos'ta

For over a decade, between 1999 and 2011, M. Zimmermann (University of Munich), joined by D. Reitzenstein (University of Munich) in 2008, was head of the epigraphic research during the archaeological campaigns of Tlos. The epigraphic research of Tlos is perfectly embedded in the recently established French-German research cooperation "Xanthiaca", run by J. des Courtils (University of Bordeaux) and M. Zimmermann, and substantially sponsored both by the French and German national research foundations ANR and DFG. This cooperation brings together several international projects focussing on the Xanthos valley. The epigraphic work was terminated in 2011 by the decision of the head of excavations unexpectedly. With this termination, it will not be possible to complete the corpus of inscriptions from Tlos as well as the valuable impulses for "Xanthiaca" emanating from an exhaustive research in Tlos. Nevertheless, M. Zimmermann and D. Reitzenstein are currently preparing the Tloan inscriptions discovered so far for publication in the ETAM series (Vienna) scheduled for 2012 as a preliminary epigraphic report and a general urban history of Tlos. The following lines on this topic are meant to be a first notification on the remarkable epigraphic material recently found in Tlos.

The city of Tlos is situated on the Lycian peninsula in the north of a valley which is distinctively formed by the Xanthos River (Eşen Çayı) springing from the Taurus mountains at Kızılca Dağ. As a settlement site, Tlos's origin goes back to at least the 2nd millennium BC. The history of the city illuminated through the epigraphic material can be traced back to classical times. The site was already known for Lycian inscriptions, but lately new and interesting discoveries of Lycian and bilingual Lycian-Greek inscriptions have been made. An inscription found on a rock tomb displays a very ancient Greek language and is valuable evidence for the Hellenisation of Tlos and its impact on the whole region.

Res. / *Fig. 1*

Ptolemaioslar hükümdar kültü ile ilgilidir (Res. 1). Dolayısıyla bu anıt, Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemlerinde canlı bir tarihe sahip bu kentsel alandaki orijinal kontekstinde incelenebilecektir. 2011 yılı itibariyle büyük oranda kazılmış olan tiyatroda bilinmeyen yeni yazıtlar ortaya çıktı. Bu yeni epigrafik malzeme hem tiyatronun yayıma hazırlanan eserde belirlenen yeniden inşa tarihine, hem de Lykia'nın seçkin sınıflarının sosyal tarihine katkıda bulunacaktır. Lykia'nın Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemleri üst sınıflarına mensup çeşitli bireylerinin temsili, Rhodiapolisli varsıl Opramoas ailesini onurlandıran yazıtlar gibi iyi bilinen yazıtlar sayesinde kısıtlı bir kentsel alan ve anıtsal kontekstte artık ayrıntılı şekilde incelenebilir. Yakın zamanda 2007 ve 2010 yıllarındaki epigrafik keşiflerle Balbouralı T. Marcii ailesinin de tiyatro başta olmak üzere gymnasion ve tapınak alanı gibi çeşitli yapılarda Tlos'un bezenmesine katkıda bulunduğu anlaşılmıştır.

Balbouralı Marcii ailesi Kronos kültü ile ilgili önemli role sahiptir. Kroneia'da son yıllarda ele geçen kimi yazıtlardan Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu kültün önemi ortaya çıkmaktadır. 2007 yılında keşfedilen ve Kronos ile İmparator Commodus'a adanmış bir yazıtta imparator ile bu tanrı arasındaki yakın bağ saptanmıştır. Bu adamanın yer aldığı heykel ayağı, Kronos'tan söz eden diğer epigrafik malzemenin de ele geçtiği hamam enkazında bulunmuştur. Dolayısıyla, yukarı bitişikteki tapınak kalıntıları, açıkça aşağı düştüğü belli olan Kronos ile ilgili yazıtlara dayanarak Tlos Kronos Tapınağı olarak tanımlanabilir. Bu kültün Tlos'taki önde gelen yeri ve ilgili malzemenin mükemmel korunmuşluğu, hem Lykia'nın hem de genelde Anadolu'nun dinler tarihinin daha iyi anlaşılmasına giden yolu açacaktır. Ayrıca kült konularında Tlos tarihinin önemini vurgulamaktadır.

One of the most amazing recent epigraphic findings is the inscribed altar of the Ptolemaic ruler cult in Tlos still located at its ancient installation site close to the back walls of the Tloan theatre (Fig. 1). Thus the monument can be studied in its original urban context forming part of an area with a vivid history during Hellenistic and Imperial times. The theatre, nearly fully excavated in 2011, unearthed several unknown inscriptions. The new epigraphic evidence contributes not only to the reconstruction of the building history documented in the forthcoming collection but also fundamentally to the social history of the Lycian elite. The representation of different members from the upper class of Lycian Hellenistic-Imperial society within a limited urban area and monumental context can now be thoroughly studied through well-known inscriptions such as the honorary inscriptions for the well-off Opramoas of Rhodiapolis. It is also evidenced through a series of recent epigraphic findings during 2007 and 2010 showing the involvement of the Balbourean family of the T. Marcii in the ornamentation of Tlos, especially the theatre, but also in different other building such as the gymnasium and the temple site.

The Marcii of Balboura play an important role when looking at the cult of Cronus. There were several inscriptions found in recent years on the Croneia attesting the significance of the cult in Imperial times. An inscription discovered in 2007 and dedicated to Cronus and Commodus reveals the close relationship between the deity and the Roman emperor. The foot of the statue containing the dedication was discovered in the rubble of the baths among other recent epigraphic findings referring to Cronus. Therefore the adjoining remains of a temple could be identified as the Cronus temple of Tlos located on an upper area where the inscriptions related to Cronus had obviously tumbled down. The prominent role of this cult in Tlos and its excellent preservation in the material evidence is an important clue for a better understanding of the religious history not only for Lycia but for the whole of Asia Minor. It also illustrates the significance of Tloan history in cultic matters.

Beyond that, the baths of Tlos also provide epigraphic evidence referring to its own history. An honorary inscription for Ti. Claudius Ctesicles, found in 2007, introduces a Tloan imperial family formerly unknown to us in which at least three generations of family members held the important office of high priest of the Lycian league. Due to Ctesicles's funding of essential reconstructions on the baths, the building obviously served as a significant spot of representation where statues of the family had been erected. In addition to the situation in the theatre where mainly the Marcii from Balboura were

Bunun ötesinde Tlos hamamından yapının kendi tarihi ile ilgili yazıtlar da ele geçmiştir. 2007 yılında bulunan bir onurlandırma yazıtı, Lykia Birliği'nde en az üç nesil boyunca başrahip mevkiine sahip ve daha önce bilinmeyen Ti. Claudius Ctesicles ailesini bize tanıtmıştır. Hamamın yeniden inşasında Ctesicles'in yaptığı önemli finansman sayesinde hamam, aile bireylerinin heykellerinin teşhir edildiği bir yer haline gelmişti. Balbouralı Marcii ailesinin temsil edildiği tiyatroyu da düşününce Tloslu elitlerin temsil edildiği başka yerlerin varlığı gündeme geliyor. Yine hamamda 2009 yılında ele geçen bir başka yazıttan da, hamamı ihya eden Flavius Terentius Epidaurus adlı Geç Antik Dönem'den bir Lykia *hegemon*unun varlığını ilk kez öğreniyoruz.

Tlos'un stadion alanı ve buradaki kazılar da son yıllarda yeni epigrafik malzemenin ele geçtiği önemli alanlardan biridir. Bu alanda bulunan kireçtaşı bir blok üzerinde, yukarıda zikredilen çift dilli yazıtlardan biri saptanmıştır. Stadion çeşmesinde devşirme olarak kullanılan, üzerinde tunç heykel izi bulunan büyük ve bezemesiz bir taş üzerinde sadece "Caesar" yazılı olup söz konunu olan kişinin geç Cumhuriyet Dönemi'nin diktatörü olduğu, daha geç dönem imparatorlardan biri olmadığı düşünülmektedir. Bu taşın aslında yukarıda sözü edilen Ptolemaioslar anıtına benzer bir sunak olarak işlev gördüğü sanılmaktadır. Caesar taşının üzerine heykel dikilmesi ise stadionda tekrar kullanılması sırasında gerçekleşmiş bir geç dönem müdahalesidir. Tlos ve Lykia'da hükümdar ve imparator kültünün gelişimini izlerken bu anıtların önemini vurgulamaya gerek bile yoktur.

Yukarıda sözü edilen önemli yazıtların haricinde örneğin kilisede ele geçen çok önemli yeni epigrafik malzeme de vardır ancak bunlardan burada söz edilmeyerek ileriki bir çalışmada ele alınacaktır. Ne yazık ki, hayal kırıklığı yaratan koşulların gelişmesi ve karşılıklı fikir alışverişi ve işbirliğinin kesilmesi nedeniyle ne epigrafik ne de arkeolojik sonuçlar kentin tarihsel önemine ve değerli kalıntılarına layık potansiyele ulaşamayacaktır. Tlos tarihi aşkına M. Zimmermann ve D. Reitzenstein, hazırlamakta oldukları ön rapor ile Lykia tarihinin güzel yarınlarına bilimsel bir uyarı sağlamayı amaçlamaktadır.

monumentally represented, different Tloan places are now comparable in their value for elite representation concerning the particular families dominating the scene. Another honorary inscription from the baths, discovered in 2009, conveys information about a so far unknown late antique hegemon of Lycia called Flavius Terentius Epidaurus undertaking a substantial renovation of the baths.

The area of the ancient stadium of Tlos and its excavation is also an important site for interesting epigraphic discoveries in recent years. A limestone block found in the stadium area carries one of the above-mentioned bilingual inscriptions. A huge unadorned stone with marks of a bronze statue was reused as a spoil for the fountain of the stadium, "Caesar" being the only word inscribed and most likely referring to the late republican dictator and not to one of the later emperors. The stone's original purpose was probably to serve as an altar quite similar to the Ptolemaic monument discussed earlier. The installation of a statue on top of the Caesarean stone thus dates to later times and presumably originates from its reuse in the stadium. It is hardly necessary to underline the impact of these monuments when tracing the development of the ruler and emperor cult in Tlos and Lycia.

In addition to these outstanding inscriptions, there is much more remarkable new epigraphic evidence, e.g. from the church, that has to remain unmentioned in this short introduction but will be an object of forthcoming study. Unfortunately, the unusual and disappointing attendant circumstances of research in Tlos and the lack of mutual exchange of ideas and cooperation will neither allow the epigraphic nor the archaeological outcome to reach the potential befitting the city's historical significance and its valuable remains. For the sake of Tloan history, M. Zimmermann and D. Reitzenstein hope to provide a further scholarly stimulus with the preliminary report in preparation for a prospering future of Lycian history.

Antalya, Kaleiçi 148 Ada 3-4-31 Parsellere Ait Sondaj Kazısı

Sounding Excavations at Lots 3, 4, and 31 of Insula 148 in Kaleiçi, Antalya

Mustafa DEMİREL – Çaylan ULUTAŞ – Ferhan BÜYÜKYÖRÜK

Antalya, Kaleiçi Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit alanı içerisinde bulunan 148 ada 3, 4 ve 31 parsellerde (Plan 1) sahiplerinin yapılanma taleplerine dayalı başvurusu üzerine 31 Ocak – 17 Haziran 2011 tarihleri arasında aralarla tarafımızca bir sondaj kazısı gerçekleştirilmiştir.

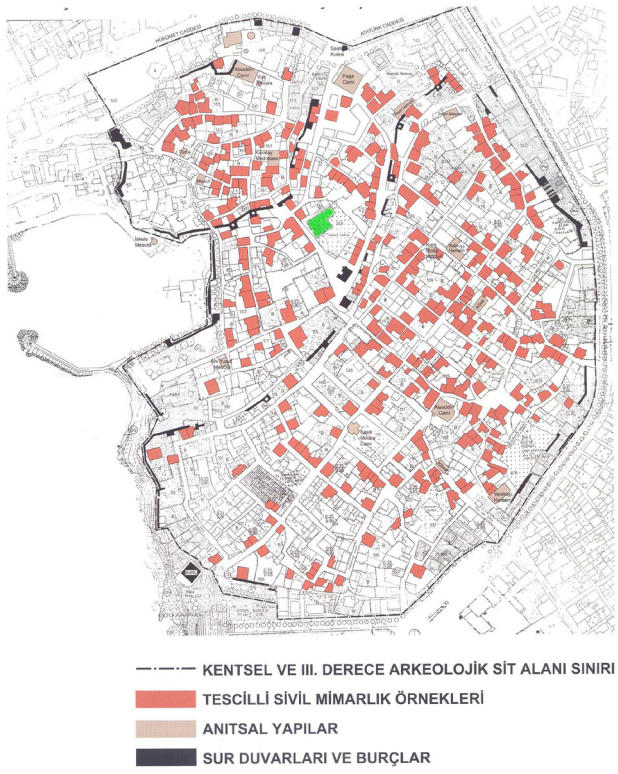
3 Parsel

Uzunçarşı Sokağı'nın üzerinde yer alan 3 parselde genel bir temizlik sonrası, 2x2,5 m. ölçülerinde üç adet sondaj çukuru açılmıştır. Parselin güneybatısında yer alan komşu okul binası ile bir sınır oluşturan duvarın kenarında eş zamanlı olarak yürütülen çalışmalarda, seramik ve buluntu içermeyen yoğun bir dolgu tabakasından sonra, 3 m. derinlikte bir taş sırasının belirlenmesi üzerine kazı ağırlıklı olarak 1. sondajda sürdürülmüştür. Çalışmalar ilerledikçe taş yüzeylerinin düzgün bir şekilde devam ettiği anlaşıldığında, 1. ve 2. sondaj çukuru birleştirilmiş ve burada düzgün kesme taşlardan oluşan bir duvar, bu duvara bağlı kilit taşı kaybolmuş korniş bezemeli karşılıklı iki kemer parçası ve doğu kenarında karşılıklı iki konsoldan oluşan bir mimari ortaya çıkarılmıştır (Res. 1). Kemerler arasındaki açıklığın sonradan düzgün olmayan taşlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Yine kemerlerin yan taraflarında karşılıklı simetrik olacak şekilde altı yuvarlak, üstü yamuk köşeli kesite sahip iki silme vardır ve bu silmeler düzgün içbükey bir form yaparak alttaki duvar sırasına bağlanmaktadır. İç duvarlardaki özenli işçilik dışarda görülmemektedir. Yapının bir köşe oluşturan kuzey dış duvarı kenarında bir sondaj açılarak duvar yapısı ortaya çıkarılmış ve düzgün olmayan bloklardan örüldüğü anlaşılmıştır. Alanın kuzeyinde kalan diğer bölümlerde yüzeye dağılmış bloklar dışında hiçbir mimari elemana rastlanmamıştır.

Sounding excavations were carried out intermittently from 31 January - 17 June 2011 at Insula 148, Lots 3, 4 and 31 (Plan 1) within the urban preservation area of Kaleiçi. When the owners applied for construction permission to develop the parcel, it was classified as a third degree site.

Lot 3

Following a general cleaning, three sounding trenches of 2x2.5 m. were dug at Lot 3 located in Uzunçarşı Street. Work was conducted simultaneously along the wall that separated the school to the southwest. After a thick deposit containing no pottery but only a row of stones was found at a depth of 3 m., the focus of the excavation shifted to the first sounding. As work progressed, it was seen that stones extended regularly, so the first two soundings were united. Architectural elements comprising a wall of cut stone blocks and two voussoirs with cornice as well as two consoles facing each other at the eastern end were uncovered (Fig. 1). The opening under the voussoirs had been later blocked with irregular stones, and the keystones were missing. On the sides of the arches mouldings with a profile round at the bottom and trapezoidal on top were observed. They joined, in a concave fashion, the course of the wall under them. The careful workmanship observed on the interior was not seen on the exterior. A sounding was dug along the north outer wall, which made a corner, thus exposing the wall built with irregular blocks. No architectural elements other than blocks scattered around the other parts of the north section were seen.

Plan 1 Kaleiçi Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanında parsellerin yeri
Plan 1 Map of Kaleiçi showing the lots with archaeological and urban protection sites

4 Parsel

4 parsel üzerinde yer alan ve yine aynı şahsa ait bir bölümde 2010 yılında sondaj kazısı yapılmış, herhangi kalıntıya rastlanmadığından inşaat izni verilmişti. Bu kez, 3 parselde ortaya çıkan anıtsal yapının 4 parsele doğru devam edip etmediğinin anlaşılabilmesi için her iki parsel arasındaki duvar kaldırılarak kazıya bu yönde de devam edilmiş, ancak düzensiz bloklar dışında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Oysa, 3 parseldeki yapının konumu dikkate alındığında 4 parsele doğru uzanıyor olması beklenirdi. Olasılıkla farklı zamanlarda bloklar yerlerinden sökülerek başka yerlere taşınmış olmalıdır.

31 Parsel (Plan 2)

3 ve 4 parsel kazıları devam ederken yine 2010 yılında sondaj kazısı yapıldıktan sonra inşaat izni verilen, aynı şahsa ait 31 parsel de, yıkılan bir toprak setin altındaki bazı taş oturma sıraları görülünce, kazının bu parsele de kaydırılmasına karar verilmiştir. Alanda ana kottan 3 m. derinlikte ortaya çıkarılan üç sıra basamak sanki bir Tiyatro, Odeon veya Bouleuterion'un izleri olabilirdi (Res. 2-3). Bu nedenle, kazı batı yönünde

Res. 1
3 Parsel
Fig. 1
Lot 3

Lot 4

Soundings in Lot 4 in 2010 did not bring to light any remains; therefore, permission for construction was granted. This time we extended our excavation into Lot 4 in order to see whether the remains continued in that direction. So the wall between the two lots was removed, but only some irregular blocks were uncovered. However, positioning of the finds in Lot 3 suggested the structure extended into Lot 4. It is likely that blocks were removed from their sites at different times and taken away.

Lot 31 *(Plan 2)*

As the excavations were under way in Lots 3 and 4, part of earth collapsed in Lot 31, where construction was permitted following excavations in 2010, exposing some rows of stone seats. Thus, excavations shifted to this lot and three rows of seats were exposed at a depth of 3 m. They may belong to a theatre, bouleuterion or odeon (Figs. 2-3). When excavation was extended westward, it was thus seen that the rows ended. In the west part of the steps is a course of wall built with stones with rectangular holes from the later periods. this course of wall sits on filled earth rather than strong ground, and the inferior quality of the stone used compared to the rows suggests that later constructions aimed at rearrangement. The eastern and northern parts of the rows could not be uncovered as they lay under the adjoining lot. However, irregular remains to the east suggest that the building has deteriorated and was discontinued. Although not excavated yet, there is no evidence that

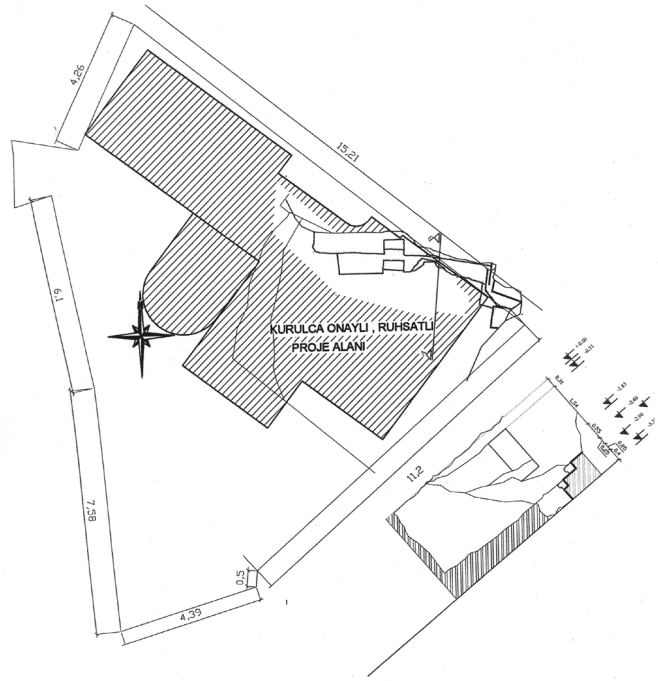

Res. 2 31 parsel
Fig. 2 Lot 31

Res. 3 31 parsel
Fig. 3 Lot 31

sürdürüldüğünde basamakların devam etmeyerek kesildikleri tespit edilmiştir. Basamakların batısında, üzerinde dikdörtgen oyuklar bulunan taşlardan oluşan sonraki dönemlere ait bir duvar sırasına rastlanmıştır. Bu duvar sırasının düzgün bir zemine değil de toprak dolgu üzerine oturuyor olması ve basamaklardan daha kalitesiz ve gözenekli bir taş kullanılması daha sonraki dönemlerde ki inşaatlar için bir düzenleme amacıyla yapıldığını düşündürmektedir. Basamakların doğusu ve kuzeyi bitişik parseldeki yoğun dolgu altında kaldığı için kazılamamıştır. Ancak doğusundaki düzensiz kalıntılardan yapının bu yönde bozularak devam etmediği anlaşılmaktadır. Henüz kazılamamış olmakla birlikte oturma sıralarının kuzey yönde devam ettiğine ilişkin bir iz görünmemektedir. Ayrıca orkestra olması gereken alanda da herhangi bir taş döşeme kalıntısı bulunmamıştır.

Plan 2 148 ada 31 parsel kazı krokisi
Plan 2 Insula 148 Lot 31, excavation sketch plan

the rows of seats continue northward. In addition, no trace of flooring was attested where the orchestra was expected.

Small Finds

The scarcity of small finds from excavations in all three lots is worth noting. Apart from a few potsherds of late periods, there are no finds of significance (Figs. 4-5). One reason for this may be the presence of a thick earth deposit.

Conclusion

Remains of the Roman period monumental architecture uncovered in Lots 3, 4 and 31 in Insula 148 could not be exposed entirely due to the unfavourable conditions of the terrain with its thick earth deposit and danger of collapse. However, they provide us with evidence suggesting that they may belong to the theatre, odeon or bouleuterion.

Considering the rows of seats and the depth of 11 m. that the building reaches, it is plausible to think that this part is a narrow gallery (hyposkenion?) under a proskenion providing access to where the actors exited or where items of setting were stored. The wall exposed in Lot 3 displays the high quality workmanship known from

Küçük Buluntular

Her üç parseldeki kazılarda küçük buluntuların azlığı dikkat çekmektedir. Az sayıda Geç döneme ait seramik parçaları dışında dikkate değer hiçbir buluntu yoktur (Res. 4-5). Alanın tümünün kalın dolgu toprak ile örtülü olması bu durumun sebeplerinden biri olabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

148 ada 3, 4, 31 parsellerde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan Roma Dönemi anıtsal mimarlık anlayışını yansıtan yapı kalıntıları, arazinin mevcut haliyle çalışmaya elverişli olmayan koşulları, yoğun toprak dolgusu ve yıkılma tehlikeleri nedenleriyle bütünüyle kazılıp ortaya çıkarılamasa da, bir Tiyatro, Odeon veya Bouleuterion'a ait olduğunu düşündürecek ipuçlarını sunabilecek niteliktedirler.

31 parseldeki oturma sıraları ve yapının 11 m. derinliğe kadar inmiş olduğu dikkate alınarak proskenion altında kalan ve sahneye ait eşyaların depo edildiği veya oyuncuların çıkışlarını yaptıkları mekâna girişi sağlayan dar bir galeri kalıntısı olduğu düşünülebilir (hyposkenion ?). 3 parseldeki duvar sırasında Antik Roma tiyatrolarının bilinen kaliteli işçiliği göze çarpmaktadır. Dar bir koridor şeklinde olan alanı bağlayan kemerde görünen kısmıyla basık bir yapıya sahipti. Kemerin iç kısmında ise güney duvara bitişik bir kapı açıklığı görülmüş ancak güneydeki toprak setin yıkılma tehlikesinden ötürü ortaya çıkarılamamıştır. Duvarların parselin güneyinde kalan okul binasının altına doğru devam ettiği düşünülebilir. Doğu yönünde yapının kuzey duvarının 4 parsel sınırında kesildiği görülmekte, ancak güney duvarı toprak set ve okul sınır duvarı altında kaldığı için takip edilememektedir. Batı yönünde ise parsel sınırı dışına yönelmektedir.

31 parselin kuzey doğusunda Karanlık Sokak'ta bulunan 148 Ada 15 parselde, 2003 yılında müze uzmanlarınca yapılan bir sondaj kazısında, bir girişe ait ayak olduğu değerlendirilen podyum görüntüsünde bir yapı kalıntısı bulunmuş ve koruma altına alınmıştı. Konumu nedeniyle bu kalıntılarla da yapısal bir ilişki kurarak Attaleia'nın Roma Dönemi tiyatrosunu (?) 3, 4, 31, 15 parselleri kapsayan bir alana konuşlandırmak tartışılabilir (Plan 3).

Attaleia kenti anıtsal yapılarına ait elemanların Bizans Dönemi'nden itibaren devşirilerek özellikle kentin savunma sisteminde kullanıldığı örneklerle bilinmektedir. Lanckoroński'ye göre "Kışla kapısının biraz doğusunda surun dış duvarına örülmüş yunuslarla süslü taş bir koltuk" (günümüzde Antalya Müzesi'nde) tiyatronun varlığına işaret eden tek kanıttır. Prof. Dr. H. Hellenkemper saat kulesindeki devşirme oturma sıralarına işaret ederek muhtemel bir tiyatronun Kılıçaslan

Res. 4-5 Küçük buluntular
Fig. 4-5 Small finds

ancient Roman theatres. The arch connecting the narrow corridor-like room seems to be a low type. On the inner side of the arch is a doorway adjoining the south wall, but it could not be excavated due to danger of collapse. It can be projected that the walls extend under the school building south of the lot. In the east, the north wall ends into Lot 4, but the south wall cannot be traced any further as it extends under the earth deposit and the school. On the west it extends out of the lot.

In 2003 a rescue excavation was conducted at Lot 15 of Insula 148 located in Karanlık Sokak to the northeast of Lot 31. In the sounding the remains of what looks like a platform belonging to a pier of an entranceway was uncovered and taken under protection. Thanks to their location, it is possible to argue the presence of the Roman theatre of Attaleia stretching across the Lots 3, 4, 31 and 15 (Plan 3).

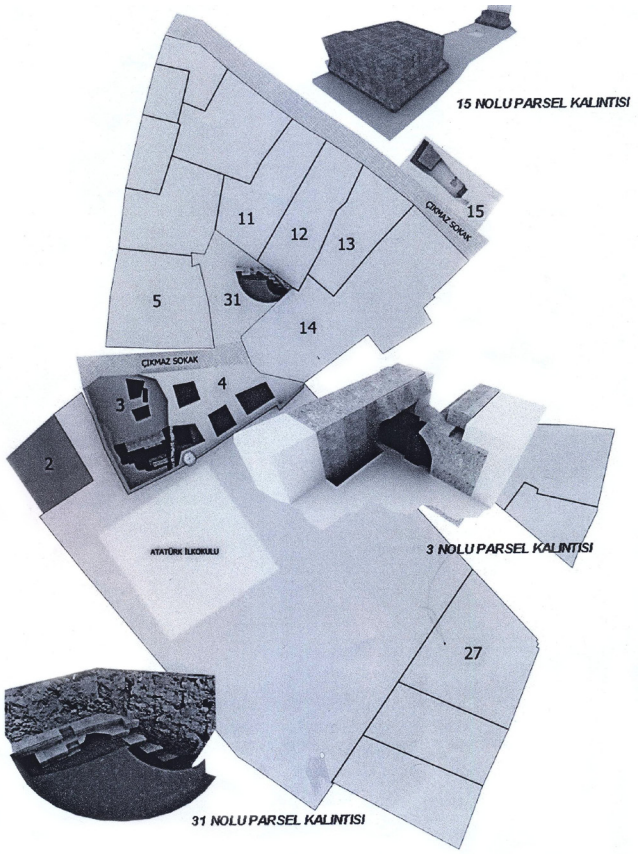
It is known that monumental buildings of ancient Attaleia were dismantled in the Byzantine period and reused, especially in the defence system. According to Lanckoroński, the only evidence for the theatre is "a stone armchair decorated with dolphins built into the exterior face of the fortification to the east of the barracks gate" (now housed at the Antalya Museum). H. Hellenkemper, on the other hand, states that a theatre may have been located in the sloping area in Mermerli Sokak of Kılıçaslan Mahallesi based on the rows of seats embedded in the clock tower. This opinion has also been proposed by other scholars, but there is no evidence available to substantiate it.

According to the study by C. C. Sönmez, rows of seats from the theatre were reused on the Middle Bastion (or B63 as named by him). This bastion is located in the middle of the harbour's east wall and can be accessed only from the harbour level. On the east side of the bastion in the eighth course from the top, there is a row of cornices built with rows of seats. Sönmez believed these

Mahallesi Mermerli Sokak'taki eğimli bir alanda olabileceğinden, ancak hiçbir iz bulunamadığından bahseder. Bu fikir birçok araştırmacı tarafından da öne sürülmüştür. C. C. Sönmez'in tespitine göre Orta Burç veya B63 olarak adlandırdığı burçta tiyatro oturma sıraları devşirme olarak kullanılmıştır. Limanın doğu surunun ortasında yer alan bu burcun sadece liman kotunda girişi vardır. Burcun doğu yüzünde üstten 8. taş sırasında oturma sıralarından yapılmış bir korniş sırası dikkati çekmektedir ki yazar bunu stadion koltuğu olarak tanımlar. Nitekim planında da tiyatroyu Balık Pazarı Hamamı'nın yakınlarına yerleştirir.

Kaleiçi ve civarında yaptığımız araştırmalar sırasında yeniden restore edilen Pazar Hamamı'nın önünde duran tek bir oturma sırasına rastladık.

31 parselde yer alan yapının kimliği ve boyutları hakkında bir fikir sahibi olmak şimdilik çok zordur. İleride kamulaştırma çalışmalarından sonra yapılacak uzun soluklu kazı ve araştırmalar sonucunda konunun aydınlanacağını ve Antalya'nın önemli bir anıt esere sahip olacağını umuyoruz.

Plan 3 148 ada kalıntı dağılımı
Plan 3 Insula 148, distribution of remains

seats came from the stadion, while he placed the theatre near the baths of the fish market (Balık Pazarı Hamamı). During our surveys in Kaleiçi and its environs we were able to identify only a single row of seats in front of the newly restored Pazar Hamamı.

For the present time it is not possible to conjecture too much regarding the building uncovered in Lot 31. It is hoped that longitudinal excavations to be conducted once the lots are expropriated will shed further light and that Antalya will regain one of its former monuments.

Eudokias Antik Kenti Doğu Nekropolü: 267 Ada 18 Parseldeki Tonozlu Khamosorion Tipi Mezarları Kurtarma Kazısı

East Necropolis of Ancient Eudokias: Rescue Excavations for Vaulted Chamosoria in Insula 267, Lot 18

Hülya YALÇINSOY – Süleyman ATALAY

Antalya kent merkezinin 17 km. kuzeybatısında, Döşemealtı, Düzlerçamı mahallesi, Eudokias antik kenti Doğu nekropolü, III. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde kalan 267 ada 18 no.'lu parselin F ile belirtilen kısmında, ifraz işlemine esas olmak üzere, 22 Haziran - 4 Temmuz 2011 tarihleri arasında Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir*. Yapılan bu çalışmalarda; kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, bitişik olarak inşa edilmiş iki adet tonozlu-khamosorion tipi mezar açığa çıkarılmıştır (Res. 1).

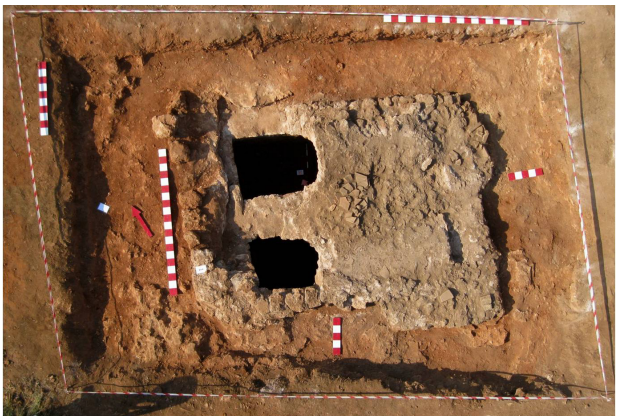
Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anydros adıyla anılan kentteki ilk yerleşmenin, 10 km. batısındaki Termessos'un territoriumu içinde, surlarla korunmayan açık bir alan üzerine kurulu ve bir akropolisten yoksun, kırsal-tarımsal nitelikli bir kome şeklinde olduğu bilinmektedir. İ.S. 3. yy. başlarında *Eirenarkhos* Orthagoras'ın mevcut sulama kanalları sisteminde yaptırdığı hidrolik düzenlemenin ardından, 13 km. kuzeydeki karstik Kırkgözler kaynaklarından sağlanan bol su sayesinde yapılan tarımsal faaliyetler, bölgeye zenginlik ve refah getirmiş, Anydros, sivrilerek büyük ve görkemli bir kome haline gelmiştir. İ.S. 3. yy. gibi ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönemde, Termessos'un güçlü bir şekilde ayakta kalabilmesinde de önemli bir rol oynamıştır. İ.S. 5. yy. başlarında, bölgede Hıristiyanlığın kök salmaya başlamasıyla birlikte kentleşme sürecini tamamladığı anlaşılan kome (*peripolion*)

* Bu çalışmamızda, bölge arkeolojisi ve tarihine önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. V. Çelgin'in, Anydros-Eudokias ile ilgili yayınlarından önemli ölçüde yararlanılmıştır. Kendisine teşekkür ve şükranlarımızı sunarız. Antropolojik değerlendirmelerinden dolayı Prof. Dr. A. S. Erol'a ve Araş. Gör. A. Y. Yavuz'a, Kazıya katılan Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü stajyer öğrencilerine teşekkür ederiz.

Rescue excavations were carried out between 22 June and 4 July 2011 by the Antalya Museum Directorate in section F of Lot 18 in Insula 267, which lies within the third degree archaeological site of the East Necropolis of ancient Eudokias located in Düzlerçamı Mahallesi of Döşemealtı 17 km. northeast of the Antalya city centre. The work brought to light two vaulted chamosoria side by side that extend in a northwest-southeast direction (Fig. 1).*

It is known that this settlement was first established as a rural-agricultural kome with neither fortifications nor an acropolis within the territory of Termessos, which lies 10 km. west. It was known as Anydros in the Roman Imperial period. The hydraulic arrangement introduced in the then existing irrigation channel system by the eirenarchos Orthagoras in the beginning of the 3rd century A.D. provided abundant water from the karstic sources of Kırkgözler 13 km. north. The wealth thus obtained paved the way for Anydros to become the grandest and largest kome. This had an important part in Termessos retaining her strength during the 3rd century A.D., which was an economically difficult period. The kome (peripolion) of Anydros seems to have completed its evolution towards a city with the spread of Christianity in the region in the early 5th century A.D. It was named

* *Our work greatly benefited from the publications by Prof. Dr. A. V. Çelgin, who has contributed much to the history and archaeology of the region. We would like to express our gratitude to him. Further thanks are due to Prof. Dr. A. S. Erol for his anthropological evaluation, research assistant A. Y. Yavuz and students of archaeology from Akdeniz University.*

Res. 1 Tonozlu-khamosorion tipi mezarların genel görünümü
Fig. 1 General view of the vaulted chamosoria

Res. 2 Mezarların tonoz yapısı ve üst örtü sistemi
Fig. 2 Vaulting and superstructure of the tombs

Anydros, büyük bir olasılıkla II. Theodosius zamanında, İmparatoriçe Aelia Eudocia veya İmparator Arcadius'un karısı Aelia Eudoxia'nın onuruna "Eudokias" adını alarak Termessos territoriumu içinde kent (*polis*) statüsüne kavuşmuştur. İ.S. 431'deki Ephesos Ekümenik Konsili'ne ait kayıtlara göre Termessos ve Eudokias adına Termessos piskoposu Timotheus katılmıştır. Bu tarihlerde resmi olarak "Eudokias" hâlâ ayrı bir piskoposluk değildir. İ.S. 5. yy.'ın ortalarında, Pamphylia kilise eyaletinin Side ve Perge metropolisi olarak ikiye ayrılmasının ardından, İ.S. 458 yılında Perge piskoposu Epiphanius önderliğinde, İmparator I. Leo'ya gönderilen mektubu imzalayan piskoposlar arasında, Termessos piskoposu Auxentius'un isminin yanında, ilk kez Eudokias Piskoposu Innocentius'un adına rastlanmaktadır. Bu mektupla Eudokias'ın kilise yönetimi açısından Termessos piskoposluğundan ayrı bir piskoposluk haline geldiği anlaşılmaktadır. İ.S. 6. yy.'dan itibaren de, önemini tamamen yitiren ana kent Termessos'u temsil eder konuma geldiği görülmektedir.

Kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 800 m. doğu-batı doğrultusunda ise yaklaşık 650 m. boyutlarındaki 52 hektar kadar bir alanı kapsayan Eudokias kentinin; en başta gelen özelliği ana kayaya oyulmak suretiyle meydana getirilmiş olan ve Geç Roma Dönemi'nden günümüze kadar işlevselliğini koruyan su kanallarıdır. Ören yeri ve çevresinde yine susuzluğa bir çare olarak meydana getirilmiş kuyulara da rastlanmaktadır.

Profan yapıların yanı sıra günümüze ulaşan en görkemli mimarlık kalıntısı, bölgedeki önemli Selçuklu Dönemi anıtlarından biri olan Evdirhan'ın güneybatısında kalan Korinth düzeninde inşa edilmiş prostylos planlı tapınak yapısıdır. Modern gezgin ve araştırmacıların vermiş oldukları ayrıntılı bilgilerden, antik yerleşimin biri doğuda (Evdirhan çevresinde) diğeri ise güneyde (güney yolu ile batıdaki Kuruçay dere yatağı arasında) olmak üzere iki nekropolünün bulunduğu anlaşılmaktadır.

Eudokias possibly after Empress Aelia Eudocia and probably in the reign of Theodosius II or after Aelia Eudoxia, wife of Emperor Arcadius. The name change occurred after it attained city status (polis) within the territory of Termessos. According to the records of the Ecumenical Council of Ephesus in A.D. 431, Eudokias was represented together with Termessos by the bishop Timotheus of Termessos. Thus Eudokias was not an independent diocese in this period. After the formation of two dioceses under the metropolites of Perge and Side about the mid-5th century A.D., a letter was sent to Emperor Leo I by Epiphanius, bishop of Perge, and undersigned also by Auxentius, bishop of Termessos, and Innocentius, bishop of Eudokias, who is mentioned for the first time. This letter shows that Eudokias had separated from the diocese of Termessos. Beginning in the 6th century Eudokias started to represent Termessos, which had declined in importance.

The ancient city of Eudokias covers 52 ha. and measures 800x650 m. extending in a north-south direction. Its most forward feature is the rock-cut water channels that still function since the Late Roman period. Furthermore, there are wells in and around the site. The grandest architectural remains amidst the common structures belong to a prostyle temple of Corinthian order located southwest of Evdir Hanı of the Seljuk period.

Based on the information by modern travellers and scholars, Eudokias had two necropoleis – one on the east (near Evdir Hanı) and the other on the south (between the southern road and the bed of Kuruçay Deresi). The necropoleis are dominated by Termessian type sarcophagi with shields. Besides the sarcophagi there are monumental tombs and tumuli of various sizes built with travertine rubble (mentioned for the first time by the Italian scholars Paribeni and Romanelli), the largest two being located in the east necropolis.

Res. 3
M-1 no.'lu mezarın kabaca sıvalı iç görünümü
Fig. 3
Coarsely plastered interior of M1

Res. 4
M-1 no.'lu mezardaki basamak işlevli ayak basma çıkıntısı
Fig. 4
Step protrusion in M1

Nekropollerdeki egemen mezar türünü Termessos tipi kalkanlı lahitler oluşturur. Bir diğer mezar tipi anıt-mezarlardır. İlk defa İtalyan araştırmacılar Paribeni ve Romanelli tarafından belirlenen, en büyük iki tanesi doğu nekropolünde olmak üzere traverten moloz taşların yığılmasıyla oluşturulan irili ufaklı tümülüsler de, bölgenin yaygın mezar tiplerinden birisidir.

Kazısını gerçekleştirdiğimiz, tonozlu-khamosorion tipi mezarlar, Eudokias antik kentine ilişkin açığa çıkmış olan diğer mezarlardan farklı tipolojisi ile dikkat çekmekte ve bölgenin ilk örneklerini teşkil etmektedir.

Kazı Çalışmaları

Bitki ve atık malzeme temizliğinin ardından başlanan kazı çalışmaları 5,00x7,00 m. ölçülerinde bir açmada yürütülmüştür. Açmanın kuzeybatı kısmında, birbirine bitişik ve üzerleri tonoz örtülü iki mezar yapısının dış konturları belirlenmiş ve bunlar M1 ve M2 olarak isimlendirilmiştir (Res. 1-2). Bu aşamada oldukça yoğun olarak tuğla, kiremit, ince ve kalın cidarlı keramik parçaları ile bir bronz basit halka yüzük ve ağız kısmı kırık tüp biçimli cam unguentarium bulunmuştur. Tonozlar -50 cm. de iyice belirginleşmiş ve bu alanda da 1 adet pişmiş toprak tezgah ağırlığı, muhtelif kap parçaları ile mermer bir sütunce parçası ele geçmiştir.

Mezarların üst örtüsü önemli ölçüde korunmuştur. Her iki mezarda, ana kayanın oyulması ile inşa edilmiştir. Açılan çukurların araları örüldükten sonra, üst kısım yuvarlatılarak tonoz ile kapatılmış; yan yüzler, taban ve tavan kabaca sıvanmıştır (Res. 3). Traverten moloz taş ile örülen mezarların üzeri, bir dolgu biçiminde tuğla, levha, çatı kiremidi, kap parçaları ve kireç kum karışımından oluşan harçla sıvalıdır. Ayrıca, üst örtünün yüzeyi dolguyu kapatacak şekilde kireç-kum karşımı bir harçla örtülmüştür. Mezarlarda iniş ve çıkışları kolaylaştırmak amacıyla basamak işlevi de gören iki adet ayak basma çıkıntısı yer almaktadır (Res. 4).

The vaulted chamosoria we excavated are the first examples of their kind in the region and stand out differently with their typology from other tombs known from Eudokias.

Excavations

After vegetation and rubbish cleaning, a trench measuring 5.00x7.00 m. was excavated. The outer contours of two adjacent vaulted tombs were identified northwest of the trench; they were named M1 and M2 (Figs. 1-2). At this stage extensive bricks, roof tiles, potsherds of thin or thick walls, a tube-shaped glass unguentarium of tube shape and broken mouth and a bronze ring were uncovered. The vaults became clear at -50 cm. and a loom weight, various terra cotta vessel fragments and a fragment of a marble colonette were uncovered.

The superstructure of the tombs is quite well preserved. Both tombs were hewn into bedrock. When the hewn pits were bonded in between, their tops were rounded with a vault; lateral sides, floor and ceiling were plastered over (Fig. 3).

The tombs bonded with travertine rubble are covered with a mortar containing lime, sand and fragments of bricks, roof tiles, plaques and pottery. In addition, the surface of the superstructure is coated with a mixture of lime and sand covering the filling.

The tombs have two protrusions functioning as steps to facilitate access inside (Fig. 4).

A. Mezar M1

Mezarın iç mekânı 95x272 cm. ölçülerindedir. Tonoz kalınlığı 40 cm.'dir. Örgü sisteminde kullanılan kireç harcının bağlayıcılığı zayıftır. Kazıya tonoz alt yüzeyinden -100 cm. aşağıdaki dolgu toprak seviyesinden başlanmıştır. Çalışmalar sırasında -30 ile -210 cm.'deki farklı seviyelerde, sunu amacıyla bırakılmış çok sayıda hayvan kemiği ele geçmiştir. Dişlerle beraber alt çene, kürek, bacak ve kaburga kemiklerinden oluşan bu grubun antropolojik incelemeler sonrası büyükbaş hayvanlar ve domuza ait olduğu anlaşılmıştır.

Dolgu içerisinde -100 cm.'de bulunan tanrıça Hygeia tasvirli amulet olabilecek 1 adet yuvarlak bronz madalyon (Res. 5), -130 cm.'de bulunan Geç Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek taban mozaiği parçası, -200 cm.'de bulunan 1 adet bronz terazi kefesi ve kolu en dikkate değer buluntulardır. Bütün bunların yanı sıra; formlu formsuz keramik parçaları, 1 adet unguentarium gövde parçası, 1 adet amphora boyun parçası, 6 adet demir çivi de ele geçmiştir. Tonozdan -215 cm. derinlikte traverten mezar tabanına ulaşılmıştır.

B. Mezar M2

Mezara, daha önce bitki temizliği sırasında üst örtüsü açılmış olan kuzeybatı kısa kenar önünden girilmiş ve kazıya tonoz alt yüzeyinden -30 cm. aşağıdaki dolgu toprak seviyesinden başlanmıştır. Mezarın iç mekânı 262x105 cm. ölçülerindedir. -50 ile -205 cm. arasındaki farklı seviyelerde, sunu için bırakılan büyük baş hayvanlara ait çene ve ayak kemikleri ve dişlerle karşılaşılmıştır. Aynı seviyelerde dolgu içerisinde kiremit rengi kaba hamurlu keramik parçaları, günlük kullanım kap ve unguentariumlara ait parçalar, profilli pişmiş toprak plaka ve çatı kiremiti kırıkları, irili ufaklı traverten moloz taşlar, kireç harç kalıntıları yer almaktadır. -195 cm.'de bir kafatası, -210 cm.'de ise iskeletler açığa çıkmıştır (Res. 6).

Cesetler mezarın kuzeydoğu ve güneybatı uzun yan duvarlarına iyice yaslanmış olarak sırt üstü yatırılmışlar, duvarla olan aralarına da destek amacıyla kırık pişmiş toprak plaka parçaları yerleştirilmiştir. Kafatasları mezarın kuzeybatı yarısında yoğunlaşmaktadır. Ayaklar güneydoğu kısa kenar önündeki meyil üzerine uzatılmıştır. Gömme işlemi esnasında cesetlerin üzeri irili ufaklı moloz taşlar, iç bükey büyük kap parçaları ya da çatı kiremitleri ile kapatılarak bir çeşit üst örtü sistemi oluşturulmuştur.

Bu mezarda; kişisel eşya niteliğinde 3 adet boncuk ile 2 adet demir çivi ele geçmiştir.

Res. 5
Hygieia ile ilişkili bronz madalyon
Fig. 5
Bronze medallion with depiction of Hygeia from M1

A. Tomb M1

It measures 272x95 cm. on the inside. The thickness of the vault is 40 cm. Excavation was initiated at 100 cm. below the underside of the vault, and numerous bones belonging to bovine animals and pigs, left as offerings, were uncovered. At various levels of the earth filling were found a round, bronze medallion (amulet) with a depiction of Hygeia (Fig. 5), a fragment of floor mosaic datable to late Roman period, one bronze bowl of a scale, various potsherds and six iron nails. At 2.15 m. below the vault was the travertine floor of the tomb.

B. Tomb M2

The interior was accessed from the short side on the northwest, which was exposed during vegetation cleaning. Excavation started at 30 cm. below the underside of the vault. The interior measures 105x262 cm. Finds from various levels include bovine animal bones left as offerings, coarse ware fragments, daily use ware fragments, profiled plaques fragments and roof tile fragments.

At -195 cm. the irregular and scattered skeletons were reached (Fig. 6). The burials were made in three layers, side by side and without any concern for direction. They were covered with rubble of various sizes, concave large vessel fragments or roof tile fragments. Three beads represent the personal belongings, and two iron nails were uncovered.

C. Anthropological Finds

According to our anthropological examination, the animal bones uncovered belong to cattle from the bovidae family, some molars from the equidae family and foot bones of the suidae family.

Tomb M2 contained bones belonging to 38 individuals: 12 men, 17 women, 7 children and two uncertain. Despite the absence of advanced lesions found during the anthropological examination, the following were noted: tooth corrosion, abscess, lesions caused by anaemia (cribra orbitalia), synostosis, bony outgrowth (osteo-

C. Antropolojik Bulgular

Mezarlara sunu için bırakılan hayvan kemikleri üzerinde yapılan antropolojik incelemeler sonunda; üç farklı aileye ait kemikler tespit edilmiştir: Boynuzlugiller yada boş boynuzlular olarak adlandırılan "bovidae" ailesinden sığır; Atgiller "equidae" ailesine ait sadece azı dişleri (izole dişler); Domuzgiller "suidae" ailesine ait ayak kemikleri. Ayrıca, üç farklı çene (mandibula), iki adet tarak kemikleri (metapodium) ile kırık vücut kemik parçaları vardır. Bu aileler dışında, kemirgenlere (rodentlere) ait vücut kemikleri de tespit edilmiş, ancak değerlendirmeye alınmamıştır.

Mezar M2'de; 12'si erkek, 17'si kadın, 7'si çocuk 2'de tespit edilemeyenlerle birlikte toplam 38 bireye ait iskelet parçaları olduğu anlaşılmıştır. Antropolojik ön incelemelerde her bir kemikle ilgili ilk makroskobik değerlendirmelere göre, ileri derecede bir lezyon belirlenmemesine karşın, az da olsa diş aşınmaları, apse, anemiye bağlı lezyonlar (cribraorbitalia), kemik kaynaşmaları (ankilozing), ekstra kemik çıkıntıları (osteofit) ile bel fıtığı belirtisi olan omurlarda fıtıklaşma (schomorl nodülünün) varlığı tespit edilmiştir (Res. 6).

Değerlendirme ve Sonuç

Birbirine bitişik olarak inşa edilen bu mezarlar, ortak özellikleri ve buluntularıyla İ.S. 3. yy. sonu-4. yy. başına tarihlendirilebilir.

M1'de defin işlemi gerçekleştirilmemiş olmalıdır. Değişik seviyelerde ele geçen hayvan kemikleri ve armağanlar bu mezarın yalnızca sunu amaçlı kullanım gördüğüne işaret etmektedir. M2'de 38 adet bireyden oluşan toplu defin vardır. Ancak bir salgın hastalığa ilişkin bulguya rastlanılmamıştır. Armağan olarak sadece birkaç adet taş boncuğun ele geçmiş olması, paganizmin mezar hediyesi bırakma geleneğini önemli ölçüde azaltmakla birlikte devam ettiğinin göstergesidir. M2 döneminde defalarca kullanım görmüş olmalıdır.

Her iki mezarda da hayvan kemiklerinin, farklı seviyelerde ele geçmiş olması, sunu olarak bırakılan et ve yiyeceklerin törende ölülerin üzeri toprakla örtülürken mezar içerisine atıldığını düşündürmektedir. Ancak kimi sunuların mezara inilerek özenle yerleştirilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Res. 6
M-2 no.'lu mezardaki iskeletler

Fig. 6
Skeletons in M2

phyte) and herniation on vertebrae with signs of hernia (Schmorl's nodules) (Fig. 6).

Evaluation and Conclusion

The tombs are dated from the end of the 3rd to the beginning of the 4th century A.D. based on their construction technique, materials, finds in the filling and gifts.

That only two glass and one stone bead were uncovered in tomb M2 as personal belongings indicates that leaving gifts in tombs was almost abandoned by the end of the 3rd century or the beginning of the 4th century. This tomb must have been used multiple times.

That animal bones were uncovered at various levels in both tombs suggests that they were left there during funeral rites at different times. However, it was observed that some offerings were placed carefully by the persons leaving the gifts.

Side Arkeoloji Müzesi Madeni Eser Araştırmaları 2010-2011

Studies on the Metalwork at the Side Archaeological Museum in 2010 and 2011

Alptekin ORANSAY

Side Müzesi'nde madeni buluntular üzerine çalışmalar 2010 yılında başlanmış ve 2011 yılında devam edilmiştir. Çalışmalar sırasında toplam 270 eser incelenmiştir*. İncelenen eserlerin bir bölümü Side antik kentinde yapılan kazılar sırasında ele geçmiştir. Müzedeki madeni eserler arasında Side'nin yakın coğrafyasında yer alan bazı yerleşim alanlarında yapılan kazılarda ele geçmiş örneklerin yanı sıra bağış, müsadere ve satın alma ile müzeye kazandırılan eserler bulunmaktadır.

Kolleksiyonu oluşturan madeni eserler az sayıda olmakla beraber niteliklidirler ve Bronz Devri'nden Geç Antik Dönem'e kadar uzanan geniş bir zaman dilimini örneklemektedirler. Özellikle Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemine ait objeler sayısal olarak öndedir.

İlk etap çalışmalar müze koleksiyonunda bulunan silahlar üzerine yapılmıştır. Örnekler arasında ok uçları, mızrak uçları, balista uçları bulunmaktadır. Toplam 140 örneğin büyük kısmı Pisidia ile Pamphylia'nın doğu kesimlerindeki alanlardan elde edilmiştir.

Soketli ve saplamalı tiplerin bulunduğu ok uçları arasında formlarına göre toplam 15 grup saptanmıştır. Gruplardan bir tanesi İ.Ö. 14.-13. yy. Hitit örneklerine çok yakındır. Geri kalanların büyük kısmı Demir Çağı örnekleridir. Bunların arasında İskit, Pers, Yunan tipi örnekler saptanabilmiştir (Res. 1). Side'nin yakın çevresinden satınalma yoluyla elde edilmiş ok uçları içinde Geç Hellenistik örnekler mevcuttur.

* Madeni eserlerin çalışılmasına izin veren Side Müzesi Müdürü G. Kozdere'ye ve Müze yetkililerine, ayrıca çalışmalarımda her türlü desteği veren Side Kazı Başkanı Doç. Dr. H. Sabri Alanyalı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Studies on the metalwork housed at the Side Archaeological Museum started in 2010 and continued in 2011. A total of 270 items were examined. Some of the items were uncovered at Side or its environs in the course of excavations, while some others were acquired through donation, confiscation or purchase.*

Although the items in the collection are not numerous, their quality is high and dates from a broad time span ranging from the Bronze Age through late Antiquity. The biggest group comes from the Hellenistic and Roman Imperial periods.

In the first stage of our studies weapons were examined. Examples varied from arrowheads to spearheads to ballista darts. This group numbers 140 items in total, which were obtained mostly from the eastern areas of Pisidia and Pamphylia.

The socketed or tanged arrowheads revealed 15 subgroups with respect to their forms. One group is very close to the Hittite examples of the 14th and 13th centuries B.C. Most of the rest come from the Iron Age including examples of Scythian, Persian and Greek types (Fig. 1). Among purchased items from the environs of Side are examples of the Late Hellenistic period.

In the second stage we covered jewellery as well as cosmetic and medicinal tools. The jewellery mostly comes from the repertory of the Late Hellenistic – Early Roman periods. Beside the gold and silver items there are bronze rings, earrings, necklaces and bracelets. Some of

* *I would like to express my gratitude to G. Kozdere, the director of the Side Museum, and to the museum staff, as well as to Assoc. Prof. Dr. H. Sabri Alanyalı, the head of Side excavations, for his support in all aspects.*

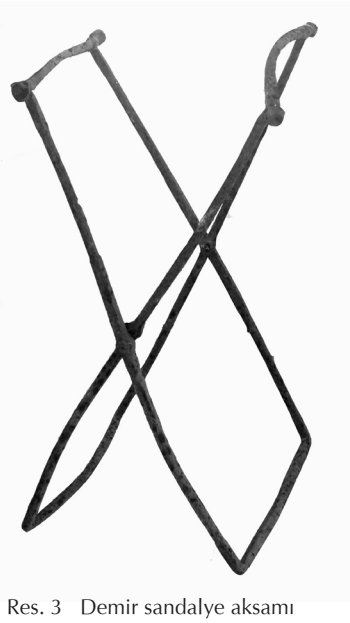
Res. 1
Bronz okucu
(İskit tipi)
Fig. 1
Bronze arrowhead (Scythian type)

Res. 2
Altın küpe
(Hellenistik Dönem)
Fig. 2
Gold earring (Hellenistic)

Çalışmaların ikinci etabında müze envanterindeki takılar ve kozmetik, tıp aletleri incelenmiştir. Takı örnekleri, ağırlıklı olarak Geç Hellenistik-Erken Roma dönemi repertuarını temsil etmektedir. Altın ve gümüş olanların yanı sıra bronzdan yapılmış olan yüzük, küpe, kolye ve bilezikler de mevcuttur. Oldukça sade ve ince bir işçiliğin görüldüğü örneklerin bir kısmı önceki yıllarda Side antik kentinin nekropolünde yapılan kazılardan elde edilmiştir (Res. 2). İncelenen eserler arasında kozmetik ve tıp alanında kullanılmış olan sonda, forseps, cımbız ve ölçü kaşığı gibi çeşitli objeler bulunmaktadır.

Üçüncü etap çalışmalarda Side antik kentinin içinde yapılan kazılarda, ana cadde üzerindeki dükkânlarda ele geçen grup günlük kullanıma yönelik madeni eşya incelenmiştir. Bu malzemeler arasında silahlar, takılar, liturjik objeler, mobilya ayakları ve mimari aksamlar, demircilik ve tarım gibi zanaatlara ilişkin aletler saptanmıştır. Ağırlıklı olarak Geç Antik Çağ'a ait olan bu malzeme grubu, kentin bu dönemdeki günlük yaşamına ilişkin ipuçları vermektedir (Res. 3-4).

Res. 3 Demir sandalye aksamı
(Geç Antik Çağ)
Fig. 3 Iron chair accessory (Late Antiquity)

Res. 4 Kemer tokası
(Geç Antik Çağ)
Fig. 4 Belt buckle (Late Antiquity)

the examples uncovered in the necropolis excavations in Side had quite plain, fine workmanship (Fig. 2). Other items include various objects like cannulas, forceps, tweezers and measuring spoons used in cosmetics or medicine. In the third stage we studied some items for daily use uncovered in the row of shops in the main street in ancient Side. These items include weapons, jewellery, liturgical objects, furniture legs and architectural accessories as well as tools related to blacksmithing and agriculture. Most of these items date to late Antiquity and reflect aspects of daily life from this period (Figs. 3-4).

Side Arkeoloji Müzesinde 2011'de Yürütülen Nümizmatik Araştırmaları

Numismatic Studies at the Side Archaeological Museum in 2011

Ahmet Tolga TEK – Hüseyin KÖKER

Side Arkeoloji Müzesi'nde bulunan antik sikkeler üzerine 2010 yılında başladığımız çalışmalara 2011 sezonunda da devam ettik*. 2011 yılında özellikle Side'de yürütülen arkeolojik kazılardan, bağış, satın alma ve müsadere yolları ile müzeye ulaşan ve envanterlenmiş sikke sayısı, 10254 adete yükselmiştir. Bu eserlerin yanı sıra müzede yürütülen depo tanzim ve tasnif çalışmalarında tekrar gözden geçirilecek olan, eski yıllarda müzeye ulaşan çok sayıda etütlük sikke de bulunmaktadır. 2012 çalışmalarımız bu eserler üzerine yoğunlaşacaktır.

2011 yılında envanterde bulunan sikkelerin içerisinde yer alan büyük Bizans Dönemi definesi dışında tamamının fotoğrafları çekilmiş ve sikkelerin yayın için kayıtları tamamlanmıştır. Aynı zamanda müze envanter defterlerinde bulunan bilgiler gözden geçirilmekte ve gerekli düzeltmeler müze uzmanlarınca yapılmaktadır. Müze vitrin yenileme çalışmaları için sergilenecek sikkelerin saptanması işinde de müze uzmanlarına yardımcı olmaya çalıştık.

* Konukseverlikleri ve çalışma süresince her türlü yardımı sağlayan başta Müze Müdürü G. Kozdere olmak üzere müzenin bütün çalışanlarına ve özellikle bilimsel çalışmalarla paralel olarak sikkelerin temizlenmesi ve korunması için büyük emekler gösteren Restoratör/Konservatör S. Okumuş ve Restorasyon Teknikerleri Z. Avcu ve E. Öztürk'e teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Side antik kentinde arkeolojik araştırmaları yürütmekte olan Doç. Dr. H. S. Alanyalı ve ekibi araştırmamızın her türlü aşamasında desteklerini devam ettirmişlerdir. Anadolu Üniversitesi, yürüttüğümüz BAP projesi kapsamında, araştırma için ihtiyaç duyduğumuz teknik donanımın alınmasını ve diğer maddi desteklerini sağlamıştır. Bu araştırmada müze çalışmasında ve Eskişehir'de devam eden bilgisayar aşamalarında görev alan öğrencilerimiz Ç. Kına, B. Kalfa, S. I. Sezgün ve M. Koçak'a özellikle teşekkür ediyoruz.

*In 2011 we continued our studies conducted upon ancient coins housed in the Side Archaeological Museum. By 2011 the number of inventoried coins has increased to 10,254 including coins that have come from excavations, donations, purchases and confiscations. There are also many other un-inventoried coins in the museum's study collection which have arrived previously. In parallel to the new depot organisation work done at the museum, we aim to start working on these in 2012**.

During 2011 we photographed and recorded all coins for publication in the inventoried collection apart from the big Byzantine hoard. We have also checked the inventory records of all items, and necessary corrections and additions have been added by the museum staff to their inventories. We have also helped the museum staff to pick coins for exhibit in the new cases installed in the museum gallery.

* *We would like to thank the Museum Director G. Kozdere and all the museum staff for their warm hospitality and generous help to make our visit as successful as possible. Also special thanks are due to museum Restorator/Conservator S. Okumuş and Restoration Technicians Z. Avcu and E. Öztürk who cleaned and made necessary conservation work to protect the coins in parallel with our studies. The director of the archaeological excavations at Side Assoc. Prof. Dr. H. S. Alanyalı and his team also continued their support of our work. Anadolu University has funded the project which enabled us to acquire the necessary technical equipment. We would also like to thank our students Ç. Kına, B. Kalfa, S. I. Sezgün and M. Koçak who participated in the work at the museum and in Eskişehir.*

Res. 1 Kalemler Köyü Definesi; Side Müzesi Env. No. 9748.
Fig. 1 Kalemler Village Hoard; Side Museum inv. Nr. 9748.

Res. 2 Kalemler Köyü Definesi; Side Müzesi, Env. No. 9737.
Fig. 2 Kalemler Village Hoard; Side Museum inv. Nr. 9737.

Grek Sikkeleri

Müzenin Grek sikkeleri koleksiyonunda önemli bir yer tutan Hellenistik Dönem Etenna defineleri üzerinde çalışmalarımız devam etmiştir. Bir kısmı başka kentlerin sikkeleri üzerine basılan bu örnekler hem Pamphylia, hem de Etenna sikkelerinin tarihlendirilmelerinde önemli kronolojik bilgiler sunmaktadır. Örneğin Perge kentinin Hellenistik bronz sikke darplarının H. J. Colin'in öne sürdüğü tarihlerden daha eskiye çekilmesi gerektiği buradaki örneklerde bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Müze koleksiyonunda gözlemlediğimiz diğer bir ilginç nokta, yayınlanmış sikke buluntuları nedeniyle genellikle Karia Bölgesi'nde bir Makedon yönetici olduğu düşünülen Eupolemos'un sikkelerinin Side Müzesi'nde –keza Burdur ve Isparta müzelerinde de– çok sayıda örnekle temsil edilmesidir. Bu kişinin aktivite alanının (en azından sikkelerinin yayılım alanının) Karia'nın doğusunu, Pamphylia ve Pisidia bölgelerini de kısmen içerdiği açık bir şekilde görülmektedir.

Müze koleksiyonunda bulunan çok sayıda bronz Klasik-Roma dönemi arası otonom Side sikkesinin tasnifi de devam etmektedir. Prof. Dr. S. Atlan'ın bronz sikkeler için önerdiği kronoloji bu yeni örneklerle biraz daha rafine edilebilir. En azından bu aşamada ilk sonucumuz, Sidece alfabenin sikkeler üzerindeki kullanımının Büyük İskender döneminde sona ermiş olduğudur. Sikkeler bir şehrin kamusal testimoniası olduğuna göre, bazı yayınlarda önerildiğinin aksine, taş yazıtlarda da Sidecenin alfabe olarak kullanımının sona ermesi İ.Ö. 2. yy.'da değil, İ.Ö. 4. yy.'da gerçekleşmiş olmalıdır.

Roma Sikkeleri

Ağırlıklı olarak Side Müzesi'ne Manavgat, Kalemler köyünden satın alma yöntemiyle kazandırılan ve Side sikkelerinden oluşan define üzerinde çalışmalarımız devam etmiştir. 209 adet sikkeden oluşan bu define içerisinde yer alan 4 adet Geç Hellenistik Side ve 1 adet Roma Dönemi Perge sikkesi dışında tamamen Tiberius

Greek Coins

We have continued to study the Hellenistic Etenna hoards which form an important part of the museum collection. These hoards include several specimens overstruck on coins of other mints, which thus provide us new chronological information on Pamphylian and Etenna coins. For example, the dates proposed by H. J. Colin for the Perge Hellenistic bronzes are seen to be too recent, thus the chronology for this coinage should be started earlier. Another interesting point that emerges from the Side Museum Collection (and also at the Isparta and Burdur Museums) is the high numbers of coins of Eupolemos represented here. Generally believed to be a Macedonian administrator in Caria because of the find spots there, Eupolemos' activities, or at least the area where his coins circulated, clearly included parts of Pisidia and Pamphylia, as seen from these specimens.

Catalogue work on the several Classical-Roman bronze autonomous Side coins also continued. The chronology for these established by S. Atlan can now be refined further. Our first conclusion for the moment points to the end of the usage of the Sidetan alphabet on Side coins during the age of Alexander the Great. As coins are a public testimony of a state, the ending of the usage of the Sidetan alphabet on stone public inscriptions should also be in the 4th century BC and not in the 2nd century B.C as suggested elsewhere.

Roman Coins

We have examined the coin hoard bought by the museum from Kalemler Village in detail. This hoard totals 209 coins and apart from 4 late Hellenistic Side and 1 Roman Provincial from Perge, the rest of the coins are all Sidetan provincials between Tiberius and Domitian (Figs. 1-2). Although the hoard does not include any new types that do not exist in the RPC, there are several varieties to be added. Thus the hoard will provide us

ile Domitianus arasındaki imparatorlara ait Side darplarından oluşmaktadır (Res 1-2). Her ne kadar RPC kataloglarında yer almayan yeni tipler içermese de, farklı varyasyonları ile Side darphanesinin bu dönemi hakkında bize önemli bilgiler sunacak bir definedir.

Bizans ve Diğer Ortaçağ Sikkeleri

Müzede yer alan ve müsadere ile gelen, geçen sene bahsettiğimiz büyük 11. yy. definesini saymazsak, Side Müzesi Bizans sikke koleksiyonu, ağırlıklı olarak bölgenin tarihçesine uygun şekilde 6-7. yy. örneklerini yansıtmakta, 7-11. yy. arası çok az örnekle temsil edilmekte; Bizans Anonim follisleri ile kısa bir canlanma yaşansa da, sonrası neredeyse hiç temsil edilmemektedir. Müzede bulunan İslami sikkelerin de çalışılmasıyla birlikte özellikle bölgenin Ortaçağı üzerine daha fazla veri elde edeceğiz.

Side Kazılarında Bulunan Sikkeler

2011 çalışmalarımızın önemli bir kısmını eski yıllarda ve 2011 kazı sezonunda bulunan sikkeler oluşturmaktadır. Bu çalışma hakkında kazı raporu içerisinde bilgi verilmektedir.

important new information on the mint of Side during this period.

Byzantine and Other Medieval Coins

If we leave aside the large Byzantine hoard from the 11th century which we reported on last year, the Byzantine collection of the museum represents a large number of specimens from the 6th and 7th centuries A.D. and very few specimens from 7th to 11th centuries A.D. After a short revival with Byzantine anonymous bronzes, there are almost no examples of the later periods in accordance of the region's history. When the Islamic coin collection of the museum is also studied, we shall learn more about the medieval history of the region.

Coins found at the Side Excavations

An important part of our 2011 work consists of the study of coins excavated during past older seasons as well as those found in 2011. These are reported in the Side excavations report in this volume.

Yumuktepe Höyüğü Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan Ortaçağ Camlarıyla İlgili Değerlendirmeler

Assessment of Medieval Glass Finds Uncovered in Yumuktepe Höyüğü Excavations

Gülgün KÖROĞLU

2011 Yılı kazı döneminde Yumuktepe Höyüğü'nün Ortaçağ tabakalarında kazı çalışması yapılmayarak 1993 yılından itibaren kazılarda gün ışığına çıkarılan cam buluntuların yayına hazırlanmasına yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bununla ilgili olarak kazı evi deposu ile Mersin müzesi depolarında çalışılmış ve sonucunda elde edilen değerlendirmelere genel olarak bu çalışmada yer verilmiştir*.

1993 yılında başlayan günümüze kadar devam eden çalışmalar sonucunda Yumuktepe Höyüğü'nün zirvesinde ve yamaçlarında, buluntular yardımıyla 10. yy. ikinci yarısından 13. yy. ortalarına uzanan Geç Ortaçağa ait yerleşim belirlenmiştir. Bu yerleşimdeki üç-yapı katı kısa zaman aralıklarıyla ve birbiri üzerine kurulduğundan sürekli olarak mimari değişiklikler geçirilmesine ve eski yapıların değiştirilerek yeniden kullanılmasına yol açmıştır. Hem Ortaçağda, hem de 20. yy.'da değişik sebeplerle özellikle höyüğün zirvesi ve yamaçlarında tahribatlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeplerden ötürü kazılar sırasında ortaya çıkarılan Ortaçağ yerleşimindeki mimariler iyi durumda günümüze ulaşamamış olmakla birlikte kazılar sırasında ele geçen seramik, kemik, metal ve camdan yapılmış küçük buluntuların bolluğu ve çeşitliliği dikkati çekecek niteliktedir. Küçük buluntular höyükteki bu Ortaçağ Hıristiyan yerleşiminin Kıbrıs, Suriye, Irak, İran, Mısır, Konstantinopolis ve Ege kıyılarındaki çağdaşı Hıristiyan ve İslam devletleriyle kültürel, sanatsal ve ticari ilişkilerinin yoğunluğuna işaret etmektedir.

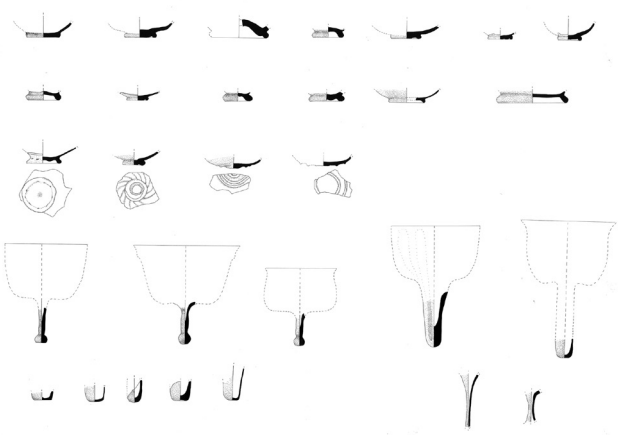
* Çalışmalarımıza verdiği izin ve desteklerden dolayı Yumuktepe kazı başkanı Prof. Isabella Caneva'ya, Mersin Müzesi müdür ve uzmanlarına, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Rektörlüğü ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED) en içten dileklerimle teşekkür ederim.

*No excavations were carried out in the medieval strata of Yumuktepe Höyüğü in 2011. Rather, medieval glass finds uncovered since 1993 were studied in preparation for publication. Work was done in the excavation house and in the Mersin Museum storerooms and the results attained are summarised below.**

Since 1993, the work on the höyük's peak and slopes have brought to light a late medieval settlement dating from the mid-10th to the mid-13th centuries A.D. based on the small finds. Three building strata in this settlement were built on top of each other with a small gap of time; thus the buildings were altered and remained in use. Destruction from the medieval times and the 20th century can be observed both on the peak and the slopes. It is worth noting that although the medieval architecture has not survived in very good condition due to the aforementioned reasons, the small finds including pottery, glass, bone, and metal objects display a great variety and quantity. The small finds witness that the medieval Christian settlement at the höyük had intensive cultural, artistic and commercial relations with its contemporary Christian and Islamic states in Cyprus, Syria, Iraq, Iran, Egypt, Constantinople and the Aegean coast.

Glass finds uncovered in situ inside the rooms and graves include objects of lighting (lamps, window panes), food and beverage service (vessels for serving food or beverages, pitchers, bottles) and jewellery (necklaces, earrings, wristbands, bracelets, earring beads, glass rings and bezels).

* *I would like to express my gratitude to Prof. Dr. I. Caneva, director and curator of the Mersin Museum, the Rectorate of Mimar Sinan Fine Arts University, and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) for permission and support to study.*

Res. 1 Yumuktepe Ortaçağ tabakalarında ele geçmiş olan cam kase ve çubuklu kandillerin çizimleri

Fig. 1 Glass bowls and stemmed lamps uncovered in medieval strata

Kazılar sırasında ele geçen cam buluntular ise günlük yaşamda aydınlanma (kandil, pencere camı), gıda servisi (yiyecek-içecek servisinde kullanılan kaplar, sürahiler, şişeler) ile takı (süslenme amacıyla kullanılan kolye, küpe, bileklik ve küpelerde kullanılmış boncuklar, cam yüzük ve yüzük kaşları ile bilezikler) olarak kullanılmış olup mekan içlerinde ve mezarlarda *in situ* bulunmuş nesnelerden oluşurlar.

En yoğun cam buluntu grubunu değişik formlardaki küçük şişecikler, bardak, ayaklı kadehler ve bilezikler oluşturmaktadır. Cam kapların büyük bir bölümü serbest üfleme tekniğiyle üretilmişlerdir. Kalıba üfleme tekniğiyle yapılmış olanları da mevcuttur. Süsleme tekniği olarak renkli cam ipliği/lif sarma, kalıp baskı, çimdikleme, emay bezeme (mine/boya), kesme, kazıma ve kalıba üfleme gibi bezeme tekniklerinin tercih edilmiş olduğu görülür. Şeffaf (transparan) ve opak camlarda geniş bir renk yelpazesi görülür. Renksiz, cam yeşili, koyu yeşil, kobalt mavisi, turkuvaz, amber sarısı, kahverengi, siyah, eflatun, beyaz ve kırmızı renkler camlarda kullanılmıştır. Genellikle opak görünümde olan siyah gibi görünen camların, ışık altında incelendiğine koyu kahverengi ya da koyu yeşil olduğu göze çarpmaktadır.

Yumuktepe'nin karanlık gecelerini aydınlatmak için pişmiş toprak, serpantin taşı ve bronz kandillerin yanı sıra çeşitli formlarda yapılmış cam kandiller de kullanılmıştır. Camdan yapılmış çubuklu kandiller ile gövde ya da ağız kenarında madeni askıların takıldığı kulplar ya da halkaları olan vazo formlu kapların kandil işleviyle kullanıldıkları kolayca anlaşılmaktadır. Kase, çanak, ayaklı kadeh ve bardakların da kandil olarak kullanılmış olması mümkündür. Mezar hediyesi olarak bırakılmış olan cam kadeh ve kaseler de kandil işleviyle kullanılmış olmalıdırlar. Yumuktepe yerleşiminde farklı tiplerde kandiller

The most extensive group of glass finds comprises small bottles, beakers, stemmed goblets and bracelets in various forms. Most of the glass vessels were produced by the free-blowing technique. Some were mould blown. The decorative techniques applied include trailing with coloured glass threads/ribbons, mould pressing, pinching, enamelling, cutting, engraving and mould-blowing. Clear and opaque glasses display a wide colour range: colourless, glass green, dark green, cobalt blue, turquoise, amber yellow, brown, black, lavender, white and black glasses. Most of the opaque black glass pieces, through inspection under light, reveal themselves to be dark brown or dark green.

Besides terra cotta, serpentine and bronze lamps, glass lamps were also used to lighten the dark nights of Yumuktepe. In addition to stemmed glass lamps, it is easily understood that vase-shaped vessels with loops/lugs on the rim or body for fixing metal suspenders were used as lamps. It is also possible that bowls, pots, footed goblets and beakers may have been used as lamps. Glass goblets and bowls left in the graves as gifts should also have served as lamps. Various lamp types have been found at the Yumuktepe settlement. The first type is the stemmed ones, which were placed in the holes on polycandela (Fig. 1). Excavation finds reveal two types of stemmed lamps. Their upper parts are shaped like a goblet or a small bowl and their lower parts in the shape of a stem without a base in order to be able to place them in a polycandelon. Examples of stemmed lamps display a variety in forms and sizes. The stems are mostly cylindrical, nodose, or rounded square, either solid or hollow. Most of the rounded square stems and tapering conical stems are hollow. The cylindrical ones may be solid or hollow. The thin stems, which terminate slightly pointed like a drop, are usually solid. It is seen that the examples with oval or spherical bottom tip are more common. Stems with two or three nodes are solid; others trailed with coloured glass threads constitute the majority.

Bowls or vases, known by their wide variety in the Byzantine period, are understood to have been used as lamps. These vessels have glass loops or lugs on their rims or the upper part of their bodies for suspension. They were suspended with strings, bronze bands or chains. Beside examples with flat bottom, there are some with kicked bases. A quite trendy implementation of the period is the decoration with pieces and threads of cobalt blue glass wrapped around the rims and handles. In addition, mould-blown relief decoration, tooling, pressing/pinching or impressing techniques are also frequently encountered.

The vase-shaped lamp imported from Syria belongs to the first half of the 13th century and was uncovered in

vardır. Bunlardan ilki çubuklu kandiller olup tepsi biçimli bronz ya da demir madeni avizeler olan polykandelon'lar üzerindeki boşluklara yerleştirilerek kullanılmıştır (Res. 1). Kazı buluntuları iki tip çubuklu kandilin varlığını ortaya koyar. Bunların üst kısmı kadeh ya da küçük bir kase, alt kısmı ise yüksek ayaklı çubuk şeklinde olup polykandelon'a geçirilmek üzere kaidesiz olarak yapılmışlardır. Çubuklu kandil örnekleri biçim ve boyut açısından farklılıklar göstermektedir. Çubuk kısmı çoğunlukla silindirik, köşeleri yuvarlatılmış kare kesitli veya boğumlu olup içi dolu ya da boş olabilmektedir. Köşeleri hafifçe yuvarlatılmış kare kesitli çubuklar ile yukarıdan aşağıya doğru sivrilerek inen konik biçimli çubukların içleri genellikle boştur. Düz silindirik çubuklu olanlarında içleri dolu ya da boş olan örnekleri mevcuttur. Damla biçiminde hafifçe sivrilerek sonuçlanan ince silindirik çubukların ise çoğunlukla içleri doludur. Sadece alt ucu oval ya da küresel boğumla biten örneklerin daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Boncuk ya da boğum sayısı iki ya da üç olan çubukların içi masif doludur. Çubukların çevresine renkli cam ipliği sarılarak süslenmiş örneklerin çoğunlukta olduğu göze çarpmaktadır.

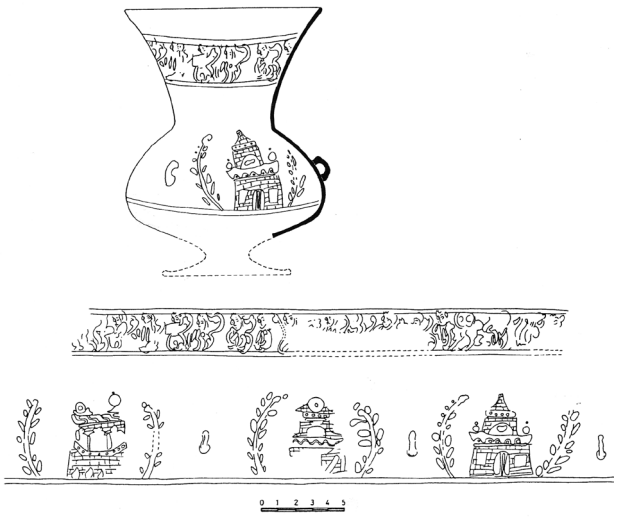
Bizans Dönemi'nde değişik tipte örneklerini bildiğimiz kase ya da vazo biçimli kapların kandil olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır**.** Kapların ağız kenarında veya gövdesinin üst bölümünde camdan yapılmış askı halkaları ya da tutamakları vardır. Sicim, bronz şerit ya da zincirler sayesinde bu kaplar asılarak kullanılmışlardır. Düz dipli örneklerin yanı sıra vurma kaideliler de mevcuttur. Çanakların ağız kenarında ve kulplarında kobalt mavisi renkte cam parçaları ve ipliği sarılarak bezeme yapılması dönemin moda olan uygulamalarındandır. Kalıba üfleme tekniğiyle yapılmış kabartmalı bezemeler ile cam henüz yumuşakken alet yardımıyla yapılan sıkıştırma/çimdikleme ya da baskı tekniğiyle yapılmış bezemelerle de sıklıkla karşılaşılır.

Suriye'den ithal vazo biçimli cam kandil, 13. yy. ilk yarısına ait olup kaidesi dışında, tümlenebilir parçalar halinde ele geçmiştir (Res. 2-3). Dışa doğru açılan konik bir boyun ile küresel gövdeden oluşan, şeffaf, renksiz camdan yapılmış vazo biçimli kandil kaidesi dışında tüm parçaları tamamlanabilmektedir. İslam yapılarını süsleyen çağdaşı benzer cam kandiller göz önünde tutularak esere bir kaide/pedestal eklenmiştir. Cam kandilin küresel gövdesi üzerinde emay tekniğinde boyanmış, her biri karşılıklı yerleştirilmiş içe doğru eğimli yapraklı dallar arasına alınmış Çin pagodalarını anımsatan üç köşk tasviri ile boyun kısmını yan yana sıralanan sfenkslerden oluşan bir bordür dolanır. Kandil üzerindeki emay işçiliği ile kazıda ele geçen emay tekniğindeki Bizans'a ait diğer şişe parçaları ve bileziklerde

Res. 2
İslam ülkesinden ithal cam kandil

Fig. 2
Glass lamp imported from an Islamic country

Res. 3 İslam ülkesinden ithal cam kandilin kesiti ve üzerindeki desenler

Fig. 3 Cross-section of a glass lamp imported from an Islamic country, and the decoration on it

fragments with only the base missing (Figs. 2-3). This vase-shaped lamp, made of clear and colourless glass, has a flaring conical neck and a spherical body. Its height is 13.2 cm. and width 12 cm. while the wall thickness of the glass is 0.2 cm. A pedestal was attached to this lamp imitating contemporaneous glass lamps in Islamic structures. The spherical body is decorated with three enamelled pavilions reminiscent of Chinese pagodas placed between branches with leaves, while the neck is decorated with a series of sphinxes within a border. The enamelling observed on this lamp is quite different from that on Byzantine bottle fragments and bracelets. The contours are first defined in red by a fine brush, and then thick opaque glass in yellow, green, blue and black was applied by brush before finally being

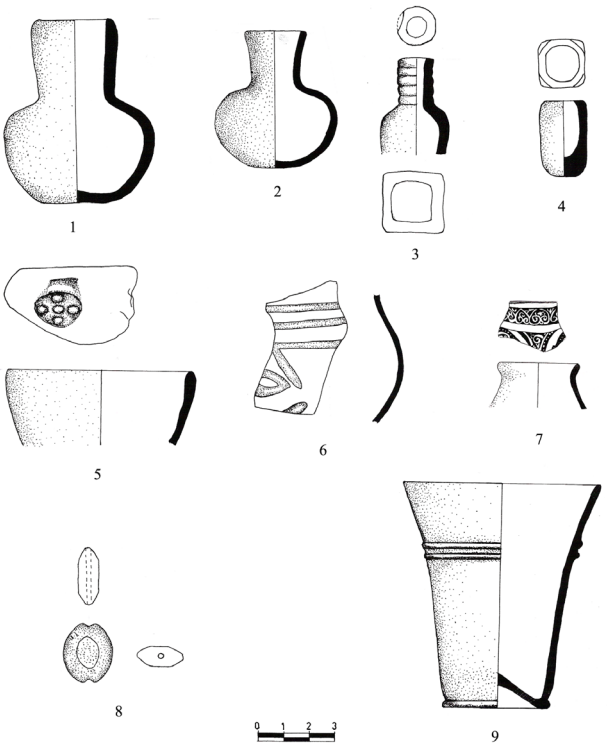

Res. 4 Farklı cam şişelere ait parçalar
Fig. 4 Fragments belonging to various glass bottles

uygulanan boyama tekniğinden oldukça farklıdır. İnce uçlu bir fırça yardımıyla kırmızı boya ile tüm desenler cam yüzeyine çizilmiş, belirli yerlere, yoğun haldeki sarı yeşil, mavi, siyah renkteki opak cam, fırça yardımıyla sürülmüş ve fırınlanarak kalıcı hale getirilmiştir. Benzeri eserlerde genellikle altın yaldız bulunmasına karşın, Yumuktepe kandilinde altın yaldız kullanılmamıştır. İslam eseri olduğu kolayca anlaşılan eserin, ticari ilişkiler yoluyla ya da 'Kutsal Topraklar' olarak adlandırılan Suriye, Filistin ve çevresine yapılan hac ziyareti sırasında hac hatırası olarak alınarak Yumuktepe'ye getirildiği düşünülmektedir. Cam kandillerin içine fitil yerleştirmek üzere Y biçimli bronz fitil tutucular kullanılmış olduğu çalışmalar sırasında ele geçen örneklere dayandırılarak söylenebilir.

Yiyecek servisinde kullanılan orta ve küçük boy çanaklar arasında kaselerin çoğunlukta olduğu dikkati çekmektedir. Bunlar genellikle yuvarlak düz ya da halka biçimli kaidelere sahiptir. Kazılar sırasında maalesef sağlam olarak bulunmuş bir örnek bulunmamaktadır. Çoğunlukla kaideye veya ağıza yakın parçalar ele geçtiğinden kabın bütünü hakkında çok şey söylemek doğru olmayabilir. Ancak yine de 5-12 cm. arası yükseklikte olan bu cam kaselerin seramik örneklere benzediğini söylemek mümkündür. Sıvı ve taneli gıdaların servisinde kullanıldığı gibi kandil olarak da kullanılmış olmaları mümkün görünmektedir.

Çoğunluğu serbest üfleme tekniğiyle şekillendirilmiş şişelerde farklı boyutlar, form ve süsleme teknikleri görülür. Şişeler diğer camlar gibi kazılar sırasında mekan içlerinde ve mezarlarda bulunmuştur (Res. 4) Özellikle

Res. 5 Cam şişe, bardak, kase ve boncuk
Fig. 5 Glass bottle, beaker, bowl and bead

fired to fix them permanently. Although similar works have gold wash, our example does not have it. Understood to be a production of Islamic countries, it was brought to Yumuktepe either through trade or as a souvenir from a pilgrimage into Syria or Palestine.

Examples that were uncovered show that Y-shaped bronze wick holders were used in glass lamps.

Medium and small size pots used for serving food are dominated by bowls that usually have round, flat or ring bases. Unfortunately no intact example was uncovered in the course of excavations. It may not be plausible to make comments regarding the overall features of the objects because most of the fragments uncovered are closer to the rim or base. Yet it is possible to say that these glass bowls with a height between 5 and 12 cm. are similar to pottery examples. It seems possible that they were also used as lamps in addition to serving dry food and liquids.

Bottles were mostly free blown and display various sizes, forms and decorative techniques. Like other glass finds, bottles were also uncovered inside the rooms or tombs (Fig. 4). Bottles with a spherical body and cylindrical necks with a height of about 5-6 cm., uncovered in two graves dated to the early 11th century, may have been used for holding holy oil, holy water or perfume

11. yy. başlarına tarihlenen iki mezarda ele geçen silindir biçimli boyun ve küresel biçimli gövdeden oluşan yaklaşık 5-6 cm. yükseklikteki şişelerin kutsal yağ, kutsal su veya koku (mür) konulması amacıyla kullanılmış olması mümkündür. Kazı çalışmaları sırasında değişik formlara sahip küçük şişelerle de karşılaşılmaktadır (Res. 5). Kare kesitli, küresel ya da armudi gövdeli ince uzun boyun kısmı bulunan şişelerin içine güzel kokulu esanslar ya da yağlar koymak için kullanıldığı düşünülmektedir. Hafifçe dışa çekilmiş ağız kısmı olan küre biçimli gövdesinin dış yüzeyi emay bezemeli iki ayrı kobalt mavisi renkte şişeye ait parçalar kazı çalışmaları arasında 12. yy. yapı katında gün ışığına çıkarılmıştır. Bu küçük şişeler Konstantinopolis'te üretilen dönemin en önemli ihraç ürünü olan, üzeri dokuma desenlerini çağrıştıran yoğun kompozisyonlarla boyanmış kobalt mavisi, silindirik gövdeli uzun cam şişelerin farklı küçük örneklerindendir (Res. 6). Ayrıca bir diğer küresel gövdeli 2 cm. yüksekliğindeki koyu mavi renkli şişenin dış kısmında da çarpılardan oluşan emay bezemenin izleri görülmektedir.

Kalıba üfleme tekniğiyle yapılmış, diagonal çizgilere sahip sadece küçük bir küresel gövdeli şişe örneği mevcuttur. Yumuktepe buluntusu küçük bir küresel gövdeli şişeye ait gövde parçası üzerinde cam yüzeyi belirli desenlerle tıraşlanarak bezenmiştir. Sıvı içecek servisinde kullanılan cam şişelerin yanında sürahi ve maşrapalar da vardır. Armudi gövdeli madeni sürahilerin camdan yapılmış farklı boyutlardaki örnekleri 12.-13. yy. tabakalarında bulunmaktadır. Bunların ağız kısmı kuş kafası şeklindedir. Boyun kısmında bilezik olarak tanımlanan çıkıntı yapan bir bölüm bulunan cam şişe ve sürahiler de vardır, Benzer formlar aynı dönemde seramik ve madeni sürahilerde de görülür.

Ayaklı kadehlerin yanı sıra 'sırık bardak' olarak da çağdaşı Türk-İslam sanatında adlandırılan bardakların yaklaşık 10-12 cm. yükseklikte olan örneklerinin Yumuktepe Ortaçağ yerleşiminde yaygın bir biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Res. 7). Şeffaf renksiz camdan yapılmış olan bardaklar aşağıdan yukarıya doğru hafifçe açılarak yükselmektedir. Ağzın yaklaşık 1-2 cm. altında bardakla aynı renkte olan cam ipliği bir-iki kez dolanmaktadır. Bardakların dipleri içe doğru vurulmuş olup, halka biçimli kaideleri vardır.

Geç Ortaçağ'da Yumuktepe'de yaşayan halkın kullandığı takılarda altın, gümüş ve değerli taşların yerine bronz, demir, kemik ve cam gibi ucuz malzemelerin tercih edildiği göze çarpar.

Değişik biçim, renk, üretim ve süsleme tekniklerindeki cam boncuklar kolye ve bileklik olarak kullanılırken aynı şekilde küpe ve yüzüklerde de kullanılmış olmalıdırlar. Bizans sanatının genelinde gördüğümüz çok

Res. 6
Konstantinopolis işi emay boya bezemeli cam şişe parçası

Fig. 6 Glass bottle fragment with enamelled décor and imported from Constantinople

Res. 7 Gömü hediyesi bardak

Fig. 7 Beaker left as a burial gift

Res. 8 Millefiori tekniğinde cam boncuk

Fig. 8 Glass bead of millefiori technique

(myrrh). Other small bottles with a variety of forms were also uncovered (Fig. 5). It is thought that bottles with square, spherical or pear-like body and long necks were used for holding perfumes or oils. Fragments belonging to two cobalt blue bottles with slightly everted rims and spherical bodies enamelled on the outside were uncovered in the building layer dated to the 12th century. These are smaller versions of the well-known exports from Constantinople – cobalt blue bottles with cylindrical bodies and long necks decorated with intense compositions that recall textile designs (Fig. 6). Another dark blue bottle with a height of 2 cm. has traces of enamelled x-motifs on its exterior surface.

There is only one bottle example with a small mould-blown spherical body, decorated with diagonal lines. A body fragment of a small bottle with spherical body was chiselled in motifs for decoration. Beside glass bottles, there are pitchers and tankards used for serving beverages. Variants of metal pitchers with a pear-like body were also found in glass in the strata of the 12th-13th centuries. Their mouths are shaped like a bird head. There are glass bottles and pitchers with a bracelet-like ring around their necks. Similar forms are also seen on pottery and metal pitchers in the same period.

Besides the footed goblets, beakers 10-12 cm. high, called "tall beakers" in contemporary Turkish-Islamic art, are known to have been used widely at medieval

renklilik boncuklarda da karşımıza çıkmaktadır. Millefiori ya da Türkçe anlamıyla bin çiçek tekniğindeki küresel biçimli mozaik cam tekniğinde bezenmiş boncuk bizce, Yumuktepe'de ele geçen en güzel eserlerden biridir (Res. 8). Renkli cam ipliğiyle süslü boncuklarla, yassı oval formlu pandantif olarak da kullanılmış olması muhtemel iri boncukta, dönemin zevkini yansıtan örneklerdendir.

Kilisenin zemininde, ahşap bir sanduka içindeki bebek iskeletinin bileğinin etrafında, yassı küre biçimli siyah boncuk dizisi olup, tam ortaya gelen kısmında diğerlerinden daha iri kırmızı boncuk olan bir bileklik vardır.

Camdan yapılmış bileziklerin bolluğu Ortaçağda Yumuktepe'deki yaşayan kadınlar ve çocuklar tarafından yaygın kullanıldığına işaret eder. Yumuktepe'de sayısı 1000'ü bulan değişik renk ve kesitteki cam bilezik parçaları; monokrom düz, burgulu, spiral cam ipliği sarmalı, aplikeli ve emay olmak üzere değişik tekniklerde bezenmiş örneklerden oluşur ve dönemindeki cam sanatını ve beğenisini tanımamızı sağlar. Konut, işlik, depo ve yollar üzerinde kırık parçalar halinde ele geçmekte, çapları 6-10 cm. arasında değişmektedir. Zengin renk, kesit, süsleme tekniği ve desene sahiptir. Emay tekniği dönemin en popüler tekniğidir. Bu teknikte bezenmiş cam kapların ve bileziklerin üzerine, çeşitli renkteki boyalar ile haç, kuş, balık, yılan, örümcek, yürek, tarama, örgü, spiral ve stilize bitkisel desenler işlenmiştir. Tek bir örnekte karşımıza çıkan süsleme tekniği ise koyu mavi renkteki düz bileziğin dış kısmına sırayla eklenmiş inci dizisini anımsatan kabartmalı küçük beyaz opak topçuklarla oluşturulan aplike tekniğidir. Bileziklerin yanı sıra cam yüzüklerle de Yumuktepe'de karşılaşılmaktadır. Kobalt mavisi burgulu yüzük ile sarımsı beyaz renk camdan düz cam halkanın kaş kısmında görülen opak kırmızı kabartma boncuklu yüzüğün yarım parçası ve siyah opak camdan yassı şerit kesitli yüzüğün yarım parçası kazılarda gün ışığına çıkarılan cam yüzük örnekleri arasındadır. Üzerinde kabartma stilize bitkisel desen olan oval biçimli, alt yüzeyi düz, üst kısmı bombeli cam parça madeni bir yüzüğün kaş kısmına ait olmalıdır.

Genel olarak tanıtmaya çalıştığımız cam buluntular, 10.-13. yy.'lar arasında Yumuktepe'yi mesken tutmuş insanların günlük yaşamına ait dönemin zevkini, yaratıcılığını ve farklı kültürler arasındaki alışverişi yansıtan örnekleri toplu bir şekilde yansıtması açısından değerlidir.

Yumuktepe (Fig. 7). These beakers of clear glass flare slightly up. About 1-2 cm. below the rim is a glass thread of the same colour wound around once or twice. The bottoms are kicked and have ring bases.

Jewellery used by the late medieval inhabitants of Yumuktepe is of cheaper materials such as bronze, iron, bone and glass instead of gold, silver or precious gems. Glass beads of various shapes, colours, production and decoration techniques were used for bracelets and wristbands as well as for rings and earrings. The polychromatism observed in Byzantine art in general is also valid for beads. The spherical bead decorated in the mosaic glass technique called millefiori is probably one of the most beautiful finds uncovered at Yumuktepe (Fig. 8). Beads decorated with coloured glass thread and the flat oval-shaped large bead pendant reflect the taste of their times.

On the floor of the church was the skeleton of an infant in a timber coffin. This skeleton had a wristband made of a string of flat spherical black beads with a larger red bead in the middle. The abundance of glass bracelets indicates that they were widely used by the women and children of medieval Yumuktepe. The number of fragments reaches 1000. Their decorative techniques vary from a plain monochrome to those twisted or trailed with spiral glass thread, applique and enamelling. These reveal the glass art and taste of the time. They were uncovered in fragments inside houses, work areas, depots and roads, and their diameter varies from 6 to 10 cm. They display a rich variety of colours, cross sections, decorative techniques and designs. Enamelling was the most popular technique of the period. Motifs in various colours applied in this technique on glass vessels and bracelets include crosses, birds, fish, snakes, spiders, hearts, hatching, braid, spirals and stylised floral motifs.

Only one example was decorated with applique technique: a dark blue plain bracelet with a series of white opaque balls, reminiscent of a pearl string.

In addition to bracelets, glass rings were uncovered in Yumuktepe as well. A twisted cobalt blue ring, a half-piece of yellowish white ring with a bezel of opaque red relief bead and a half-piece of a flat simple black opaque glass ring are among the examples uncovered. An oval glass piece with a flat bottom and raised top, decorated with stylised floral motifs in relief, should belong to the bezel of a metal ring. The glass finds presented here are of importance not only because they reflect the taste and creativity regarding the daily life of Yumuktepe in 10th to 13th centuries but also reflect the cultural interactions of its inhabitants.